Fremtidens frivillige foreningsliv i idrætten

Trygve Buch Laub
Idrættens Analyseinstitut

i samarbejde med
Syddansk Universitet

Januar 2012

Danish Institute for Sports Studies
IDRÆTTENS ANALYSEINSTITUT

Titel
Fremtidens frivillige foreningsliv i idrætten

Hovedforfatter
Trygve Buch Laub, Idrættens Analyseinstitut

Øvrige bidragydere til rapporten
Karsten Østerlund og Bjarne Ibsen, Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet

Rekvirent
Danmarks Idræts-Forbund med støtte fra Tuborgfondet

Omslagslayout
Agnethe Pedersen

Øvrig grafik, opsætning og korrektur
Idrættens Analyseinstitut

Forsidefoto
Colourbox

Print
PrinfoDigital

Udgave
1. udgave, København, januar 2012

Pris
Rapporten kan bestilles i trykt udgave hos Idrættens Analyseinstitut, pris kr. 200 inklusive moms, eksklusiv forsendelse.

ISBN
978-87-92120-44-1
978-87-92120-45-8 (elektronisk udgave)

Udgiver
Idrættens Analyseinstitut
Kanonbådsvej 12 A
1437 København K
T: +45 32 66 10 30
F: +45 32 66 10 39
E: idan@idan.dk
W: www.idan.dk

Gengivelse af denne rapport er tilladt med tydelig kildehenvisning.

Fremtidens frivillige foreningsliv i idrætten

Danmarks Idræts-Forbund (DIF) har rekvireret undersøgelsen,
som er muliggjort af en donation fra Tuborgfondet.

DANMARKS IDRÆTS-FORBUND
Olympisk komite

TUBORGFONDET

Forord

Danskerne har stor tradition for at yde frivilligt arbejde i tusindvis af organisationer og foreninger. En meget stor del af dette frivillige arbejde bliver ydet af trænere, ledere og hjælpere i landets idrætsforeninger.

Uden det frivillige engagement ville landets idrætsforeninger ikke kunne eksistere, og derfor var det oplagt for Tuborgfondet og Danmarks Idræts-Forbund (DIF) at benytte lejligheden til at sætte fokus på det frivillige arbejde i landets idrætsforeninger, da 2011 blev udnævnt til europæisk frivillighedsår.

Med økonomisk støtte fra Tuborgfondet og faglig og praktisk assistance fra DIF kunne Institut for Idræt og Biomekanik ved Syddansk Universitet og Idrættens Analyseinstitut gennemføre en omfattende spørgeskemaundersøgelse blandt de mere end 10.000 idrætsforeninger, som er medlemmer af specialforbund under DIF.

Denne rapport præsenterer de vigtigste tal og analyser fra den hidtil største undersøgelse af frivilligheden i danske idrætsforeninger og kommer med bud på, hvordan specialforbund og foreninger kan ruste sig til at løse Frivillighedsundersøgelsens helt centrale problemstilling:

Hvordan gør man det lettere for idrætsforeningerne at rekruttere og fastholde frivillige?

Det er ambitionen med denne rapport at præsentere analyser af det omfattende datamateriale på en forståelig og praktisk anvendelig måde. I sin helhed tegner rapporten et overordnet billede af frivilligheden i idrætsforeningerne og illustrerer, hvilke udfordringer de står over for, og hvilke muligheder foreningerne har for at gøre livet lettere for sig selv i fremtiden i forhold til rekruttering og fastholdelse af frivillige.

Rapportens hovedforfatter er analytiker Trygve Buch Laub fra Idrættens Analyseinstitut (Idan). Selve spørgeskemaundersøgelsen og en række grundlæggende analyser af datamaterialet blev gennemført af Institut for Idræt og Biomekanik ved Syddansk Universitet. Der skal i den anledning lyde en stor tak for godt samarbejde og god sparring til idrætsforskerne Bjarne Ibsen og Karsten Østerlund og de engagerede idrætsstuderende Casper Due Nielsen og Tobias Marling. Bjarne Ibsen og Karsten Østerlund udarbejdede undervejs i processen to notater om henholdsvis kommunale og idrætsgrenspecifikke forskelle på frivillighed. De to notater er – ligesom denne rapport – tilgængelige i idrættens vidensbank på www.idan.dk

Fra hovedforfatterens side skal ligeledes lyde en tak til den styregruppe, der har fulgt Frivillighedsundersøgelsen fra spørgeskema til offentliggørelse og bidraget med idrætsfaglig viden til at løfte projektet. Det drejer sig, ud over Bjarne Ibsen og Karsten Østerlund om Poul Broberg og Morten Mølholm Hansen fra DIF og Peter Moe Rasmussen fra Tuborgfondet. Også tak til kollegerne på Idan, der har bistået med faglig sparring, korrekturlæsning og en række formidlingsinitiativer i processen.

En særlig tak skal lyde til de organisationer, der gjorde en undersøgelse af denne størrelse mulig: DIF som projektstiller og Tuborgfondet, der har lagt det økonomiske fundament for Frivilligheds-undersøgelsen og spillet engageret med i processen.

Naturligvis skal også lyde en meget stor tak til de ledere fra over 5.000 danske idrætsforeninger, som tog sig tid til at udfylde undersøgelsens omfattende spørgeskema og derigennem bidrog med værdifuld viden om foreningsidrætten i Danmark.

Vi håber, at såvel denne rapport som de mange notater, nyhedsbrevsartikler, videnskabelige artikler, mundtlige oplæg og konkrete værktøjer, som det har været og vil være muligt at udarbejde på baggrund af Frivillighedsundersøgelsens datamateriale, kan bidrage til at styrke og udvikle landets mange idrætsforeninger i fremtiden.

Idrættens Analyseinstitut
København, januar 2012

Trygve Buch Laub
Hovedforfatter

Henrik H. Brandt
Direktør

Indhold

Resume **7**
Anbefalinger 13
1. Indledning **18**
2. Undersøgelsens datagrundlag **23**
3. Foreningerne **26**
Medlemmerne 26
Aktiviteterne 28
Økonomien 30
4. Frivilligt arbejde i idrætsforeninger **33**
Hvem er de frivillige? 34
En svær disciplin: Rekruttering af frivillige 36
5. Foreningsstørrelse og idrætsgren betyder meget for frivilligheden **45**
Klassiske idrætter i klemme 49
6. Foreningstyper **52**
Holdboldspilsforeningerne har mange frivillige 54
De små aktivitetsforeninger involverer medlemmerne 57
Løsere medlemstilknytning og lav frivillighedsgrad i motionsforeningerne 59
7. Organiseringen af foreningen **63**
Udadvendte foreninger klarer sig bedre 68
8. De frivillige ligner medlemmerne **79**
Det grå guld i idrætsforeningerne 84
Stor medlemstilknytning giver flere frivillige 86
9. Geografi **95**
Små forskelle på regioner 95
Kommunen gør mere gavn end skade 100
10. De vigtigste faktorer for rekrutteringen **111**

Litteratur **114**
Bilag 1 – Metode **115**
Bilag 2 – Undersøgelsens spørgeskema **126**
Bilag 3 – Notat af Maja Pilgaard om frivillighed **143**

Resume

Denne rapport analyserer frivilligheden i idrætsforeninger under Danmarks Idræts-Forbund (DIF). Selve dataindsamlingen blev foretaget i efteråret 2010, da foreningerne, oftest repræsenteret af formanden, blev stillet en række spørgsmål om frivillighed og foreningens oplevelse af udfordringerne på området. Over 5.000 foreninger deltog i undersøgelsen, hvilket giver et unikt grundlag for at gå i dybden med frivilligheden i de danske idrætsforeninger.

Frivillighed er et vidt begreb, og der er ikke nogen enkel eller enestående målestok for det frivillige arbejde i de enkelte foreninger. Antallet af frivillige tegner et øjebliksbillede, forandringer i løbet af de seneste fem år giver en idé om udviklingen, og foreningernes oplevelser med rekruttering er udtryk for, hvor udfordringerne og potentialerne ligger for at tilknytte frivillige i fremtiden. Alle tre parametre er i spil i denne rapport, der dog i særlig grad fokuserer på rekruttering og de faktorer, der kan være med til at gøre rekrutteringen af frivillige til idrætsforeningerne lettere.

Stor og stabil frivillighed

Totalt har alle idrætsforeningerne under DIF et estimeret antal på knap 130.000 frivillige trænere, næsten 95.000 frivillige ledere samt 120.000 andre, der på frivillig basis hjælper til med foreningernes drift og aktiviteter. I alt løses over 340.000 hverv i de mere end 10.000 medlemsforeninger af DIF's specialforbund altså frivilligt og ulønnet. Frivillige trænere og ledere (som tæller både bestyrelses- og udvalgsmedlemmer) er nogle af de mest vitale ressourcer for foreningerne, og det er særligt disse to typer af frivillige, som denne rapport tager under behandling. Der er gennemsnitligt lige over ti medlemmer for hver frivillig træner eller leder i foreningerne, men dette tal varierer meget fra forening til forening.

Antallet af frivillige synes ikke at være dalet over de seneste år. Halvdelen af alle foreninger har lige så mange frivillige nu som for fem år siden. Lige knap hver tredje forening har efter egne angivelser fået flere frivillige, mens færre end hver femte forening har set antallet af frivillige gå ned siden 2006. Antallet af lønnede er ligeledes stabilt, hvilket vil sige, at mere end 70 pct. af idrætsforeningerne slet ikke har tilknyttet lønnede medarbejdere. De foreninger, der lønner folk, gør det primært på trænersiden. Der er ingen tegn på, at foreninger tilknytter lønnede medarbejdere for at erstatte eller lukke hullet efter manglende frivillige. De få foreninger, der har fået flere lønnede i de seneste fem år, har typisk også haft fremgang i antallet af frivillige.

Flere frivillige i foreningslivet

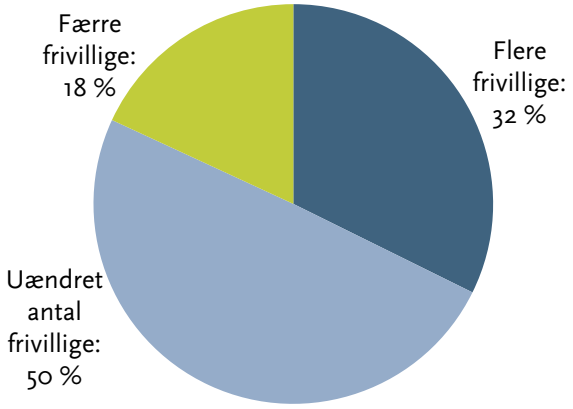

Fordelingen af foreninger, der har fået flere, færre eller et uændret antal frivillige over de seneste fem år.

Udviklingen i antallet af frivillige hænger i høj grad sammen med udviklingen i foreningernes medlemstal, således at foreninger, der de seneste fem år har fået flere medlemmer, typisk også har fået flere frivillige. Overordnet udvikler antallet af frivillige sig dog en smule mere positivt end antallet af medlemmer. Foreningerne fordeler sig nemlig tilnærmelsesvis ligeligt med en tredjedel med henholdsvis medlemstilbagegang, stabilitet og medlemsfremgang, mens udviklingen i antallet af frivillige, som ovenstående figur viser, overordnet er mere stabilt med en lille tendens til fremgang.

Rekruttering i fokus

Det største fokuspunkt i denne frivillighedsrapport er på foreningernes egen oplevelse af, hvordan det går med at rekruttere frivillige. Her er den umiddelbare konklusion, at foreningerne er udfordrede. Der er ingen poster i foreningerne, som det efter foreningsledernes opfattelse er let at rekruttere frivillige til, men nogle opgaver volder mere besvær at få løst end andre. Det er især svært for foreningerne at rekruttere nye frivillige formænd og kasserere, mens det er lettere at rekruttere frivillige til mere ad hoc-prægede opgaver. Hovedparten af foreningerne mener, at det er 'samfundsudviklingens skyld', at det er vanskeligt at finde folk til at tage sig af det frivillige arbejde. 'Folk er for optaget af deres eget til at engagere sig i frivilligt arbejde', er det udsagn som flest foreninger (72 pct.) tilslutter sig som forklaring på vanskelighederne med rekrutteringen.

Det er dog ikke nødvendigt for foreningslederne at ændre samfundssindet hos deres medborgere for at få lettere ved at rekruttere frivillige til idrætsforeningerne. På en lang række områder viser Frivillighedsundersøgelsens analyser, at forhold internt i foreningerne i høj grad gør en forskel for frivilligheden. Dette kan illustreres, og bliver det gennemgående i denne rapport, ved hjælp af et samlet 'rekrutteringsindeks', der på en skala fra et (meget let) til fem (meget svært) angiver, hvordan foreninger med forskellige karakteristika samlet set oplever vanskelighederne med rekrutteringen af frivillige.

Foreningsfaktorers betydning for rekruttering

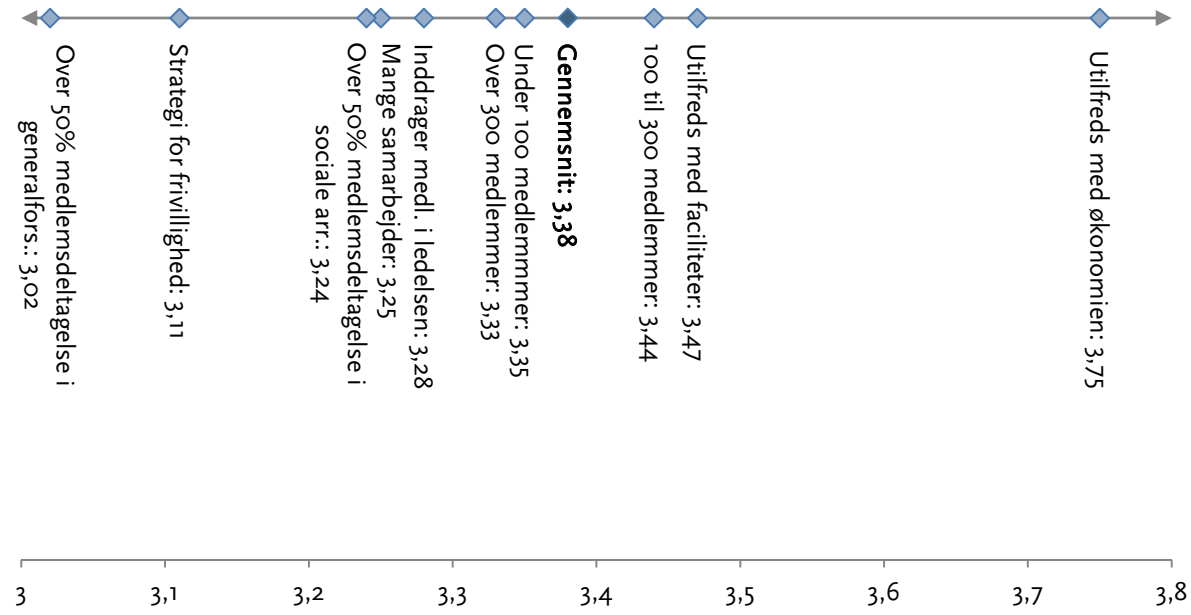

De vigtigste foreningsfaktorers placering på rekrutteringsindekset. Jo lavere tal (jo længere mod venstre), desto lettere har foreningerne ved rekruttering af frivillige. Omvendt betyder højere tal (længere mod højre), at foreningerne har sværere ved rekrutteringen.

Gennemsnittet for samtlige foreninger i Frivillighedsundersøgelsen på rekrutteringsindekset ligger med 3,38 et sted mellem 'hverken let eller svært' og 'svært'. Men, som det fremgår af figuren, eksisterer forskellige sammenhænge mellem oplevelsen af rekruttering som let eller svær og en række forhold i foreningen. Faktorerne i indekset herover spiller i særlig grad ind på foreningernes oplevelse af vanskelighederne med rekruttering. Folk i og omkring foreningslivet bør have disse faktorer i baghovedet, når de arbejder med fremtidig rekruttering af frivillige til foreningsidrætten.

Hvordan foreningen fungerer, betyder mere end, hvordan foreningen rekrutterer

Det er værd at hæfte sig ved, at der ikke synes at være nogen 'magiske' måder at rekruttere frivillige på. Ingen af de rekrutteringsmetoder, som foreningerne kunne angive at anvende, hænger entydigt sammen med lettere rekruttering. Foreningsledernes oplevelse af rekruttering hænger i stedet sammen med forskellige faktorer vedrørende foreningens størrelse, økonomi, facilitetsbrug og ledelse. Eksempelvis oplever foreninger med en bevidst rekrutteringsstrategi, at rekrutteringen er mærkbart lettere end foreninger uden en sådan strategi. Omvendt ser foreningsledere, der er utilfredse med økonomien eller idrætsfaciliteternes stand, typisk også rekruttering af frivillige som en større udfordring end andre foreningsledere. Det lønner sig at brede perspektivet ud og se på foreningen og den måde, den fungerer på som helhed, når man vil optimere mulighederne for at tiltrække frivillige.

Medlemmernes deltagelse i foreningslivet og bestyrelsens åbenhed og udadvendthed har væsentlig indflydelse. Foreningerne oplever det som mindre vanskeligt at rekruttere frivillige, hvis en stor del af medlemmerne deltager i sociale arrangementer og møder som for eksempel den årlige general-

forsamling. Desuden har det en positiv effekt på rekrutteringsarbejdet, når foreningen ledes på en åben og udadvendt måde. Det vil sige, når foreningens bestyrelse er god til at spørge medlemmerne til råds og inddrage dem i større beslutninger, og når foreningen er udadvendt ved at indgå i samarbejder med andre foreninger, institutioner eller virksomheder i lokalområdet.

Relativt få foreninger er direkte utilfredse med deres økonomi, men de utilfredse foreninger har til gengæld typisk også andre vanskeligheder end de økonomiske at forholde sig til. Utilfredshed med økonomien hænger meget ofte sammen med de vanskeligheder, som foreningslederne oplever med rekrutteringen. Det samme gør sig gældende på facilitetssiden. Disse sammenhænge med økonomi og faciliteter understreger ligesom medlemsinddragelsen og bestyrelsens åbenhed og udadvendthed i ledelsen af foreningen, at vanskelighederne med rekruttering af frivillige hænger sammen med foreningens karakter og drift som helhed og ikke kan ses som en isoleret problemstilling.

En af de parametre, som har lille, men dog signifikant betydning for oplevelsen af rekruttering af frivillige, er foreningens størrelse. De mellemstore foreninger oplever større vanskeligheder end de små og de store. Desuden spiller det en rolle, hvilken type aktivitet foreningen beskæftiger sig med. Foreningsstørrelse og foreningstype er forudsætninger, som foreningslederne ikke umiddelbart kan ændre på, men det er dog vigtige faktorer, som man bør forstå og forholde sig til, hvis man ønsker at gøre rekruttering af frivillige lettere. Foreningstyperne er særligt interessante, fordi de foreninger, der aktivitetsmæssigt ligner hinanden, typisk også ligner hinanden på en række af de øvrige betydningsfulde parametre såsom størrelse og medlemsdeltagelse.

Tre foreningstyper

60 forskellige specialforbund under DIF har deltaget i Frivillighedsundersøgelsen[1]. For at komme et spadestik dybere med analysen – uden at skrive 60 forskellige konklusioner – skelner Frivillighedsundersøgelsen mellem tre typer af foreninger, der har en række fællestræk og ensartede udfordringer og udviklingspotentialer for frivilligheden i fremtiden.

De tre foreningstyper er inspireret af en kategorisering foretaget af idrætsforskeren Bjarne Ibsen i 1991. Denne beskrives nærmere i næste kapitels afsnit om eksisterende viden. De nedenstående tre foreningstyper i denne undersøgelse er dog noget modificeret noget i forhold til Bjarne Ibsens, hvilket fremgår af skitseringen nedenfor og uddybes i kapitel 6.

[1] Selv om der i alt er 61 specialforbund under DIF, er ingen DIF-foreninger blevet overset i denne undersøgelse. Grunden til at 'kun' 60 specialforbund indgår i undersøgelsen, er, specialforbundet Dansk MultiSport Forbund fungerer som paraply og repræsenterer foreningerne i både Dansk Moderne Femkampforbund og Dansk Triathlon Forbund.

	Aktivitetsforeninger	Holdboldspilsforeninger	Motionsforeninger
Foreningerne	Relativt små foreninger. 108 medlemmer i gennemsnit.	Mellemstore foreninger. 158 medlemmer i gennemsnit.	Store foreninger. 372 medlemmer i gennemsnit.
Frivilligheden	Mange frivillige i forhold til medlemstal. En stor del ældre, især blandt lederne. Stor opbakning til frivillighedens idealer om ulønnet arbejde og medlemmernes deltagelse.	Rigtig mange frivillige i forhold til medlemstal. Størstedelen trænere mellem 20 og 39 år. Gennemsnitlig opbakning til frivillighedens idealer.	Meget få frivillige i forhold til medlemstal. Mange kvinder blandt de frivillige, især trænerne. Relativt stor andel lønnede blandt trænere og ledere. Relativt lav opbakning til frivillighedens idealer.
Medlemmerne	Få unge. Relativt stor andel over 60 år. Stor opbakning til sociale arrangementer og møder.	Mange børn og unge medlemmer under 19 år. Stor opbakning til sociale arrangementer.	I høj grad selvkørende. Meget lav medlemsopbakning i forbindelse med sociale arrangementer og møder.
Udfordringer	Foreningen er en lukket fest. Begrænset udadvendthed og åbenhed.	Højt forbrug af frivillige og stor udskiftning. Rekrutterer unge forældre, som ikke er klassiske frivillige.	Store foreninger med lidt fællesskab. Generelt lavt engagement i foreningens arbejde blandt medlemmer.
Potentialer	Stærk medlemstilknytning. Mange medlemmer er potentielle frivillige. En stor del ejer selv faciliteter. Noget at være fælles om.	Gode til at samarbejde med omverdenen. De unge forældre på sidelinjen kan aktiveres og integreres med passende tilbud. Fleksible og klart definerede frivilligopgaver er lettere at sælge til travle mennesker.	Relativt ressourcestærke. Enkelte lønnede kan gøre opgaverne mere overskuelige for de frivillige. Plads til meget stærkere medlemstilknytning, men vil foreningerne det?

Aktivitetsforeninger tæller en lang række forskellige relativt nicheprægede idrætter, som dyrkes individuelt eller på små hold. Foreningerne er ofte små og har en forholdsvis sammentømret medlemsskare, der også i nogen grad deltager i foreningslivet ved siden af de idrætslige aktiviteter. Både medlemmer og frivillige i aktivitetsforeningerne er væsentligt ældre end i den øvrige foreningsorganiserede idræt.

Aktivitetsforeningerne er, skåret over én kam, de foreninger, der har lettest ved at rekruttere nye frivillige. De små aktivitetsforeninger har en relativt stærk medlemstilknytning i kraft af stor deltagelse ved sociale arrangementer og møder i foreningerne. Det er med til at gøre medlemmerne socialt integrerede og engagerede i foreningens aktiviteter og drift i øvrigt og giver aktivitetsforeningerne en fordel, når de ser sig om efter frivillige kræfter.

Det gælder for alle tre typer af foreninger, at de frivillige på alders- og kønsfordeling i høj grad ligner medlemmerne. I aktivitetsforeningerne betyder det, at der er en temmelig høj gennemsnitsalder blandt de frivillige i almindelighed og blandt lederne i særdeleshed. Det har en del positive effekter, fordi folk over 60 år højner medlemstilknytningen og er lettere at rekruttere. Men der består også en udfordring for mange aktivitetsforeninger i, at hvis de vil have flere unge medlemmer, skal de yngre aldersgrupper også være repræsenterede og medbestemmende i foreningernes ledelse. Aktivitetsforeningerne fremstår som de mindst udadvendte foreninger med få samarbejdsrelationer

med omverdenen og en lav grad af dialogbaseret kommunikation. Det er ikke befordrende for potentielle nye medlemmer og frivillige, formentlig fordi foreningen for omverdenen kommer til at fremstå som en lukket fest.

Holdboldspilsforeninger er umiddelbart lettere at definere, idet den primære sportslige aktivitet dyrkes på hold, oftest i kampe mod andre hold. Disse foreninger har det største antal frivillige i forhold til antallet af medlemmer. I den gennemsnitlige holdboldspilsforening er der kun mellem seks og syv almindelige medlemmer for hver frivillig leder eller træner. Gennemsnittet for alle typer af foreninger er over ti. I holdboldspilsforeningerne finder man desuden den største andel af yngre frivillige – 61 pct. er under 40 år.

Det hænger sammen med, at holdboldspilsforeninger har en meget stor andel børn og unge under 19 år blandt medlemmerne, og forældrene til de yngste medlemmer udgør en stor del af rekrutteringsgrundlaget for frivillige. Gennemsnitligt har holdboldspilsforeningerne sværest ved at rekruttere nye frivillige, hvilket til dels hænger sammen med det høje antal frivillige, der er brug for i foreningens daglige drift. Holdboldspilsforeningerne har simpelthen et stort forbrug af frivillige, som gør arbejdet med at skaffe tilstrækkeligt med frivillige kræfter til en vedvarende og vanskelig opgave.

I holdboldspilsforeningerne er der typisk stor opbakning blandt medlemmerne til sociale arrangementer, mens væsentligt færre dukker op til generalforsamling og møder i foreningen i øvrigt. Det er desuden en udfordring, at en stor del af de frivillige eller de potentielle frivillige blandt de unge forældre forsvinder ud af foreningens rækkevidde, hvis deres børn holder op med at dyrke idrætten.

Motionsforeninger tæller idrætsgrene, der typisk dyrkes individuelt og for en stor del af de aktive med fokus på motion frem for på konkurrence eller resultater. Medlemmerne er aktive individualister, der i vidt omfang kan klare sig selv, og der er derfor meget færre frivillige i motionsforeningerne. Mere end 25 medlemmer er der typisk for hver frivillige træner eller leder.

Der er i gennemsnit lidt under 400 medlemmer i hver motionsforening, hvilket gør dem til de klart største foreninger af de tre typer. Motionsforeningerne opererer derfor med relativt store økonomier og gør oftere end øvrige foreninger brug af lønnet arbejdskraft især på trænersiden. Ideerne om, at foreningen kan forvente, at medlemmer yder en frivillig indsats, og at arbejdet i foreningen bør være ulønnet, finder også lavest tilslutning blandt motionsforeningerne.

Dette forhold giver et fingerpeg om, at nogle motionsforeninger delvist baserer sig på andre 'forretningsmodeller' end den traditionelle idrætsforenings. Medlemmerne er i højere grad kunder med en væsentligt lavere tilknytning til foreningen, der til gengæld har ressourcer til at løfte en del af det frivillige arbejde over på lønnede skuldre og derved samtidig gøre de resterende opgaver lidt mere overkommelige og lettere at 'sælge' til de frivillige. Medlemmernes tilknytning til motionsforeningerne er generelt meget lav, men spørgsmålet er, om det er noget, som de enkelte foreninger egentlig ønsker at ændre på. De klassiske foreningsidealer er ikke nødvendigvis eftertragtede i foreninger, hvor andre modeller for organisationen og den daglige drift gør sig gældende.

Anbefalinger

På baggrund af Frivillighedsundersøgelsens analyser og de nævnte centrale konklusioner kommer denne rapport frem til en række anbefalinger, der har som mål at gøre arbejdet med at skaffe folk til det frivillige arbejde mindre vanskeligt for idrætsforeningerne i fremtiden.

Første hovedanbefaling: Skab overblik og praktiske redskaber

Den første hovedanbefaling henvender sig til DIF. Denne rapport er en af flere aktuelle videnskabelige rapporter om den danske foreningsorganiserede idræt og generelle tendenser i befolkningens idrætsdeltagelse. Det er en stor og vigtig opgave for DIF at være på toppen af den viden, der findes om idrætsforeningerne, deres medlemmer og deres frivillige. DIF skal klæde specialforbundene bedst muligt på og derved gøre denne viden praktisk anvendelig for de frivillige ledere og trænere på det lokale foreningsniveau.

På områder som medlemsfrafald, kurser og uddannelse samt udviklingen i danskernes idrætsvaner findes i høj grad en samlet viden, som kan bringes i spil med hinanden og komme foreningerne og idrætsområdet som helhed til gavn gennem formidling af viden, kurser, uddannelser og gode eksempler, hvis DIF lægger det fornødne arbejde i at omsætte den foreliggende viden til konkrete redskaber for foreningslivet.

Anden hovedanbefaling: Lav en strategi for rekruttering med afsæt i foreningstyperne

Den anden hovedanbefaling er henvendt direkte til idrætsforeningerne og deres bestyrelser, som skal have øjnene op for, at rekruttering af frivillige er en af foreningslivets vigtigste opgaver og derfor bør være en central del af foreningens bestyrelse og organisering som helhed. Rekruttering og uddannelse af frivillige ledere og trænere er en ledelsesfunktion, der skal prioriteres og bemandes på lige fod med idrætslige poster og praktiske poster som økonomistyring og fundraising, arrangementsudvalg, facilitetsrelaterede opgaver og så videre.

Hvor banalt det end må forekomme, er hovedanbefalingen til foreninger, der vil gøre arbejdet med at rekruttere frivillige lettere, ganske enkelt at lægge en plan og tage arbejdet med at udarbejde den seriøst. Kun 9 pct. af foreningerne har en bevidst strategi for, hvordan man proaktivt vil arbejde med at rekruttere og fastholde frivillige. Et oplagt første skridt er at sætte frivilligheden på dagsordenen i foreningen ved at diskutere og formulere nogle konkrete retningslinjer for frivilligheden i foreningen fremover i stedet for at tage udfordringerne, som de kommer, og først fokusere på frivilligheden, når der mangler frivillige i foreningen.

En sådan strategi handler om langt mere end, hvordan de frivillige trænere og ledere skal tiltrækkes. Denne rapports analyser i almindelighed og foreningstyperne i særdeleshed bør fungere som baggrund for at vurdere, hvor den enkelte forenings fordele i forhold til fremtidig rekruttering af frivillige ligger, og hvordan de bedst udnyttes. De færreste foreninger vil se deres spejlbillede i en af de tre foreningstyper, og det ikke forbudt at se nærmere på og lade sig inspirere af flere foreningstypers udfordringer og potentialer.

I denne forbindelse peger rapporten på en række forhold, der kan gavne rekrutteringen. De bør fungere som inspiration til arbejdet med at lave strategier for frivillighed i forskellige foreninger.

1. Kortere vej fra medlemskab til frivillighed. Idrætsforeningerne rekrutterer sine frivillige blandt medlemmerne og i nogle tilfælde blandt deres forældre eller andre familiemedlemmer. En måde at gøre det lettere at rekruttere er ved at integrere medlemmerne i højere grad i foreningens liv, herunder også den del, som ikke har direkte at gøre med idrætslige aktiviteter, men som får folk i foreningen til at mødes på kryds og tværs. Det gælder eksempelvis deltagelse i sociale arrangementer og generalforsamling eller møder. Vanskelighederne med rekrutteringen står i omvendt målestoksforhold med medlemmernes tilknytning til foreningen, så foreningerne bør altså aktivt søge at inddrage medlemmerne i sociale arrangementer og foreningens generelle liv. Dette har foreningerne forskellige forudsætninger for at udbygge og drage fordel af.

I aktivitetsforeninger, hvor en stor del af medlemmerne allerede tager del i foreningslivet ved siden af de idrætslige aktiviteter, er der gode muligheder for at lade medlemmerne tage sig af mindre, praktiske opgaver i det daglige, som eksempelvis fællesspisningsarrangementer eller rengøring og vedligeholdelse af foreningens faciliteter. Det skaber 'liv i klubhuset' og kan på sigt fungere som en indgang til yderligere frivilligt arbejde i form af træner og lederposter.

Også i holdboldspilsforeningerne med de mange unge medlemmer, der i høj grad deltager i sociale arrangementer, kunne man ved at kombinere fest og foreningsdannelse introducere det frivillige arbejde til en bred skare af medlemmer og potentielle frivillige. Desuden er det oplagt for disse foreninger at forholde sig til forældre som potentielle medlemmer og målrette tilbud til dem. Foreningsaktive forældre er tre gange så tilbøjelige til at være frivillige som ikke-foreningsaktive forældre.

I motionsforeninger er afstanden mellem medlemskab og frivillighed umiddelbart længst. Men der er typisk mange medlemmer i motionsforeningerne, og den relativt lave andel, der bruger foreningen til andet end at dyrke den konkrete idræt, kan godt tælle en hel del personer. Derfor er der ofte i motionsforeninger basis for at danne 'klubber i klubben' blandt de mest engagerede medlemmer, hvilket foreningerne bør bakke op om, for så vidt der er tale om åbne fællesskaber, der kan opmuntre til deltagelse, snarere end lukkede fællesskaber, der gør det modsatte. Klubben skal vise ansigt – også over for travle 'købemotionister' og arbejde på, at alle medlemmer får så bredt et netværk i foreningen som muligt.

2. Potentialet i 60+. Idrætsforeningerne skal ikke lade sig skræmme, hvis en voksende andel af de frivillige er ældre over 60 år. Den demografiske udvikling i Danmark betyder, at ældre vil udgøre en stigende del af den samlede befolkning – og derfor også af foreningsmedlemmerne – i fremtiden. Desuden repræsenterer livsfasen mellem 60 og 69 år stadigt oftere et *comeback* til foreningsidrætten, idet denne aldersgruppe i højere grad dyrker idræt i foreninger end folk i 30'erne, 40'erne og 50'erne (Pilgaard 2009:102).

Der er derfor al mulig grund til at se på seniorer som et potentiale i idrætsforeningerne, både som medlemmer og frivillige. En stor andel ældre medlemmer ser i sig selv ud til at gøre det lettere for foreningerne at rekruttere frivillige, og desuden er de med til at gøre opbakningen til foreningens sociale arrangementer og mødeaktiviteter større.

3. Fleksibel og overskuelig frivillighed. Det frivillige arbejde ligger ikke fjernt fra andre aldersgrupper, men det kan sælges bedre til travle forældre med børn i foreningen eller medlemmer, der egentlig bare meldte sig ind for adgang til svømmehallen eller badmintonbanen. Også her handler det om at gøre vejen fra medlemskab til frivillighed kortere, men i denne sammenhæng med fokus på selve det frivillige arbejde frem for medlemmernes deltagelse.

I den danske befolkning som helhed findes både en høj grad af aktiv idrætsdeltagelse og masser af vilje til at arbejde frivilligt, selvom foreningsformændene kan have den modsatte opfattelse, når de oplever medlemsfrafald og besvær med at rekruttere frivillige. For disse formænd ligger der en ledelsesmæssig udfordring i at organisere det frivillige arbejde, så det er målrettet forskellige livsfaser, hvor folk i forskellig grad er i villige og i stand til at tage forskellige opgaver på sig. Helt banalt er det væsentligt, at potentielle frivillige kan 'se sig selv' i de frivillige opgaver, der skal løses. Hvis bestyrelsens prioriteringer og værdier er forskellige fra medlemsskarens idrætslige interesser eller forældrenes ønsker til foreningen, bliver rekrutteringen sværere.

De frivillige opgaver i foreningerne skal være fleksible og overskuelige. Konkrete funktionsbeskrivelser kunne være en del af løsningen. Det indebærer, at man sætter præcise ord på alt fra træner- til bestyrelsesposter i forhold til, hvor lang tid man forventer, at folk varetager opgaven, hvad den helt konkret består i, og hvem man ringer til, når man er syg eller på ferie. Kort sagt, at man definerer og systematiserer de frivillige opgaver i foreningen. Arbejdet med at skabe overblik over og sætte ord på alle de frivillige opgaver i foreningen er endnu et oplagt punkt at sætte på dagsordenen, når en forening arbejder med at udvikle en strategi for rekruttering af frivillige.

4. Udbred ejerskabet. Når foreningens medlemmer dyrker deres idræt i og omkring faciliteter, som foreningen selv ejer eller føler ejerskab til, er det lettere for foreningen at rekruttere og fastholde frivillige. Det handler om et ansvarsfuldt forhold til de fysiske rammer og et håndgribeligt syn for, at man som frivillig har medansvar for noget fælles.

I nogle idrætsgrene dyrker kun meget foreninger deres aktiviteter i egne rammer. Også her kan medlemmerne og de frivillige få en fornemmelse af ejerskab og medansvar ved, at foreningen står for facilitetsdrift eller -vedligeholdelse, eller ved, at den påtager sig konkrete opgaver i lokalområdet.

5. Åbn foreningens ledelse. Hvis man i foreningerne ønsker tilgang af flere frivillige, må man også være indstillet på, at dem, der vil være med til at løfte det frivillige arbejde, har en mening om, hvordan foreningen skal fungere og se ud. I ledelsen kan man invitere medlemmer til at deltage ved at inddrage dem i større beslutninger og i det hele taget uddelegere beslutningstagning og udvalgsarbejde i det omfang, medlemmerne er modtagelige for det. En bestyrelse med armene over kors eller fastlåste holdninger om foreningens målsætning og værdier siger nej tak til frivillige, inden de overhovedet er blevet spurgt. Det er desuden væsentligt lettere for en forening at skabe sociale arrangementer og møder, som medlemmerne vil deltage i, hvis medlemmerne selv er med til at definere og arrangere dem.

Åbenheden skal i høj grad også være synlig i den måde, foreningen kommunikerer på. Foreninger med en stor andel ældre skal naturligvis tage visse forbehold, men generelt er foreninger, der satser

på åben, brugervenlig tovejskommunikation på internettet og elektroniske løsninger som online kontingentbetaling, i bedre kontakt med deres medlemmer og omverdenen generelt. Således har aktivt kommunikerende foreninger generelt også lettere ved at rekruttere frivillige.

6. Samarbejde fremmer frivilligheden. I forlængelse af åbenhed har udadvendthed i bestyrelsen og foreningen som helhed en positiv indflydelse på frivilligheden. Jo mere foreningen viser sig frem i lokalområdet, laver åbne arrangementer eller inviterer den lokale skole eller spejderklub på besøg, desto mindre vanskelig forekommer rekrutteringen af frivillige.

Stærke samarbejdsrelationer med andre foreninger kan desuden være en måde at tilknytte de børn, venner og forældre, der ikke er en del af foreningen, for eksempel hvis den lokale løbe- eller badmintonklubs aktiviteter kan koordineres sådan, at forældre til børn i håndboldklubben kan være aktive, mens deres børn er det. Når en større del af medlemmernes familie er en del af samme forening, er tilbøjeligheden til at tage del i det frivillige arbejde væsentligt større.

Alle disse anbefalinger er i sagens natur relevante at arbejde videre med og omsætte til lokale forhold for foreninger, der vil gøre noget for at mindske vanskelighederne med at rekruttere frivillige. Frivillighedsundersøgelsen bør dog i høj grad også finde interesse blandt de store idrætsorganisationer, i specialforbund og i landets kommuner. Ud over at få indsigt i, hvordan frivilligheden ser ud og udvikler sig i idrætsforeningerne, kan specialforbund og kommuner nemlig med udgangspunkt i konkrete anbefalinger spille en aktiv rolle i omsætningen af Frivillighedsundersøgelsens indhold til praksis i idrætsforeningerne.

Specialforbundene som sparringspartnere

I specialforbundene ligger den primære udfordring i at udbrede Frivillighedsundersøgelsens anbefalinger til de mange idrætsforeninger, der må formodes at kunne have gavn af dem. Mange af disse foreninger vil ikke selv være opmærksomme på den viden, der er tilgængelig, og det understreger en vigtigt pointe: Idrætsforeningerne har for travlt med at få foreningen til at fungere til at tænke over, hvordan de gør det. Det viser sig tydeligt ved, at færre end hver tiende idrætsforening har en strategi for frivillighed, selvom stort set alle synes, at frivillige opgaver er svære at få dækket.

Foreningerne skal overbevises om, at frivillighed skal prioriteres som isoleret problemstilling, og det gør specialforbundene bedst ved at gå forrest og gøre det samme. Det betyder, at man i højere grad skal tænke frivillighed med, når man laver planer for fremtiden og formulerer målsætninger for, i hvilken retningen specialforbundene som helhed skal bevæge sig. Derfor ligger den primære opgave på specialforbundsniveau mellem de to hovedanbefalinger. Specialforbundene skal *både* indsamle og aktivere viden og erfaringer på det overordnede plan *og* gøre foreningerne i stand til at få mest muligt ud af denne viden igennem en strategi, der (også) fokuserer på frivillighed.

Rundt om i de mange specialforbund findes desuden et kendskab til den specifikke idrætsgren og forbundets foreninger, som er nødvendig for at implementere Frivillighedsundersøgelsen bedst muligt. Specialforbundene bør forholde sig konstruktivt kritisk til foreningstyperne og fra dette udgangspunkt gå i dybden med særlige frivillighedsudfordringer og -potentialer blandt medlemsforeningerne.

Endnu en vigtig opgave i specialforbundene er at fungere som opsamlingssted for gode erfaringer med rekrutteringstiltag og strategier for frivillighed i foreningerne og udbrede disse *best practice*-eksempler på en praktisk anvendelig måde. Med deres kontakt til de enkelte foreningers bestyrelser kan specialforbundene i særlig grad være med til at føre anbefaling nummer fem og seks ud i foreningslivet.

Kommunerne som medspillere

Der er i denne undersøgelse intet, der tyder på, at kommunale krav til idrætsforeningerne har en direkte, negativ indflydelse på idrætsforeningernes rekruttering af frivillige trænere og ledere. Forvaltningerne rundt om i landets 98 kommuner kan derimod være med til at gøre en positiv forskel i foreningslivets frivillighed.

Hvis kommunen er med til at fremme samarbejde mellem ressourcestærke idrætsforeninger og kommunale institutioner som børnehaver, skoler og plejehjem, er den også indirekte med til at lette rekrutteringen af frivillige, fordi foreningerne og deres aktiviteter bliver gjort synlige og bredt ud til en større del af befolkningen. Desuden kan kommunen gennem aktivt samarbejde i og med et lokalt idrætssamvirke eller andre relevante organer og ved at understøtte en gennemtænkt uddannelses- og kursusstrategi for de frivillige i kommunen være med til at skabe relationer mellem områdets idrætsforeninger og forene de kræfter, der arbejder for at udvikle foreningsidrætten i kommunen.

Endelig kunne man i de kommunale forvaltninger med udgangspunkt i anbefaling nummer fire forholde sig til idrætsforeningernes rolle som brugere af de kommunale idrætsfaciliteter. Foreningerne kan være med til at drive faciliteterne eller på anden vis inddrages i bedre udnyttelse af faciliteterne. Med ejerskab eller medejerskab i drift og vedligeholdelse af faciliteter har idrætsforeningerne noget at være fælles om, som kan gøre det lettere at trække både medlemmer og frivillige til. Samtidig sikrer kommunen sig, at dem som passer og driver rammer omkring idrætsaktiviteterne, også går op i de idrætslige aktiviteter.

1. Indledning

Da kaptajn H.P.V. Mønster i 1861 tog initiativ til grundlæggelsen af den organisation, der i dag er kendt som De Danske Skytteforeninger, blev det startskuddet på udviklingen af en omfattende og unik foreningskultur i Danmark og særligt inden for idrætten. Tanken var, at frivillige skulle gå sammen og danne foreninger, hvor skyttekunsten og derved Danmarks forsvar kunne udbygges. I dag, 150 år efter, er formålet væsentligt mindre krigerisk, men det frivillige foreningsliv, der udspiller sig rundt om i landets mere end 15.000 idrætsforeninger, ses stadig som tæt forbundet med sammenhængskraften i samfundet og udviklingen af Danmark som demokratisk nation.

Det frivillige arbejde er en uadskillelig del af foreningslivet. Dels på grund af de mange gratis arbejdstimer de frivillige lægger i foreningerne. Uden dem ville foreningerne ikke kunne fungere i praksis. Og dels fordi det frivillige arbejde er et værdimæssigt fundament i foreningerne, der signalerer uegennyttighed og fællesskab. Derfor er der også stor opmærksomhed på den frivillige sektor, hvad den betyder for samfundet som helhed, og hvilken retning den bevæger sig i. I den offentlige debat går udmeldingerne fra på den ene side at erklære frivilligheden for døende til på den anden side at fremhæve det unikke 'Foreningsdanmark' og dets potentialer som en aktiv medspiller i velfærdssamfundet.

Disse emner er blevet bragt endnu mere på banen i 2011 i anledning af det europæiske frivillighedsår, men foreningskultur og frivilligt arbejde har været i forskeres fokus i en årrække. For at introducere den videnskabelige kontekst, som denne rapport indskriver sig i, bliver eksisterende relevante undersøgelser og udgivelser derfor kort beskrevet i det følgende.

Eksisterende viden

I 1989 blev en af de første danske undersøgelser, som kiggede specifikt på frivillighed i idrætsforeninger, gennemført af professor Bjarne Ibsen. Det dannede baggrund for bogen 'Frivilligt arbejde i danske idrætsforeninger', som udkom i 1992.

Det viste sig dengang, at folk brugte mere tid på frivilligt arbejde i idrætsforeninger end tidligere og i høj grad hyldede de idealer, der er forbundet med frivilligt arbejde. Desuden var der i foreningerne en relativt høj grad af frivillighed, idet der kun var ti medlemmer for hver frivillige leder eller træner, og højst 10 pct. af al arbejdet i idrætsforeninger var lønnet.

Undersøgelsen fra 1992 fandt dog markante forskelle mellem foreningernes frivillighed, særligt med udgangspunkt i tre typer af foreninger, som Bjarne Ibsen i bogen kaldte 'den lille idrætsforening', 'boldklubben' og 'den store motionsforening'. Disse typer ligger til grund for denne rapports arbejde med foreningstyper, men der er dog væsentlige forskelle disse og 'aktivitetsforeningerne', 'holdboldspilsforeningerne' og 'motionsforeningerne', som beskrives i kapitel 6.

Professor Bjarne Ibsen konkluderede i bogen 'Frivilligt arbejde i idrætsforeninger', at der intet belæg var for, at det frivillige arbejde i idrætsforeninger skulle være i krise, hvilket illustrerer, at spørgsmålet om foreningslivets og særligt frivillighedens tilstand allerede var i fokus for tyve år siden.

Frivillighedens forfald?

Den amerikanske sociolog Robert Putnam var i 1995 med til at give næring til forestillingen om en fremtid, hvor foreningslivet spiller en mindre rolle, da han udgav artiklen 'Bowling Alone' og senere i 2000 en bog af samme navn. Putnam illustrerede, hvordan (idræts-)aktiviteter, der før var arrangeret i fællesskab og foreninger, nu overgik til privatsfærens individorientering. Billedet på denne udvikling var den ensomme bowler i hallen, som før i tiden var en arena for holdsport og fællesskab.

I en dansk kontekst er en hastigt fremvoksende fitnessbølge blevet set i samme lys som et tegn på, at frivilligheden og fællesskabet glider i baggrunden i takt med, at idrætsdeltagelsen bliver mere individuel og professionaliseret. Men i stedet for en egentlig afvikling eller forfald i det frivillige engagement generelt beskæftiger skandinaviske forskere sig med, hvordan frivilligheden og foreningslivet er under forandring.

Nordmanden Håkon Lorentzen (2001) har beskrevet, hvordan nye, moderne fællesskabsformer er udfordret af, at aktiviteterne i højere grad end tidligere baserer sig på deltageres enkeltinteresser, som foreningslivet skal kunne rumme. Ifølge Bjarne Ibsen og Ulla Habermann (2006) har den frivillige organisering udviklet sig i flere trin igennem de seneste hundrede år. Først var foreninger noget, der opstod nedefra som lokalsamfundene og de nære fællesskabers forsøg på at skabe et bedre liv og løse sociale problemer. I takt med at velfærdsstaten overtog disse opgaver, blev foreningerne til i løbet af 1960'erne til interessefællesskaber, men i løbet af de seneste årtier er foreningerne atter blevet set som en del af løsningen på samfundsmæssige udfordringer. Denne gang foregår det dog hovedsageligt oppefra i en form for instrumentalisering, hvor foreningerne modtager økonomisk støtte, der i nogen grad knytter sig til, at de skal være med til at løse sundheds-, integrations- og andre problemstillinger. Det er dog sket, uden at staten har taget selvstændighed fra foreningerne, og som sådan har det ikke været med til at stille foreningslivet eller det frivillige engagement svagere (Torpe 2011).

Nyere undersøgelser bekræfter, at foreningslivet i almindelighed og idrætsforeningerne i særdeleshed ikke er i krise, men i stedet har stor opbakning i den danske befolkning, og at det frivillige engagement er under udvikling snarere end under afvikling.

Idræt er frivillighedens hjemmebane

I 2004 spurgte DIF og DGI i fællesskab en stor del af deres foreninger om, hvordan de klarede sig[2]. Undersøgelsen den tegner et billede af foreningsidrætten som en stor og levedygtig bevægelse, der næsten udelukkende baserede sig på frivillige kræfter. Op imod en halv million danskere var engageret i det frivillige arbejde i idrætsforeningerne i Danmark, og ifølge undersøgelsen var det et tal i vækst. Der var kommet flere frivillige ledere og trænere til, dog udgjorde folk under 40 år en klart mindre del af de frivillige de tidligere. Desuden blev rekruttering af nye ledere og trænere trods væksten i antallet stadig anset som en af de største udfordringer i foreningerne. Også andre under-

[2] Undersøgelsen førte ikke til nogen samlet udgivelse, men en kort beskrivelse og de vigtigste resultater er tilgængelige her:
http://www.dif.dk/da/UDDANNELSE_OG_VIDENSBANK/Vidensbank/Undersoegelser/foreningsidraettens%20vilkaar.aspx

søgelser bekræfter, at det at skaffe den vigtigste ressource i idrætsforeningerne, også er en af de sværeste opgaver i foreningerne (Ibsen 2006).

Ikke desto mindre er idrætten det område, hvor flest danskere er frivillige. Det var en af konklusionerne, da danske forskere i løbet af 2005 og 2006 deltog i John Hopkins-undersøgelsen, som er en international kortlægning af frivilligt arbejde (Koch-Nielsen et al. 2006; Boje, Fridberg & Ibsen 2006; Boje & Ibsen 2006).

Undersøgelsen fandt, at den frivillige sektor i Danmark samlet set husede over 100.000 foreninger og beskæftigede, hvad der svarer til 250.000 fuldtidsstillinger, når man medregnede både de lønnede og de frivilliges arbejdstimer. Mere end hver tredje dansker angav, at de udførte frivilligt arbejde, og her var idrætsområdet det absolut største. Alene inden for idræt havde 11 pct. af befolkningen arbejdet frivilligt inden for det seneste år (Koch-Nielsen et al. 2006).

John Hopkins-undersøgelsen kom desuden frem til, at den danske frivillige sektor var i vækst, og at der i befolkningen var et stort potentiale for endnu mere vækst. Næsten halvdelen af alle de ikke-frivillige svarede nemlig, at de gerne ville deltage i frivilligt arbejde, hvis nogen bad dem om det. Det understregede en af undersøgelsens pointer om, at frivilligt arbejde er noget man gør, fordi folk omkring en opfordrer til det. Rekruttering var således afhængig af sociale netværk og social kapital, som øger chancen for at blive opfordret til frivillighed. Et travlt hverdagsliv viste sig ikke at være en forhindring for frivillighed. Tværtimod så viste undersøgelsen, at det var de 30-49-årige forældre med fuldtidsarbejde, der mest hyppigt arbejdede frivilligt (Boje, Fridberg & Ibsen 2006).

Danmark i front

Endelig peger John Hopkins-undersøgelsen også på, at Danmark sammen med de øvrige skandinaviske lande og Holland adskiller sig fra det øvrige Europa ved at have en stor befolkningsdeltagelse i arbejdet i den frivillige sektor og særligt i idrætsforeningerne (Ibsen, Boje & Fridberg 2008). At danskerne hører til blandt de mest frivilligt arbejdende befolkninger, bekræftes yderligere af en række undersøgelser i EU-regi (Mathou 2010; McCloughan et al. 2011)

Som led i tilbagevendende værdiundersøgelse blev en række danskere i 2008 spurgt om frivilligt arbejde. Også i den forbindelse understregede Lars Torpe (2011), at Foreningsdanmark klarer sig godt. Omfanget af det frivillige arbejde vokser, og det hænger især sammen med en bred opbakning til fortællingen om, at det danske samfund kan rumme alle, hvor de frivillige foreninger spiller en central rolle.

Der findes ganske vist en individualiseringstendens i det danske samfund, men det er ikke ens betydende med, at organiseringen i foreninger smuldrer. Deltagelse i foreningslivet indgår i stedet i individuelle overvejelser om, hvad der er til gavn eller fornøjelse for en selv, og det frivillige arbejde bliver i stigende grad en form for selvrealisering (Wollebæk & Sivesind 2010).

Overordnet kan man sammenfatte, at udviklingen i samfundet i retning af øget individualisering i befolkningen og instrumentalisering af foreningerne ikke nødvendigvis undergraver det frivillige engagement. Tal fra tidligere undersøgelser af frivillighed i idrætsforeninger viser, at det ikke går den vej. Men de nye tider og tendenser samfundet stiller lederne rundt omkring i Foreningsdan-

mark over for nye udfordringer, når fremtidens frivillige skal tiltrækkes. *What's in it for me?* vil mange spørge og teste foreningerne på, om de rent faktisk ved, hvad de har at tilbyde de potentielle frivillige i retur for deres indsats i foreningerne.

Begrebet frivillighed

Både i forhold til den eksisterende viden på området og denne rapports dataindsamling og analyser er det centralt at have på det rene, hvad man egentlig mener, når man taler om frivillighed. En ligetil og temmelig almindelig fortolkning er, at frivilligt arbejde er lig med ulønnet arbejde, og at man derfor arbejder frivilligt indtil det øjeblik, man får selv den mindste form for belønning for sin indsats.

Det er dog ikke den definition af frivillighed, som gør sig gældende i den eksisterende litteratur på området. I en videnskabelig sammenhæng er frivilligt arbejde for det første begrænset til at finde sted uden for familien, og for det andet bliver det ikke kategorisk afvist, at frivilligt arbejde kan honoreres til en vis grad.

Dette gør sig også gældende i denne undersøgelse. Idet Frivillighedsundersøgelsen udelukkende beskæftiger sig med det frivillige arbejde, som finder sted i idrætsforeninger, er det ikke relevant at understrege, at det skal finde sted uden for hjemmet, men det er relevant at gøre klart, hvor grænsen for frivilligheden går i forhold til betaling eller modydelser for arbejdet i foreningen.

I Frivillighedsundersøgelsens spørgeskema er en frivillig person defineret således:

Modtager ikke skattepligtigt honorar/løn fra foreningen (godtgørelser/gratisydelser regnes ikke som honorar/løn).

Ligningsloven § 7 M beskriver, hvilke former for godtgørelser og refusioner foreninger må udbetale skattefrit til de frivillige. De enkelte punkter skal ikke gennemgås i denne sammenhæng, men det er værd at nævne, at listen er lang, og en træner eller leder i en idrætsforening kan eksempelvis modtage kontant godtgørelse for kørsel, tøjvask og møder i foreningsregi og desuden være fritaget for kontingentbetaling, uden at det rykker ved, at personen er at betragte som frivillig. Grænsen går så at sige ved skattefriheden.

Selvom Frivillighedsundersøgelsens spørgeskema gennemgående benytter betegnelsen 'frivillige/ulønnede', vil denne rapport i det følgende udelukkende beskrive denne gruppe som 'frivillige'.

Denne rapport

Inden denne rapport går i dybden med de nærmere analyser af frivilligheden i de danske idrætsforeninger, præsenteres først det datagrundlag, som de er baseret på. Kapitel 2 er således en kort introduktion til, hvordan Frivillighedsundersøgelsen har indhentet viden om frivillighed i foreningerne, og hvor mange foreninger der har deltaget i undersøgelsen.

Kapitel 3 beskriver helt overordnet de idrætsforeninger, som det hele handler om, i forhold til medlemstal, økonomi og idrætsaktiviteter, mens kapitel 4 går i dybden med de centrale spørgsmål om

frivillighed. Det handler om, hvor mange frivillige der samlet set er i idrætsforeningerne, hvem de er, og hvilke problemer idrætsforeningerne har med rekruttering.

I de efterfølgende kapitler analyseres disse frivillighedsspørgsmåls sammenhæng med forskellige foreningsforhold. Kapitel 5 fokuserer på, hvordan antallet af medlemmer i foreningen har en indflydelse på frivilligheden. Desuden præsenteres, hvordan enkelte større idrætsgrene skiller sig ud på frivilligsiden i både positiv og negativ retning.

Det helt store overblik over forskellige former for frivillighed i DIF mange forskellige idrætsgrene giver denne rapport ved at kategorisere foreningerne i tre forskellige typer. Disse typer beskrives i kapitel 6, som også går i dybden med deres udfordringer og potentialer i forhold til det frivillige arbejde i foreningerne. Kapitel 7 beskriver idrætsforeningernes organisering, ledelse og økonomi, og hvordan de valg, som bestyrelsen træffer på disse områder, også har en effekt på frivilligheden i foreningen.

Foreningernes frivillige afspejler som oftest foreningernes medlemmer i forhold til køn og alder. Denne sammenhæng analyseres og beskrives yderligere i kapitel 8, som også uddyber, hvordan foreningerne kan have gavn af at henvende sig til den ældre del af befolkningen, når der skal rekrutteres frivillige. Endelig belyser kapitel 9 de relativt små geografiske forskelle, der findes mellem idrætsforeningernes frivillighed, og går i dybden med særlige kommunale forhold og forskellige kommunetypers forskelle på frivillighedsområdet.

Samtlige analysekapitler slutter med en afrunding, der kort opsummerer de centrale pointer i kapitlerne. Som endelig afrunding på analyserne præsenteres i kapitel 10 den multivariate analyse, som har dannet baggrund for udvælgelsen af foreningsfaktorer i resumeets konklusioner og anbefalinger.

2. Undersøgelsens datagrundlag

Det er vigtigt i forhold til de følgende analyser, at holde sig for øje, at det i Frivillighedsundersøgelsen er foreningerne og ikke de frivillige selv, der har svaret på spørgsmålene. Som oftest er det foreningsformanden, der har svaret på spørgsmålene og vurderet, hvor stort antallet af frivillige er, og hvordan det har udviklet sig. Datagrundlaget er derfor lige så subjektivt og behæftet med usikkerheder som enhver anden undersøgelse, hvor mennesker er i centrum. Når perspektivet for undersøgelsen er foreningsorienteret og ikke individorienteret, giver det mulighed for at fordybe sig i en masse problemstillinger i omkring foreningerne i forhold til frivillighed, men det begrænser muligheden for at se nærmere på, hvem de frivillige er. Den mulighed er til gengæld til stede i undersøgelsen af danskernes motions- og sportsvaner, på baggrund af hvilken Maja Pilgaard har lavet et notat om frivilligt arbejde. Notatet 'Frivilligt arbejde under forandring' findes i denne rapport som bilag 3.

Frivillighedsundersøgelsens dataindsamling blev gennemført i perioden fra den 15. oktober til den 29. november 2010. Der blev sendt spørgeskemaer ud til alle foreninger i samtlige 60 specialforbund i DIF, hvilket vil sige mere end 10.000 forskellige foreninger. Lidt over halvdelen af spørgeskemaerne blev besvaret, og det gør grundlaget for de følgende analyser meget stort og giver mulighed for at gå i dybden med en række forskellige emner, hvilket de følgende kapitler vidner om. Helt præcist har 5.203 foreninger besvaret spørgeskemaet, hvilket giver en meget tilfredsstillende samlet svarprocent på 50,4 pct. for undersøgelsen som helhed.

Repræsentativitet

De foreninger, der har svaret på spørgeskemaet, adskiller sig på enkelte områder en smule fra de foreninger, der ikke er med i undersøgelsen.

Den første forskel er mellem små og store foreninger, idet de små foreninger er lidt underrepræsenterede i undersøgelsen. Det er særligt de meget små foreninger med under 50 medlemmer, hvor svarprocenten er lavere (44 pct.), mens den er højere for de større foreninger med minimum 300 medlemmer (61 pct.). I gennemsnit har de foreninger, der har deltaget i undersøgelsen, 38 medlemmer flere end dem, der ikke har deltaget. Det er en relativt lille skævvridning, men dog en forskel, der kan betyde, at analyserne i lidt for høj grad afspejler større foreningers forhold til frivillighed.

Tabel 1 viser, hvor mange foreningerne af forskellig størrelse, der deltager i Frivillighedsundersøgelsen.

Tabel 1: Andel af idrætsforeninger, der helt eller delvist har besvaret spørgeskemaet, opdelt efter foreningsstørrelse

Antal medlemmer	Har ikke svaret	Har helt eller delvist besvaret spørgeskemaet	N
0-49 medlemmer	55,6 %	44,4 %	3.586
50-99 medlemmer	47,7 %	52,3 %	2.096
100-149 medlemmer	46,9 %	53,1 %	1.281
150-199 medlemmer	47,2 %	52,8 %	763
200-249 medlemmer	45,5 %	54,5 %	545
250-299 medlemmer	45,0 %	55,0 %	382
300 medlemmer eller flere	39,4 %	60,6 %	1.415
Alle idrætsforeninger	**49,0 %**	**51,0 %**	**10.068**

Den anden skævhed relaterer til geografi. Region Hovedstaden er underrepræsenteret i undersøgelsen i den forstand, at svarprocenten for idrætsforeninger fra denne region ligger mærkbart under de øvrige regioners. Den samlede svarprocent for undersøgelsen er 50,4 pct., mens den særskilte for hovedstadsregionen er 46,5 pct. Det er i særlig høj grad foreninger fra Københavns Kommune, der trækker ned på Region Hovedstadens svarprocent, da kun 40,4 pct. af foreningerne i København Kommune har svaret. Det hænger sammen med, at der i Københavns Kommune er mange små foreninger, der, som det netop er beskrevet, er lidt mindre tilbøjelige til at svare.

Tabel 2: Andel af idrætsforeninger, der helt eller delvist har besvaret spørgeskemaet, opdelt efter regioner

Region	Har ikke svaret	Har helt eller delvist besvaret spørgeskemaet	N
Region Hovedstaden	53,5 %	46,5 %	2.841
Region Sjælland	48,9 %	51,1 %	1.545
Region Syddanmark	46,8 %	53,2 %	2.418
Region Midtjylland	48,9 %	51,1 %	2.271
Region Nordjylland	48,3 %	51,7 %	1.238
Uden for regionerne[3]	58,3 %	41,7 %	12
Alle idrætsforeninger	**49,6 %**	**50,4 %**	**10.325**

I forhold til svarprocenterne på specialforbundsniveau er der en vis variation i disse, men det skyldes ofte et meget lille antal foreninger, hvorfor der skal meget lidt til at flytte svarprocenten især i de meget små forbund som Dansk Styrkeløft Forbund eller Dansk Hanggliding og Paragliding Union. To af de større forbund, Dansk Arbejder Idrætsforbund (DAI) og Dansk Handicap Idræts-Forbund (DHIF), ligger dog også lavt med svarprocenter på 40,1 og 36,5. Det kan skyldes metodiske problemer, såsom at nogle foreninger har fået tilsendt flere invitationer til at deltage i undersø-

[3] Med 'Uden for regionerne' menes foreninger, der har hjemme uden for Danmark, typisk Færøerne, Grønland eller Nordtyskland. Det er næppe overraskende, at en højere procentdel af dem har fundet en 'undersøgelse af det frivillige arbejde i Danmark' mindre relevant at deltage i, og man kan måske ligefrem kalde det flot, at knap 42 pct. af disse foreninger har svaret. Det lidt højere frafald i denne gruppe har ingen betydning har for det samlede billede.

gelsen, uden at det i den oprindelige invitation til at deltage i undersøgelsen var udspecificeret på vegne af, hvilket specialforbund invitationen blev sendt ud[4]. Typisk kan medlemsforeninger i tværgående specialforbund som DAI og DHIF også være medlem af andre idrætsgrenspecifikke specialforbund.

Til trods for ovenstående metodiske bemærkninger, så har Frivillighedsundersøgelsen tilvejebragt et stort og unikt datamateriale, der giver en enestående mulighed for at beskæftige sig indgående med, hvordan frivillighed hænger sammen med forskellige karakteristika blandt mere end 5.000 idrætsforeninger. De få og små skævheder, der er i datamaterialet, ændrer ikke ved, at repræsentativiteten i undersøgelsen generelt er høj, og derfor er tallene i det følgende kun vægtet i det afsnit, der handler om det absolutte antal frivillige i den foreningsorganiserede idræt i Danmark.

[4] Den metodiske baggrund for undersøgelsen og datagrundlaget beskrives yderligere i bilag 1.

3. Foreningerne

Dette kapitel beskriver, hvordan foreningerne helt overordnet ser ud, og hvordan de svarer på nogle af de spørgsmål i undersøgelsen, der ikke specifikt handler om frivillighed.

Figur 1: De fleste foreninger er enstrengede (pct.)

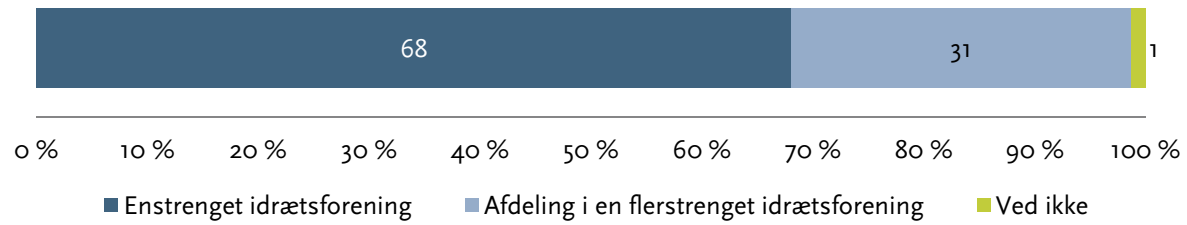

Foreningernes fordeling på, om de er enstrengede med én idrætsgren eller del i en flerstrenget forening med flere idrætsgrene.

På det organisatoriske niveau er der forskel på, om en forening er enstrenget eller flerstrenget. Enstrengede foreninger beskæftiger sig kun med en enkelt idrætsgren, mens flerstrengede foreninger inden for rammerne af samme overordnede forening har flere idrætter på programmet. Det kunne eksempelvis være en forening, der har både fodbold-, håndbold- og badmintonafdelinger.

Den overvejende del af Frivillighedsundersøgelsen udgøres af enstrengede foreninger, hvor aktiviteterne begrænser sig til en enkelt form for idræt. Lidt færre end hver tredje forening er del af en større, flerstrenget forening med flere idrætter på programmet. Endelig er der en enkelt procent af foreningerne, der ikke ved, hvorvidt de er del af en enstrenget eller en flerstrenget forening.

Om foreningen er enstrenget eller en afdeling i en flerstrenget forening hænger en del sammen med, hvor foreningens aktiviteter overvejende foregår. De flerstrengede foreninger ligger ofte i de lavt urbaniserede egne af landet. I områder med under 5.000 indbyggere udgør de flerstrengede foreninger lige knap halvdelen af alle foreninger, mens de ikke engang udgør hver fjerde forening i mere befolkede områder.

Det kan skyldes, at befolkningsgrundlaget er for småt til at oprette egentlige, selvstændige foreninger inden for de enkelte idrætsgrene, og det spiller nok også ind, at mange klassiske idrætter som netop fodbold, håndbold og badminton knytter sig til den lokale hal, hvilket kan tilskynde foreningerne til at slå sig sammen og koordinere aktiviteterne. Hvordan forskellige lokale forhold kan spille ind på foreningslivet og frivilligheden vil kapitel 9 gå i dybden med.

Medlemmerne

De idrætsforeninger, der har deltaget i Frivillighedsundersøgelsen, er bredt fordelt, når man ser på antallet af medlemmer i den enkelte forening.

Figur 2: Over halvdelen af foreningerne har under 100 medlemmer (pct.)

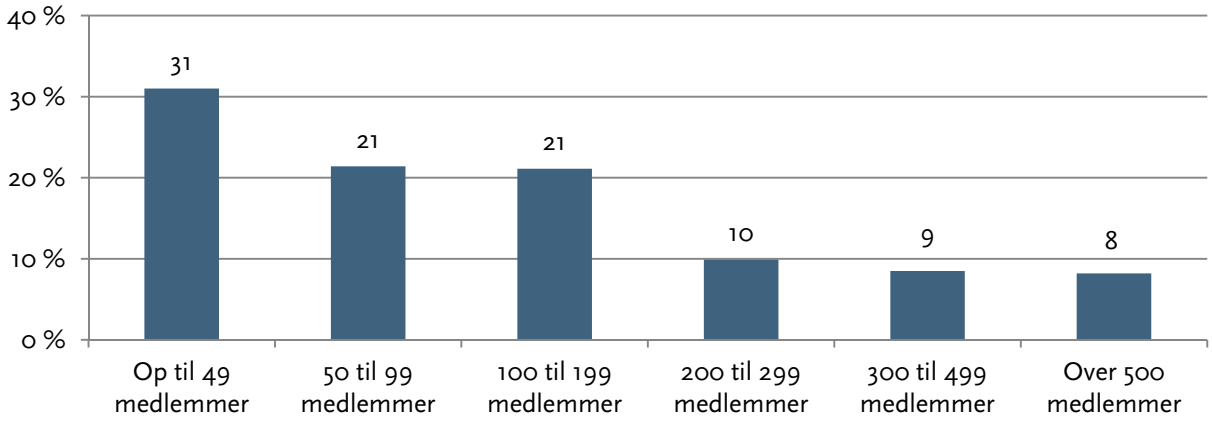

Foreningernes fordeling på antal medlemmer.

En stor del af foreningerne er relativt små, og med samlet 52 pct. af foreningerne har over halvdelen under 100 medlemmer. Selvom foreninger med under 100 medlemmer således udgør flertallet af alle foreningerne, ligger det gennemsnitlige antal medlemmer pr. forening alligevel noget højere på 179, hvilket skyldes, at der også i DIF-regi findes en hel del foreninger med meget høje medlemstal. 17 pct. – eller mere end hver sjette forening i undersøgelsen – har over 300 medlemmer.

I løbet af de seneste fem år har foreningerne i gennemsnit fået fem medlemmer mere, men dette tal dækker over store forskelle.

Figur 3: Medlemstallet udvikler sig meget forskelligt fra forening til forening (pct.)

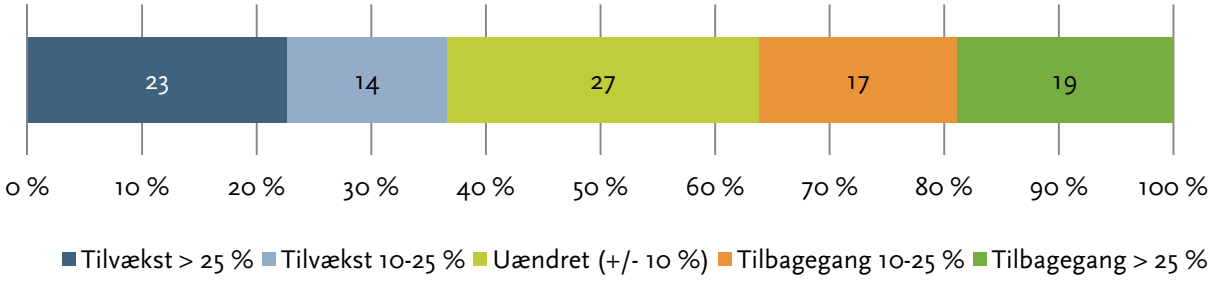

Foreningernes fordeling på procentvis udvikling i medlemstallet fra 2006 til 2010.

Kun 27 pct. af idrætsforeningerne har oplevet et nogenlunde konstant medlemstal i perioden fra 2006 til 2010. For 37 pct. af foreningerne er der kommet flere medlemmer til, mens marginalt færre, nemlig 36 pct. af foreningerne har fået færre medlemmer. Det giver et billede af et foreningsliv i udvikling og antyder en svag vækst i antallet af medlemmer overordnet set. Tallene varierer dog noget i forhold til foreningernes størrelse.

Figur 4: De mindste foreninger har den største medlemstilbagegang (pct.)

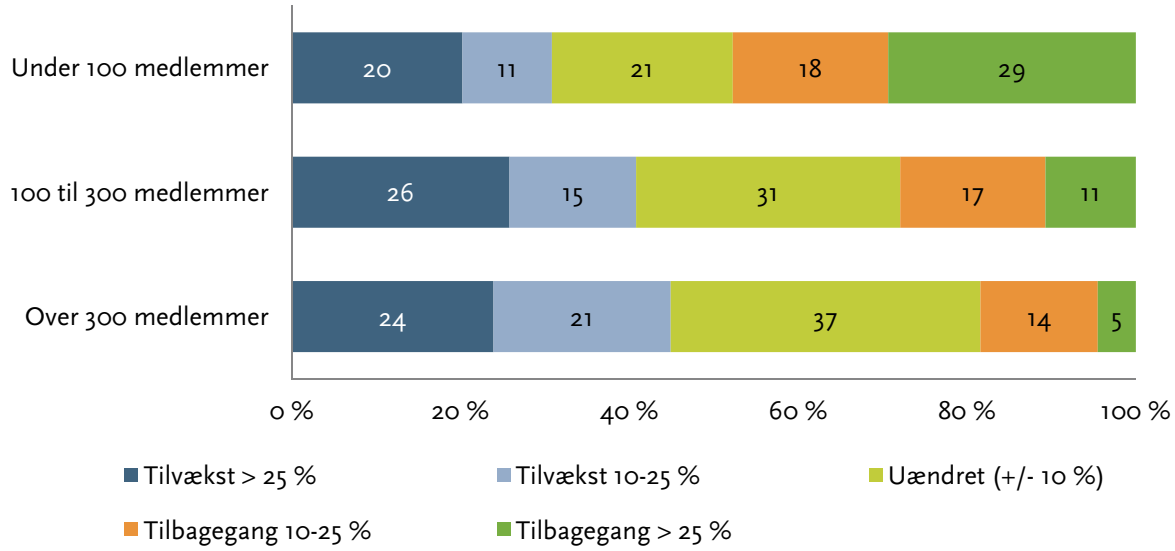

Foreningernes fordeling på procentvis udvikling i medlemstallet fra 2006 til 2010, fordelt på foreningsstørrelse.

Særligt blandt de mindre foreninger, der i dag har under 100 medlemmer, har udsvingene i medlemstallene fra 2006 til 2010 været store, særligt i negativ retning. 29 pct. af de små foreninger har siden 2006 oplevet en medlemstilbagegang på mere end 25 pct., mens det ikke gælder i samme grad for større foreninger. Figur 4 giver et fingerpeg om, at foreningerne alt efter deres størrelse står over for forskellige eksistensvilkår og udfordringer. Det gør sig også gældende i forhold til frivilligheden, hvilket vil blive beskrevet i kapitel 5.

I gennemsnit er medlemmerne i foreningerne fordelt på 36 pct. under 19 år, 8 pct. 19-25-årige og 56 pct. over 25 år. Disse tal varierer dog en hel del imellem bestemte typer af idrætsgrene, og medlemmernes aldersfordeling vil derfor også være i fokus, når kapitel 6 ser nærmere på forskelle i frivilligheden i forhold til specialforbund og foreningstyper, og når kapitel 8 behandler forskellige medlemstyper.

Aktiviteterne

Et andet område, hvor foreningerne er meget forskellige, er i forholdet til stævner eller kampe; det vil sige den form for opvisning eller konkurrence, foreningen måtte vælge at stille op i. Om foreningen stiller op i nationale mesterskaber og arrangementer på landsplan, eller om medlemmerne udelukkende er aktive indbyrdes i foreningen, kan være med til at sige noget om både det idrætslige niveau, formålet og ambitionsniveauet i den enkelte forening.

Figur 5: Tre ud af fire foreninger konkurrerer på regionalt niveau (pct.)

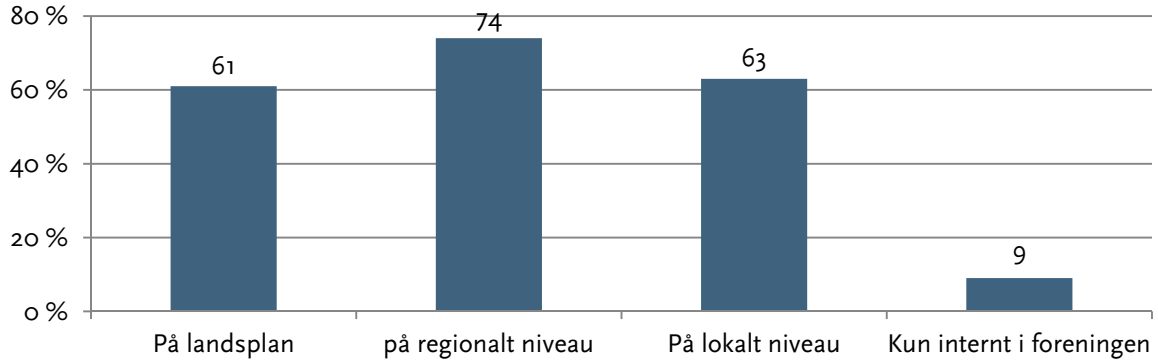

Andelen af foreninger, der konkurrer på de forskellige niveauer. Foreningerne kan give mere end et svar.

Det er kun i 9 pct. af idrætsforeningerne, at der kun dyrkes konkurrence internt i foreningen. I en stor del af foreningerne dyrker medlemmerne konkurrence på flere forskellige niveauer. Det kunne for eksempel være tilfældet i en fodboldklub, hvor det bedste turneringshold spiller divisionsfodbold på landsplan eller i en regional serie, mens ungdomsårgangene nøjes med at spille på lokalt niveau.

Der er i foreningerne også aktiviteter, der sigter mod en række andre mål end konkurrence og almindelig idrætsaktivitet blandt medlemmerne. Det kunne være initiativer for at udbrede kendskabet til foreningen, få flere medlemmer eller at skabe bedre sociale og økonomiske rammer i foreningen, og det er meget forskelligt, i hvor høj grad foreningerne kaster sig ud i sådanne aktiviteter.

Figur 6: Sociale arrangementer og fremtidige medlemmer bliver prioriteret højest (pct.)

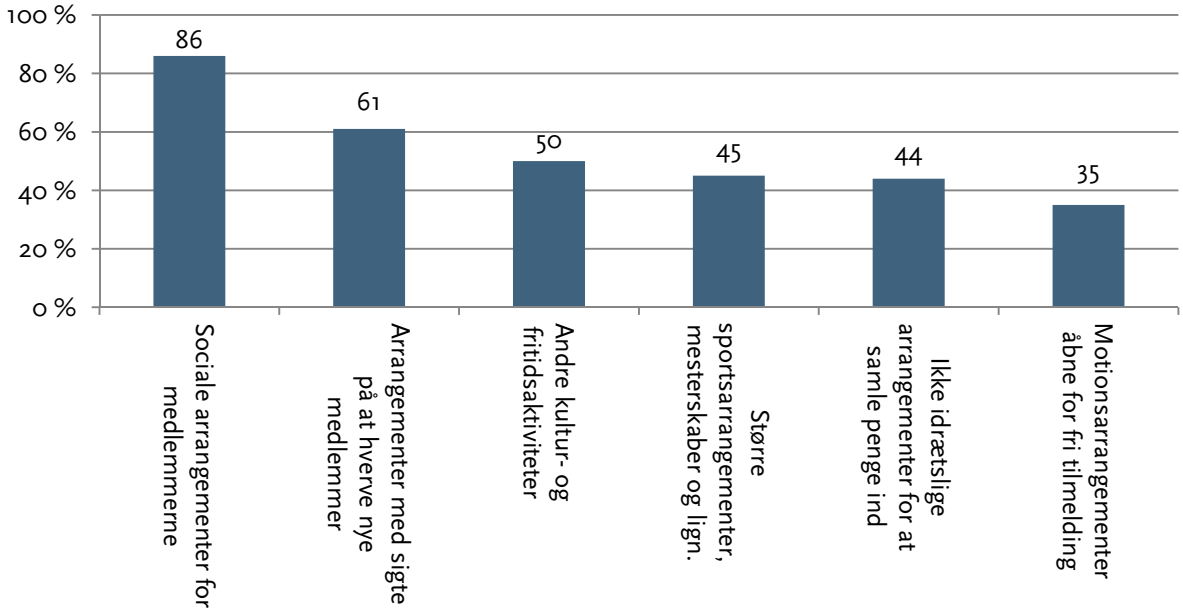

Andelen af foreninger, der arrangerer de forskellige aktiviteter. Foreningen kan afgive mere end et svar.

Når foreningen står som arrangør af særlige aktiviteter, er det tydeligt, at det for en stor dels vedkommende er med medlemmerne for øje. For de medlemmer, der allerede er indenfor, er der i 86

pct. af foreningerne sociale arrangementer som fester og fællesspisning. Og de potentielle fremtidige medlemmer sætter 61 pct. af foreningerne fokus på, eksempelvis ved at stå for åbent hus-arrangementer.

I den modsatte ende ligger åbne motionsarrangementer og idrætsskoler, som kun i omegnen af hver tredje forening har på programmet. Der er dog store forskelle mellem idrætsgrenene, og særligt inden for motionsløb og cykling er der tradition for, at foreningerne arrangerer løb, der er åbne for tilmelding udefra. I Danmarks Cykle Union laver 70 pct. af foreningerne den slags arrangementer, og hos Dansk Atletik Forbund, der blandt andet huser løbeklubber, laver hele 88 pct. af foreningerne åbne arrangementer. Ud over at være en måde at gøre opmærksom på sig selv i lokalsamfundet, kan åbne motionsarrangementer også være en vigtig indtægtskilde for foreningerne.

Med 44 pct. af foreningerne, er det lige under halvdelen, der arrangerer ikke-idrætslige aktiviteter, som også kan være en vigtig kilde til indtægt. Aktiviteter af denne type kan være koncerter, bankospil eller loppemarkeder, som de frivillige står for, og hvorfra overskuddet går til foreningen.

Økonomien

Helt overordnet ser de danske idrætsforeningers økonomi sund ud. Kun 17 pct. af foreningerne havde underskud i det seneste regnskabsår, og et gennemsnit for alle foreninger viser samlede indtægter på 410.000 kroner og et overskud på lige over 17.000 kroner. Disse tal dækker dog over meget store variationer, som i sagens natur forekommer, når man ser på alt fra små minigolf-foreninger til stort anlagte golfklubber med tocifret millionomsætning.

Figur 7: Medlemsindtægter fylder mest i foreningernes kasser (pct.)

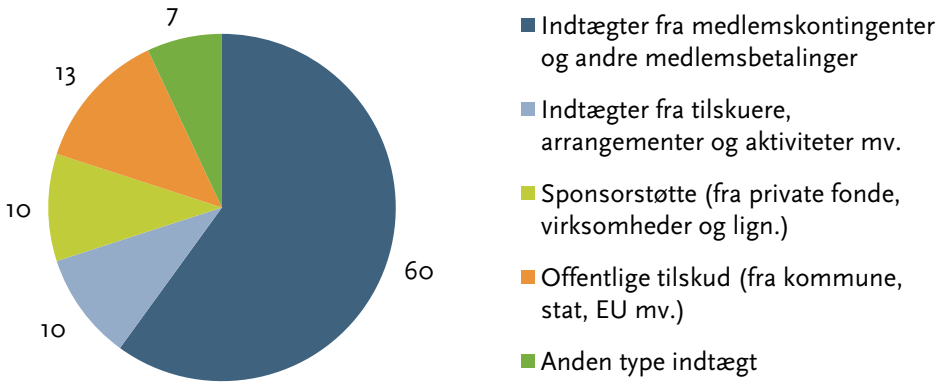

Foreningernes indtægter fordelt på typer af indtægt.

I forhold til foreningernes økonomi er det oplagt at undersøge, hvor pengene kommer fra. Her viser det sig, at foreningslivet først og fremmest genererer midlerne selv. Egenindtægter er den helt store indtægtskilde for foreningerne. I gennemsnit kommer 60 pct. af foreningernes indtægter 'indefra' i form af kontingenter og andre medlemsindbetalinger. Lægger man hertil indtægterne fra tilskuere og arrangementer som ovennævnte, kommer de samlede egenindtægter i foreningerne op på i alt 70 pct. af indtægterne. I alt 60 pct. af foreningerne er da også tilfredse eller meget tilfredse med deres evne til at skabe egenindtægter.

Offentlige tilskud udgør i gennemsnit 13 pct. af foreningernes samlede indtægt. Her er dog værd at bemærke, at den økonomiske udformning af støtte til eksempelvis brug og drift af faciliteter kan variere meget fra kommune til kommune, og at foreningerne derfor kan indberette disse tal på forskelligt grundlag.

Den største del af de offentlige tilskud udmønter sig i gratis eller billig adgang til faciliteter, og dette kan ikke nødvendigvis aflæses i foreningernes regnskaber. Således bruger kommunerne årligt ca. 2,3 mia. kr. på drift af idrætsfaciliteter og ca. 1,2 mia. kr. på anlægsinvesteringer, som direkte eller indirekte kommer foreningslivet til gode uden, at det nødvendigvis kan aflæses i foreningernes budgetter[5]. Trods dette svarer kun en tredjedel af foreningerne (34 pct.), at de er enten tilfredse eller meget tilfredse med den offentlige støttes størrelse. Tilsvarende er en tredjedel af foreningerne utilfredse eller meget utilfredse, mens den sidste tredjedel forholder sig neutralt til spørgsmålet om tilfredshed med den offentlige støttes størrelse.

Sponsorstøtte udgør ca. 10 pct. af den gennemsnitlige forenings samlede indtægter. Igen svarer cirka en tredjedel af foreningerne (32 pct.), at de er tilfredse eller meget tilfredse med deres evne til at skaffe sponsorer.

Til trods for at tilfredsheden med specifikke økonomiske forhold som egenindtægter og sponsorkroner således svinger en del, er foreningernes tilfredshed stor, når det handler om den deres generelle økonomi.

Figur 8: Foreningerne er generelt tilfredse med økonomien (pct.)

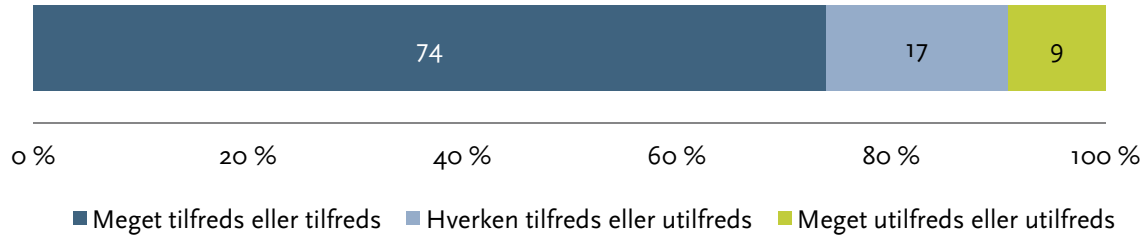

Foreningernes fordeling på spørgsmålet, om de er tilfredse med foreningens generelle økonomi.

Med 74 pct. er det lige knap tre fjerdedele af samtlige foreninger, der er meget tilfredse eller tilfredse deres økonomi. Lidt mindre end hver tiende forening er utilfreds eller meget utilfreds med foreningens generelle økonomi, og det er i høj grad disse foreninger, der også har et mindre positivt syn på fremtiden.

[5] Se http://www.idan.dk/Home/Nyheder/951kommune%c3%b8konomi.aspx

Figur 9: Størstedelen af foreningerne ser positivt på fremtiden (pct.)

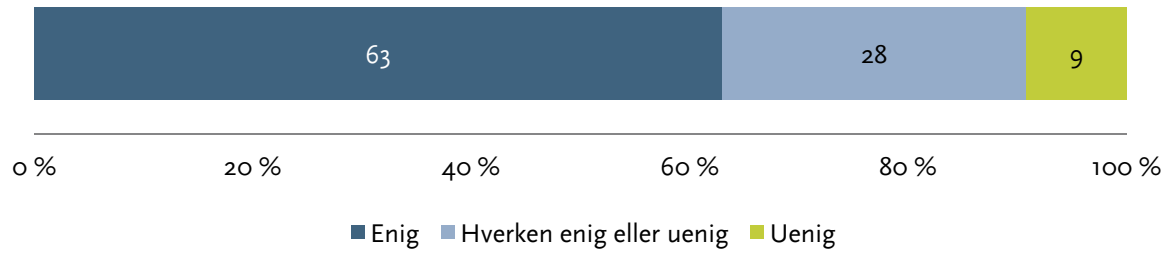

Foreningernes fordeling på spørgsmålet, om de generelt ser positivt på fremtiden.

Ligesom en stor del af foreningerne er tilfredse med økonomien, ser størstedelen af foreningerne (63 pct.) generelt positivt på fremtiden. De to ting hænger i høj grad sammen, således at foreninger, der er tilfredse med økonomien, er langt mere tilbøjelige til også at se positivt på fremtiden. Foreningernes syn på fremtiden hænger dog sammen med mange andre ting end blot økonomiske forhold. En af de ting, som også spiller en stor rolle i denne sammenhæng, er frivilligheden i foreningerne, og hvordan den ser ud og udvikler sig. Dette emne vil de øvrige kapitler i denne rapport vil se nærmere på.

4. Frivilligt arbejde i idrætsforeninger

Et helt centralt spørgsmål i Frivillighedsundersøgelsen er: Hvordan måler man frivillighed? I spørgeskemaet er foreningerne blevet stillet en række spørgsmål, som alle på forskellige måder giver indblik i frivilligheden i den enkelte idrætsforening. Disse forskellige spørgsmål eller parametre, om man vil, bliver præsenteret i dette kapitel, og de vil gå igen, når frivilligheden i de efterfølgende kapitler bliver analyseret i lyset af andre forhold i foreningerne. Det samlede antal frivillige er et oplagt sted at begynde.

Over 300.000 frivillige i Danmarks Idræts-Forbund

Der er mere end 300.000 mennesker aktive som frivillige i den del af de danske idrætsforeninger, der er organiseret under Danmarks Idræts-Forbund (DIF). For at være helt præcis, kommer man frem til 340.242 frivillige, når man ganger spørgeskemabesvarelserne op med det reelle antal foreninger i DIF og samtidig tager højde for, at de foreninger, der har svaret, generelt er lidt større end gennemsnittet.

Tabel 3: Antallet af frivillige i undersøgelsen og i DIF

	I undersøgelsen	I DIF (estimeret)
Frivillige trænere	61.616	127.948
Frivillige ledere	43.681	93.488
Frivillige til andre opgaver	47.920	118.806
Frivillige i alt	**153.217**	**340 242**

Da der i Danmark i alt er ca. 15.000 idrætsforeninger, når det samlede antal frivillige i den danske foreningsorganiserede idræt op på lige under en halv million. Dette tal er dog udregnet ud fra den præmis, at foreningerne i og uden for DIF ligner hinanden, hvilket ikke nødvendigvis står helt mål med virkeligheden og muligvis er med til at gøre tallet en anelse for højt.

35 frivillige pr. forening

Et tal, som Frivillighedsundersøgelsen til gengæld kan belyse med rimelig sikkert, er, hvor mange frivillige i de enkelte idrætsforeninger, der varetager de forskellige opgaver, der er forbundet med at drive foreningen og dyrke sporten.

Figur 10: Trænerne udgør størstedelen af de frivillige

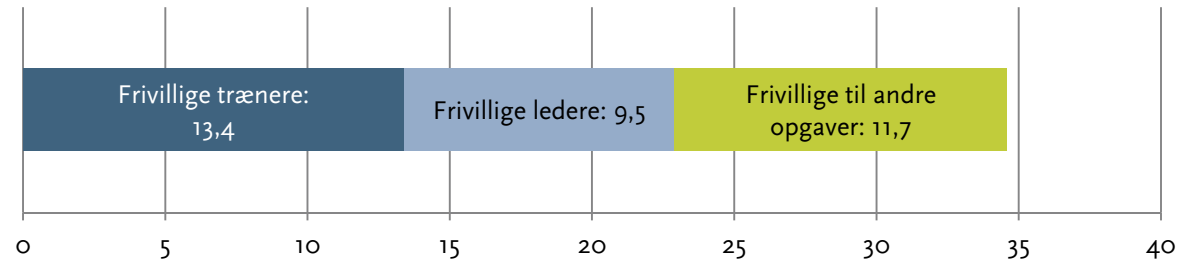

Det gennemsnitlige antal frivillige pr. forening, fordelt på henholdsvis trænere, ledere og frivillige til andre opgaver.

I Frivillighedsundersøgelsen er der i gennemsnit næsten 35 frivillige for hver forening. Heraf er de fleste (13,4 personer) aktive som trænere, mens gennemsnitligt lige under ti personer i hver forening har lederansvar. Desuden er der i foreningerne i gennemsnit 11,7 frivillige til andre opgaver såsom holdledertjanser eller pasning af cafeteria eller klubhus.

Mens der således findes gennemsnitligt 34,6 frivillige i hver eneste danske idrætsforening, er det tilsvarende antal lønnede medarbejdere blot 2,9. I gennemsnit er lige over 7 pct. af trænere og ledere i foreningerne lønnede. Foreningerne vælger især at tilknytte lønnet arbejdskraft på trænerposterne. Der er i gennemsnit to lønnede trænere i hver forening. Dette tal dækker dog over, at syv ud af ti idrætsforeninger slet ikke har lønnede trænere, mens nogle få har en hel del. Kapitel 5 og 6 ser nærmere på, hvilke typer af foreninger der særligt beskæftiger lønnede ansatte.

Kategorien 'Frivillige til andre opgaver' er en smule problematisk. Der er væsentligt færre foreninger, der har svaret på spørgsmålet, i forhold til de to øvrige kategorier. Særligt svarene på, hvor mange frivillige til andre opgaver der er i den enkelte forening, varierer i en sådan grad, at man må formode, at en stor del af foreningerne ikke har svaret på spørgsmålet ud fra de samme forudsætninger. Frivillige og lønnede til andre opgaver vil derfor ikke indgå som en del af de øvrige analyser.

Hvem er de frivillige?

Denne undersøgelse er, som uddybet i kapitel 2, udført blandt foreninger, hvor en repræsentant (typisk formanden) har svaret på forskellige forhold vedrørende foreningen og det frivillige arbejde. Da den enkelte frivillige ikke selv har svaret på spørgsmålene, kan analyserne ikke gå i dybden med de frivilliges økonomi, uddannelse eller andre mere personlige forhold. Til gengæld kan undersøgelsen vise, hvordan de frivillige, ifølge foreningernes besvarelser, fordeler sig i forhold til køn og alder.

Figur 11: Mænd mellem 20 og 59 år dominerer blandt de frivillige (pct.)

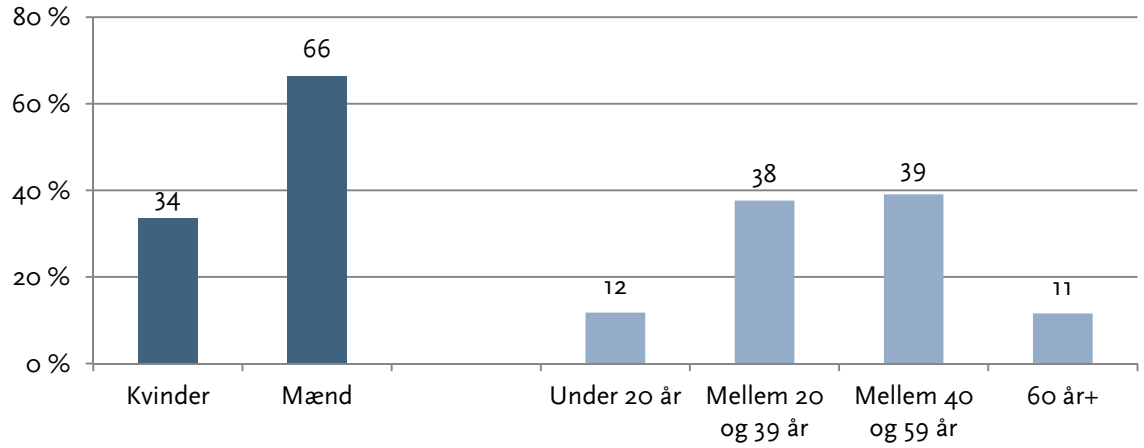

Køns- og aldersfordelingen blandt alle frivillige (trænere og ledere).

Den typiske frivillige i idrætsforeningerne er en mand på ca. 40 år. To tredjedele af alle de frivillige i idrætsforeningerne er mænd, og tallet varierer kun meget lidt, når man kigger nærmere på henholdsvis trænere (67 pct. mænd) og ledere (65 pct. mænd). Det afspejler nogenlunde kønsfordelin-

gen blandt medlemmerne i DIF's foreninger, hvor mænd udgør 60 pct. Ser man på den generelle idrætsdeltagelse i et bredere perspektiv, hvad end den finder sted i eller uden for foreninger, så er kvinderne dog en smule mere aktive end mændene (Pilgaard, 2009).

Som det fremgår af figur 12, er aldersfordelingen blandt trænere og ledere i foreningslivet nogenlunde ligelig på hver sin side af de 40 år. I modsætning til kønsfordelingen varierer disse tal dog en del mellem trænere og ledere.

Figur 12: En stor del af lederne er over 40 år (pct.)

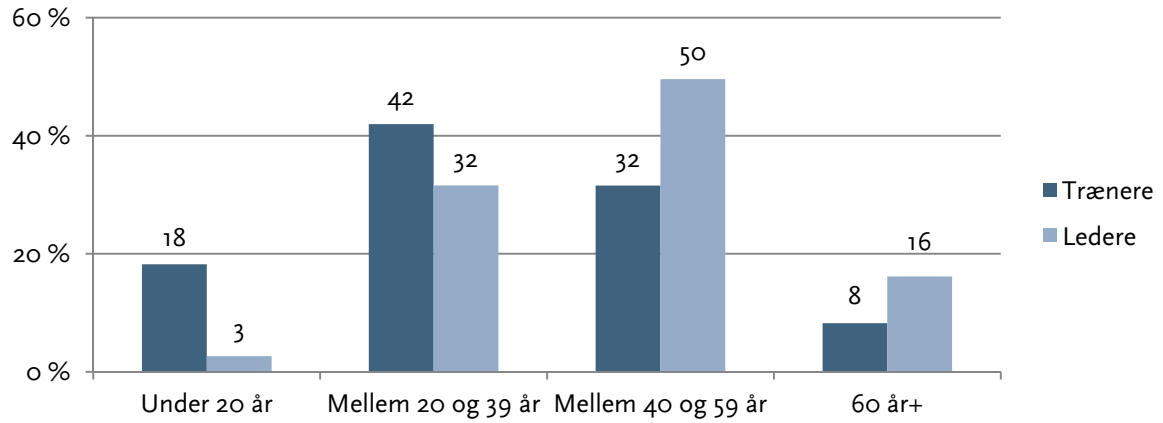

Aldersfordelingen blandt trænere og ledere i foreningerne.

Ovenstående figur 12 viser, at trænerne hovedsageligt fordeler sig på aldersgrupperne under 40 år, mens det modsatte er tilfældet for lederne. Gennemsnitsalderen for ledere i idrætsforeningerne er således noget højere end for trænerne. Det kan måske forklares med, at man som leder er mere integreret og engageret i foreningen som helhed og derfor mere tilbøjelig til at fortsætte sit frivillige arbejde senere i livet. En sådan mulig sammenhæng bliver belyst yderligere i kapitel 8.

Frivillighedsgraden – antallet af frivillige i forhold til medlemmer

Det samlede antal frivillige i den enkelte forening eller i DIF som helhed, som det blev præsenteret i tabel 3, kan være et dårligt udtryk for den reelle frivillighed i foreningsidrætten i Danmark. Eksempelvis er det naturligt at forvente, at der i meget store foreninger er væsentligt flere frivillige end i foreninger med kun ganske få medlemmer. Derfor er det ofte mere relevant at se på antallet af medlemmer i foreningerne i forhold til antallet af frivillige.

Dette forholdstal, som altså viser, hvor mange medlemmer der er i foreningen for hver frivillig, kaldes i denne sammenhæng for 'frivillighedsgraden'. Et lavt tal er udtryk for få medlemmer for hver frivillig, hvilket er tegn på en høj frivillighedsgrad. Modsat betyder et højt tal, at der er langt imellem de frivillige, og at foreningen derfor har en lav frivillighedsgrad. Frivillighedsgraden beskriver antallet medlemmer i forhold til det samlede antal frivillige, altså både trænere og ledere.

Figur 13: I langt størstedelen af foreningerne er der maks. ti medlemmer pr. frivillig (pct.)

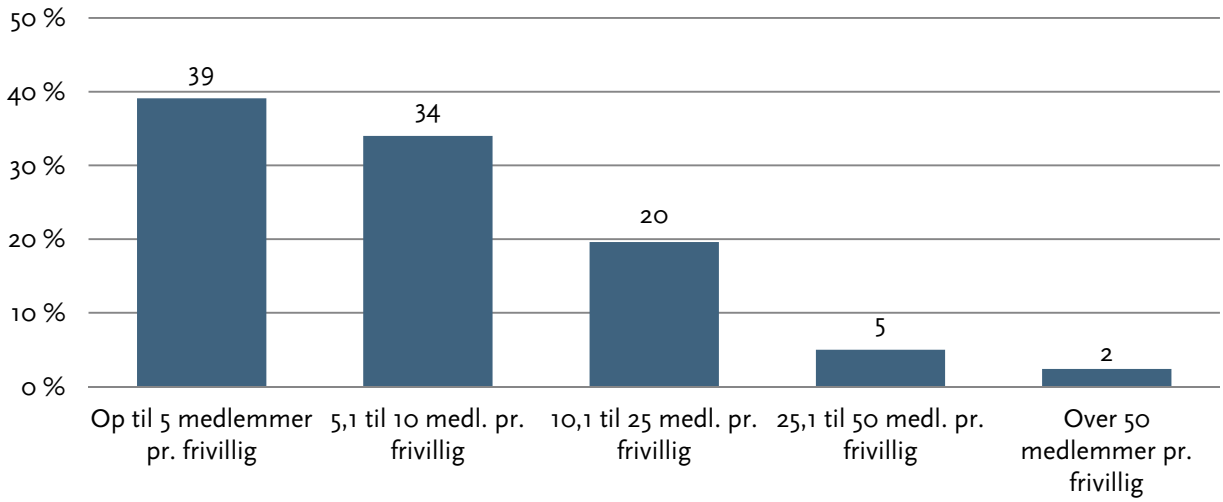

Foreningernes fordeling på forskellige frivillighedsgrader.

Som det fremgår af figur 13, er der i langt størstedelen af foreningerne ikke langt mellem de frivillige. I 39 pct. af alle foreningerne er der højst fem medlemmer for hver frivillige, og i lige knap tre ud af fire foreninger er der ikke over ti medlemmer for hver frivillige træner eller leder. Alligevel er frivillighedsgraden for alle foreninger samlet set en smule højere med et gennemsnit på 10,4 medlemmer pr. frivillig. Det skyldes at enkelte foreninger har meget få frivillige i forhold til antallet af medlemmer. Særligt meget store foreninger og motionsprægede foreninger har en lav frivillighedsgrad, hvilket kapitel 5 og 6 går yderligere i dybden med.

En svær disciplin: Rekruttering af frivillige

Én ting er antallet af frivillige i foreningerne, noget helt andet er, hvordan foreningerne oplever arbejdet med at fastholde de frivillige og rekruttere nye.

Hvis dette arbejde ikke lykkes, vil antallet af frivillige i idrætsforeningerne falde, og de kan blive truet på muligheden for at fungere, som vi kender det i dag. Dommedagsprofetierne, som med mellemrum fremsiges over foreningslivet, kan finde en smule næring i, at idrætsforeningerne generelt finder det svært at rekruttere frivillige. Intet tyder dog på, at dette nogensinde har været let. Et notat fra 2006 påpeger, at idrætsforeningernes udfordringer med at rekruttere frivillige siden midten af 1980'erne har ligget på et nogenlunde stabilt niveau (Ibsen, 2006).

Denne rapport kan være med til at nuancere billedet og dokumentere, hvilke foreninger der er mest udfordret, og til hvilke poster det generelt er sværest at skaffe frivillige.

De tungeste poster er sværest at besætte

Der er ingen nemme opgaver, når man som foreningsformand skal skaffe folk til at varetage det frivillige arbejde i foreningen. På alle nævnte poster i spørgeskemaet svarer et flertal af foreningerne, at det er svært eller meget svært at rekruttere frivillige. Hertil kommer, at også en del har svaret 'Hverken let eller svært' på spørgsmålet.

Figur 14: Rekrutteringen til kasserer- og formandsposten volder størst besvær (pct.)

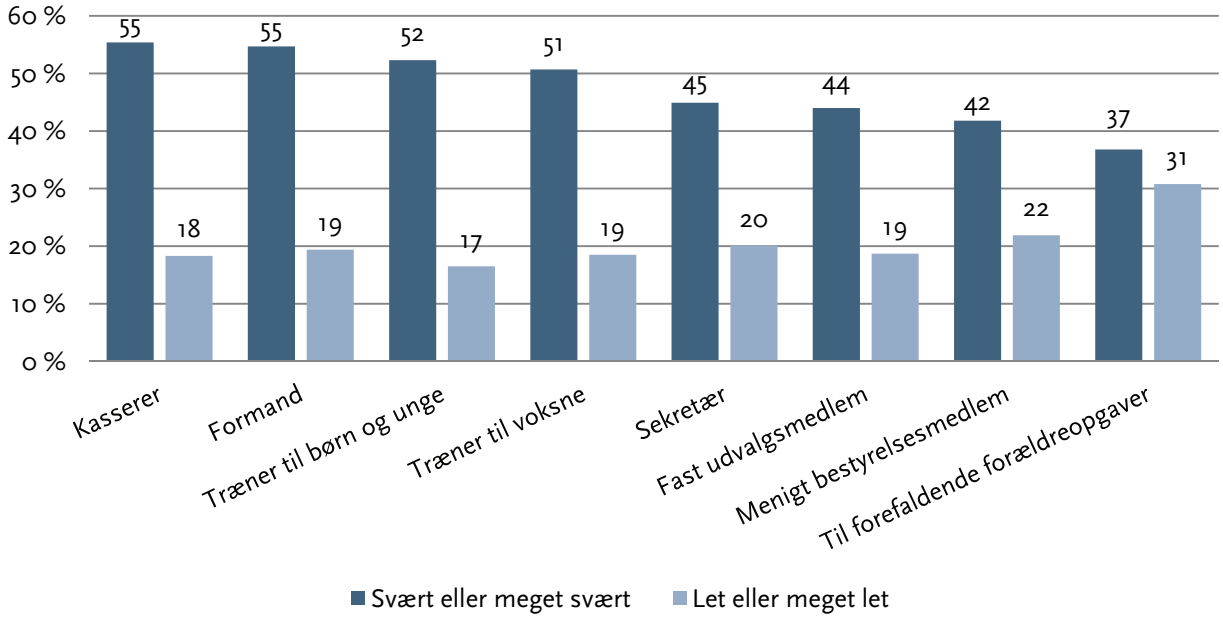

Andelen af foreninger, der finder det henholdsvis 'Svært'/'Meget svært' og 'Let'/'Meget let' at rekruttere frivillige til udvalgte poster.

Cirka 55 pct. af alle foreningerne har svært eller meget svært ved at få besat opgaven som kasserer eller formand med frivillige. Det betyder dog ikke, at formanden eller kassereren bliver 'fanget' i jobbet, fordi man i foreningen ikke kan finde andre. Der er nemlig ikke nogen sammenhæng mellem, hvor svært foreningerne har ved at skaffe formand eller kasserer, og antal år, den pågældende allerede har siddet på posten. Faktisk lader der til at være en modsat sammenhæng, som kunne indikere, at frivillige har lyst til at fortsætte længere som frivillige i foreninger, der har relativt mindre besvær med at rekruttere frivillige. En helt simpel forklaring kunne også være, at foreninger, hvor formand eller kasserer bliver på posten i lang tid, sjældnere bliver stillet over for udfordringen med at rekruttere nye frivillige til posterne og derfor oplever denne opgave som lettere.

Ud over de tunge bestyrelsesposter som formand og kasserer oplever et stort flertal af foreningerne besvær med at rekruttere frivillige til træneropgaver til både voksne og børn og unge. Man kunne forvente, at der til trænere til børn og unge kunne være et udmærket rekrutteringsgrundlag blandt forældrene. At foreningerne alligevel oplever denne opgave som marginalt sværere at rekruttere frivillige til end trænere til voksne, kan hænge sammen med, at mange voksenudøvere er delvist selvtrænende og derfor kræver færre trænerressourcer. Forholdet mellem, hvor mange frivillige trænere og ledere der er i foreningerne, og hvor let eller svært de har ved at rekruttere, vil blive analyseret nærmere i kapitel 6.

Rekrutteringsindekset

Ved at give svarene fra 'meget let' til 'meget svært' talværdier fra 1 til 5 og samle foreningernes svar på, hvor svært det er at skaffe frivillige på de enkelte poster, kan man tage temperaturen på, hvor svært foreningerne i gennemsnit har ved at rekruttere frivillige. Rekrutteringsindekset giver således et overordnet svar på, hvor let eller svært foreningerne finder rekrutteringen.

Figur 15: Foreningerne har i gennemsnit lidt svært ved den samlede rekruttering

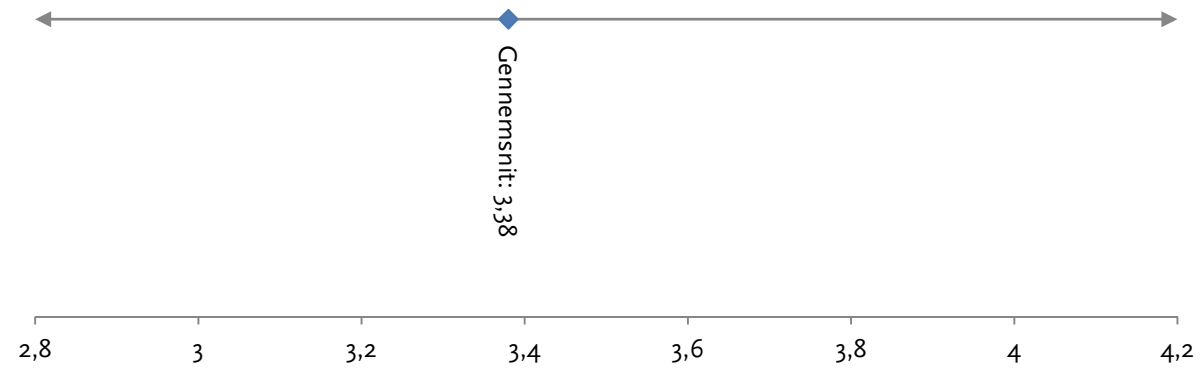

Det samlede gennemsnit for alle foreningerne på rekrutteringsindekset.

Gennemsnittet for alle foreningerne i undersøgelsen lyder på 3,38. For sådan et helt overordnet gennemsnitstal er der ikke noget sammenligningsgrundlag, men tallet i sig selv fortæller, at foreningerne ligger et sted mellem 'Hverken let eller svært' og 'Svært' på spørgsmålene om, hvordan det går med rekrutteringen af frivillige til de forskellige poster. Når rekrutteringsindekset indgår som en fast del af afrundingerne på de følgende kapitler, er de forskellige afvigelser fra gennemsnittet med til at give et enkelt billede af, hvad der gør rekruttering lettere eller sværere.

Det er samfundets skyld!

Når man spørger foreningerne, hvorfor det er svært at rekruttere frivillige, er der en klar tendens i svarene. Årsagen til besværlighederne med rekrutteringen ligger ifølge foreningerne i vigende samfundssind og en generelt faldende interesse i at bidrage til et fællesskab, hvor arbejdskraften er frivillig og dermed ulønnet. Endnu engang er det dog vigtigt at være opmærksom på, at det er foreningsledernes holdning, der her kommer til udtryk. En holdning, der både kan være med til at præge, og være præget af, den offentlige debat om frivillighedens og foreningslivets deroute.

Figur 16: Foreningerne mener, at folk er for optaget af deres eget til at arbejde frivillig (pct.)

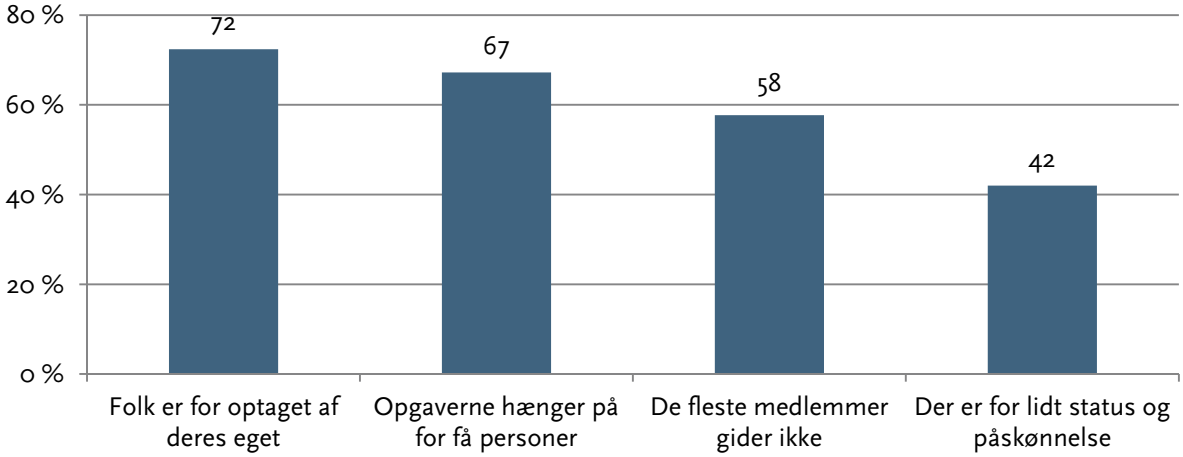

Andelen af foreninger, der har angivet de nævnte udsagn som årsager til, at rekrutteringen af frivillige er svær.

Folk er for optaget af deres eget til at engagere sig i frivilligt arbejde. Det mener næsten tre ud af fire af idrætsforeningerne i Frivillighedsundersøgelsen. Henholdsvis 67 og 58 pct. af foreningerne mener, at opgaverne hænger på for få personer, og at de fleste medlemmer ikke gider arbejde frivilligt. Også et udsagn som 'Der er for lidt status i og påskønnelse af det frivillige arbejde i dagens Danmark' får med 42 pct. tilslutning af en væsentlig del af foreningerne. Blandt idrætsforeningerne er der således størst enighed om, at forhold uden for foreningerne gør det vanskeligt at rekruttere frivillige. Det handler især om ideen om det samfundsmæssige forfald, som den første og tredje søjle fra venstre i figur 16 illustrerer.

Har foreningerne da ikke selv nogen skyld i miseren? Er der ikke forhold i den enkelte forening, der kunne vanskeliggøre arbejdet med at rekruttere frivillige? Nej, lyder svaret så godt som samstemmende, når foreningerne i undersøgelsen er blevet spurgt.

Figur 17: Foreningerne mener ikke, at de selv er med til at vanskeliggøre rekrutteringen (pct.)

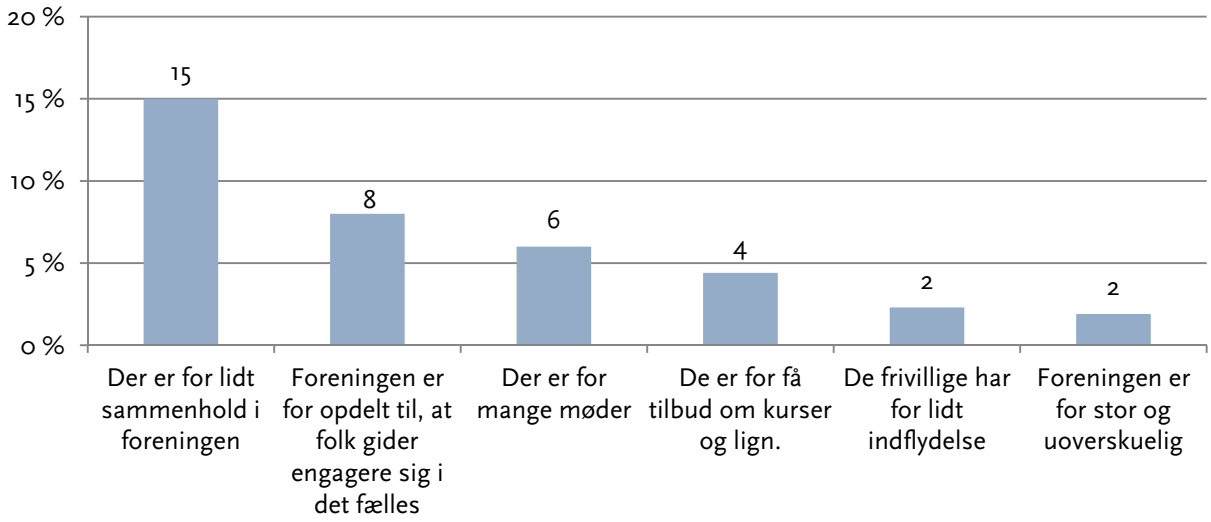

Andelen af foreninger, der har angivet de nævnte udsagn som årsager til, at rekrutteringen af frivillige er svær.

Næsten ingen foreningerne er af den mening, at foreningen er for stor og uoverskuelig, eller at de frivillige har for lidt indflydelse. At der er for få tilbud om kurser til de frivillige, ses også af meget få foreninger, som en årsag til, at det er vanskeligt at rekruttere frivillige. Desuden er de lav tilslutning til 'Der er for mange møder', 'Foreningen er for opdelt til, at medlemmerne gider engagere sig i det fælles' og 'Der er for lidt sammenhold i foreningen'. Ifølge foreningerne er manglen på sammenhold og lyst til at engagere sig i noget fælles således hovedsageligt faktorer, der gør sig gældende uden for foreningerne. Det kan være med til at forklare, hvorfor foreningerne griber rekrutteringsudfordringen an, som de gør, hvilket følgende afsnit beskæftiger sig med.

Hvad gør foreningerne selv?

Figur 18: Foreningerne søger de frivillige inden for egne rammer (pct.)

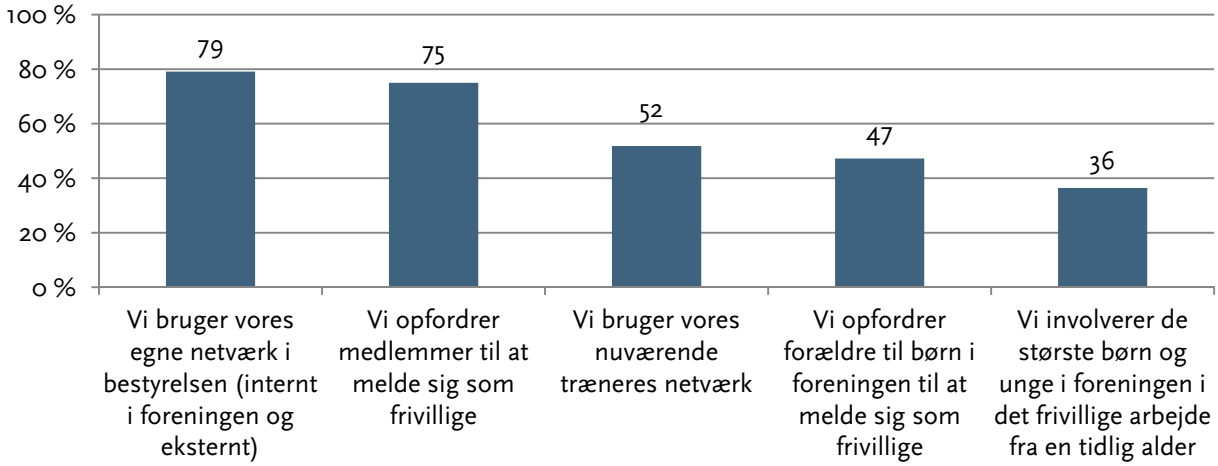

Andel af foreningerne, der har angivet at benytte de enkelte måder til rekruttering.

Den mest udbredte måde at rekruttere frivillige på, er at gøre brug af netværk med udgangspunkt i de mennesker, som allerede er frivillige enten i bestyrelsen eller blandt trænerne. Herudover er der også en stor del af foreningerne, der opfordrer medlemmer og forældre til at tage del i det frivillige arbejde. Ligefrem at kræve af folk, at de deltager i det frivillige arbejde, gør 14 pct. af foreningerne over for medlemmerne og 18 pct. af foreningerne over for forældre til børn i foreningen.

Det er udbredt i mere end en tredjedel af foreningerne at involvere den yngre del af medlemsskaren i det frivillige arbejde. Som det fremgår af figur 12, er det typisk trænerposter, som unge under 20 år tager på sig. Kun hver femte forening kigger uden for foreningens umiddelbart tilknyttede, når den leder efter frivillige. Det er således et mindretal af foreningerne, der i rekrutteringen benytter udadvendte metoder såsom at reklamere i lokale medier (13 pct.) og kontakte lokale skoler og fritidsordninger (9 pct.) eller beboere i lokalområdet (4 pct.). Internetportalen www.projektfrivillig.dk havner på en absolut sidsteplads over rekrutteringskanaler, idet kun 2 pct. af idrætsforeningerne i undersøgelsen benytter dette onlineværktøj til kontakt med især unge frivillige.

Det er svært, men det går

Der er ikke noget at sige til, hvis Frivillighedsundersøgelsens datamateriale ved første øjekast efterlader et indtryk af en foreningsorganiseret idræt, der er presset af et omgivende samfund, hvor det frivillige arbejde i lav kurs. Ikke desto mindre er det et mindretal af foreningerne, der over de seneste fem år har oplevet en tilbagegang i antallet af frivillige.

Figur 19: Kun få foreninger har fået færre frivillige (pct.)

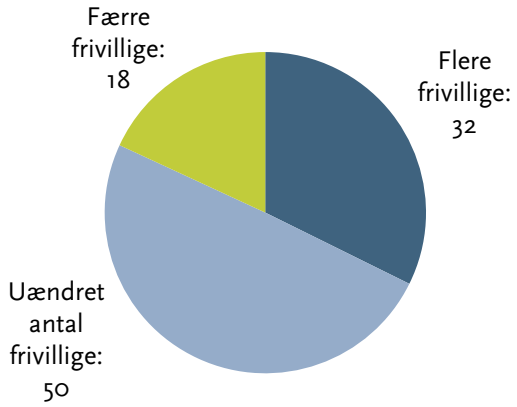

Fordelingen af foreninger, der har fået flere, færre eller et uændret antal frivillige over de seneste fem år.

Der er næsten dobbelt så mange idrætsforeninger, der har fået flere frivillige inden for de seneste fem år, som der er foreninger, hvor det modsatte gør sig gældende. Dog har størstedelen af foreningerne, halvdelen for at være helt præcis, et uændret antal frivillige i dag i forhold til for fem år siden. Udviklingen i antallet af frivillige følger i store træk udviklingen i foreningernes medlemstal, og således er de foreninger, der har oplevet medlemsfremgang over de seneste fem år, også mest tilbøjelige til at have oplevet en positiv udvikling i antallet af frivillige over den samme periode.

Tilsvarende tal på udviklingen i antallet af lønnede i foreningerne viser stort set den samme fordeling som i figur 19. Der er dog den afvigelse, at hele 74 pct. af foreningerne har angivet at have haft et uændret antal lønnede over de seneste fem år, og endnu flere har slet ikke svaret på spørgsmålet. Det hænger med al sandsynlighed sammen med, at en stor del af foreningerne slet ikke har nogen lønnede og heller ikke havde det for fem år siden. 9 pct. af foreningerne har fået færre lønnede, mens 17 pct. af foreningerne har fået flere.

Det hænger ikke sådan sammen, at de foreninger, der har fået færre frivillige, til gengæld har fået flere lønnede. Tværtimod lader det til, at udviklingstendensen i antallet af frivillige og lønnede følges ad, således at de foreninger, der har fået flere lønnede, for en stor dels vedkommende også har fået flere frivillige, og blandt de foreninger, der har fået færre lønnede, er der også flest der har et uændret eller lavere antal lønnede end for fem år siden. Denne sammenhæng kan tages som udtryk for, at flere frivillige i foreningen frigiver midler til også at ansatte folk, men det tjener også som lille argument imod forestillingen om, at de lønnede tager over, når frivilligheden halter i foreningerne.

Helt overordnet giver figur 19 ikke støtte til forestillingen om frivillighedens forfald blandt idrætsforeningerne. Det er dog ikke muligt at udtale sig præcist om udviklingen i det absolutte antal frivillige i de seneste fem år på baggrund af spørgsmålet. Men med det væsentligt højere antal foreninger, der angiver at have fået flere frivillige i de seneste fem år end det modsatte, er der grund til at tro, at også det faktiske antal frivillige i foreningerne er steget i de seneste fem år. En sammenligning med tal fra DIF og DGI's foreningsundersøgelse i 2004 og andre undersøgelser[6] viser, at stig-

[6] Se notatet 'Det frivillige arbejde under forandring' i bilag 3.

ningen med overvejende sandsynlighed har fundet sted på trænersiden, mens antallet af frivillige ledere har været stabilt eller svagt faldende.

Frivillighedens idealer lever i idrætsforeningerne

Et andet tegn på, at frivilligheden ikke er på vej ud af foreningslivet i idrættens verden, er foreningernes opbakning til de idealer, som typisk forbindes med den frivillige organisering. Det er idealer, som at foreningerne skal betragtes som fællesskaber, hvor det kan forventes at alle yder en indsats, og at arbejdet i foreningen bør være ulønnet og kan varetages af alle uanset baggrund og kvalifikationer.

Figur 20: Foreningerne er tilhængere af frivillighedsidealerne

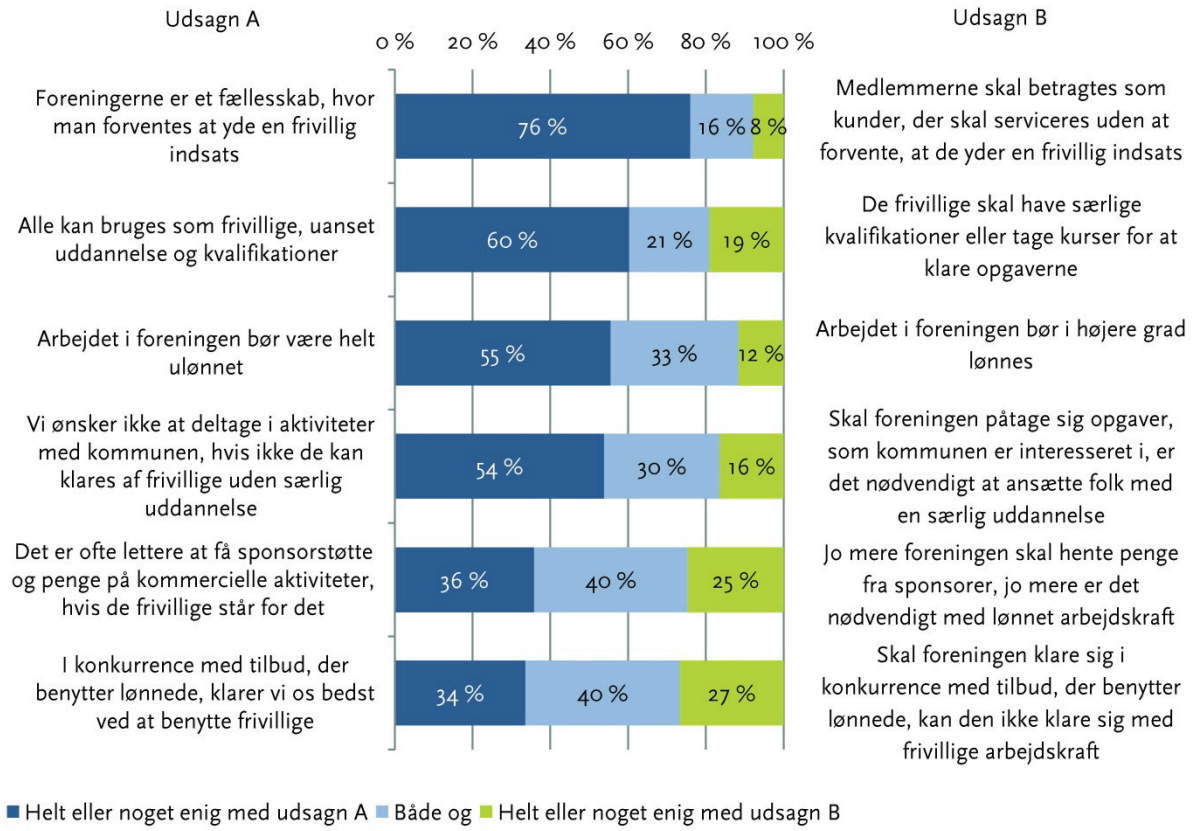

Foreningernes svar på de seks spørgsmål om holdningen til frivillighedsidealerne.

At dømme ud fra de seks spørgsmål, der sætter opfattelsen af frivillighed på spidsen, vækker foreningens rolle som et fællesskab samt det frivillige arbejdes særlige karakter og værdi i særlig høj grad genlyd blandt foreningerne. Hele 52 pct. er helt enige i, at de er at betragte som fællesskaber, hvor det forventes, at man yder en frivillig indsats, mens 24 pct. er 'noget enige' i udsagnet.

Svarene i øvrigt viser en betydelig opbakning til frivillighedsidealerne generelt. Foreningernes besvarelser på de tre sidste udsagnspar illustrerer, at også i tilfælde, hvor der stilles eksterne krav fra kommuner, sponsorer og kommercielle aktører, er der opbakning til, at frivillighed er vejen frem for foreningerne. Dog er der i disse spørgsmål en større tendens til åbenhed over for, at eksterne krav kan medføre et øget behov for lønnet arbejdskraft i foreningerne.

Man kan lidt firkantet stille det op på den måde, at til foreningens normale drift og virke, mener langt hovedparten af foreningerne, at de overvejende eller udelukkende kan benytte frivillig arbejdskraft. Hvis foreningen derimod skal skaffe støtte fra sponsorer og kommercielle aktører, indgå i opgaver og projekter med kommunen og/eller klare sig i kampen med andre aktører på et kommercielt marked, bør foreningerne efter egen opfattelse ideelt set også klare sig med frivillig arbejdskraft, men tvunget af omstændighederne tilslutter en del foreninger sig i en sådan situation udsagnene om, at der kan opstå behov for lønnet arbejdskraft.

Som i tilfældet med rekrutteringsindekset er det også muligt ud fra de seks spørgsmål om foreningernes holdning til frivillighedsidealerne at beregne et samlet tal for, i hvor høj grad den enkelte forening eller gruppe af foreninger tilslutter sig idealerne. Også dette holdningsindeks går fra et til fem, og jo højere tallet er, jo større er tilslutningen til frivillighedsidealerne. Som ovenstående graf antyder, er tilslutningen til frivillighedsidealerne generelt høj, og gennemsnitstallet ligger på 3,59 for samtlige foreninger, hvilket meget forsimplet viser en generel tilbøjelighed til at svare i retning af 'noget enig' med alle udsagn A i figur 20.

Afrunding

Kapitel 4 tegner et billede af frivilligheden i idrætsforeningerne helt overordnet. De mere end 10.000 foreningerne under Danmarks Idræts-Forbund er hjemsted for mere end 220.000 frivillige trænere og ledere. Blandt samtlige foreninger er der i gennemsnit lidt over ti medlemmer for hver frivillige træner eller leder. Dette forholdstal kaldes i det følgende også for frivillighedsgraden.

De frivillige ledere er typisk ældre end de frivillige trænere. Det kan være et fingerpeg om, at mange kommer ind i det frivillige arbejde ved at varetage en praktisk opgave på sidelinjen eller bassinkanten og med tiden tager udvalgs- eller bestyrelsesposter på sig. Folk kommer dog langt fra af sig selv til opgaverne som frivillige trænere og ledere i foreningslivet. Størstedelen af foreningerne oplever besvær med at skaffe folk til alle former for frivilligt arbejde, og det er særligt svært at få besat de centrale og ansvarstunge roller som formand og kasserer. Samler man foreningernes svar på, hvor let eller svært de har ved at skaffe frivillige til samtlige 11 poster, som er nævnt i undersøgelsens spørgeskema, til en samlet angivelse, kan foreningernes udfordringer sammenlignes på et såkaldt rekrutteringsindeks. I de følgende kapitler vil dette indeks blive anvendt til at illustrere, hvordan idrætsforeningerne kan opleve besværet med at rekruttere frivillige meget forskelligt, eksempelvis afhængigt af, i hvilket specialforbund (kapitel 6) eller kommune (kapitel 9) de hører hjemme.

På spørgsmålet om, hvad der gør det svært at skaffe frivillige, er foreningerne mest tilbøjelige til at nævne samfundsmæssige barrierer, som at folk er for optaget af deres eget, og at de fleste medlemmer ikke gider arbejde frivilligt. Ikke desto mindre hersker der i foreningslivet som helhed en stor opbakning til ideerne om, at foreningslivet er baseret på frivilligt, ulønnet arbejde, som det forventes, at medlemmerne tager del i.

Og det viser sig, at foreningerne på trods af deres opfattelse af vanskelighederne med at rekruttere nye frivillige alligevel lykkes med dette i høj grad. Kun 18 pct. af alle foreninger angiver, at de har fået færre frivillige i forhold til for fem år siden. Halvdelen af foreningerne har haft et stabilt antal

frivillige, mens hver tredje forening efter egne oplysninger har fået flere frivillige i løbet af de seneste fem år.

Disse forskellige tal på frivilligheden i foreningslivet vil i de følgende kapitler blive analyseret som udtryk for, hvorledes forskellige faktorer i og uden for foreningerne på forskellig måde har indflydelse på frivilligheden. Frivilligheden er altså i denne rapport en kompleks størrelse, der illustreres fra mange sider. Antallet af frivillige i forhold til antallet af medlemmer (frivillighedsgraden), besværet med at rekruttere nye frivillige (frivillighedsindekset), oplevelsen af barrierer for frivilligheden og udviklingen i antallet af frivillige over de seneste fem år er alle sammen vinkler, hvorfra frivilligheden i foreningerne belyses.

Undersøgelsen måler således ikke frivilligheden i foreningerne gennem et enkelt spørgsmål. De følgende kapitler vil beskrive, hvordan frivilligheden i de forskellige perspektiver varierer på baggrund af en række forskelle mellem foreningstyperne, eksempelvis størrelse og idrætsgren, som kapitel 5 og 6 går i dybden med.

5. Foreningsstørrelse og idrætsgren betyder meget for frivilligheden

Antallet af medlemmer i foreningen har stor betydning for, hvordan frivilligheden ser ud. Det samme gør sig gældende for aktiviteterne i foreningen. Der er bemærkelsesværdige forskelle på frivilligheden og foreningernes udfordringer, alt efter om medlemmerne i foreningen beskæftiger sig med fodbold, golf, curling eller noget helt fjerde. Antallet af medlemmer og frivilligheden i nogle få specifikke idrætsgrene kommer i fokus i dette kapitel.

Flere medlemmer – færre frivillige

Et forhold med indflydelse på antallet af frivillige i den enkelte forening er foreningens størrelse forstået som antallet af medlemmer. 'Flere medlemmer – færre frivillige' betyder ikke, at der rent numerisk er færre frivillige i foreninger med mange medlemmer, men derimod, at der generelt i forhold til antallet af medlemmer er færre frivillige, jo større foreningen er. Med andre ord falder frivillighedsgraden, når medlemstallet stiger.

Figur 21: Der er længere imellem de frivillige i de største foreninger

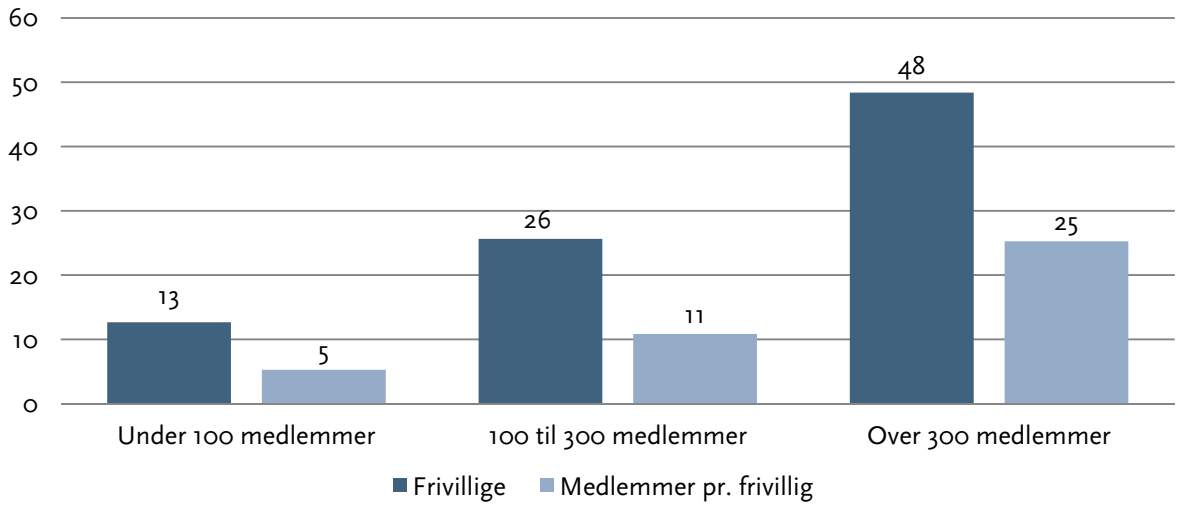

Det gennemsnitlige antal frivillige i foreningerne og det gennemsnitlige antal medlemmer pr. frivillig, kategoriseret efter foreningsstørrelse.

Ikke overraskede finder man det største antal frivillige i de største foreninger. Foreninger med over 300 medlemmer har i gennemsnit 48 frivillige. Det er næsten fire gange så mange som i foreninger med under 100 medlemmer.

Ikke desto mindre er det som nævnt de mindste foreninger, der har flest frivillige i forhold til antallet af medlemmer. Foreninger med under 100 medlemmer har i gennemsnit lige over fem medlemmer for hver frivillig, mens de største foreninger med over 300 medlemmer i gennemsnit har mere end 25 medlemmer for hver frivillig. Det betyder, at jo større en forening er, jo relativt færre frivillige har den. Det betyder dog ikke, at de store foreninger har sværere ved at rekruttere frivillige. Som det fremgår af rekrutteringsindekset i figur 24, er der ikke nogen entydig sammenhæng mellem antallet af medlemmer, og hvor svært foreningen har ved at rekruttere frivillige, men der er en

tydelig tendens til, at der blandt de større foreninger er en væsentlig større andel, der har fået flere frivillige inden for de seneste fem år.

Der er også en entydig sammenhæng mellem foreningernes størrelse og deres holdning til forskellige frivillighedsidealer, som er uddybet i figur 20. I takt med at foreningernes medlemstal vokser, falder opbakningen til sådanne udsagn. De større foreninger er med andre ord mere tilbageholdende støtter af traditionelle frivillighedsidealer. Det betyder ikke, at de største foreninger er decideret imod principperne bag frivilligheden og foreningsdannelsen, men på tværs af de seks holdningsspørgsmål i spørgeskemaet skiller de store foreninger med mere end 300 medlemmer sig ud ved i mindre grad at tilslutte sig frivillighedsidealerne.

Flere kvinder og flere lønnede

Et større antal medlemmer i den enkelte forening har også indflydelse på, hvor stor en del af trænerne og lederne der er kvinder, og hvor stor en del der er lønnede. Helt overordnet er sammenhængen, at højere medlemstal betyder større professionalisering og ligestilling mellem kønnene.

Figur 22: De største foreninger har en større andel af kvinder og lønnede (pct.)

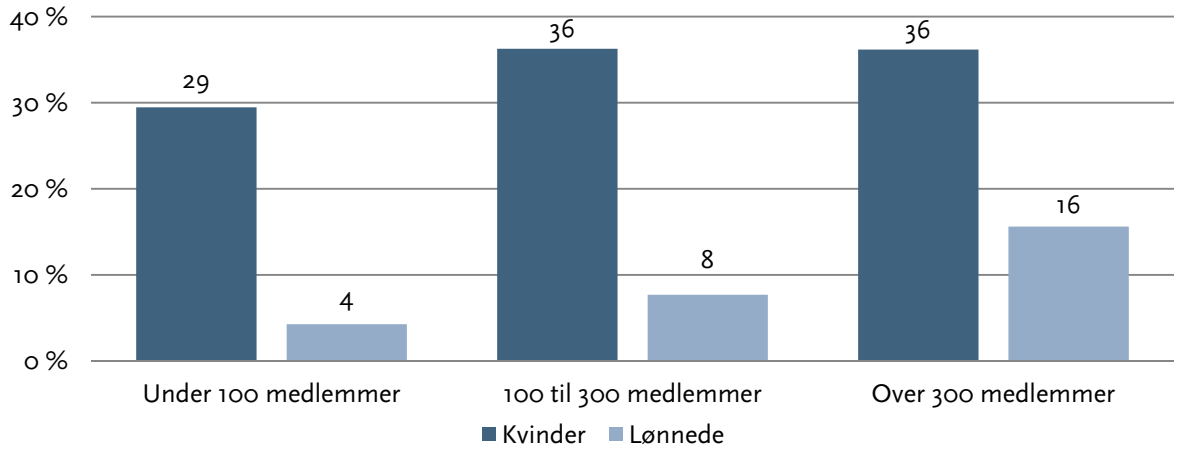

Andelen af kvinder og andelen af lønnede i gennemsnit i foreningerne, kategoriseret efter foreningsstørrelse.

Som ovenstående figur viser, er tendensen tydeligst i forhold til andelen af lønnede blandt trænere og ledere i foreningerne. Andelen fordobles fra små foreninger med under 100 medlemmer, hvor lønnede i gennemsnit udgør 4 pct. af de beskæftigede i foreningen, til 8 pct. i foreningerne med 100 til 300 medlemmer og fordobles igen til 16 pct. lønnede i gennemsnit i gruppen af foreninger med over 300 medlemmer. Blandt de største foreninger med over 1.000 medlemmer er det lige knap hver fjerde træner og leder, der er lønnet. Som det også blev nævnt i kapitel 4, er det i langt overvejende grad på trænerposterne, at foreningerne vælger at lønne folk. Det gælder for alle foreninger uanset antallet af medlemmer.

Kvindernes andel af foreningens trænere og ledere hænger også sammen med antallet af medlemmer i foreningen. Således er der en større andel af kvinder i de større foreninger. Som ovenstående graf udmærket illustrerer, stagnerer kønsfordelingen omkring 35-36 pct., for foreninger med over 100 medlemmer. Der er dog alligevel en sammenhæng mellem medlemstallet og kønsfordelingen i retning af jo flere kvindelige ledere og trænere, jo flere medlemmer, hvilket også illustreres

af, at de allermindste foreninger med under 50 medlemmer har den laveste andel af kvindelige ledere og trænere på 26 pct., mens kvinderne i de største foreninger med over 1.000 medlemmer udgør 40 pct. af trænerne og lederne.

Med højere medlemstal følger således både en større grad af professionalisering og en større lighed mellem kønnene blandt trænere og ledere i den enkelte forening. Den sammenhæng vil blive uddybet, når kapitel 6 beskriver forskellige foreningstypers karakteristika.

Idrætsspecifikke forskelle

De største forskelle mellem foreningerne i forhold til frivilligheden finder man nemlig ikke ved at se udelukkende på medlemstallene. Idrætsgrenen spiller også en væsentlig rolle. De frivilliges antal og sammensætning og ikke mindst det besvær, foreningen oplever med at rekruttere, varierer meget mellem forskellige typer af idrætslige aktiviteter. Dette er måske ikke overraskende, idet DIF organiserer snart sagt alle typer af idræt, der dyrkes i Danmark. Men det er interessant at se en smule nærmere på, hvilke idrætter, der skiller sig ud i forhold til frivillighed.

Svømmeklubberne er de mest professionaliserede

Mellem de 60 specialforbund, der er organiseret under DIF er der meget store forskelle på, i hvor høj grad foreningerne benytter sig af lønnet arbejdskraft. 'Lønnet' behøver i denne sammenhæng ikke betyde, at posten som træner eller leder er en fuldtidsstilling, men blot at man 'modtager skattepligtigt honorar/løn fra foreningen', som det står i Frivillighedsundersøgelsens spørgeskema.

Figur 23: Mere end hver tredje træner og leder i svømmesporten er lønnet (pct.)

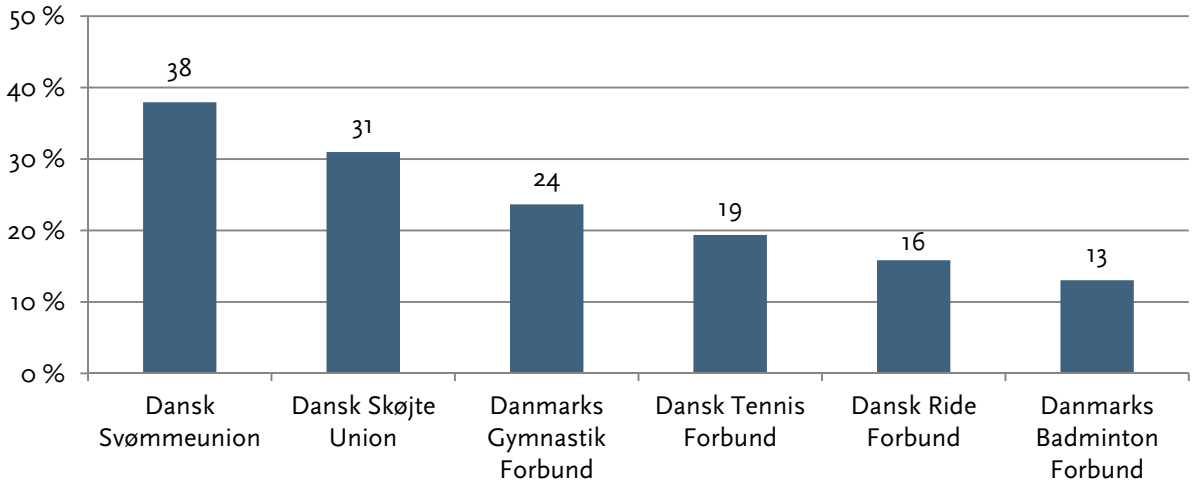

Andelen af samtlige trænere og ledere, der er lønnede, kategoriseret på specialforbund.

Med i gennemsnit 38 pct. lønnede blandt trænere og ledere gør svømmeklubberne rundt omkring i landet betydeligt mere brug af lønnede end andre idrætsforeninger. Også inden for Dansk Skøjte Union benytter foreningerne sig i høj grad af lønnede folk på træner- og lederposter, men procenttallet på 31 er baseret på kun 11 skøjteforeningers besvarelser og er derfor rent statistisk mindre sikkert. Anderledes sikkert er det, at også foreningerne inden for gymnastik, tennis, ridning og

badminton har en væsentlig større andel lønnede end gennemsnittet for alle idrætsforeningerne på lige over 7 pct.

Særligt kendetegnende er det inden for Dansk Svømmeunion, Danmarks Gymnastik Forbund og Dansk Tennis Forbund, at foreningerne i gennemsnit er relativt store og samtidig har en lav frivillighedsgrad. Ved at have mange voksne medlemmer, der mestendels kan 'passe sig selv' uden vedvarende kontakt med en træner, tyder det således på, at visse foreninger særligt inden for svømning, gymnastik og tennis baserer sig på en model, der kan skabe tilstrækkelige medlemsindtægter til at have et relativt stort antal lønnede især på trænersiden.

Som det fremgår af kapitel 4, har en stor del af foreningerne i undersøgelsen slet ingen lønnede. I den ene ende af professionaliseringstabellen findes der da også en række idrætsgrene, hvor ingen af foreningerne har lønnede overhovedet. Selvom der i tilfældet med Dansk Hanggliding og Paragliding Union, Dansk Faldskærms Union og Dansk Svæveflyver Union også er relativt få besvarelser, er det interessant, at ingen af de henholdsvis fem, 12 og 17 foreninger i de specialforbund har lønnede trænere eller ledere overhovedet. Det er til trods for, at foreningerne er aktive inden for idrætter, der stiller store krav til ressourcer, udstyr og sikkerhed.

Golfklubberne har relativt let ved rekrutteringen

En anden idrætsgren med relativt mange lønnede er golf. I gennemsnit er 11 pct. af trænere og ledere i golfklubberne lønnede, hvilket ligger noget over landsgennemsnittet. Igen er det især på trænersiden, at der er mange lønnede medarbejdere. Ni ud af ti golfforeninger bruger lønnede folk til instruktion og træning, mens kun hver tiende golfklub udelukkende benytter frivillige til de opgaver. Andre opgaver, som også i høj grad varetages af lønnede, er administration af foreningen og kontakt til kommunale myndigheder og andre organisationer.

Golfklubberne har i gennemsnit 878 medlemmer og 34 medlemmer for hver frivillig, og de hører således til blandt foreningerne med den allerlaveste frivillighedsgrad. Alligevel, eller måske netop af den grund, har foreningerne i Dansk Golf Union, som figur 24 viser, relativt let ved at rekruttere frivillige. Det er især lettere for golfklubberne end gennemsnittet, når de skal rekruttere frivillige trænere til voksne motionister og til de bedste aktive udøvere i klubben. Det kunne tænkes at hænge sammen med, at en stor del af træneropgaverne i golfklubberne, som nævnt ovenfor, varetages af lønnede, hvilket måske gør de resterende opgaver mere overskuelige og lettere at 'sælge' til de frivillige?

At det er lettere at rekruttere frivillige i golfklubberne end i de fleste andre idrætsgrene, står i kontrast til, at golfklubberne hører til de foreninger, der er mindst tilbøjelige til at give de frivillige goder såsom gratis klubtøj eller kurser og kontingent til reducerede priser. Det eneste, som golfklubberne i højere grad end gennemsnittet gør for de frivillige, er at arrangere fester og sociale arrangementer. Det er der 72 pct. af golfklubberne, der gør, mens det for alle idrætsforeninger kun gør sig gældende for 43 pct.

Klassiske idrætter i klemme

Foreningerne inden for nogle af de klassiske og store idrætsgrene i Danmark er særligt udfordret på frivilligheden. Samlet set er det især store, traditionelle idrætter, som finder det sværest at skaffe frivillige til de forskellige poster, og klassiske halidrætsgrene som håndbold og badminton ser ud til at have nogle af de største udfordringer.

Forklaringerne på, at håndbold- og badmintonforeningerne oplever, at det er svært at rekruttere frivillige, kan dog være meget forskellige. Eksempelvis adskiller håndboldklubber sig fra badmintonklubberne ved i forvejen at have mange frivillige i foreningerne. Det er umiddelbart en positiv ting, men et problem består i, at behovet for nye frivillige er meget stort, når der skal tilknyttes trænere og medhjælpere til hvert eneste hold fra klubbens bedste udøvere til de alleryngste medlemmer, som ofte er på mindre hold og derfor har et endnu større 'forbrug' af frivillige. En stor andel børn kan på den måde være en udfordring for frivilligheden, og håndboldklubberne er nogle af de idrætsforeninger, der har flest børn blandt medlemmerne. Blandt de håndboldklubber, der har deltaget i Frivillighedsundersøgelsen, er i gennemsnit 61 pct. af håndboldspillerne under 19 år.

Badmintonklubberne står over for andre udfordringer. De har et meget lavt gennemsnitligt antal frivillige i forhold til antallet af medlemmer, og alligevel har foreningerne problemer med at rekruttere tilstrækkeligt med frivillige. En forklaring kunne være, at foreningens størrelse og den måde, aktiviteterne i foreningen er organiseret på, har en negativ indflydelse på medlemmernes følelse af ejerskab og ansvar. I en badmintonklub er en stor del af medlemmerne aktive som motionister i klubben med en fast banetid, men har i øvrigt ikke nogen særlig interesse i eller kontakt til trænere eller andre medlemmer eller foreningens mere turneringsaktive spillere og hold.

Man kunne derfor spekulere i, om badmintonklubber i virkeligheden har mange aktive, men få engagerede medlemmer, hvorfra den primære rekruttering af frivillige til foreninger ofte foregår. Den løsere medlemstilknytning i badmintonforeningerne kommer eksempelvis til udtryk i en relativt lav deltagelse i sociale arrangementer og medlemsmøder. De følgende kapitler ser nærmere på, hvordan også andre foreninger end badmintonforeningerne skiller sig ud i forhold til medlemstilknytning, og hvad det betyder for foreningernes oplevede vanskeligheder med at rekruttere frivillige.

Afrunding

Rekrutteringsindekset giver et overblik over, hvor svært foreningerne i gennemsnit har ved at skaffe frivillige til en række poster, både i forhold til foreningens størrelse og på udvalgte specialforbund.

Figur 24: Håndbold- og badmintonforeningerne har særligt svært ved rekrutteringen

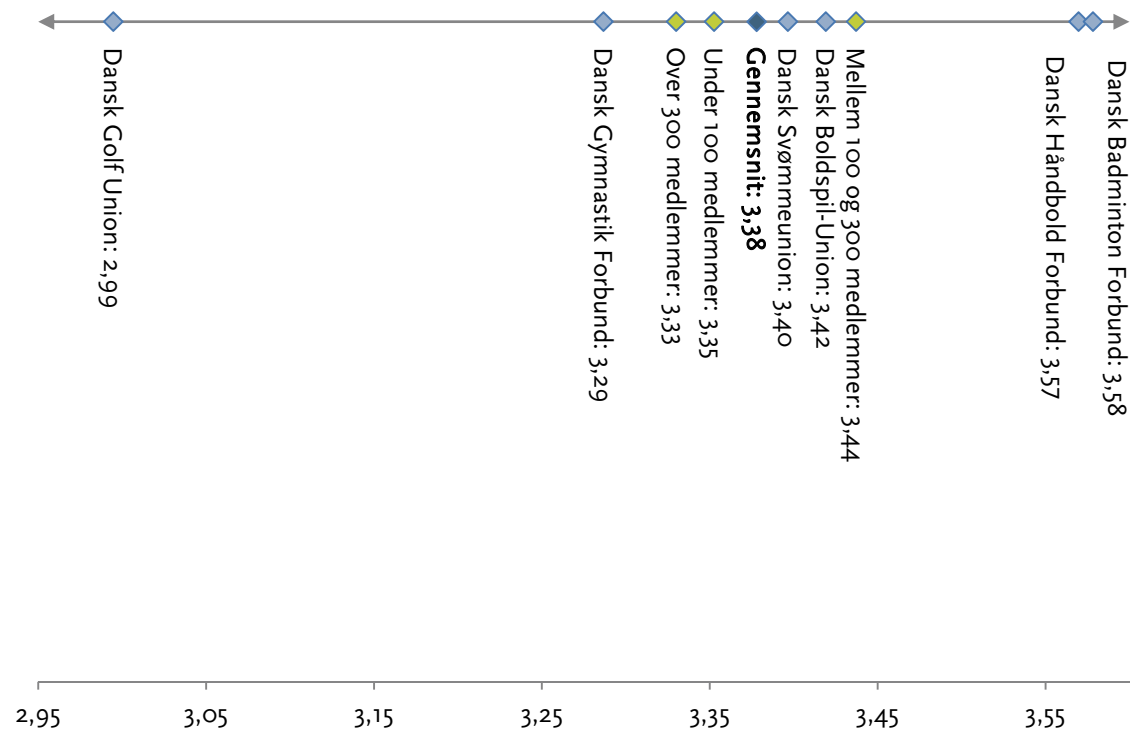

Gennemsnit for små, mellemstore og store foreninger og udvalgte forbund på rekrutteringsindekset. Jo lavere tal (jo længere mod venstre), desto lettere har foreningerne ved rekruttering af frivillige. Omvendt betyder højere tal (længere mod højre), at foreningerne har sværere ved rekrutteringen.

De grønne markeringer i figuren viser, hvordan små, mellemstore og store foreninger oplever forskellige udfordringer med rekrutteringen, uden at tage højde for, hvilke sportsgrene de små, mellemstore og store foreninger er aktive inden for. De forskellige foreningsstørrelser fordeler sig relativt tæt omkring gennemsnittet for alle foreninger. Samtidig er det den midterste kategori, foreninger med mellem 100 og 300 medlemmer, der lader til at have sværest ved rekrutteringen, og der er derfor ikke noget stærkt eller entydigt forhold mellem foreningernes størrelse, og hvor svært de har ved at rekruttere frivillige.

Til gengæld er der, som kapitel 5 har beskrevet, en tydelig tendens til, at jo større foreningerne bliver, des færre frivillige vil de have i forhold til antallet af medlemmer. Frivillighedsgraden falder fra gennemsnitligt fem medlemmer pr. frivillig i de mindste foreninger til 25 medlemmer pr. frivillig i gennemsnit i de største foreninger. Samtidig stiger andelen af kvinder og andelen af lønnede blandt de beskæftigede i foreningen, når medlemstallet stiger.

I forhold til de enkelte udvalgte idrætsgrene (de grå markeringer i figur 24), ligger foreningerne i traditionelle idrætsgrene som fodbold-, håndbold- og badminton på den negative side af gennemsnittet på rekrutteringsindekset. Mens gennemsnittet for foreningerne i Dansk Boldspil-Union kun er marginalt højere end landsgennemsnittet, ser det mere dystert ud i Dansk Håndbold Forbund og

Dansk Badminton Forbund, som er de store specialforbund i DIF, der ligger værst til på rekrutteringsindekset.

På den modsatte side af gennemsnittet ligger golf- og gymnastikforeningerne. Især i landets golfklubber volder rekrutteringen af frivillige tilsyneladende noget mindre besvær end i de fleste andre idrætsforeninger. Dansk Golf Union er således det specialforbund, hvor medlemsforeningerne i gennemsnit har lettest ved at rekruttere frivillige til alt fra formand og kasserer til mere løst tilknyttede, frivillige medhjælpere.

Det skal for retfærdighedens skyld nævnes, at Dansk Badminton Forbund ikke er det specialforbund i DIF, hvor foreningerne i gennemsnit har allersværest ved at rekruttere frivillige. Der ligger mindre forbund i begge yderpositioner på den anden side af både badminton og golf, men af samme metodiske årsager som i tilfældet med Dansk Skøjte Union og Dansk Svæveflyver Union er det mere misvisende end oplysende at kigge nærmere på rekrutteringsindekset for specialforbund som Dansk Curling Forbund, Dansk Minigolf Union og Dansk Styrkeløft Union. Der er ganske enkelt for få foreninger inden for de enkelte idrætsgrene til at analysere nærmere på tallene. For at overkomme denne problemstilling kigger kapitel 6 nærmere på foreningerne kategoriseret inden for forskellige typer af idræt.

6. Foreningstyper

De metodiske problemer ved at gå i dybden med frivilligheden i de relativt få foreninger inden for meget små specialforbund kan overkommes ved at slå foreningerne sammen i overordnede kategorier. For at få det optimale udbytte af datagrundlaget i forhold til frivilligheden inden for særlige typer af idrætsgrene, opererer det følgende kapitel derfor med sådanne foreningstyper.

Kategoriseringen af foreningerne i tre forskellige typer tager udgangspunkt i den idræt, der er den primære i foreningen. Ved at inddele foreningerne efter specialforbund kan de slås sammen i tre overordnede foreningstyper, der også adskiller sig fra hinanden på antallet af medlemmer:

- **Aktivitetsforeninger** indbefatter en lang række af meget forskellige idrætsgrene, der dog har det til fælles, at de hver især fylder relativt lidt i det danske idrætsbillede. Den sportslige aktivitet i foreningen er som oftest individuel eller på mindre hold. Da der ikke er mange aktive inden for denne type af foreninger, betyder medlemskab ofte, at medlemmerne er meget dedikerede og tilbøjelige til at dyrke idrætten på konkurrenceplan. Mere end to tredjedele af aktivitetsforeningerne har under 100 medlemmer, mens det kun er 7 pct., der har over 300 medlemmer.
- **Holdboldspilsforeninger** er foreninger, hvor idrætten primært foregår på større hold i konkurrence med andre hold. Denne type af foreninger inkluderer nogle af de allermest populære idrætsgrene i Danmark, og holdboldspilsforeninger organiserer således en stor del af den idrætsaktive befolkning og har ofte mange børn og unge som medlemmer. Hovedparten af foreningerne har mellem 100 og 300 medlemmer.
- **Motionsforeninger** fokuserer for en stor dels vedkommende på andet end konkurrence. Medlemmerne dyrker ofte deres idræt individuelt og for de flestes vedkommende med større fokus på at være aktiv end på at vinde eller konkurrere. Cirka halvdelen af motionsforeningerne har over 300 medlemmer, mens kun hver femte forening har under 100 medlemmer.

En sådan kategorisering er i sagens natur en tillempning af virkeligheden, hvor dart- og curlingforeninger ikke nødvendigvis vil mene, at de har meget til fælles. Alligevel er både Dansk Dart Union og Dansk Curling Forbund placeret under aktivitetsforeninger for at kunne brede perspektivet ud fra at kigge på enkelte idrætsgrene til at kigge på typer af foreninger uden samtidig at overse en masse foreninger.

Enkelte specialforbund er bevidst blevet udeladt af kategoriseringen af foreninger inden for bestemte typer. Det drejer sig om tværgående specialforbund som Dansk Arbejder Idrætsforbund (DAI), Dansk Handicap Idræts-Forbund (DHIF) og KFUM's Idrætsforbund, inden for hvilke foreningerne kan dyrke mange forskellige aktiviteter og være meget forskelligt opbygget. Det ville ikke give mening at kategorisere DAI-, DHIF- eller KFUM-foreninger uden at vide mere om, hvilken form for idræt, der er den primære i foreningen. Derfor er foreningstyperne baseret på 57 af DIF's 60 specialforbund.

- **Aktivitetsforeningernes 40 specialforbund:** Danmarks Bokse-Union, Danmarks Bowling Forbund, Danmarks Brydeforbund, Danmarks Cykle Union, Danmarks Motor Union, Dan-

marks Rulleskøjte Union, Danmarks Skiforbund, Danmarks Sportsdanserforbund, Dansk Atletik Forbund, Dansk Automobil Sports Union, Dansk BordTennis Union, Dansk Bueskytteforbund, Dansk Curling Union, Dansk Faldskærms Union, Dansk Forening for Rosport, Dansk Fægte-Forbund, Dansk Hanggliding og Paragliding Union, Dansk Judo og Ju-Jitsu Union, Dansk Kano og Kajak Forbund, Dansk Karate Forbund, Dansk Kegle Forbund, Dansk Kick- og Thaiboxing Forbund, Dansk Klatreforbund, Dansk Militært Idrætsforbund, Dansk Minigolf Union, Dansk MultiSport Forbund, Dansk Orienterings-Forbund, Dansk Petanque Forbund, Dansk Ride Forbund, Dansk Sejlunion, Dansk Skytte Union, Dansk Skøjte Union, Dansk Sportsdykker Forbund, Dansk Styrkeløft Forbund, Dansk Svæveflyver Union, Dansk Taekwondo Forbund, Dansk Vandski Forbund, Dansk Vægtløftnings-Forbund og Den Danske Billard Union.

- **Holdboldspilsforeningernes 11 specialforbund:** Danmarks Basketball-Forbund, Danmarks Ishockey Union, Dansk Amerikansk Fodbold Forbund, Dansk Boldspil-Union, Dansk Cricket-Forbund, Dansk Floorball Union, Dansk Hockey Union, Dansk Håndbold Forbund, Dansk Rugby Union, Dansk Softball Forbund og Dansk Volleyball Forbund.
- **Motionsforeningernes 6 specialforbund:** Danmarks Badminton Forbund, Danmarks Gymnastik Forbund, Dansk Golf Union, Dansk Squash Forbund, Dansk Svømmeunion, Dansk Tennis Forbund.

Tabel 4: Foreningstypernes kendetegn og særpræg

	Aktivitetsforeninger	Holdboldspils-foreninger	Motionsforeninger
Andel af alle DIF's foreninger	50 pct.	34 pct.	16 pct.
Andel af alle DIF's medlemmer	32 pct.	32 pct.	36 pct.
Gennemsnitlig størrelse	108 medlemmer	158 medlemmer	372 medlemmer
Medlemmernes gennemsnitlige fordeling på aldersgrupper	0-18 år: 25 pct. 19-25 år: 8 pct. Over 26 år: 67 pct.	0-18 år: 65 pct. 19-25 år: 11 pct. Over 26 år: 24 pct.	0-18 år: 41 pct. 19-25 år: 3 pct. Over 26 år: 56 pct.
Frivillighedsgrad	8,5 medl. pr. frivillig	6,6 medl. pr. frivillig	25,4 medl. pr. frivillig
Professionaliseringsgrad	4 pct. lønnede trænere/ledere	6 pct. lønnede trænere/ledere	20 pct. lønnede trænere/ledere
Udvikling i antal frivillige de seneste fem år	Stabil, lille fremgang	Stor variation, lille fremgang	Stabil, mellemstor fremgang
Udvikling i antal lønnede de seneste fem år	Stort set uændret	Stort set uændret	Stor fremgang
Rekrutteringsindekset	Relativt let ved at rekruttere	Relativt svært ved at rekruttere	Middelsvært ved at rekruttere
Frivillighedsidealerne	Relativt stor opbakning	Gennemsnitlig opbakning	Relativt lav opbakning

De forskellige typer af foreninger står over for forskellige udfordringer på frivilligheden, og de løser udfordringerne forskelligt. Der er derfor god grund til at fordybe sig yderligere i ovenstående tal og kigge nærmere på, hvordan typerne adskiller sig fra hinanden i foreningernes organisering og især i forhold til frivilligheden.

Holdboldspilsforeningerne har mange frivillige

Foreningernes størrelse er et godt sted at starte den nærmere analyse af tallene. Forskellene mellem foreningstyperne kunne nemlig formodes udelukkende at bunde i, at der imellem foreningstyperne er store forskelle i det gennemsnitlige antal medlemmer. Er der i virkeligheden forskel på frivilligheden i aktivitetsforeninger, holdboldspilsforeninger og motionsforeninger, også når man tager højde for foreningernes størrelse?

Figur 25: Selv de største boldklubber har en høj frivillighedsgrad

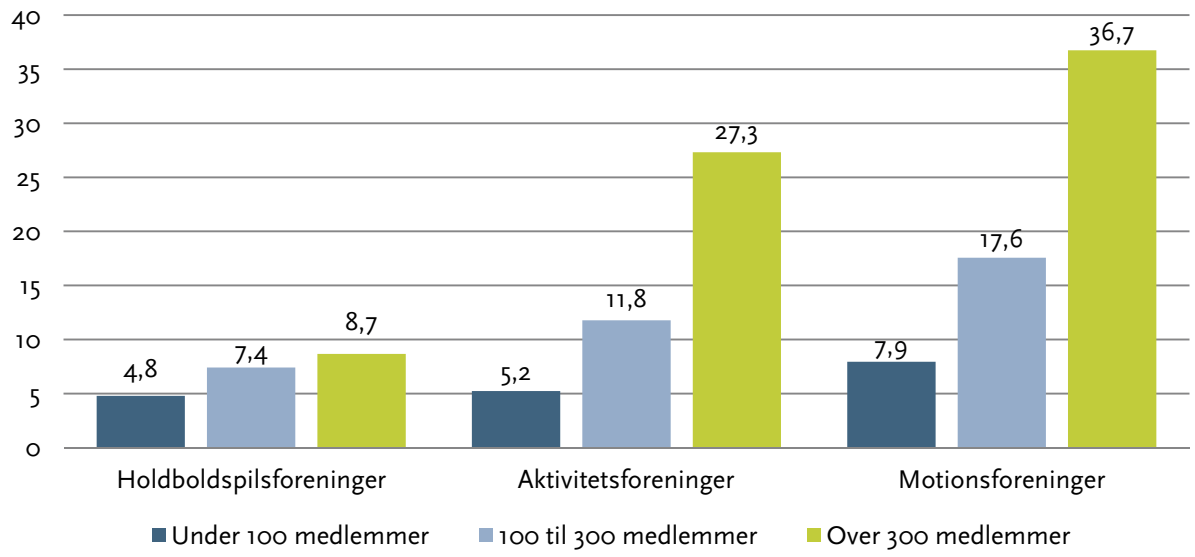

Frivillighedsgraden (antal medlemmer pr. frivillig) i forhold til foreningstype og foreningsstørrelse.

Der er stor forskel på frivilligheden alt efter foreningstype, også når man tager højde for foreningernes størrelse. Som beskrevet tidligere i dette kapitel, er der en tydelig tendens til, at der bliver længere mellem de frivillige efterhånden, som antallet af medlemmer i foreningerne stiger. Dog er der store forskelle mellem foreningstyperne i forhold til, hvor markant denne sammenhæng er.

Holdboldspilsforeningerne skiller sig ud ved, at frivillighedsgraden kun falder en smule, selvom medlemstallet i foreningerne stiger fra under 100 til over 300 medlemmer. Det betyder, at landets fodbold-, håndbold- og andre holdboldspilsforeninger er hjemsted for langt størstedelen af den danske idrætsverdens frivillige, selvom foreningerne og medlemmer samlet set kun udgør cirka en tredjedel af DIF. Der er næsten lige så mange frivillige i forhold til antal medlemmer i de største holdboldspilsforeninger med over 300 medlemmer (8,7 medlemmer pr. frivillig) som i de mindste motionsforeninger med under 100 medlemmer (7,9 medlemmer pr. frivillig).

Det er således både en styrke og en udfordring for holdboldspilsforeningerne, at frivillighedsgraden uanset foreningsstørrelsen er så relativt høj. Det er en styrke i foreninger, hvor rekrutteringen fungerer, og de mange frivillige er med til at skabe gode træningsforhold og social inklusion. Men det er også en udfordring, at der løbende skal rekrutteres mange nye ledere og trænere for at opretholde den høje frivillighedsgrad i foreningerne. Det høje antal frivillige i forhold til antallet af medlemmer i holdboldspilsforeningerne kan derfor blive et pres, der (yderligere) besværliggør rekrutteringen, hvilket også den foregående beskrivelse af udfordringerne i håndboldsporten er inde på. Ingen

af holdboldspilsforeningerne i undersøgelsen, hverken inden for håndbolden eller de øvrige idrætsgrene, tilhører udelukkende den ene eller den anden gruppe. De oplever i stedet både udfordringerne og de positive perspektiver ved de høje frivillighedsgrader.

Forklaringen på, at der er så mange frivillige i forhold til antallet af medlemmer i holdboldspilsforeningerne, findes for en stor dels vedkommende i sportsgrenenes organisering. Når den sportslige aktivitet, hvad end det er i volleyball- eller rugbyklubber, helt overvejende udgøres af hold på mellem seks og 15 mand, er der en naturlig grænse for, hvor mange medlemmer en træner, instruktør eller holdleder kan tage sig af. I holdboldspilsforeningerne er der således med den traditionelle organisering på hold meget begrænsede muligheder for uden videre at optage nye medlemmer uden samtidig at skulle rekruttere nye frivillige. Hertil kommer, at en stor del af medlemmerne i holdboldspilsforeningerne og særligt inden for håndbold og fodbold er børn og unge under 19 år. Idet ungdomsmedlemmer ofte spiller på mindre hold og generelt stiller større krav til organisation og trænere, er dette yderligere med til at skærpe det tveæggede sværd i holdboldspilforeningerne, som er den høje frivillighedsgrad. Forholdet mellem medlemmernes aldersfordeling og frivilligheden i foreningen bliver yderligere belyst i kapitel 8.

Hvem er så de mange frivillige, der gør holdboldspilsforeningerne til de idrætsforeninger i Danmark med allerflest frivillige i forhold til antallet af medlemmer?

Figur 26: De frivillige er primært mænd under 40 år (pct.)

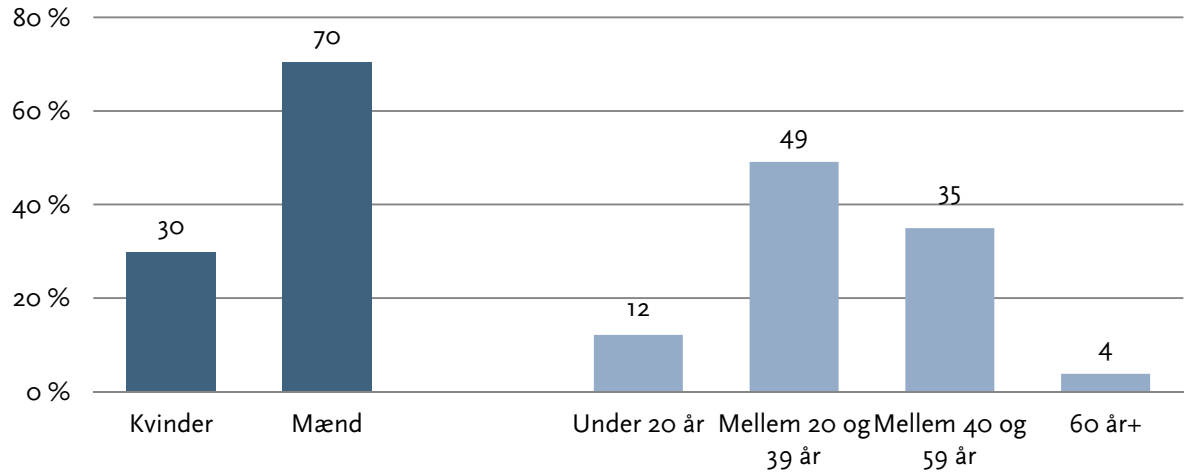

Køns- og aldersfordelingen blandt de frivillige (både trænere og ledere) i holdboldspilsforeningerne.

Med en 30-70 i mændenes favør minder kønsfordelingen blandt trænere og ledere i holdboldspilsforeningerne ganske meget om landsgennemsnittet, som er illustreret i figur 11. I forhold til aldersfordelingen ligger holdboldspilsforeningerne dog i den yngre ende i sammenligning med de øvrige foreninger. Det er både på træner- og ledersiden, at holdboldspilsforeningerne generelt beskæftiger lidt flere yngre mennesker end gennemsnittet på landsplan. 47 pct. af lederne i holdboldspilsforeningerne er under 40 år, og det samme gælder for hele 69 pct. af trænerne. Det svarer til, som det fremgår af ovenstående tabel, at blandt samtlige beskæftigede i holdboldspilsforeningerne, er 61 pct. under 40 år.

Rekrutteringsgrundlaget: De unge forældre

At holdboldspilsforeningerne har relativt godt fat i den yngre halvdel af befolkningen til leder- og især træneropgaver, skal ses i lyset af den typiske aldersfordeling blandt holdboldspilsforeningernes medlemmer, som er illustreret i figur 27 herunder.

Figur 27: Mange unge aktive i holdboldspillene (pct.)

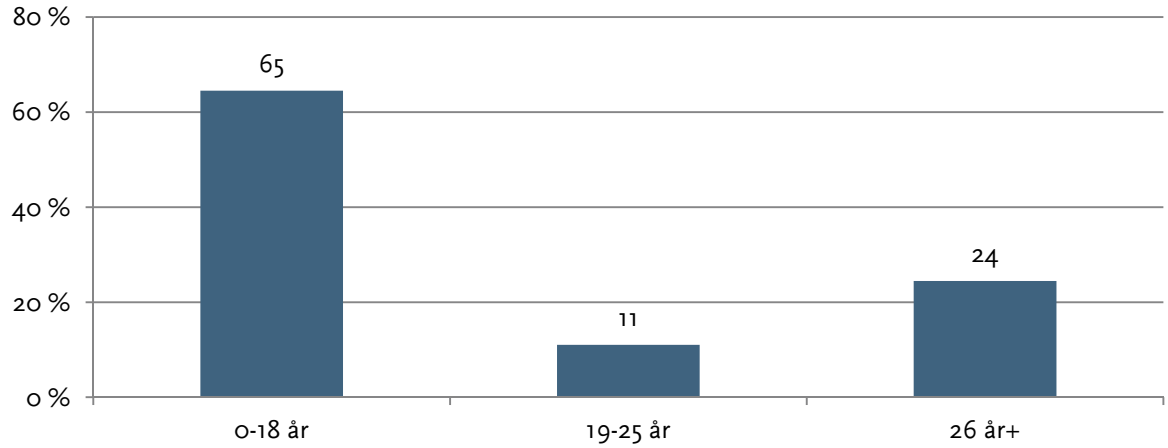

Medlemmernes aldersfordeling inden for holdboldspilsforeningerne.

Holdboldspilsforeningerne er uden sammenligning de foreninger, der aktiverer allerflest unge mennesker. Mere end tre ud af fire medlemmer i den slags foreninger er under 26 år. Derfor udgøres rekrutteringsgrundlaget til frivillige i foreningen for en stor dels vedkommende af denne aldersgruppe, og det er da også halvdelen af holdboldspilsforeningerne, der fortæller, at de aktivt involverer de største børn og de unge medlemmer i foreningen i det frivillige arbejde. Forældrene til de yngste medlemmer er en anden meget vigtig kilde til frivillige hænder i holdboldspilsforeningerne. Lige knap to ud af tre af foreningerne opfordrer forældre til at være frivillige, og i 28 pct. af holdboldspilsforeningerne kræver man ligefrem en frivillige indsats af forældre til børn, der dyrker idræt i foreningen.

En stor del af de personer, der er aktive i holdbolspilsforeningerne, kan ses som typiske eksempler på det, man normalt forstår ved ordet 'medlem'. Som typiske medlemmer er de, ud over at være sportsligt aktive i foreningen, også for en stor dels vedkommende social integrerede i foreningen. Den type tilhørsforhold kommer til en vis grad af sig selv for medlemmerne i holdboldspilsforeningerne, fordi den primære sportslige aktivitet foregår på hold med andre medlemmer og som oftest i kontakt med en eller flere trænere og ledere. Det aktive og fællesskabsorienterede forhold til foreningen kan desuden ses som en af årsagerne til, at holdboldspilsmedlemmerne er de medlemmer, der oftest deltager i sociale arrangementer i deres forening.

Til trods for medlemmernes relativt store tilknytning til foreningen og den høje frivillighedsgrad, man finder i holdboldspillene, er det alligevel holdboldspilsforeningerne, der gennemsnitligt har sværest ved rekrutteringen af nye medlemmer. Foreningernes generelt høje 'forbrug' af frivillige og aldersfordelingen blandt medlemmerne er sandsynligvis en del af årsagen til besværet. Med aldersfordelingen blandt de frivillige, som den ser ud i figur 27, lader det til, at holdboldspilsforeningerne til en vis grad har held med at involvere de ældste ungdomsmedlemmer og de yngste forældre i det

frivillige arbejde, mens udfordringen lader til at bestå i at fastholde de yngste medlemmer i foreningen og interessen fra deres forældre.

De små aktivitetsforeninger involverer medlemmerne

I forhold til holdboldspilsforeningerne adskiller aktivitetsforeningerne sig på en række områder, både hvad angår medlemmerne og frivilligheden i foreningerne.

Figur 28: De ældste medlemmer findes i aktivitetsforeningerne (pct.)

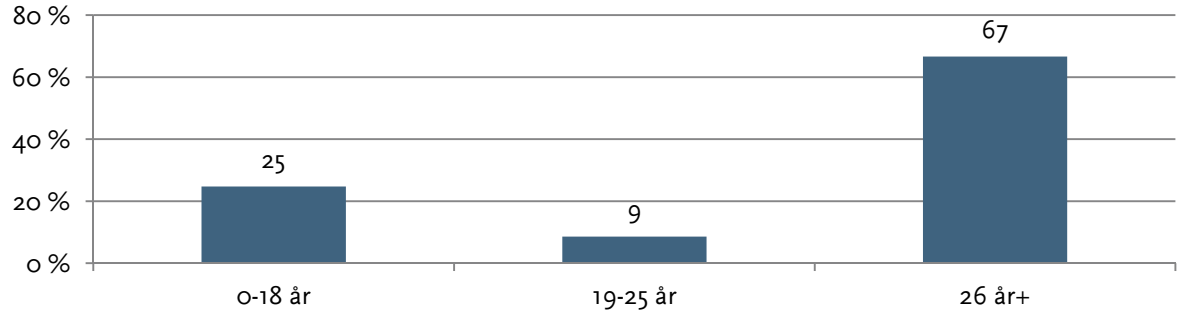

Medlemmernes aldersfordeling inden for aktivitetsforeningerne.

Aldersfordelingen blandt aktivitetsforeningernes medlemmer er stort set stik modsat den, man finder i holdboldspilsforeningerne. I aktivitetsforeningerne udgør de voksne medlemmer over 26 år 67 pct. og dominerer dermed medlemsskaren. Selvom medlemmerne for en stor dels vedkommende udgøres af voksne, der ofte kan dyrke deres idræt mere eller mindre individuelt, er der i aktivitetsforeningerne generelt en høj frivillighedsgrad. I aktivitetsforeningerne er der i gennemsnit 8,5 medlemmer for hver frivillig træner eller leder. Selvom dette tal, som figur 25 viser, stiger med antallet af medlemmer, er frivillighedsgraden i aktivitetsforeningerne generelt høj, fordi aktivitetsforeningerne generelt er små.

De relativt få medlemmer i mange af aktivitetsforeningerne er årsagen til, at denne type af foreninger udgør halvdelen af alle medlemsforeninger i DIF, men udgør under en tredjedel af DIF's medlemmer. Det generelt lave medlemstal kan ses som en styrke for frivilligheden i aktivitetsforeningerne. Ud over at små foreninger i almindelighed har en højere frivillighedsgrad, lader det til, at aktivitetsforeningerne i særdeleshed er gode til at aktivere deres aktive medlemmer, så en del af dem tager del i det frivillige arbejde.

Det hænger naturligt sammen med aldersfordelingen, at aktivitetsforeningerne fokuserer væsentligt mindre på børn og unge og deres forældre i rekrutteringsarbejdet end holdboldspilsforeningerne. Til gengæld udnytter en stor del af aktivitetsforeningerne, at de er hjemsted for små, voksne medlemsskarer med særlige, lidt nicheprægede sportsinteresser, hvor en væsentlig del af medlemmerne kunne tænkes at føle et ansvar for at drive og tage del i foreningens arbejde og sportslige aktiviteter.

Figur 29: De fleste frivillige i aktivitetsforeningerne er over 40 år (pct.)

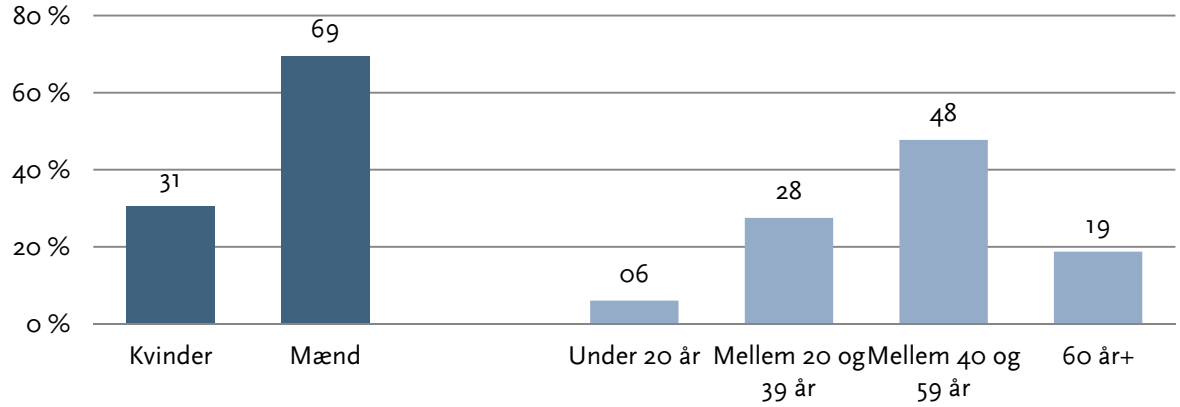

Køns- og aldersfordelingen blandt de frivillige (både trænere og ledere) i aktivitetsforeningerne.

Aktivitetsforeningernes frivillige på træner- og lederposterne afspejler ganske godt den lidt ældre medlemsskare, selvom alderskategorierne for medlemmer og frivillige ikke er direkte sammenlignelige. De frivillige i aktivitetsforeningerne er for størstedelens vedkommende over 40 år. Kun en meget lille del er endnu ikke fyldt 20 år. I forhold til kønsfordelingen ligner aktivitetsforeningerne holdboldspilsforeningerne, da det også her er under en tredjedel af de frivillige, der er kvinder.

Rekrutteringsgrundlaget: Deltagere

Det ville være at undervurdere rekrutteringsudfordringerne i aktivitetsforeningerne at sige, at frivilligheden i disse foreninger kommer af sig selv. Men mere end hver femte aktivitetsforening fortæller, at de ikke gør noget aktivt for at rekruttere, da de ikke har problemer med at skaffe frivillige. Blandt holdboldspilsforeningerne og motionsforeningerne er kun hver tiende forening i samme, gunstige situation. Desuden ligger aktivitetsforeningerne væsentligt lavere på rekrutteringsindekset i figur 32, hvilket vil sige, at de samlet set har lettere ved at rekruttere frivillige til alle poster fra formand til ad hoc-medhjælpere.

Hvad gør aktivitetsforeningerne rigtigt, siden de er mindre udfordret i kampen om de frivillige? Som allerede nævnt er der i mange af aktivitetsforeningerne muligvis en stærkere fællesskabsfølelse, da det, man er fælles om – idrætten i foreningen – ofte hører til blandt de mindre kendte og udbredte. De relativt få, og som oftest voksne, der dyrker eksempelvis brydning, fægtning eller keglesport, kan derfor tænkes at tage mere personligt ansvar for at få foreningen til at fungere, når de først er blevet medlemmer. Der er så at sige ikke langt fra at være medlem til at være egentlig deltager i foreningens aktiviteter, både på og uden for banen. Dette bekræftes af, at opbakningen til frivillighedsidealerne er størst i aktivitetsforeningerne, og at det også er i disse foreninger, at den største del af medlemmerne deltager i generalforsamlinger.

Med medlemmer, der for en stor dels vedkommende kan betegnes som deltagere, har aktivitetsforeningerne relativt gode kort på hånden, hvad angår arbejdet med at rekruttere og fastholde frivillige. Dog repræsenterer aldersfordelingen blandt medlemmerne og særligt blandt de frivillige en udfordring for de aktivitetsforeninger, der ønsker en større blanding eller fornyelse internt i foreningen. Man kunne i aktivitetsforeningerne have gavn af medlemmernes deltagelse og eventuelle frivil-

lige arbejde i en længere periode, såfremt det enkelte medlem blev engageret i sporten og involveret i foreningen i en yngre alder.

Løsere medlemstilknytning og lav frivillighedsgrad i motionsforeningerne

Motionsforeningerne adskiller sig på en række punkter fra de to øvrige foreningstyper. Som det fremgår af oversigten i tabel 4, er motionsforeningerne gennemsnitligt væsentligt større end de øvrige foreninger. Desuden er frivillighedsgraden lav i motionsforeningerne, hvor der gennemsnitligt er mere end 25 medlemmer for hver frivillig. Lønnede er der til gengæld mange af, særligt inden for svømning, gymnastik og tennis. I gennemsnit er 20 pct. af trænere og ledere i motionsforeningerne lønnede, hvilket er en markant højere andel end de 4 og 6 pct. lønnede i aktivitets- og holdboldspilsforeningerne.

En umiddelbar og nærliggende årsag til, at der er relativt mange lønnede i motionsforeningerne, kunne ganske enkelt være, at midlerne er der til det i disse foreninger. Med mange medlemmer og få frivillige har motionsforeningerne at gøre med medlemmer, der for en stor dels vedkommende kan passe sig selv. De betaler et medlemskontingent, men dyrker i høj grad idrætten selvstændigt, hvilket lægger et mindre pres på foreningen og frigør midler til at lønne en større del af lederne og især trænerne, som det er tilfældet i motionsforeningerne.

Desuden kan de mange lønnede have med ekspertise at gøre. Motionsforeningerne beskæftiger sig med idrætter, hvor instruktion og træning kræver en høj grad af specialisering. Det er ikke alle med medlemskab i foreningen eller kendskab til idrætten, der kan lære dens teknikker fra sig. De personer, der har de fornødne kompetencer, er man derfor mere tilbøjelig til at honorere i motionsforeningerne. I svømning, hvor kendskab til idrættens teknikker også er et spørgsmål om sikkerhed, er denne tendens særlig tydelig, som beskrevet yderligere i foregående kapitel.

Den tolkning, at lønnede trænere og ledere kommer til i motionsforeningerne, fordi frivilligheden er på retur, modbevises af at de foreninger, der har fået flere lønnede, i helt overvejende grad også har fået flere frivillige inden for de seneste fem år. Som det også blev beskrevet i kapitel 5, lader det til at være et privilegium særligt for de større foreninger at kunne oprette lønnede træner- og lederposter, og især motionsforeningerne hører til blandt disse store og økonomisk ressourcestærke foreninger.

Også i forhold til selve medlemskabet skiller motionsforeningerne sig ud. På spørgsmålet om folk i foreningen er medlemmer eller kunder, viser motionsforeningerne en lidt anden holdning til frivillighedsidealerne, end man ser i idrætsforeningerne i øvrigt. Selvom der blandt 62 pct. af motionsforeningerne overvejende er opbakning til at 'betragte foreningen som et fællesskab, hvor det forventes, at man yder en indsats', er tallet noget lavere end blandt aktivitets- og holdboldspilsforeningerne, hvor henholdsvis 77 og 84 pct. bakker op om udsagnet. Også på de øvrige spørgsmål om frivillighedens idealer, viser motionsforeningerne den laveste generelle opbakning. Det er med til at tegne et billede af motionsforeningerne, som en type foreninger, hvor medlemskab og frivillighed er lidt andre størrelser. Det kommer eksempelvis også til udtryk i, at medlemskab (især for de voksne) udelukkende giver adgang til foreningens faciliteter, mens instruktion og træning typisk er noget, man køber sig til ved siden af.

Figur 30: Mange kvinder og mange unge blandt de frivillige i motionsforeningerne (pct.)

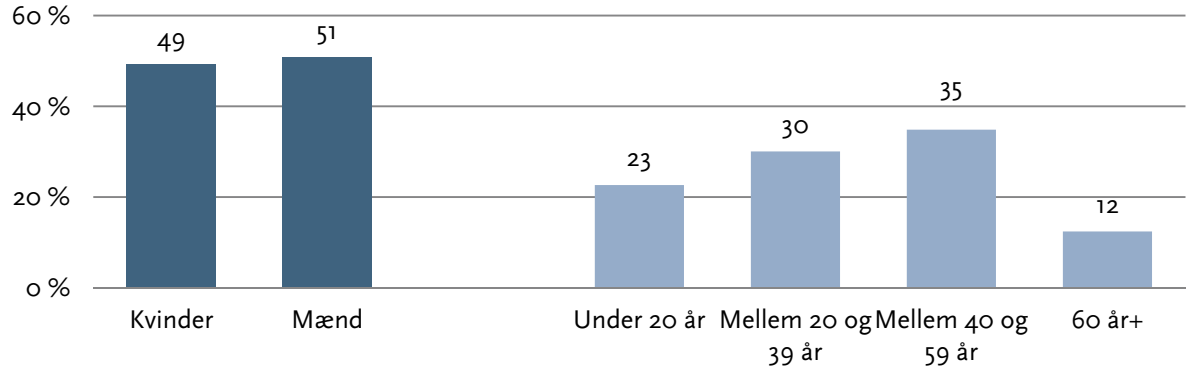

Køns og aldersfordelingen blandt de frivillige (både trænere og ledere) i aktivitetsforeningerne.

I motionsforeningerne er den gennemsnitlige andel af kvinder og frivillige under 20 år meget større, end den er i holdboldspilsforeningerne og i aktivitetsforeningerne. Ser man isoleret på trænerne, er der endda en overvægt af kvinder, som i motionsforeningerne udgør 55 pct. I alt udgør kvinder 49 pct. af trænere og ledere i motionsforeningerne. Desuden er næsten hver fjerde frivillige træner og leder under 20 år. Igen er det især på trænersiden, hvor også langt størstedelen af de frivillige findes, at motionsforeningerne bryder mønstret. Ser man kun på trænere, udgør de unge under 20 år den største andel i motionsforeningerne med 37 pct. Lidt færre, 34 pct., er mellem 20 og 39 år, 22 pct. er mellem 40 og 59 år, og 7 pct. af motionsforeningernes trænere er over 60 år.

Modsat holdboldspilsforeningerne og aktivitetsforeningerne, fordeler medlemmerne i motionsforeningerne sig med tilnærmelsesvis 50 pct. på hver side af 26-års-alderen. Der er dog et lille overtal af folk over 26 år, når man ser helt overordnet på motionsforeningernes medlemmer. Men der er store forskelle mellem motionsforeningerne, hvor især golf og squash har en større andel over 26 år, mens medlemmerne inden for svømning og gymnastik hovedsageligt er yngre under 18 år.

Rekrutteringsgrundlaget: Aktive individualister

Medlemmerne i motionsforeningerne har for en stor dels vedkommende det til fælles, at de kun i meget begrænset omfang deltager i turneringer eller kampe mod andre foreninger. For de fleste motionsforeningers vedkommende er over 75 pct. af medlemmerne aktive uden at have nogen form for konkurrence for øje. På dette punkt adskiller motionsforeningerne sig noget fra aktivitetsforeningerne og i meget høj grad fra holdboldspilsforeningerne. Flertallet af medlemmerne kan derfor ses som aktive individualister med et større tilhørsforhold til sporten og dens, ofte individuelle, udfoldelse end til den forening, hvori det måtte foregå. Den lave frivillighedsgrad er også med til at tegne et billede af motionsforeningerne som en type af foreninger, hvor der er længere fra medlemskab til frivillighed og fra idrætslig aktivitet til deltagelse i foreningslivet. Kapitel 8 beskriver uddybende, hvordan medlemmernes deltagelse i sociale arrangementer og møder er væsentligt lavere i motionsforeninger, end den er i de to andre typer af foreninger.

Som det fremgår af figur 31 herunder, skiller motionsforeningerne sig alligevel ikke særligt negativt ud på rekrutteringsindekset over, hvor svært det er at skaffe frivillige. En fordel for motionsforeningerne i forhold til rekruttering af frivillige ledere og især trænere er uden tvivl, at de skal skaffe så relativt få frivillige blandt relativt mange medlemmer. Ikke desto mindre er visse motionsforeninger

udfordret af medlemmernes løsere tilknytning og et stigende besvær med at skaffe frivillige, hvilket kapitel 5's afsnit om badmintonsporten er et godt eksempel på. Foreningerne i Dansk Golf Union hører, modsat, til dem, der har lettest ved rekrutteringen, og motionsforeningernes samlede placering cirka midt på rekrutteringsindekset dækker således over store idrætsspecifikke forskelle.

Afrunding

Lægger man for et øjeblik de helt idrætsspecifikke forskelle på hylden for at fokusere på de større linjer, er det tydeligt, at der imellem de tre typer af foreninger, holdboldspils-, aktivitets- og motionsforeninger, er væsentlige variationer, som illustrerer forskelle i den eksisterende frivillighed og i udfordringerne med at rekruttere nye frivillige i fremtiden. Et eksempel på sådanne forskelle er, hvor stort besvær de forskellige typer af foreninger oplever i forbindelse med rekruttering af nye frivillige.

Figur 31: Aktivitetsforeningerne har lettest ved at rekruttere frivillige

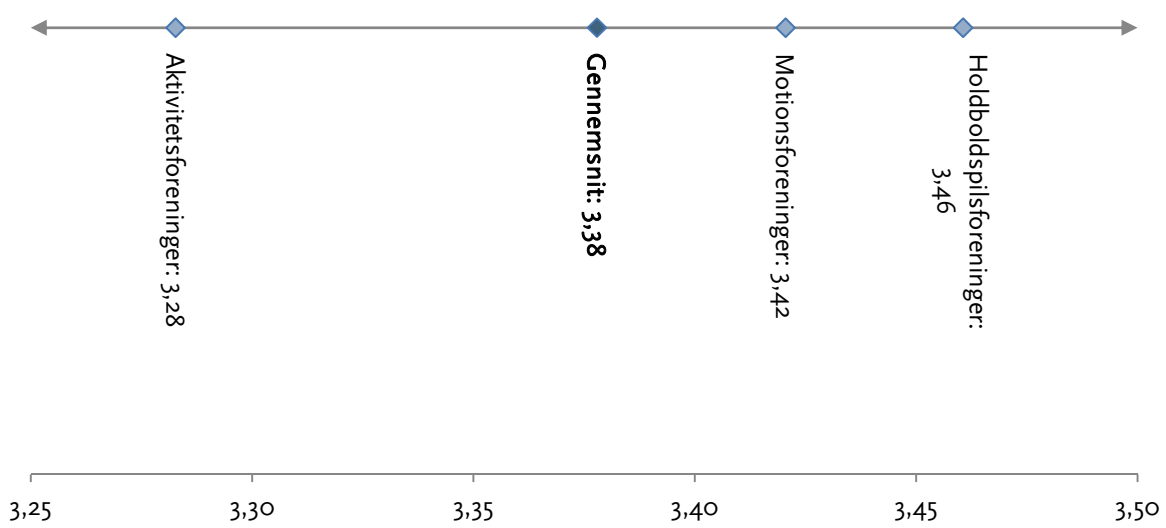

Gennemsnit for de tre typer af foreninger på rekrutteringsindekset. Jo lavere tal (jo længere mod venstre), desto lettere har foreningerne ved rekruttering af frivillige. Omvendt betyder højere tal (længere mod højre), at foreningerne har sværere ved rekrutteringen.

Der er relativt store forskelle mellem foreningstyperne på det samlede rekrutteringsindeks. Motionsforeningerne ligger i nærheden af gennemsnittet, mens holdboldspilsforeninger og aktivitetsforeninger skiller sig henholdsvis negativt og positivt ud. Mellem netop de to typer er der store forskelle på, hvor svært de enkelte foreninger har ved at skaffe nye frivillige, og det er til trods for, at de i deres forskellige sportslige aktiviteter gør næsten lige meget brug af frivillige kræfter. I aktivitetsforeningerne er der mellem otte og ni medlemmer for hver frivillig, mens frivillighedsgraden i holdboldspilsforeningerne kun er en anelse højere med mellem seks og syv medlemmer pr. frivillig. Motionsforeningerne har en markant lavere frivillighedsgrad. I disse foreninger er der i gennemsnit hele 25,4 medlemmer pr. frivillig leder eller træner.

Alligevel er der aktivitets- og holdboldspilsforeningerne, der ligger i hver sin ende af rekrutteringsindekset, og det kan have noget at gøre med det meget forskellige grundlag, foreningerne primært rekrutterer frivillige fra. I holdboldspilsforeningerne, hvor 65 pct. af medlemmerne er under 19 år, er det primære rekrutteringsgrundlag nemlig unge forældre mellem 20 og 39 år. Denne gruppe fylder mest blandt holdboldspilsforeningernes frivillige, men det er også en gruppe, som er meget svær at knytte fast til foreningens daglige arbejde og ikke mindst dens ledelse. Og de forsvinder som oftest fra foreningen, hvis deres søn eller datter gør det samme.

Modsat har aktivitetsforeningerne gode forudsætninger for rekrutteringen af frivillige, fordi grundlaget er aktive udøvere inden for lidt mere nicheprægede sportsgrene, som kræver en vis grad af motivation og engagement. Derfor er en større del af medlemmerne og de frivillige i aktivitetsforeningerne mere oppe i årene, hvor de kan tænkes at have økonomisk og tidsmæssig mulighed for at deltage i aktiviteter, der ofte er mere tids- og ressourcekrævende. Der er således grundlag for, at se på medlemmerne i aktivitetsforeningerne som deltagere, for hvem det gælder, at afstanden til det frivillige arbejde i foreningerne ofte er kortere.

Motionsforeningernes medlemmer kan tilsvarende betegnes som aktive individualister med en løsere tilknytning til den enkelte forening. Motionsforeningerne har typisk deltagelse af en væsentligt lavere andel af deres medlemmer i sociale arrangementer og mødeaktiviteter. Hvad medlemmernes tilknytning i øvrigt betyder for frivilligheden, går kapitel 8 yderligere i dybden med, men i denne sammenhæng, illustrerer det, hvordan forholdet mellem medlem og forening er anderledes og ikke videre befordrende for frivillighed. Når motionsforeningerne alligevel ikke oplever nævneværdigt større besvær med rekrutteringen end gennemsnittet af alle foreningerne, hænger det sammen med, at forbruget af frivillige i disse foreninger er relativt lavt.

Kategoriseringen af foreningerne i henholdsvis holdboldspils-, aktivitets- og motionsforeninger og deres rekrutteringsgrundlag for frivillige i henholdsvis deltagere, unge forældre, aktive individualister, er i sagens natur en stærk forsimpling af virkeligheden. Det er uundgåeligt, når man breder perspektivet ud over mere end 55 forskellige idrætsgrene, at nogle af dem passer mere eller mindre godt til beskrivelsen af typerne, og de enkelte lokale foreninger kan naturligvis se helt anderledes ud end den overordnede foreningstype, de eller skulle passe ind i.

Men generelt giver analysen af de tre foreningstyper et indblik i nogle forskelle, som er relevante at holde sig for øje, når man arbejder med at udvikle frivilligheden i den foreningsorganiserede idræt i Danmark, og det er værd at have foreningstyperne i baghovedet, når man ser nærmere på, hvordan ledelse og organisering af foreningerne og særligt medlemmernes tilknytning påvirker frivilligheden.

7. Organiseringen af foreningen

Antallet er medlemmer ikke noget, som foreningerne selv bestemmer, og hvilken idrætsgren man i foreningen beskæftiger sig med, er heller ikke noget, bestyrelsen kan ændre fra den ene dag til den anden. De to ting, som de forrige kapitler beskriver, er en form for organisatoriske vilkår, som foreningen lever med og opererer efter, uden at de indgår som forhold, man i foreningen kan har magt over. I en bordtennisklub med 120 medlemmer ville det nok klinge lidt hult at fortælle, at foreningen kunne gøre rekrutteringen lettere ved at halvere medlemstallet og beskæftige sig med petanque i stedet for bordtennis.

Der findes dog en række faktorer ved den formelle organisering af den enkelte forening, som gør en forskel for frivilligheden, og som kan tages op til overvejelse, når man i foreningerne vil skabe forandringer. Den slags faktorer, og hvordan de påvirker foreningernes frivillighed på forskellige måder, belyses nærmere i dette kapitel.

Enstrengede og flerstrengede foreninger

Som det blev beskrevet i tredje kapitel, er knap en tredjedel af foreningerne i undersøgelsen flerstrengede foreninger med mere end én form for idræt på programmet. Der kunne for eksempel være tale om en kombineret håndbold-, fodbold- og badmintonforening, som man ofte ser det i mindre byer. I disse tilfælde har en repræsentant for en af afdelingerne svaret på spørgsmålene med udgangspunkt i netop den ene afdeling.

Figur 32: Enstrengede foreninger har lettere ved at rekruttere frivillige til de tunge poster (pct.)

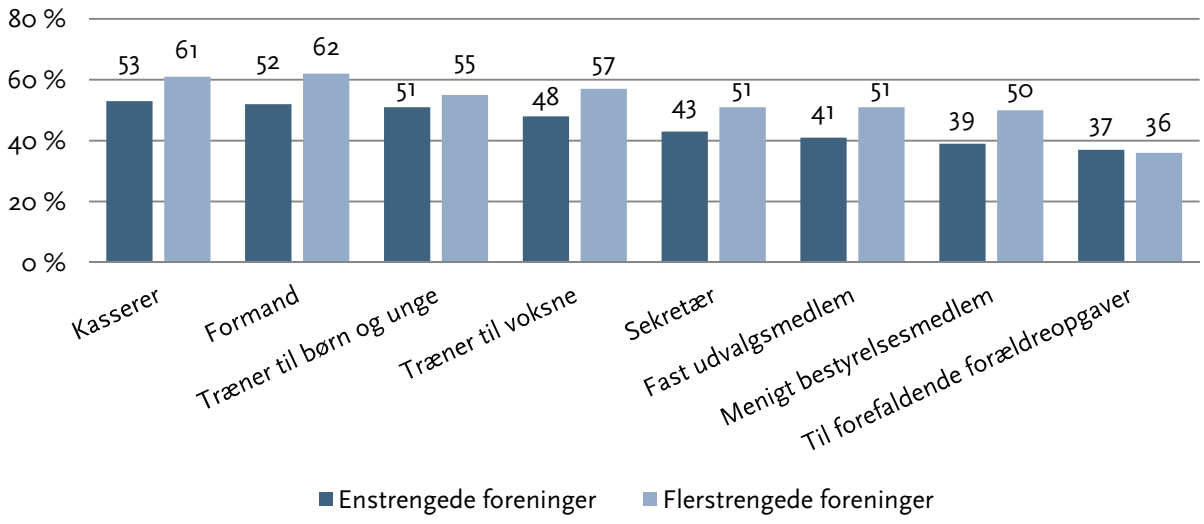

Andelen af enstrengede og flerstrengede foreninger, der finder det 'Svært' eller 'Meget svært' at rekruttere frivillige til udvalgte poster.

I forhold til at rekruttere til forefaldende opgaver og de mere løst tilknyttede frivillige i foreningen er der ikke de store forskelle mellem, hvor svært man oplever det i henholdsvis enstrengede og flerstrengede foreninger. Til gengæld har de enstrengede foreninger noget lettere ved rekrutteringen af frivillige til træneropgaver og faste opgaver i bestyrelsen, eksempelvis formand og kasserer. Netop

disse to poster er dem, som foreningerne generelt har sværest ved at besætte, og når enstrengede foreninger har en smule lettere ved denne svære del af rekrutteringen, kunne det tyde på, at opgaven som formand eller kasserer er lettere at besætte, når organisationen er mere simpel og overskuelig.

Andelen af flerstrengede foreninger er større blandt holdboldspilsforeninger og motionsforeninger, end den er blandt aktivitetsforeninger. Det kunne give anledning til at tro, at de enstrengede foreninger har det lettere, alene fordi de oftere er aktivitetsforeninger, der som udgangspunkt har lettere ved rekrutteringen end de to andre foreningstyper. Sådan hænger det dog ikke sammen. Faktisk gør organisationen af foreningen en relativt stor forskel blandt foreninger også inden for den samme type. Enstrengede aktivitetsforeninger har eksempelvis noget lettere ved at rekruttere nye frivillige end flerstrengede aktivitetsforeninger, og på samme måde forholder det sig for holdboldspils- og motionsforeninger. Hvilken type idrætsgren, foreningerne beskæftiger sig med, betyder dog mere for rekrutteringen end organiseringen i én eller flere strenge. Flerstrengede aktivitetsforeninger har det stadig lettere end enstrengede holdboldspils- eller motionsforeninger.

Der er desuden en tendens til, at foreningslederne i de flerstrengede foreninger i højere grad end foreningslederne i de enstrengede foreninger har sat kryds ved flere af de opstillede udsagn om, hvilke forhold der gør det vanskeligt at rekruttere og fastholde frivillige. De flerstrengede foreninger har oftere end de enstrengede problemer med, at de unge forlader lokalområdet for at uddanne sig, hvilket hænger sammen med, at en større del af de flerstrengede foreninger findes i tyndt befolkede områder. Desuden er der en større andel af de flerstrengede foreninger, der oplever det som et problem for frivilligheden, at 'der er for lidt sammenhold i lokalområdet', og at 'foreningen er for opdelt til at medlemmerne gider engagere sig i det fælles'. Det er en yderligere bekræftelse af, at en overskuelig forening med simpel organisering vil have lettere ved rekrutteringen af frivillige.

Det betyder dog ikke, at enhver form for foreningssammenlægning eller kompleksitetsforøgelse af organisationen er en dårlig idé. Man kan i idrætsforeningernes ledelse arbejde bevidst med tiltag, der, uanset om foreningen beskæftiger sig med amerikansk fodbold eller bowling, er enstrenget eller flerstrenget, stor eller lille, lader til at gøre rekrutteringen og fastholdelsen af frivillige mindre besværlig.

Ledelse, strategi og anerkendelse af de frivillige

I de danske idrætsforeninger går bestyrelserne meget forskelligt til opgaven med at lede foreningen og de medlemmer og frivillige, der findes i den. Frivillighedsundersøgelsen har på en række områder spurgt ind til, hvordan foreningen ledes i praksis, og selvom svarene er udtryk for personlige vurderinger, der kan variere mellem de personer, der har svaret på vegne af foreningerne, så giver et nærmere blik på ledelsen et godt billede af, hvordan idrætsforeningerne kan være forskellige, og hvad det kan betyde for frivilligheden.

En bevidst strategi for rekruttering hjælper, men meget få foreninger har én

En måde, hvorpå foreningens ledelse kan forsøge at have indflydelse på antallet af frivillige, er ved at lave en strategi for rekruttering og fastholdelse. Den slags forberedende overvejelser er dog ikke særlig udbredt i foreningerne, selvom det lader til, at de kan betale sig.

Figur 33: Meget få foreninger har en strategi for rekruttering af frivillige (pct.)

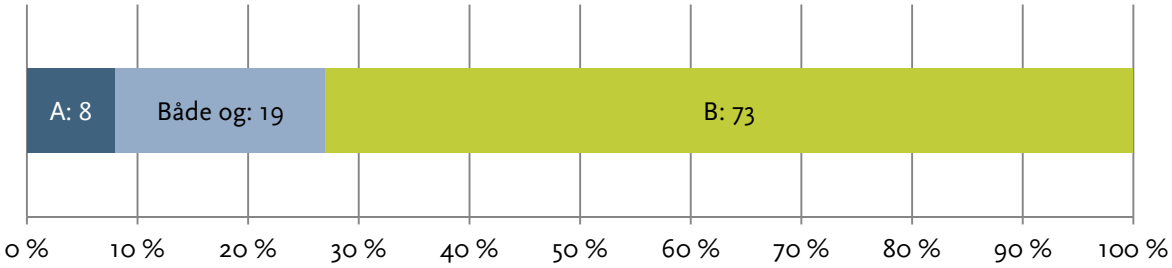

Andelen af foreninger, der har svaret 'Helt enig' eller 'Noget enig' i udsagnene:
A: Foreningen har en bevidst strategi for, hvordan den rekrutterer og fastholder frivillige.
B: Foreningen forsøger at få nye frivillige, når der er behov for det, men har ikke en særlig strategi for det.

Kun 8 pct. af foreningerne i undersøgelsen angiver at have en decideret strategi for rekruttering og fastholdelse af frivillige. Langt størstedelen af foreningerne forholder sig modsat til rekruttering af frivillige som en opgave, det må prioriteres at løses alt efter umiddelbare behov og altså uden en særlig, forudgående strategi. Det er især blandt de små foreninger med under 100 medlemmer, at meget få har udarbejdet strategier på forhånd.

Faktisk er det de foreninger, der ikke har nogen rekrutteringsstrategi, der har flest frivillige i forhold til antallet af medlemmer. Det hænger dog udelukkende sammen med, at det især er små foreninger, der ikke har en rekrutteringsstrategi, og at det, som beskrevet i kapitel 5, er i små foreninger, at man finder den højeste frivillighedsgrad. Der er derfor ikke nogen grund til at tage den umiddelbare sammenhæng som udtryk for, at det er en god ide ikke at have en strategi for rekruttering af frivillige i foreningen.

Tværtimod, så er der en række positive gevinster ved i foreningen at gøre sig bevidst om, hvordan man vil komme i kontakt med nye, potentielle frivillige trænere og ledere. De 8 pct. af foreningerne, der har en mere eller mindre bevidst strategi, har fået flere frivillige inden for de seneste fem år end andre foreninger, og de har det samlet set lettere med rekrutteringen på alle poster. Det fremgår af det afsluttende rekrutteringsindeks i figur 44.

Uafhængigt af foreningernes type og størrelse er der positive sammenhænge mellem at have en strategi og have mindre besvær med at rekruttere frivillige. Hvordan strategien konkret er formuleret i de foreninger, der har en, har Frivillighedsundersøgelsen ikke spurgt nærmere ind til. Men den måde, foreningen er drevet i det daglige, gør, som de følgende sider viser, en forskel på rekrutteringen, og det kunne være et godt udgangspunkt for en bevidst frivillighedsstrategi i de mange foreninger, der endnu ikke har sådan en.

Figur 34: Foreningerne anerkender de frivillige på meget forskellige måder (pct.)

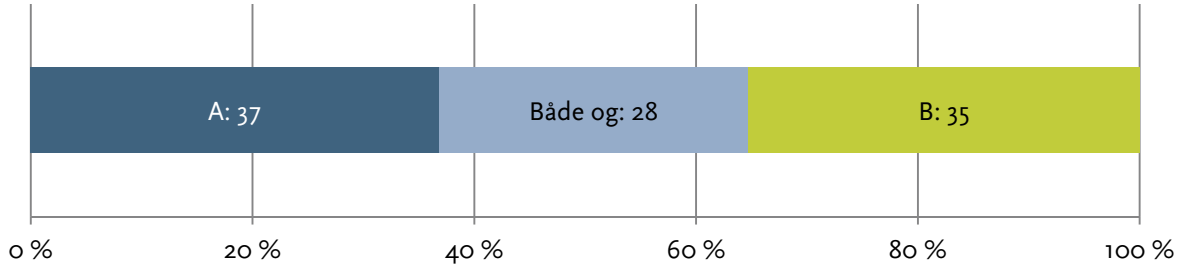

Andelen af foreninger, der har svaret 'Helt enig' eller 'Noget enig' i udsagnene:
A: Foreningen gør meget ud af at rose de frivillige, men gør ellers ikke noget særligt for dem.
B: Foreningen gør meget ud af at påskønne den frivillige indsats ved forskellige aktiviteter og medlemsfordele for de frivillige.

Idrætsforeningerne er meget forskellige i forhold til, hvordan de påskønner de frivilliges indsats. Som det fremgår af ovenstående figur, er fordelingen meget jævnt fordelt mellem at rose de frivillige uden at gøre yderligere og at påskønne deres indsats med særlige aktiviteter og medlemsfordele. Det er især ved fester og sociale arrangementer, at foreningerne påskønner de frivillige, ligesom en hel del tilbyder rabat på medlemskontingentet eller kurser til de frivillige. Desuden giver især holdboldspilsforeningerne ofte de frivillige gratis klubtøj eller andet udstyr.

Det kan altid betale sig at sige tak, og hvis man i idrætsforeningerne vil fastholde sine frivillige og måske endda lokke flere til, er det en god idé at gøre mere end blot at rose og takke. De 35 pct. af foreningerne, hvor den, der har svaret på spørgeskemaet, er helt eller noget enig i, at foreningen gør meget ud af at påskønne den frivillige indsats ved aktiviteter og medlemsfordele for de frivillige, har lettere ved at rekruttere til de forskellige frivilligposter og har haft mere held med rekrutteringen de seneste fem år.

Medlemmerne skal involveres

Hvordan det går med frivilligheden påvirkes også af styreformen i foreningen. Det vil sige, hvorvidt foreningen er styret centralt gennem bestyrelsen eller mere decentralt gennem en række udvalg og poster uden for bestyrelsen, der også har indflydelse på den daglige drift.

Figur 35: De fleste foreninger er centralt styrede (pct.)

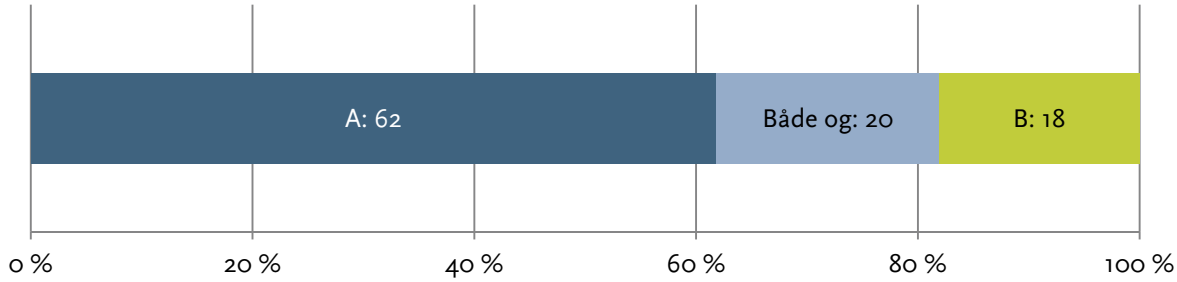

Andelen af foreninger, der har svaret 'Helt enig' eller 'Noget enig' i udsagnene:
A: Bestyrelsen bestemmer det meste af, hvad der skal ske i foreningen.
B: De fleste opgaver og beslutninger i foreningen er fordelt på forskellige udvalg og personer.

I størstedelen af idrætsforeningerne er ledelsen baseret primært på en bestyrelse, der står for de fleste beslutninger. Kun knap hver femte forening fordeler de fleste opgaver og beslutninger på en bredere skare af udvalg og enkeltpersoner, mens en tilsvarende andel ligger midt imellem de to positioner. Især de mindste foreninger med under 100 medlemmer er meget lidt tilbøjelige til at fordele opgaver og beslutninger på folk uden for bestyrelsen.

Det påvirker frivilligheden i positiv retning, når der i foreningen er en decentral ledelsesstil, hvor også forskellige udvalg og personer uden for bestyrelsen er med til at træffe beslutninger og løse opgaver. Således ligger foreningerne med en sådan ledelsesstil i gennemsnit lavere på rekrutteringsindekset og har fået flere frivillige inden for de seneste fem år i sammenligning med foreninger, hvor ledelsen er mere traditionelt placeret hovedsageligt i bestyrelsen.

Med til at understrege denne pointe er, at jo flere udvalg foreningerne har, jo bedre klarer de også rekrutteringen af frivillige. Uanset om det drejer sig om faste udvalg eller arbejdsudvalg og ad hoc-udvalg, er der en tydelig tendens til, at blot et enkelt eller to udvalg giver større held med at tiltrække frivillige.

Større foreninger er mere tilbøjelige til at have mange udvalg, mens man i de mindre foreninger i meget lav grad fordeler opgaver og beslutninger på folk uden for bestyrelsen. Men sammenhængen mellem antal udvalg og succes med rekruttering er ikke alene baseret på foreningernes forskellige medlemstal. Også blandt de mindre foreninger med under 100 medlemmer findes positive effekter på rekrutteringen af en decentral ledelse og et større antal udvalg, især arbejdsudvalg og ad hoc-udvalg. Foreningerne kan være med til at sikre denne positive udvikling ved at holde sig for øje, at ansvaret for opgaver og beslutninger, når det uddelegeres fra bestyrelsen, lander i arbejdsudvalg og mindre grupper og ikke hos enkeltpersoner. De foreninger, der i højest grad løser opgaver i fællesskab i mindre grupper, har nemlig lettere ved at rekruttere og fastholde frivillige.

Dette taler for, at udvalg og arbejdsgrupper, så længe de kan etableres og nedlægges efter behov, gør foreningerne medlemsinddragende og får en positiv effekt på arbejdet med at rekruttere frivillige.

Figur 36: Foreningerne er ikke lige gode til at inddrage medlemmerne (pct.)

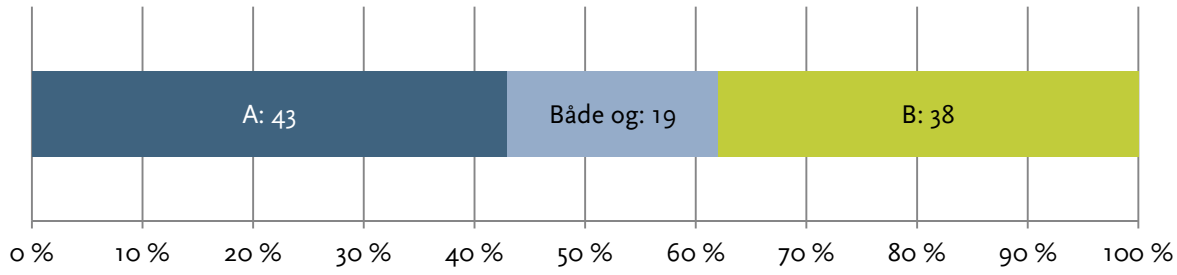

Andelen af foreninger, der har svaret 'Helt enig' eller 'Noget enig' i udsagnene:
A: Bestyrelsen træffer selv de fleste større beslutninger.
B: Bestyrelsen bestræber sig på at involvere medlemmerne i alle større beslutninger.

De fleste foreningers bestyrelser hælder til at træffe de større beslutninger selv. Dog vægter en stor del af foreningerne det relativt højt at sørge for at de menige medlemmer bliver en del af beslut-

ningsprocesserne. Det hænger i høj grad sammen med svarene på udsagnene i figur 35, om man i foreningen er mest enig i det ene eller det andet udsagn i figur 36. De foreninger, hvor bestyrelsen bestemmer det meste af, hvad der skal ske i foreningen, er også mest tilbøjelige til at forholde sig til de større beslutninger i foreningen som et anliggende for bestyrelsen alene. Og omvendt hænger større medlemsinvolvering i større beslutninger i høj grad sammen med, at man i foreningen fordeler opgaver og beslutninger på udvalg og personer uden for bestyrelsen.

Sidstnævnte kombination, at uddelegere ansvar og inddrage medlemmerne, er en ledelsesstil, som gør det lettere for foreningerne at tiltrække frivillig arbejdskraft. Det kan desuden være med til at gøre arbejdet i foreningens bestyrelse mere overkommeligt, når det ikke er alle opgaver og beslutninger, der skal udgå derfra. Ud over at fordele ansvaret og måske bestyrelsens arbejde har det også en positiv effekt på frivilligheden, hvis man i foreningen er i stand til at inddrage og aktivere medlemmerne på den ene eller anden måde. Dette vil blive behandlet yderligere i kapitel 8.

Udadvendte foreninger klarer sig bedre

Det er ikke kun internt i foreningen, at forskellige ledelsesstile kan have indflydelse på arbejdet med at rekruttere frivillige og fastholde dem, når de først er inde i foreningen. Måden, hvorpå den enkelte forenings bestyrelse forvalter forholdet til omverdenen, spiller også en væsentlig rolle i denne sammenhæng, særligt når man ser nærmere på, om og hvor mange samarbejdsrelationer foreningen har med omverden.

Figur 37: Foreningerne samarbejder med forbund og andre foreninger (pct.)

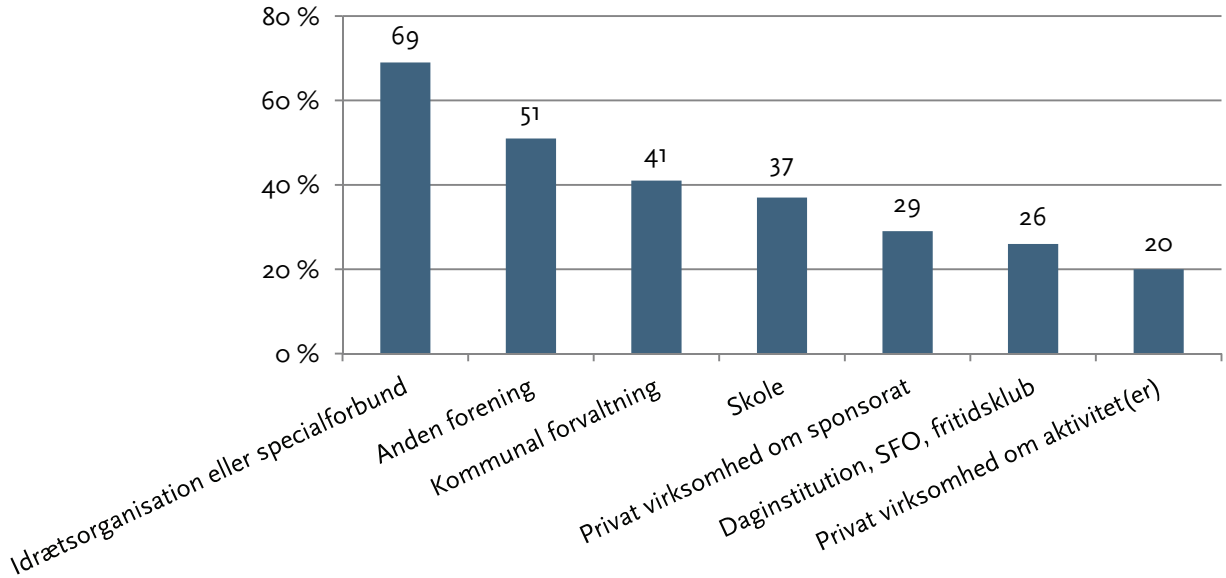

Andelen af foreninger, der samarbejder med de nævnte typer af organisationer.

Mest udbredt blandt idrætsforeningerne er det at samarbejde med en idrætsorganisation og/eller et specialforbund. Idrætsorganisationen, som 69 pct. af foreningerne samarbejder med, er i dette tilfælde højst sandsynligt DIF, men det kan også være andre organisationer som eksempelvis DGI eller Firmaidrætten.

Over halvdelen af foreningerne samarbejder med andre foreninger, hvilket eksempelvis kunne være i form af fælles arrangementer eller formaliseret i lokale idrætsråd, og i hver fjerde idrætsforening er der samarbejde med den lokale kommunale forvaltning.

Der er i gennemsnit mellem to og tre eksterne samarbejder i hver idrætsforening, typisk med de små foreninger i den lave ende, mens de store foreninger med over 300 medlemmer i gennemsnit har lidt mere end tre samarbejdsrelationer hver. Det afspejler sig også i, at aktivitetsforeninger generelt har lidt færre samarbejdsrelationer end foreningerne inden for de to andre typer.

Når man ser på udadvendthedens positive effekter, er det altså effekter, der findes på trods af, at holdboldspils- og motionsforeningerne, hvor udadvendtheden er størst, eller har sværere ved at skaffe frivillige. Det styrker kun pointen om, at udadvendthed hjælper på frivilligheden. Større udadvendthed i form af flere samarbejdsrelationer har en positiv effekt på, hvordan antallet af frivillige i foreningerne har udviklet sig over de seneste fem år, og som det fremgår af figur 44, peger rekrutteringsindekset på, at det også for de mest udadvendte og samarbejdende foreninger er lettere at skaffe sig nye frivillige.

Der kan ligge nogle organisatoriske udfordringer i at indgå samarbejder med eksterne parter, men for de foreninger, der på den måde er udadvendte og orienterer sig mod omverdenen, ligger belønningen ligefor. Det lader til at være en stor fordel for foreningerne, at de gennem forskellige former for samarbejde, kan gøre opmærksom på sig selv og få en bedre baggrund for fastholdelse og fremtidig rekruttering af frivillige.

Moderne kommunikation er en vej frem

En anden måde, hvorpå idrætsforeningerne kan gøre opmærksom på sig selv over for omverden, er gennem kommunikationen med medlemmer, frivillige og interesserede i det hele taget. Breve og medlemsblade er kommunikationsformer, der holder kontakten fra forening til medlemmer, men ikke indlader sig på dialog eller henvender sig til andre end den primære modtager.

Der findes i dag en række muligheder for foreningerne til at arbejde med tovejskommunikation, der inddrager modtagerne og giver dem en mulighed for at svare øjeblikkeligt eller sætte nye ting på dagsorden i foreningen. Hjemmesider, sociale medier og andre platforme på internettet er eksempler på kommunikation, der ikke kun overbringer et budskab, men åbner for en umiddelbar dialog med medlemmer og udbreder information om foreningen til et bredere publikum.

Valget af interne og eksterne kommunikationsformer i foreningen er derfor en afgørende del af driften af og kontakten til de forskellige dele af foreningens. Og valgene spiller samtidig en ikke uvæsentlig rolle i forhold til frivilligheden i foreningen.

Figur 38: Meget få foreninger bruger Facebook (pct.)

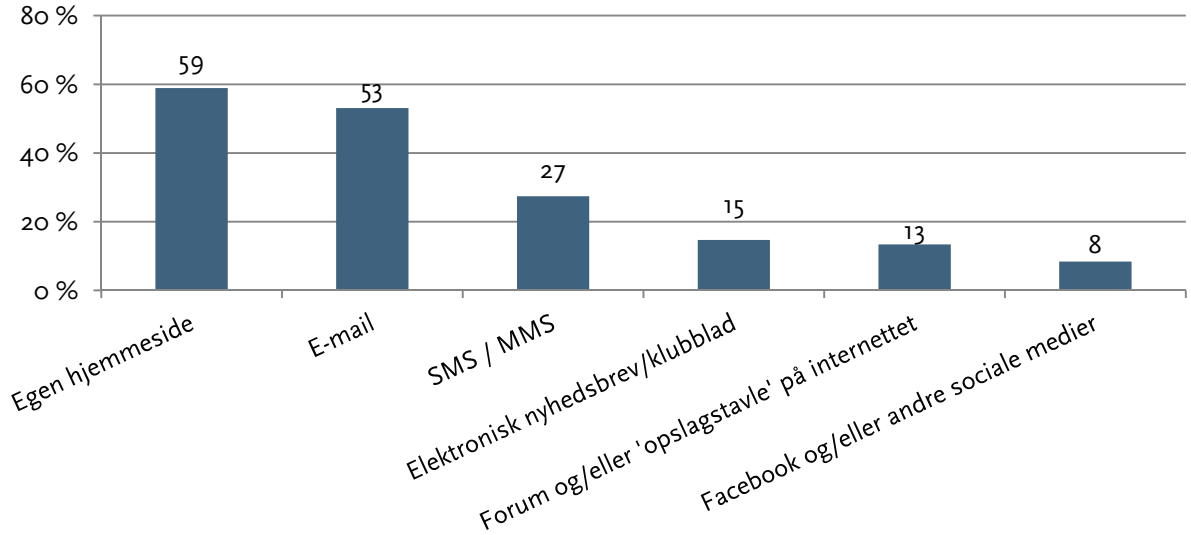

Andelen af foreningerne, der hyppigt bruger de forskellige elektroniske former til kommunikation med medlemmerne.

Et flertal af foreningerne bruger deres hjemmeside og e-mail til at kontakte medlemmerne. Væsentligt færre gør brug af andre former for elektronisk kommunikation. Lidt over en fjerdedel af foreningerne bruger SMS'er eller MMS'er, mens kun lidt mere end hver tiende lægger nyhedsbreve eller opslagstavler på internettet. Sociale medier som eksempelvis Facebook er det meget få af foreningerne, der bruger til at komme i kontakt eller dialog med medlemmerne.

Ovenstående figur viser foreningernes brug af elektronisk kommunikation i kontakten med medlemmerne. I Frivillighedsundersøgelsens spørgeskema er der også blevet spurgt ind til, hvordan foreningerne kommunikerer med frivillige. Her er tallene dog i det store hele magen til, med den ene undtagelse, at e-mails bliver brugt af væsentligt flere foreninger, når de skal i kontakt med frivillige. Tre ud af fire foreninger benytter sig således hyppigt af e-mails i kommunikationen med frivillige.

Det er en god ide for foreningerne at anvende hjemmeside og e-mails og andre elektroniske kommunikationsformer som Facebook og webforum i kontakten med medlemmer og frivillige. Der er nemlig generelt kommet flere frivillige til over en femårs periode i de foreninger, der gør hyppigt brug af elektronisk kommunikation. De mest udadvendte foreninger er også mest tilbøjelige til at benytte moderne kommunikationsformer. Brugen af moderne kommunikationsmidler er, ligesom eksterne samarbejdsrelationer, en del af en generel orientering mod omverdenen. En indstilling, der starter i ledelsen og kan være med til at gøre arbejdet med at rekruttere og fastholde frivillige lettere i alle dele af foreningen.

Figur 39: Lige under halvdelen af foreningerne tilbyder online-løsninger (pct.)

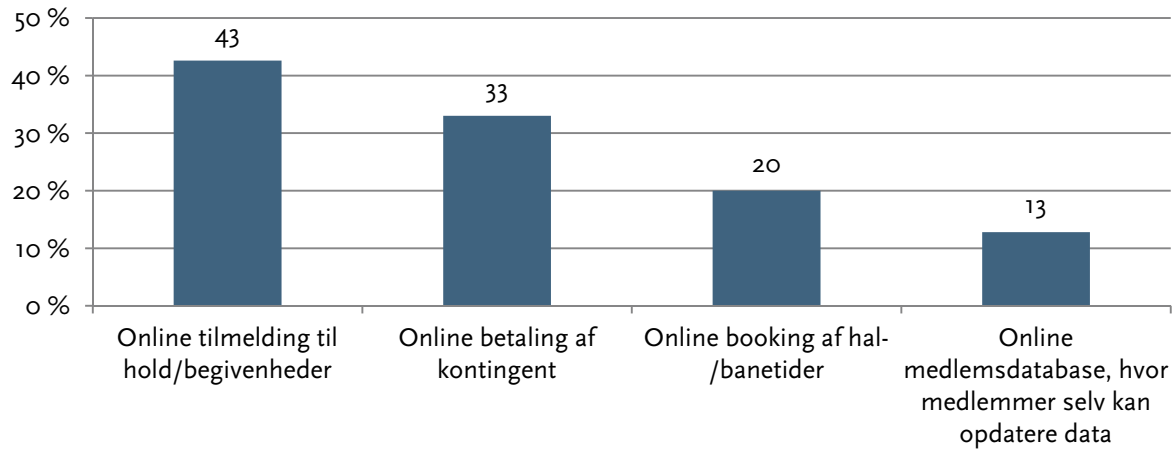

Andelen af foreninger, der anvender de nævnte administrative internetbaserede it-løsninger.

Ligesom Facebook og andre sociale medier er vokset frem og blevet meget lettilgængelige for foreninger, medlemmer og frivillige, er internetbaserede løsninger på administrative opgaver i foreningerne også blevet mere tilgængelige, både hvad angår pris og brugervenlighed. En del foreninger, 43 pct. helt præcist, har taget muligheden for at tilbyde online-tilmelding til hold eller begivenheder til sig. Hver tredje giver medlemmerne mulighed for at betale kontingent online, og hver femte forening har oprettet et online-bookingsystem til hal- eller banetider. Det tal skal ses i lyset af, at spørgsmålet for nogle, eksempelvis gang- eller vandskiforeninger, kan opfattes som irrelevant. Endelig er der i cirka hver ottende forening en online-medlemsdatabase med de muligheder for informationsudveksling, som den slags giver.

Tallene i de to ovenstående tabeller tegner et billede af et foreningsliv, der i forskellig udstrækning udnytter mulighederne på internettet. En gennemgående tendens er, at foreninger med en yngre medlemsskare og yngre frivillige i højere grad benytter sig af online-kommunikation og online administrative løsninger. Derfor er det ikke overraskende, at aktivitetsforeningerne, hvor den største andel af ældre medlemmer og frivillige findes, i mindre grad er hoppet med på vognen med moderne kommunikation og it-løsninger. Hvis man i foreningen ønsker at tiltrække en yngre målgruppe både som medlemmer og frivillige, kan man starte med at overveje, hvilket indtryk den måde, man kommunikerer med omverdenen på, giver af foreningen.

Når foreninger anvender en eller flere it-løsninger, hænger det typisk sammen med relativt mange unge medlemmer og frivillige. Desuden har de også oftere oplevet en fremgang i antallet af frivillige over de seneste fem år. På den anden side er der den tydelige sammenhæng i tallene, at almindelige breve og printede klubblade primært anvendes i foreninger med flere frivillige over 60 år og færre under 40 år end gennemsnittet, mens det modsatte gør sig gældende for e-mails, SMS og hjemmeside. Brugen af Facebook er et decideret ungdomsfænomen og bliver typisk brugt i foreninger, hvor en forholdsmæssig stor del af de frivillige er under 40 år. Hvordan alderen på foreningens medlemmer, og andre karaktertræk ved medlemmerne, hænger sammen med frivilligheden i den enkelte forening, vil blive beskrevet yderligere i det følgende kapitel 8.

Gode faciliteter gør det lettere at tiltrække frivillige

Spørgsmålet om forholdet mellem faciliteter og frivillighed er komplekst af flere grunde. Der er, for det første, store forskelle mellem idrætsgrenene på, hvor afhængig en forening er af bestemte faciliteter. For det andet er der forskel på, hvor tilgængelige de nødvendige faciliteter er, og hvilket ejerforhold foreningen har til dem. Hvis man for et øjeblik sætter disse indvendinger i parentes og ser udelukkende på den helt overordnede tilfredshed med faciliteterne rundt omkring i idrætsforeningerne, viser det sig dog, at det ikke står helt skidt til.

Figur 40: Udbredt tilfredshed med foreningernes faciliteter (pct.)

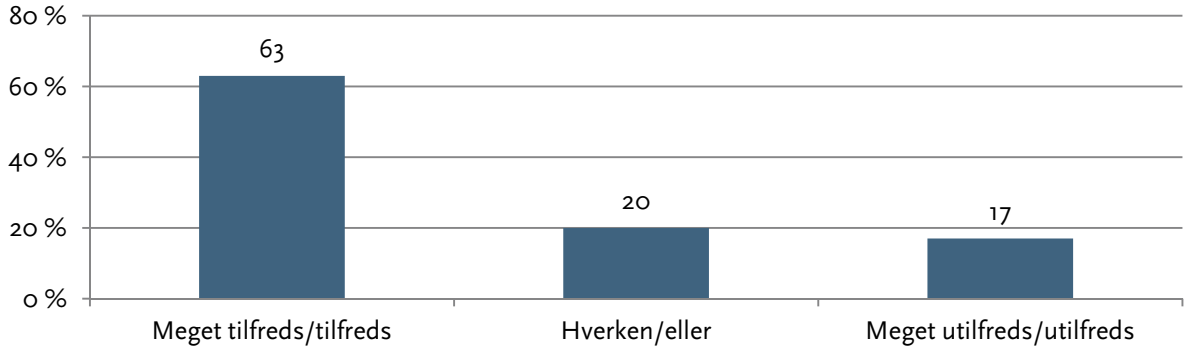

Fordelingen af foreningerne i forhold til, hvor tilfredse de er med idrætsfaciliteternes stand.

Størstedelen af idrætsforeningerne er tilfredse eller ligefrem meget tilfredse med den stand, som de nødvendige idrætsfaciliteter er i, hvilket måske ikke er helt i tråd med det indtryk, man kunne få fra klubhusenes cafeborde og lokalavisernes læserbreve. Helt overordnet har tilfredshed med faciliteter den meget positive effekt, at arbejdet med at tiltrække frivillige kræfter til foreningen opleves som mindre hårdt. Det er tydeligt i tallene, og måske ikke helt overraskende i virkeligheden, at en forening, hvis aktiviteter finder sted i gode rammer, har lettere ved at få folk til at tage sig af de frivillige opgaver.

Som antydet kan foreningens brug af faciliteter og derfor muligvis også foreningens tilfredshed med faciliteterne hænge sammen med aktiviteten i foreningen. Kommunale anlægsmønstre i de seneste årtier har betydet, at man for eksempel ikke skal lede længe efter græsarealer med fodboldbaner eller den typiske sportshal indrettet til håndbold, badminton og gymnastik, mens andre idrætsgrene kan have sværere ved at finde egnede steder at udfolde sig på.

Alene det faktum, at faciliteterne findes, er dog heller ikke ensbetydende med, at de foreninger, der gør brug af faciliteterne, er tilfredse med dem. De foreninger, der gør mest brug af kommunale faciliteter er en smule mindre tilfredse end gennemsnittet. De mest tilfredse er de foreninger, der gør mest brug af deres egne faciliteter. Der er en svag tendens til, at aktivitetsforeninger i højere grad benytter sig af private faciliteter, mens holdboldspils- og motionsforeningernes aktiviteter foregår på kommunale anlæg. Variationerne mellem foreningstyperne er dog ikke store, heller ikke når man ser på, hvor tilfredse foreningerne er med faciliteternes stand.

Store forskelle er der til gengæld, når man ser på enkelte idrætsgrene. Kampsports- og motorsportsforbundene er generelt de mindst tilfredse på facilitetsområdet sammen med skiforbundet, hvilket måske ikke er så underligt i et land som Danmark. Håndbold, badminton og gymnastikforeningerne, som hyppigst bruger kommunale anlæg, fordeler sig relativt ligeligt omkring landsgennemsnittet. Til gengæld skiller golfsporten sig – igen – ud ved at have en meget høj grad af tilfredshed med faciliteterne blandt sine foreninger. Faciliteter, som golfklubberne i øvrigt i selv som oftest står som ejere af. De foreninger, der i allerhøjest grad selv ejer deres faciliteter og anlæg, er dog ikke aktive på greenen, men i det blå element.

Figur 41: Mange vandsportsforeninger benytter faciliteter, som de selv ejer (pct.)

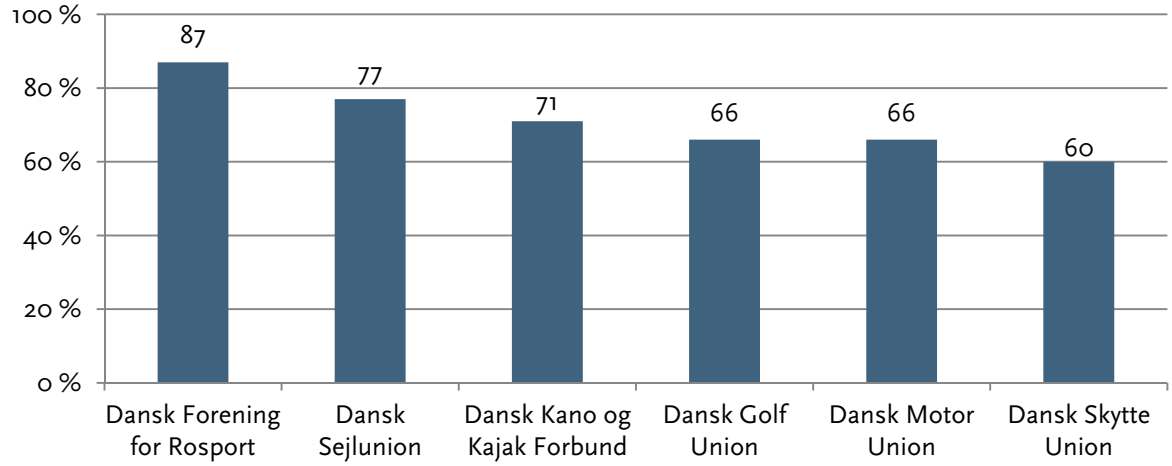

Andelen af foreninger inden for udvalgte specialforbund, der udelukkende eller hovedsageligt benytter egne lokaler og faciliteter.

På landsplan siger 28 pct. af de danske idrætsforeninger, at de udelukkende eller overvejende benytter egne faciliteter. I foreninger, hvor medlemmerne er aktive på åbent vand, er tallene væsentligt højere. Næsten ni ud af ti rosportsforeninger benytter primært lokaler og anlæg, de selv ejer, mens det samme gør sig gældende for henholdsvis 77 og 71 pct. af foreningerne i Dansk Sejlunion og Dansk Kano og Kajak Forbund.

Vandsportsforeningerne er således de foreninger, der i allerhøjest grad benytter egne faciliteter. Den primære aktivitet, sejlads eller roning, udfolder sig i et element, der ikke er forbundet med særlige anlægsomkostninger, så det er muligvis der, foreningerne finder midlerne til bro- og kajanlæg og klubhuse. Noget tyder på, at dette er tilfældet, for foreningerne inden for rosport, sejlads og kano og kajak er samtidig de foreninger, der er mest tilfredse med adgangen til et samlingssted for deres medlemmer. Relativt store forbund som svømning, gymnastik og basketball skiller sig ud ved, at under halvdelen af foreningerne er tilfredse med adgangen til et samlingssted for medlemmerne.

Tilfredshed med faciliteterne har ikke nogen direkte indflydelse på succesen med at rekruttere frivillige. Ejerskabet af faciliteterne betyder derimod en hel del i den sammenhæng. Foreninger, der selv ejer deres faciliteter, har mindre svært ved at tiltrække nye frivillige. Det kan have noget at gøre med, at man i foreninger med egne faciliteter har et fysisk udtryk for fællesskabet, som man kan stå sammen om at bevare og drive i foreningen. Således kan brugen af egne faciliteter ses som endnu

et tegn på, at foreninger, der over for omverdenen har noget at vise frem, også har noget at tiltrække med. Det kunne være et ekstra element i overvejelserne om, hvornår det er pengene værd at investere i eller drive egne faciliteter.

Økonomi og frivillighed spiller sammen

I langt de fleste foreninger sætter man tæring efter næring, og kun et fåtal af foreningerne har underskud. Det giver overordnet indtryk af en sund økonomi i foreningslivet, men det kan også være et udtryk for, at der i foreningerne hersker en lidt konservativ økonomisk politik, hvor villigheden til at løbe en kalkuleret risiko og investere i eksempelvis faciliteter er meget lille.

Figur: 42: Overskud i langt størstedelen af idrætsforeningerne (pct.)

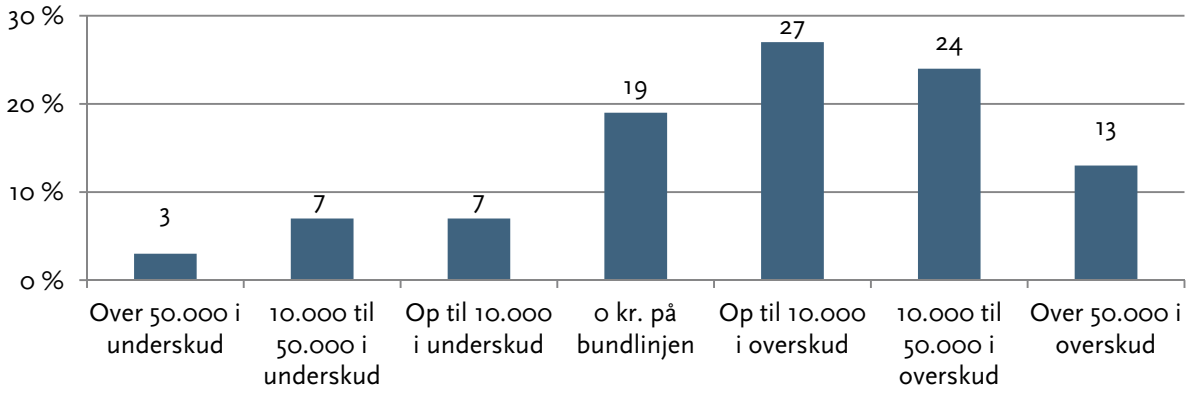

Foreningernes fordeling på resultatet af seneste regnskabsår.

Knap hver femte forenings regnskab går rent i nul, mens lige under to tredjedele af foreningerne samlet set har overskud. Kun i alt 17 pct. af idrætsforeningerne i Frivillighedsundersøgelsen havde underskud i det seneste regnskabsår. Og blandt dem med underskud er det meget få foreninger, der har et underskud på over 50.000 kroner.

Størrelsen på foreningernes omsætninger, deres samlede indtægter og udgifter, hænger naturligvis sammen med antallet af medlemmer. Jo større omsætningen i foreningen er, jo lavere er frivillighedsgraden, samtidig med at antallet af kvinder og lønnede blandt trænerne og lederne stiger, hvilket i kapitel 5 også blev beskrevet som resultaterne af stigende medlemstal.

Nogle idrætsgrene skiller sig i denne sammenhæng ud. Som det blev antydet i kapitel 6 om foreningstyperne, har motionsforeningerne med de mange relativt selvkørende medlemmer et unikt økonomisk grundlag, fordi et relativt lavt antal frivillige ikke begrænser medlemstallet og dermed medlemsindtægterne. Særligt golfklubberne har meget store indtægter kombineret med meget lave frivillighedsgrader. Det kunne se ud som om, at en del af indtægterne bliver investeret i faciliteter. Golf hører, som det fremgår af figur 41, til blandt de idrætsgrene, hvor den største andel af foreningerne selv ejer de nødvendige faciliteter, hvilket har en positiv indflydelse på rekrutteringsarbejdet.

Store indtægter giver lederudfordringer

De overordnede tendenser viser, at foreningerne med de største indtægter har lidt flere kvinder og lønnede blandt trænere og ledere, og at de har lidt lettere ved at rekruttere frivillige samlet set. Det er dog særligt til træneropgaver og andre mere praktiske opgaver, at det bliver lettere for foreningerne at skaffe frivillige i takt med, at indtægterne bliver større. Det forholder sig modsat, når det gælder frivillige ledere, hvilket vil sige formand, kasserer, sekretær og andre bestyrelsesopgaver. Jo større en forenings samlede indtægter er, jo sværere oplever foreningen det at skaffe frivillige til at besætte disse lederposter.

Umiddelbart lader det til, at indtægter fra i omegnen af 100.000 kroner og opefter gør lederopgaverne noget sværere at sælge til frivillige. Lidt mere end halvdelen af alle foreninger har samlede indtægter, der beløber sig til mere end 100.000 kroner, og de er også fælles om i langt højere grad end de mindre indtjenende foreninger at mene, at en af grundene til, at det er svært at skaffe frivillige, er, at foreningen er for stor og uoverskuelig. I de store foreninger med de store omsætninger kan det således være af både mulighed og nødvendighed, når der er flere lønnede blandt ledere og trænere. Større omsætninger giver midler til at lønne folk, mens et højt medlemstal samtidig kan gøre det svært at finde frivillige til opgaverne.

Indtægter fra tilskuere og sponsorer er tegn på udadvendthed

Det blev i kapitel 3 nærmere beskrevet, hvor pengene i foreningerne kommer fra. Her er der derfor udelukkende fokus på, hvordan særlige fordelinger i indtægtskilderne spiller ind på frivilligheden i foreningerne.

Medlemskontingenter er generelt den største indtægtskilde i foreningslivet. I forhold til frivilligheden er det dog ikke denne form for indtægt, der spiller den største rolle. Indtægter fra tilskuere og aktiviteter, der ligesom medlemsindtægter kan betegnes som egenindtægter, fordi de er genereret af foreningen selv, har til gengæld en særlig positiv indflydelse på frivilligheden i foreningerne. Lidt mere end hver tredje aktivitetsforening og knap 30 pct. af motionsforeningerne har slet ikke indtægter fra tilskuere og aktiviteter. I forhold til alle de foreninger, der har indtægter derfra, så har disse foreninger væsentligt sværere ved at rekruttere frivillige. I mange holdboldspilsforeninger fylder tilskuer- og aktivitets-indtægterne en del i budgettet, og jo mere de fylder, jo lettere lader foreningerne til at opleve rekrutteringen af frivillige. Denne sammenhæng er med til at bekræfte, at udadvendthed, som her måles på aktiviteter, som trækker tilskuere og indtægter til foreningen, påvirker ikke blot økonomien, men også frivilligheden i en positiv retning.

Stor tilfredshed med økonomien

Fordelingen af foreningernes indtægter behøver ikke at hænge sammen med størrelsen af indtægterne, og det gør tilfredsheden med økonomien heller ikke. Store indtægter er ikke ensbetydende med, at den enkelte forening er tilfreds med sin økonomi. Og i mange små foreninger er man tilfredse med, at det er meget små beløb, der bevæger sig ind og ud af klubkassen. Det hænger ofte sammen med en udvikling i foreningens frivillighed, som foreningen også kan være tilfreds med.

Figur 43: Det store flertal er overordnet tilfreds med økonomien (pct.)

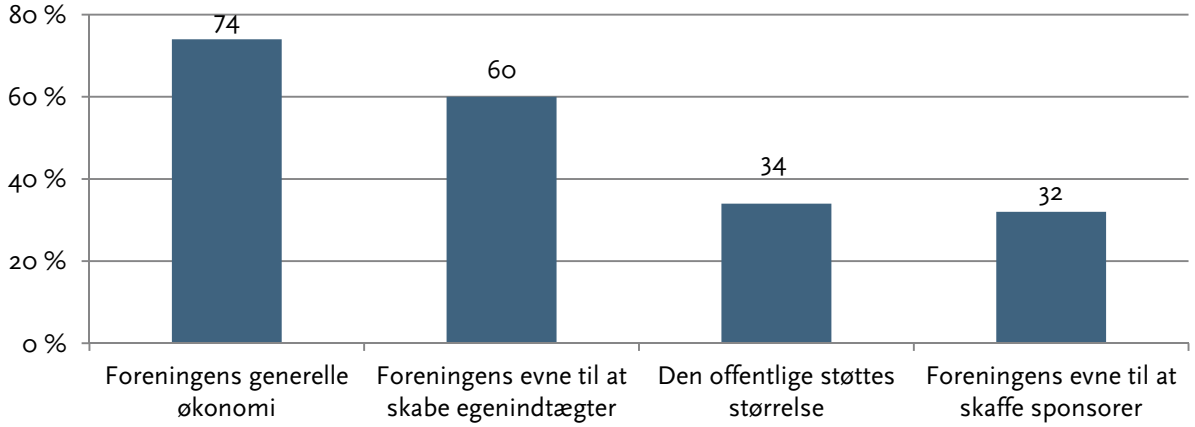

Andelen af foreninger, der er 'Meget tilfreds' eller 'Tilfreds' med de forskellige aspekter af økonomien.

Som nævnt tidligere i dette afsnit og uddybet i kapitel 3, fører langt de fleste foreninger en stram økonomisk politik uden de store udsving. Underskud hører til sjældenhederne, det skal nok ses som en af de primære grunde til, at der blandt størstedelen, 74 pct., er tilfredshed med foreningens generelle økonomi. Kun 9 pct. er utilfredse eller meget utilfredse.

Den fordeling varierer dog noget på de mere konkrete spørgsmål vedrørende specifikke dele af foreningernes økonomi og indtægter. Seks ud af ti foreninger er tilfredse eller meget tilfredse med deres evne til at skabe egenindtægter, mens kun cirka en tredjedel af foreningerne på samme måde er tilfredse med den offentlige støttes størrelse eller foreningens evne til at skaffe sponsorer.

På alle fire spørgsmål om foreningens tilfredshed med økonomien gælder den klare tendens, at jo større tilfredshed der er med økonomien, desto lettere har foreningerne ved at rekruttere frivillige til alle typer af poster. Desuden hænger alle fire økonomiske tilfredshedsspørgsmål positivt sammen med udviklingen i antallet af frivillige. Jo flere af ovenstående figurs parametre, den enkelte forening er tilfreds eller meget tilfreds med, jo større er sandsynligheden for at samme forening har fået flere frivillige inden for de seneste fem år.

Afrunding

Der er en række forhold i foreningerne, som de selv kan ændre på, og som kan være med til at lette arbejdet med at rekruttere og fastholde frivillige trænere og ledere. Bestyrelserne rundt omkring i den foreningsorganiserede idræt kan med fordel have frivillighed med i deres overvejelser om strategi, samarbejde og kommunikation. Selvom enkeltstående ledelsesmæssige valg ikke nødvendigvis har direkte effekt på udviklingen i antallet af frivillige eller hvor svært det er at tiltrække nye frivillige, er der store gevinster at hente på frivilligsiden af at have en overordnet stil i ledelsen, der er inddragende og udadvendt.

Figur 44: Bestyrelsen kan gøre rekrutteringsarbejdet lettere

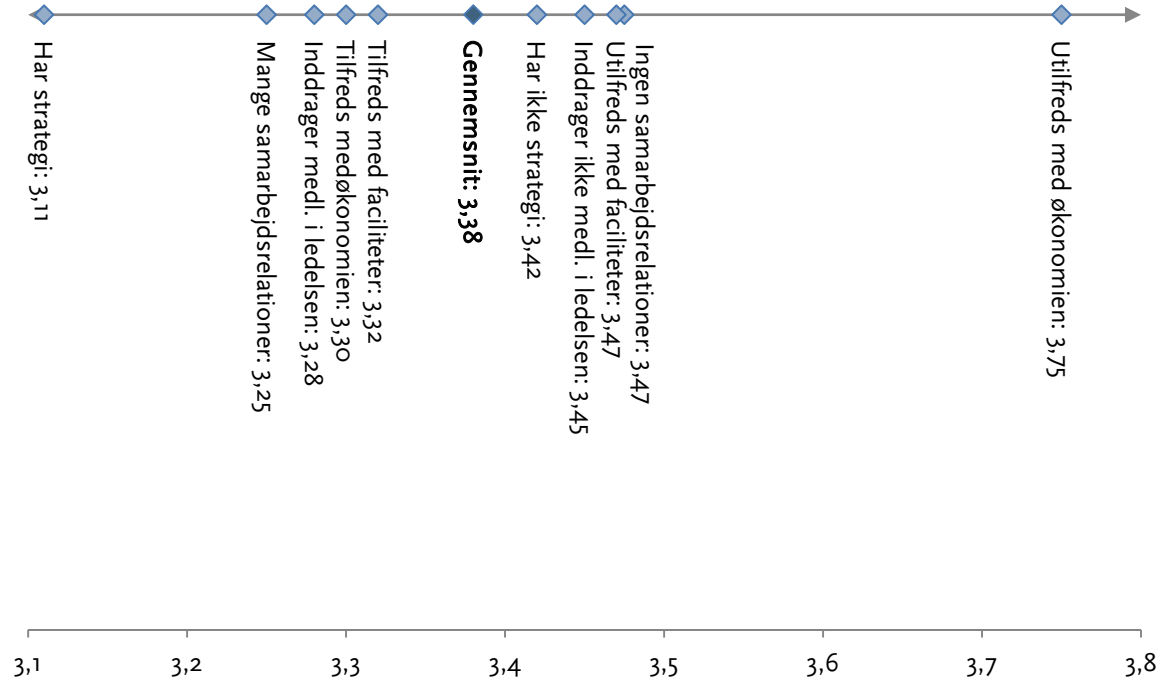

Gennemsnit for en række organisationsspørgsmål på rekrutteringsindekset. Jo lavere tal (jo længere mod venstre), desto lettere har foreningerne ved rekruttering af frivillige. Omvendt betyder højere tal (længere mod højre), at foreningerne har sværere ved rekrutteringen.

I første omgang er det en god ide på bestyrelsesplan at gøre bevidst om, hvordan man vil rekruttere og fastholde frivillige. At have en strategi behøver ikke at betyde, at foreningerne skal hyre konsulenter og endevende organisationen. Alene det, at man gør sig nogle overvejelser om tilknytningen af frivillige og på den baggrund nedfælder en formel tilgang til opgaven kan have store positive effekter i foreningen. De relativt få foreninger, der på den ene eller anden måde har lavet en bevidst strategi har i hvert faldt gjort det væsentligt lettere for dem selv at rekruttere frivillige.

En strategi er ikke noget, man i foreningerne kan kopiere fra hinanden. Den må i sagens natur forholde sig til de særlige forhold og udfordringer, som gør sig gældende for netop den enkelte forening. Der er dog nogle overordnede sammenhænge, som peger i retning af, at det altid er en god ide at gøre bestyrelsen og foreningen som helhed åben, inddragende og udadvendt.

Det har en positiv effekt på rekrutteringen, når foreningerne samarbejder med omverden. Jo mere samarbejde, desto bedre. Samme positive effekter har det at inddrage og involvere medlemmerne i beslutningerne og de praktiske opgaver i foreningen. Om man i foreningen er tilfreds med sin økonomi og sine faciliteter, spiller også ind på, hvordan det går med frivilligheden. Her er sammenhængen ikke nødvendigvis direkte, men dårlig økonomi og dårlige faciliteter gør eksempelvis foreningerne mindre tilbøjelige til at samarbejde med omverden eller lave åbne arrangementer, og det har en negativ indflydelse på, hvordan foreningen oplever arbejdet med at rekruttere og fastholde frivillige.

Helt overordnet kan man sige, at de forskellige faktorer, som er nævnt i kapitel 7 ikke er enkeltstående ingredienser, som foreningerne kan putte ned i en strategi for at gøre det lettere at lokke frivillige til. Om man inddrager medlemmerne, samarbejder med omverdenen og benytter muligheder for moderne tovejskommunikation er derimod udtryk for en overordnet ledelsesstil. Jo mere den bevæger sig i retning af at være åben og udadvendt, desto større en tjeneste gør man sig selv i foreningerne. Det er værd at have med i overvejelserne om, hvordan foreningerne skal ledes, og det er oplagt at sætte ord på overvejelserne og putte dem i en samlet strategi for rekruttering og fastholdelse af frivillige.

8. De frivillige ligner medlemmerne

Fra at have fokuseret mere eller mindre ensidigt på de frivillige og på, hvordan foreningerne kan give sig selv bedre chancer for at tiltrække og fastholde flere frivillige, kigger dette kapitel nærmere på en anden og væsentlig større gruppe af mennesker i foreningslivet, nemlig medlemmerne. Selvom den direkte sammenhæng mellem medlemmer og frivillige først behandles i dette kapitel, er det flere gange blevet nævnt, at frivilligheden i foreningerne tager udgangspunkt i medlemmerne i foreningen. Eksempelvis beskriver kapitel 4, hvordan foreningerne overvejende kigger indad i egne rækker, når de leder efter frivillige, og at et flertal af foreningerne ser medlemmernes påståede uvilje mod at arbejde frivilligt som en af årsagerne til, at rekrutteringen af frivillige er vanskellig. Af kapitel 5 fremgår det desuden, at antallet af frivillige i foreningerne i forskellig grad følger antallet af medlemmer.

Medlemmerne er uden tvivl en afgørende faktor i spørgsmålet om, hvordan frivilligheden i en given forening ser ud, og hvorfor den ser ud, som den gør. Medlemmernes indflydelse på frivilligheden bliver belyst nærmere i dette kapitel.

Figur 45: Børn og unge under 26 år udgør over halvdelen af medlemmerne (pct.)

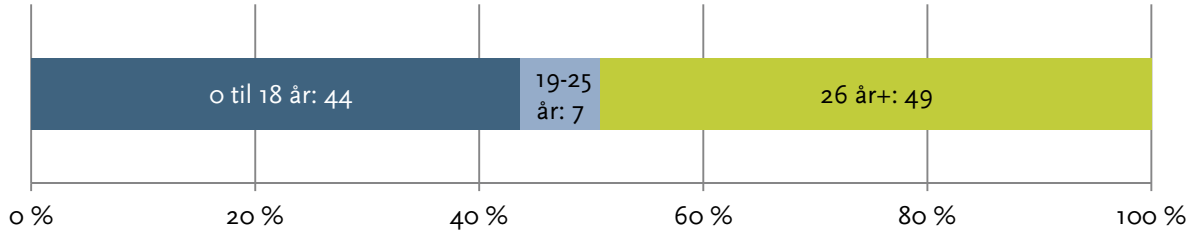

Den gennemsnitlige aldersfordeling blandt medlemmerne i foreningerne.

På tværs af alle foreninger og foreningstyper fordeler medlemmerne sig således, at 44 pct. er børn og unge op til og med 18 år, mens 7 pct. udgøres af unge mellem 19 og 25 år. Endelig er lige knapt halvdelen af medlemmerne fra 26 år og opefter. Denne fordeling bygger på DIF's egen medlemsdatabase, der ikke opdeler medlemmer over 26 år yderligere i aldersgrupper.

I Frivillighedsundersøgelsen er foreningerne dog blevet spurgt om, hvor stor en del af deres medlemsskare, der udgøres af ældre/seniorer på 60 år eller derover. På baggrund af disse besvarelser og DIF's database er det derfor muligt at se nærmere på, hvordan medlemmernes aldersfordeling hænger sammen med aldersfordelingen blandt de frivillige i foreningerne.

Medlemmernes aldersfordeling afspejler sig i aldersfordelingen blandt de frivillige

Set i lyset af, at medlemsskaren er det primære rekrutteringsgrundlag, når foreningen er på udkig efter nye frivillige, kommer det måske ikke som nogen overraskelse, at medlemmerne og de frivillige i de fleste foreninger er meget ens, i hvert fald med hensyn til alder.

Figur 46: Mange unge medlemmer betyder mange unge trænere (pct.)

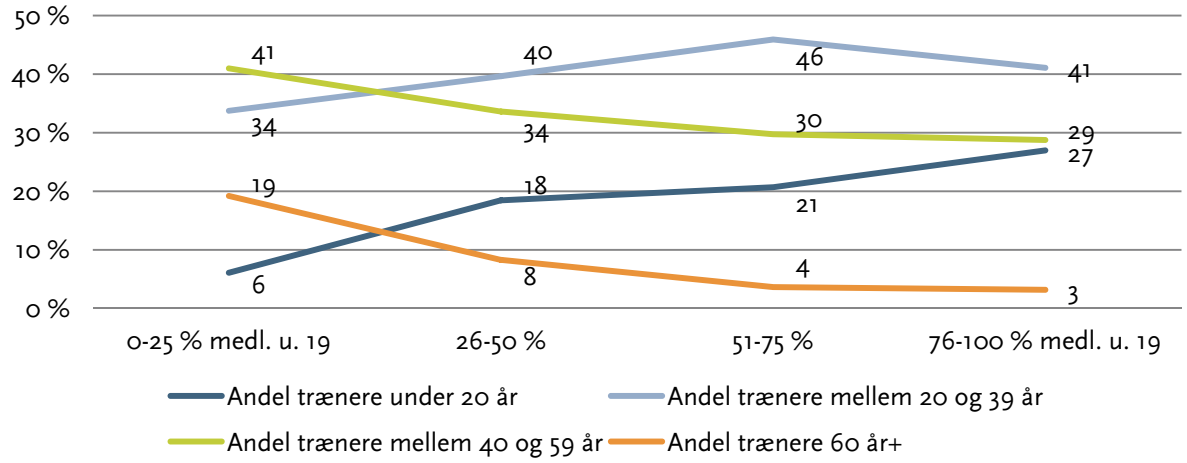

Aldersfordelingen blandt trænere i forhold til andelen af børn og unge under 19 år i foreningen.

Ovenstående figur kan virke noget uoverskuelig, men den viser en simpel og tydelig sammenhæng, nemlig at andelen af trænere under 20 år stiger i takt med, at andelen af medlemmer i aldersgruppen 0-18 år stiger. I foreninger, hvor kun op til 25 pct. af medlemmerne er under 19 år, er kun 6 pct. af trænerne under 20 år, mens foreninger med mellem 26 og 50 pct. medlemmer under 19 år har 18 pct. unge trænere. I foreninger, hvor de yngste medlemmer udgør hele eller næsten hele medlemsskaren, er mere end hver fjerde træner under 20 år.

Andelen af trænere mellem 20 og 39 år, som der generelt er flest af i foreningslivet, stiger også i takt med, at andelen af børn og unge medlemmer i foreningerne stiger fra 0 til 75 pct. Når foreningerne runder 75 pct. 0-18-årige medlemmer, er det kun andelen af unge trænere, der bliver ved med at vokse. Trænere over 20 år bliver der forholdsvis færre af, og det kunne således give det indtryk, at de yngste medlemmer gradvist overtager foreningen, når de begynder at udgøre mere end to tredjedele af medlemmerne. Det er dog ikke tilfældet, hvilket et nærmere kig på de frivillige ledere også afslører.

Figur 47: Meget få unge ledere uanset medlemmernes alder (pct.)

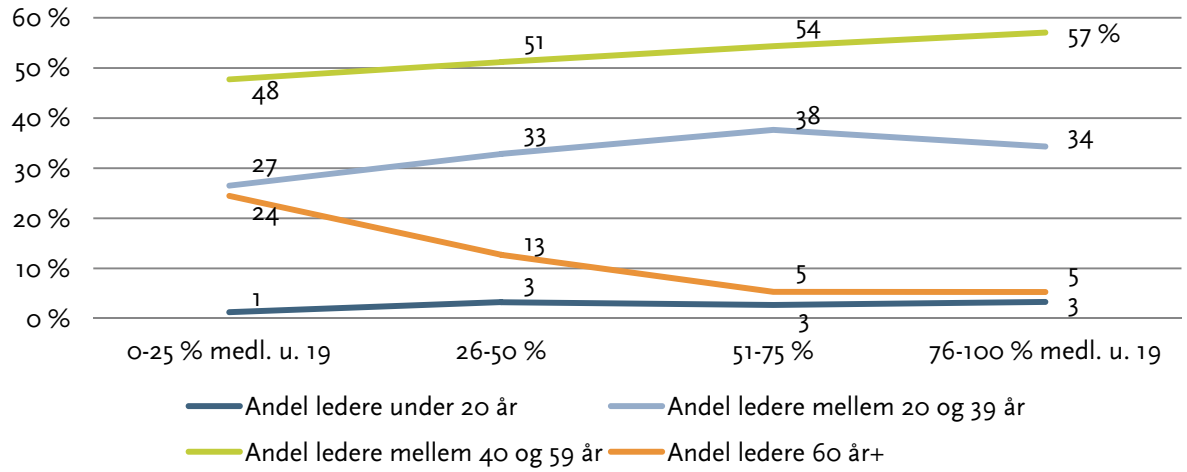

Aldersfordelingen blandt ledere i forhold til andelen af børn og unge under 19 år i foreningen.

Aldersfordelingen blandt lederne er noget forskellige fra trænernes aldersfordeling. De ældre udgør en mindre og mindre del, når andelen af unge medlemmer stiger, mens de 20-39-årige modsat fylder mere blandt lederne. Andelen af helt unge ledere under 20 år forbliver dog relativt lav også i foreninger med en meget stor andel medlemmer i den yngste aldersgruppe. Selv i foreninger, hvor over halvdelen af medlemmerne er under 19 år, ligger andelen af ledere under 20 år på beskedne 3 pct. Størstedelen af lederne udgøres stadig af de 40-59-årige uanset aldersfordelingen blandt medlemmerne.

Generelt viser forholdet mellem andelen af unge medlemmer og trænere og lederes aldersfordeling, at de unge er frivillige, især som trænere, i foreninger, hvor medlemmerne også er unge.

Figur 48: Mange ældre medlemmer betyder mange ældre trænere (pct.)

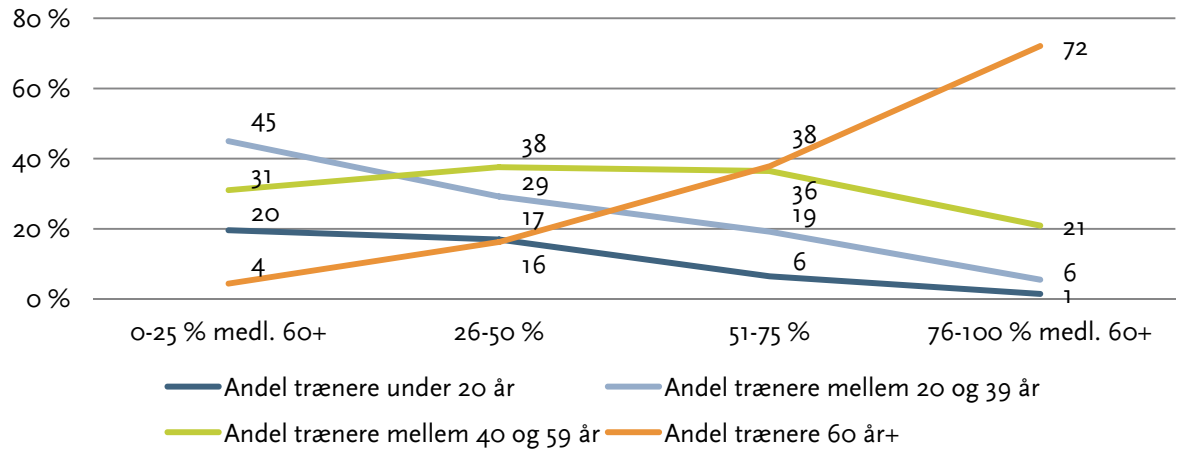

Aldersfordelingen blandt trænere i forhold til andelen af ældre over 60 år i foreningen.

Figuren ovenfor viser i store træk den samme sammenhæng mellem ældre medlemmer og ældre trænere, som figur 46 gjorde det mellem unge medlemmer og trænere. Jo større en andel af foreningens medlemmer, der er 60 år eller derover, desto større er andelen af ældre trænere også. Andelen stiger fra 4 pct. trænere over 60 år i foreninger med højst 25 pct. ældre medlemmer til 72 pct. ældre trænere i de foreninger, hvor mere end tre ud af fire medlemmer er over 60 år. Der er desuden et fald i antallet af trænere under 20 år, som svarer til det faldende antal ældre trænere i de 'yngre' foreninger.

Figur 49: ...og særligt mange ældre ledere (pct.)

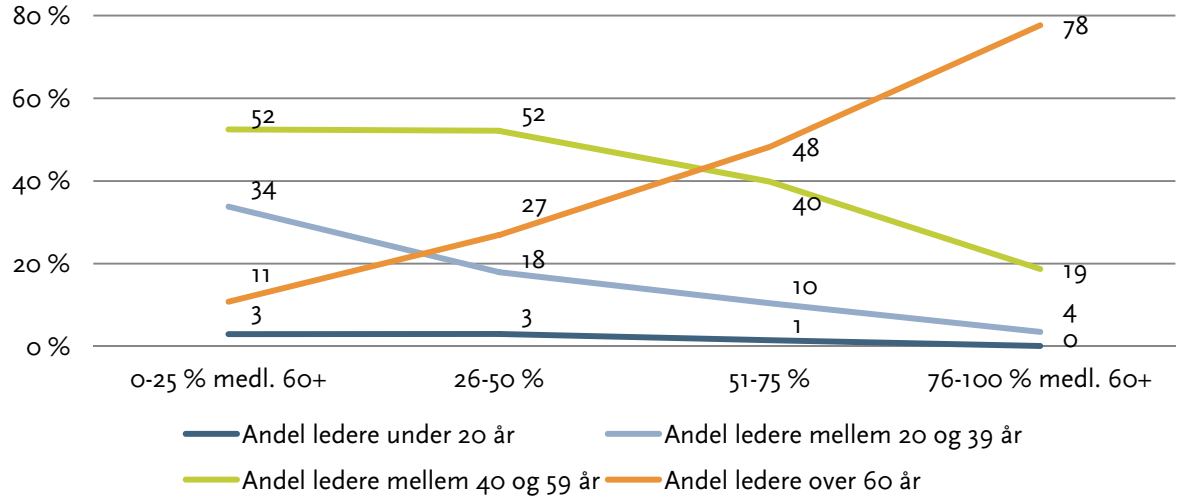

Aldersfordelingen blandt ledere i forhold til andelen af ældre over 60 år i foreningen.

Især på ledersiden synes de frivilliges alder at være et resultat af foreningsmedlemmernes alder. I foreninger med mange ældre medlemmer, er der også mange ældre ledere. Samlet set er 78 pct. af lederne 60 år eller derover i de foreninger, hvor mere end 75 pct. af medlemmerne har samme alder. Også i foreninger med mellem 51 og 75 pct. ældre medlemmer er der overtal af ledere på over 60 år.

Forskellen på ung og gammel

Det giver anledning til at stille en række spørgsmål om alder og frivillighed: Hører frivilligheden en ældre generation til? Er de unge uinteresserede i frivilligt arbejde? Er den store og voksende andel af ældre både i og uden for foreningerne en byrde eller et potentiale?

Noget tyder på, at foreninger domineret af unge medlemmer har succes med noget, som mange andre foreninger sukker efter, nemlig at tiltrække unge mennesker til det frivillige arbejde. En stor andel unge trænere betyder dog ikke nødvendigvis, at der er nok, eller at det har været let for den enkelte forening at få dem indenfor, og det lader til, at der er særlige udfordringer i rekrutteringsarbejdet, som er særligt forbundet med højt antal unge medlemmer.

Samtidig er der ingen grund til at se en høj andel af ældre blandt de frivillige som en svaghed eller en situation, man i foreningen skal acceptere kun i mangel på bedre. Et relativt højt antal ældre blandt de frivillige i landets idrætsforeninger afspejler, som nævnt, at den ældre del af befolkningen også udgør en stor og stigende del af medlemmerne den foreningsorganiserede idræt. Der er dog nogle frivillighedsproblemstillinger, som foreninger med mange medlemmer over 60 år, kan have gavn af at være opmærksomme på.

Mellem unge og ældre findes en stor gruppe foreningsaktive 20-59-årige, hvis foreningsdeltagelse og frivillighed i høj grad hænger sammen med forskellige livsfasers forskellige grader af tid og mu-

lighed for at dyrke idræt ved siden af en hverdag med karriere og børn[7]. I Frivillighedsundersøgelsen er der dog ikke mulighed for at se nærmere på aldersgrupper mellem de unge og de ældre, og de øvrige analyser i dette kapitel beskæftiger sig derfor udelukkende med disse to grupperinger og deres indflydelse på frivilligheden i foreningerne.

Figur 50: De 'unge' foreninger oplever flest barrierer for frivilligheden (pct.)

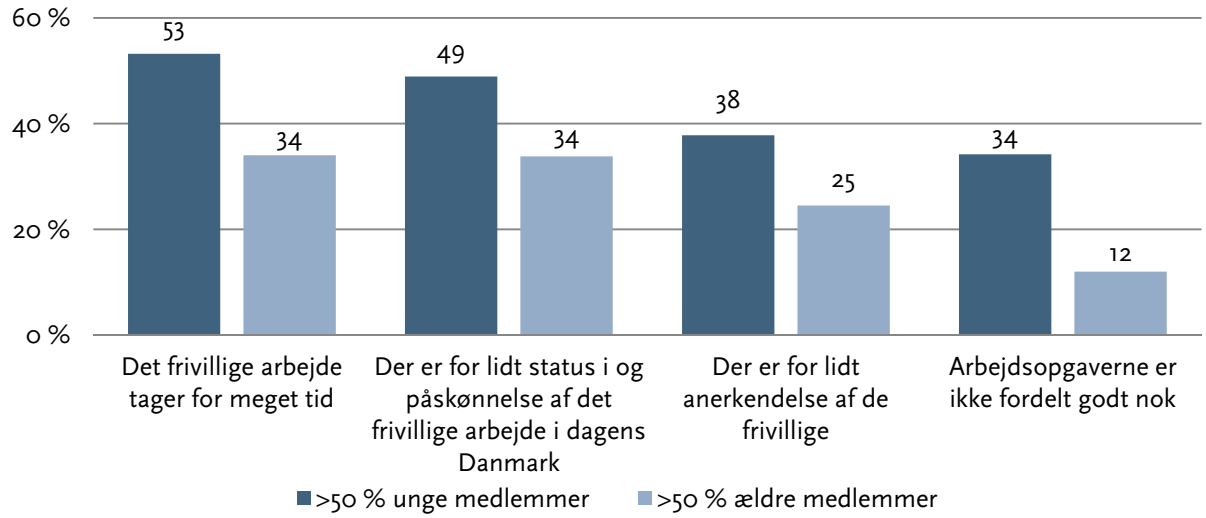

Andelen af foreninger, hvor mere end halvdelen af medlemmerne er henholdsvis unge under 19 år og ældre over 60 år, der oplever udvalgte barrierer for rekrutteringen af frivillige.

Foreninger, hvor folk over 60 år udgør flertallet af medlemmerne, oplever generelt færre problemer med rekruttering af frivillige. Det kan skyldes flere ting, for eksempel det banale forhold, at mange foreninger med mange unge er holdboldspilsforeninger, især fodbold- og håndboldforeninger, hvor frivillighedsgraden og 'forbruget' af frivillige er højt, som beskrevet yderligere i kapitel 6. Det stiller store krav til kontinuerlig rekruttering og kan være en årsag til at foreningerne oftere støder på vanskeligheder i den forbindelse. På den anden side findes foreningerne med de højeste gennemsnitsaldre blandt medlemmerne hovedsageligt inden for aktivitetsforeningerne og til dels motionsforeningerne, hvor presset for at skaffe frivillige er mindre udtalt. Ikke desto mindre er der forskelle på 'ungdoms-' og 'ældreforeninger', som ikke alene bunder i forskelle mellem foreningstyperne.

Over halvdelen af ungdomsforeningerne ser det som et problem, at det frivillige arbejde i foreningen tager for meget tid, mens kun cirka hver tredje ældreforening ser samme problem. Hvis der er for få til at løfte de frivilliges opgaver, kan problemet forstærke sig selv, og det kan være en del af forklaringen på, at mange af ungdomsforeningerne med det generelt højere frivilligforbrug er enige i udsagnet. Det kan til gengæld også ses som ældreforeningernes styrke, at de i deres 60+ medlemsskare har en del potentielle frivillige, for hvem træner eller lederopgaver i foreningen ikke kolliderer med en travl arbejdsuge.

[7] Notatet 'Det frivillige arbejde under forandring', som findes i bilag 3, beskæftiger sig yderligere med dette emne ud fra et individperspektiv.

Indbygget frivillighed i foreninger med mange ældre

Andelen af foreninger, der ser et problem i manglende påskønnelse af frivilligt arbejde, er også væsentligt lavere blandt foreninger, hvor de ældste medlemmer er i overtal. Det skyldes, at frivillighedsidealerne især i ældreforeningerne lever i bedste velgående. Der er i ældreforeningerne generelt væsentligt større opbakning til idealerne om, at rygraden i foreningslivet er det frivillige arbejde, som alle medlemmer bør tage del i. Måske er man af den grund bedre til at være opmærksom på og værdsætte det frivillige arbejde og undgår således, at status, eller mangel på samme, bliver en barriere for frivilligheden.

Spørgsmålet om for lidt anerkendelse, som også berøres i figur 50, er en anden side af sagen om, hvordan man viser, at det frivillige arbejde bliver værdsat. Også her er der en tydelig forskel på foreninger med mange ældre og foreninger med mange unge blandt medlemmerne, hvor problemet med mangel på anerkendelse af frivillige er størst. Det er til trods for, at man i ældreforeningerne faktisk gør væsentligt færre konkrete ting for at anerkende og fastholde frivillige. At give goder som klubtøj og billigere kontingent eller lave arrangementer for de frivillige er meget mere udbredt blandt foreninger med mange unge end foreninger med mange ældre.

Når foreningerne med de mange ældre alligevel oplever væsentligt færre problemer med frivilligheden og i lavere grad oplever, at manglende status og anerkendelse er et problem, kan det skyldes, at frivillighed som ideal og som praktisk udfoldelse blandt medlemmerne er så rodfæstet, at det ikke er nødvendigt at bekymre sig nævneværdigt om den som foreningsleder. Det er naturligvis sat på spidsen, og frivilligheden kommer ikke af sig selv i foreninger med mange ældre, men der er dog tydelige tegn på, at foreninger med mange medlemmer over 60 år oplever en generelt større opbakning til foreningsarbejdet uden samtidig at skulle arbejde hårdt for denne opbakning i sammenligning med andre foreninger.

Det sidste sæt søjler i figur 50 understreger denne pointe. Blandt foreninger med mange ældre i medlemsskaren er det relativt få, en ud af otte, foreninger, der ser det som et problem for frivilligheden, at arbejdsopgaverne ikke er fordelt godt nok. Tilsvarende oplever hver tredje forening med mange unge medlemmer det samme som et problem. Foreningerne med mange ældre lader ganske enkelt til at være bedre til at engagere medlemmerne og delvist udviske grænsen mellem aktive i foreningen og frivillige i foreningen. Det illustreres også af, at over halvdelen af disse foreningers bestyrelser bestræber sig på at involvere medlemmerne i alle større beslutninger, hvor det samme kun gør sig gældende for en fjerdedel af ungdomsforeningerne. Måske det forholder sig sådan af den simple grund, at de ældre medlemmer er lettere at involvere i foreningens beslutninger og det frivillige arbejde i øvrigt.

Det grå guld i idrætsforeningerne

De ældre medlemmer er en ressource, som er guld værd for foreningslivet. I idrætsforeningerne er medlemmer på 60 år og derover i stor stil aktive som frivillige og engagerede i foreningens drift og daglige arbejde. Som ovenstående afsnit har vist, giver en moden medlemsskare i de fleste foreningers tilfælde en række fordele, når det kommer til frivilligheden. Det kan direkte aflæses i besværlighederne med rekrutteringen, hvor det særligt på ledersiden er lettere at skaffe frivillige i for-

eninger med relativt mange ældre. Med en større andel af ældre i foreningerne følger også større stabilitet i udviklingen af antallet af frivillige over de seneste fem år.

Figur 51: Stabiliteten stiger med medlemsalderen (pct.)

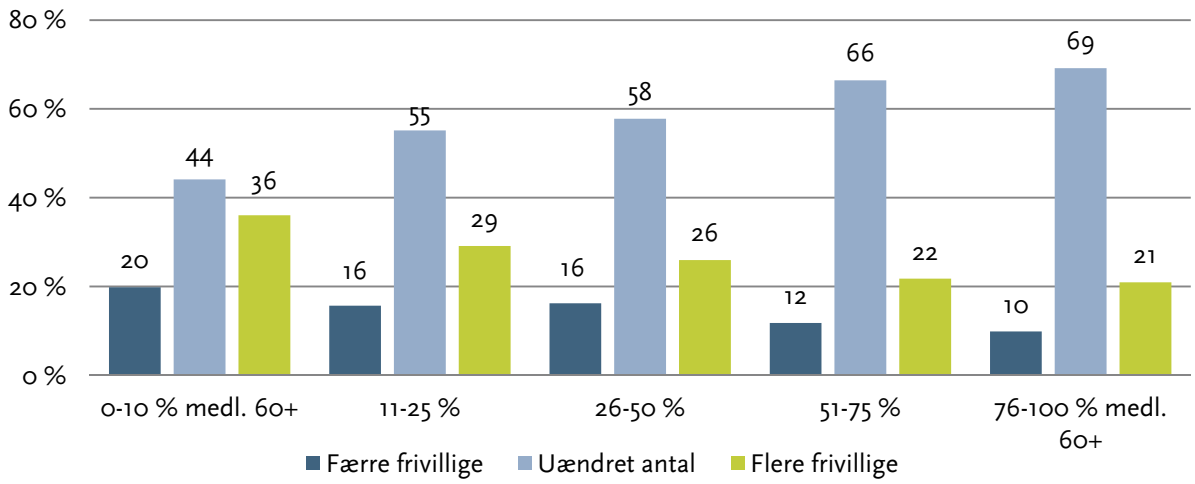

Andelen af foreninger, der har fået færre, uændret eller flere frivillige, i forhold til, hvor stor en del af medlemmerne udgøres af folk over 60 år.

De foreninger, hvor størstedelen af medlemmerne er over 60 år, er også de foreninger, hvoraf færrest igennem de seneste fem år har oplevet udsving i antallet af frivillige. Mere end to tredjedele af foreningerne med over 75 pct. ældre medlemmer har et uændret antal frivillige. Selvom andelen af foreninger, der har oplevet fremgang i antallet af frivillige, er mindst blandt foreningerne med de ældste medlemmer, er det også blandt disse foreninger, at man overordnet finder den mest positive udvikling. Der er nemlig blandt foreninger med 76 til 100 pct. medlemmer over 60 år mere end dobbelt så mange, der har fået flere frivillige, som der er foreninger, der har fået færre frivillige. Det er et forhold mellem positiv og negativ udvikling, som ingen andre grupperinger af foreninger på baggrund af medlemsalder kan matche.

På den baggrund er der al god grund til at betragte idrætsforeningernes medlemmer, og potentielle frivillige, som en ressource. Med den demografiske udvikling, som Danmark er inde i, bliver denne ressource ikke mindre i de kommende år. Befolkningen bliver ældre, og der er derfor mere grund til at se det som en naturlig udvikling, at en voksende del af foreningernes medlemmer og frivillige udgøres af personer på den modne side af pensionsalderen, frem for at blive ængsteligt over, at gennemsnitsalderen på trænere og ledere i foreningen vokser. Styrken i foreningerne med mange ældre medlemmer er større medlemsdeltagelse og generel stabilitet i foreningslivet, og det er positive effekter, som findes uanset foreningernes størrelse og idrætsaktivitet. Andelen af ældre blandt de frivillige har altså en positiv effekt i sig selv på rekruttering og stabilitet.

Skyggesiden af stabilitet er dog stagnation, og det lader til, at de positive effekter i medlemsinddragelse kan have negative konsekvenser i retning af, at foreningen lukker sig en smule om sig selv. I hvert fald har foreningerne med de ældste medlemmer færrest udadvendte samarbejder, og de er mindst tilbøjelige til at benytte sig af moderne kommunikation som e-mail, hjemmeside eller Face-

book. Det er forhold, som ellers kan være med til at gøre arbejdet med at rekruttere og fastholde frivillige (endnu) lettere, hvilket blev beskrevet foregående kapitel.

Foreninger med mange ældre frivillige hører også til blandt de foreninger, hvor den største andel af medlemmerne har været i foreningen i mere end fem år. En stærk medlemstilknytning har mange positive effekter på frivilligheden, men det er også et udtryk for lav udskiftning og lav grad af dynamik. Endnu et fingerpeg om, at et stort antal ældre blandt de frivillige, og særligt blandt lederne, kan give foreningen et præg af at være en lukket klub. Det er derfor en udfordring for de mange idrætsforeninger, der oplever, at folk over 60 år udgør en stigende andel af de frivillige i foreningen, at orientere sig udadtil og som forening gøre sig attraktiv for nye medlemmer og frivillige. Frivillighedsundersøgelsen er som nævnt foretaget på foreningsniveau, og analyserne kan derfor ikke se nærmere på individuelle motiver for at blive medlem af en forening, men man kunne forestille sig, at der er en potentiel risiko i foreninger med mange ældre blandt de frivillige for, at man mister sin appel over for yngre målgrupper, hvis ikke man arbejder bevidst på at undgå at virke som et sluttet fællesskab.

Stor medlemstilknytning giver flere frivillige

Frivilligheden i idrætsforeningerne hænger meget nøje sammen med, hvad man kan kalde den sociale integration i idrætsforeningerne. Kort sagt er fællesskab blandt medlemmerne noget af det, der gavner frivilligheden allermest. Der er dog væsentlige forskelle på, hvor sociale medlemmerne er i de forskellige foreninger, og det er ikke alle arrangementer, der lokker lige mange til.

Figur 52: Medlemmerne er lettest at lokke til sociale arrangementer (pct.)

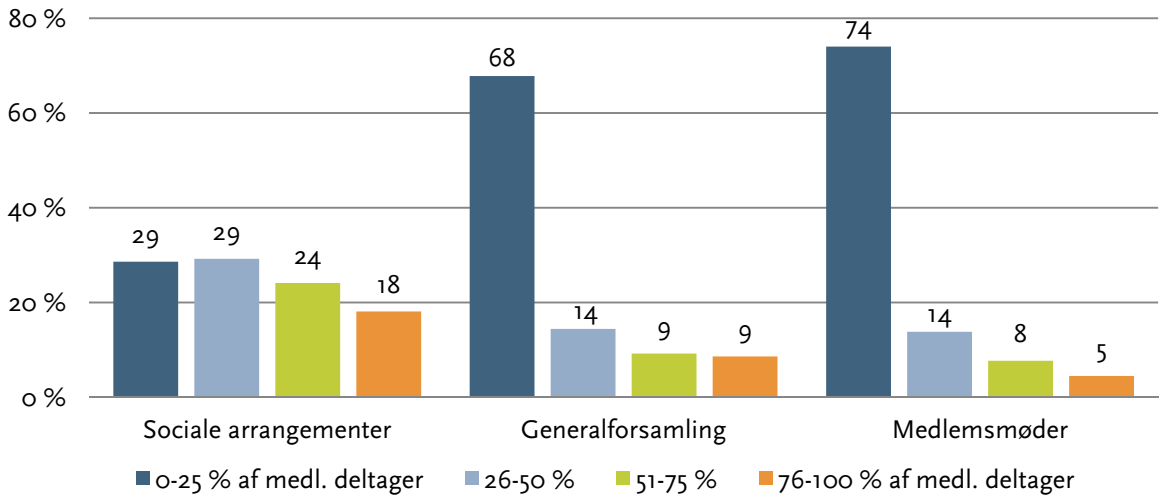

Foreningerne fordelt på, hvor stor en del af medlemmerne, der deltager i foreningens sociale arrangementer, i generalforsamlingen og i andre medlemsmøder.

Idrætsforeningerne har en del mere held med at få medlemmerne til at komme til sociale arrangementer, end de har med at fylde bordene til generalforsamlinger eller møder i foreningen i øvrigt. Til generalforsamlinger og medlemsmøder gælder det for henholdsvis 68 og 74 pct. af foreningerne, at mindre end en fjerdel af medlemmerne deltager. Det samme svarer kun 29 pct. af forenin-

gerne, når man spørger til, hvor mange medlemmer der deltager i sociale arrangementer. I den anden ende af spektret gælder det samlet set for 42 pct. af foreningerne, at over halvdelen af medlemmerne deltager i sociale arrangementer. Det er tallene over den grønne og den orange søjle lagt sammen. Det er 18 pct. af foreningerne, der har deltagelse af over halvdelen af medlemmerne til generalforsamlinger, og kun 13 pct. af foreningerne, der har deltagelse af over halvdelen af medlemmerne til andre medlemsmøder.

Selvom der således er store forskelle på, hvor mange medlemmer der deltager i de forskellige ikke-idrætslige aktiviteter i foreningerne, har de tre former for deltagelse i fællesskabet en meget ensartet og tydelig effekt på frivilligheden. Også i forhold til, hvor stor opbakning der er i foreningerne til frivillighedsidealerne. Her er det dog et spørgsmål, der er åbent for fortolkning af, om effekten går den ene eller den anden vej, eller måske begge veje.

Figur 53: Opbakningen til frivillighedens idealer er størst i foreninger, hvor mange medlemmer deltager i generalforsamling eller medlemsmøder.

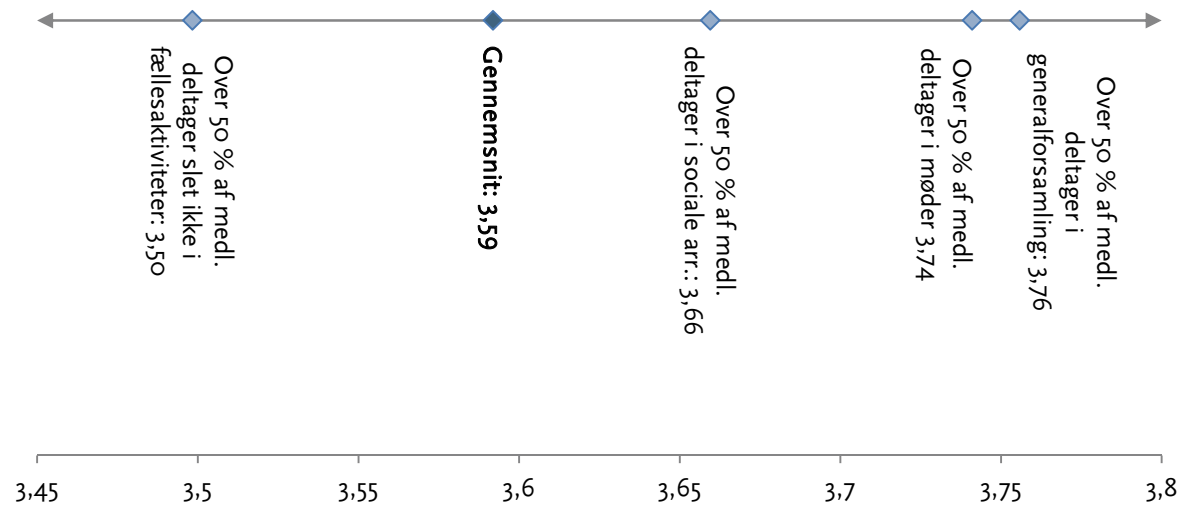

Frivillighedsindekset på baggrund af foreningernes holdning til idealer knyttet til frivillighed og foreningsliv. Jo lavere tal (jo længere mod venstre), desto mindre bakker foreningerne op om frivillighedens idealer. Omvendt betyder et højere tal (længere mod højre), at foreningerne bakker mere op om frivillighedens idealer.

Medlemmernes deltagelse i alle former for møde- eller sociale aktiviteter hænger positivt sammen med opbakningen i foreningen til tankerne om, at foreningslivet bør baseres på frivilligt, ulønnet arbejde, som kan varetages af alle, og som alle i princippet bør tage del i. Således kan stor medlemsdeltagelse og engagement i foreningslivet uden for idrætsarenaen være en årsag til, at foreningen i højere grad end gennemsnittet hylder idealerne bag frivilligt arbejde. Der kunne dog også, modsat herske den sammenhæng, at det er netop indstillingen til frivillighed som princip og ideal, der skaber grobund for en kultur i foreningen, hvor medlemmernes deltagelse i de nævnte aktiviteter kommer mere af sig selv. Uanset fortolkningen, så er det en tydelig sammenhæng, der også illustreres af, at foreninger, hvor over halvdelen af medlemmerne slet ikke deltager i nogen former for fællesaktiviteter, har den laveste opbakning til frivillighedens idealer.

Høj og stabil frivillighedsgrad

Foreningerne med de mest deltagende og socialt engagerede medlemmer er hjemsted for flest frivillige relativt set. Frivillighedsgraden er ganske enkelt højere i de foreninger, hvor en stor del af medlemmerne deltager i sociale arrangementer, generalforsamling eller møder i øvrigt. Det er dog ikke inden for de seneste fem år, at de mange frivillige er kommet til i foreningerne med engagerede og deltagende medlemmer. Foreningerne med de mest engagerede og deltagende medlemmer er nemlig også de foreninger, der har haft den mest stabile udvikling i antallet af frivillige over en femårs periode.

Figur 54: Stabiliteten stiger med medlemsdeltagelsen (pct.)

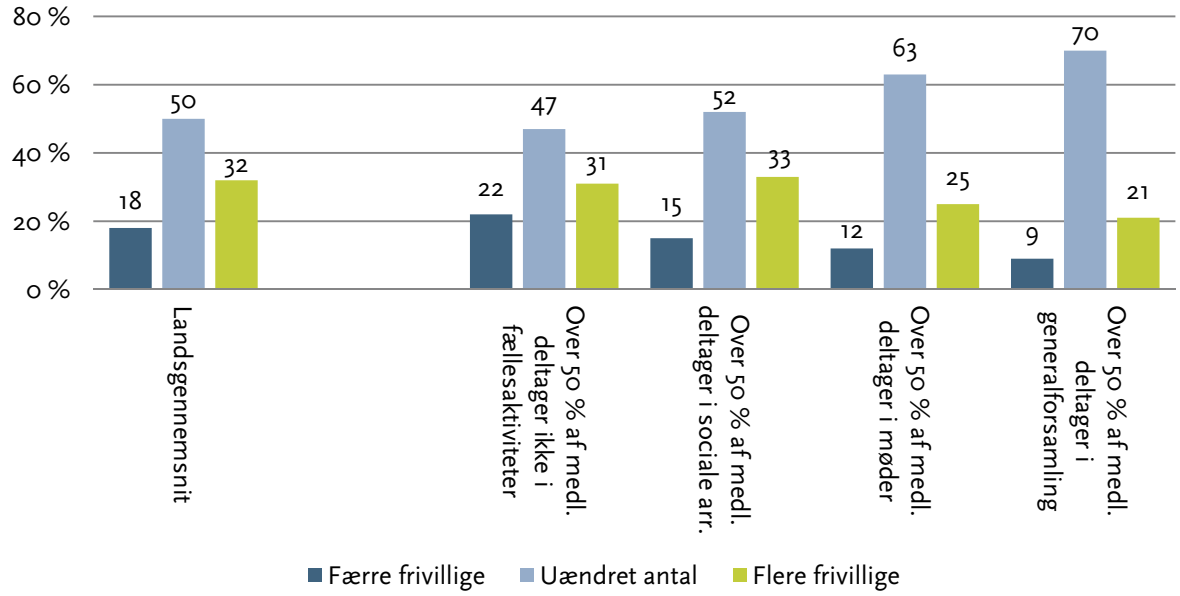

Andelen af foreninger, der har fået færre, uændret eller flere frivillige, i forhold til medlemsdeltagelse.

Som det er tilfældet med medlemmer over 60 år, har også en stor andel af medlemmer, der deltager i sociale arrangementer, generalforsamling eller møder, den effekt, at antallet af frivillige bliver mere stabilt og til dels mere positivt. Det tæller for både sociale arrangementer, generalforsamling og møder i øvrigt, at når mere end halvdelen af foreningernes medlemmer deltager i disse, så er stabiliteten i antallet af frivillige højere end gennemsnittet. I foreninger, hvor tallet har ændret sig i de seneste fem år, har dobbelt så mange oplevet en positiv som en negativ udvikling. Det hænger ikke nødvendigvis sådan sammen, at høj mødedeltagelse fører til en mere stabil skare af frivillige. Det er meget sandsynligt, at sammenhængen i stedet er den modsatte, at et stabilt antal frivillige er udtryk for, at man bliver i foreningen i længere tid og derfor er mere tilbøjelig til også at engagere sig i sociale aktiviteter og mødeaktiviteter.

Lettere at skaffe frivillige

Alene det faktum, at der i en given forening er mange frivillige i forhold til antallet af medlemmer, behøver ikke være et resultat af, at de frivillige er lettere at lokke til. Som belyst i kapitel 5 og 6, kan et højt forbrug af trænere eller ledere betyde det modsatte, nemlig at det bliver et pres for foreningen at skaffe det nødvendige antal frivillige. Det er eksemplet i mange håndboldforeninger, men det er ikke eksemplet i foreninger med en stærk medlemstilknytning. Selvom de foreninger, hvor en

stor andel af medlemmerne deltager i sociale arrangementer, generalforsamling eller møder generelt har meget høje frivillighedsgrader, har de faktisk også lettere ved at rekruttere nye frivillige end gennemsnittet.

Figur 55: Stor medlemstilknytning gør de tungeste poster lettere at besætte (pct.)

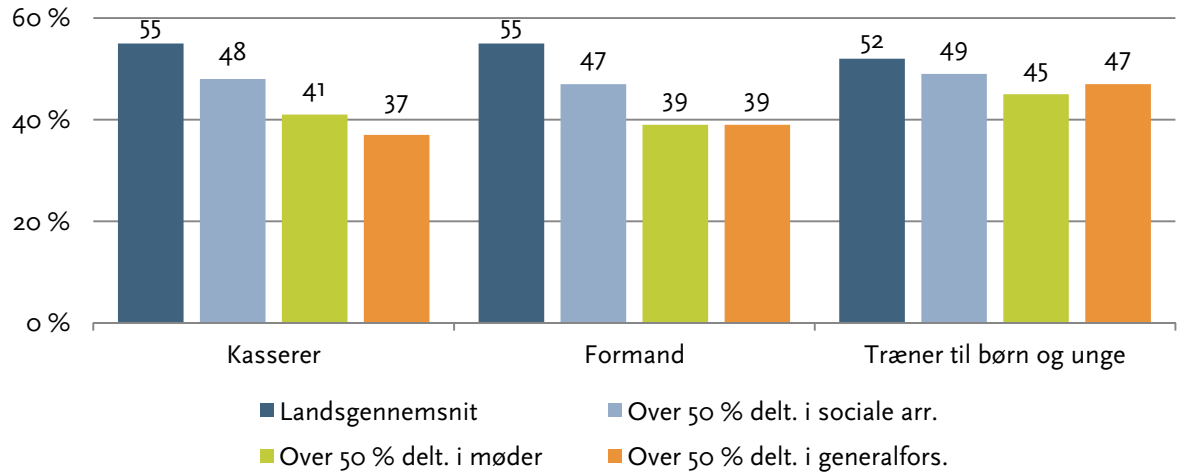

Andelen af foreninger inden for de forskellige kategorier, der har svært eller meget svært ved at skaffe frivillige til de tre poster.

Ovenstående figur viser, hvordan foreningerne oplever udfordringen med at rekruttere frivillige til posterne som henholdsvis kasserer, formand og træner til børn og unge. Som det blev uddybet i kapitel 4, er disse tre poster netop de poster, som idrætsforeningerne samlet set har sværest ved at få besat.

Blandt alle idrætsforeningerne er det henholdsvis 55, 55 og 52 pct., der har svært eller meget svært ved at skaffe frivillige til opgaverne som kasserer, formand eller træner for børn og unge. De andele bliver væsentligt lavere, når medlemmerne i foreningerne deltager i fællesskabet. Særligt de tunge og ansvarsfulde kasserer- og formandsposter har foreninger med stor medlemstilknytning væsentligt mindre besvær ved at afsætte. Det er eksempelvis kun 41 pct. af foreningerne, hvor over halvdelen af medlemmerne kommer til medlemsmøder, der har svært eller meget svært ved at rekruttere en frivillig kasserer, og kun 37 pct. i gruppen af foreninger, hvor over halvdelen af medlemmerne kommer til generalforsamlingen.

Andelene er dog stadig relativt høje, da det er et udbredt problem i foreningslivet, at de tungeste poster opleves som svære at besætte. Men problemet er betragteligt mindre udbredt i foreninger med høj medlemstilknytning. Det gør sig gældende ikke blot på de tre poster i figur 55, men på alle poster, som de frivillige varetager i foreningslivet. Foreninger med stor medlemstilknytning har lettere ved at finde folk til alle former for frivillige opgaver, hvilket også ses i det samlede rekrutteringsindeks, som er illustreret i figur 59. Det er derfor oplagt at se på foreningerne med socialt integrerede og engagerede medlemmer for at finde svarene på, hvilken rekrutteringsstrategi, der ligger bag denne succeshistorie.

Figur 56: Foreninger med stor medlemstilknytning er mindre aktive i rekrutteringen (pct.)

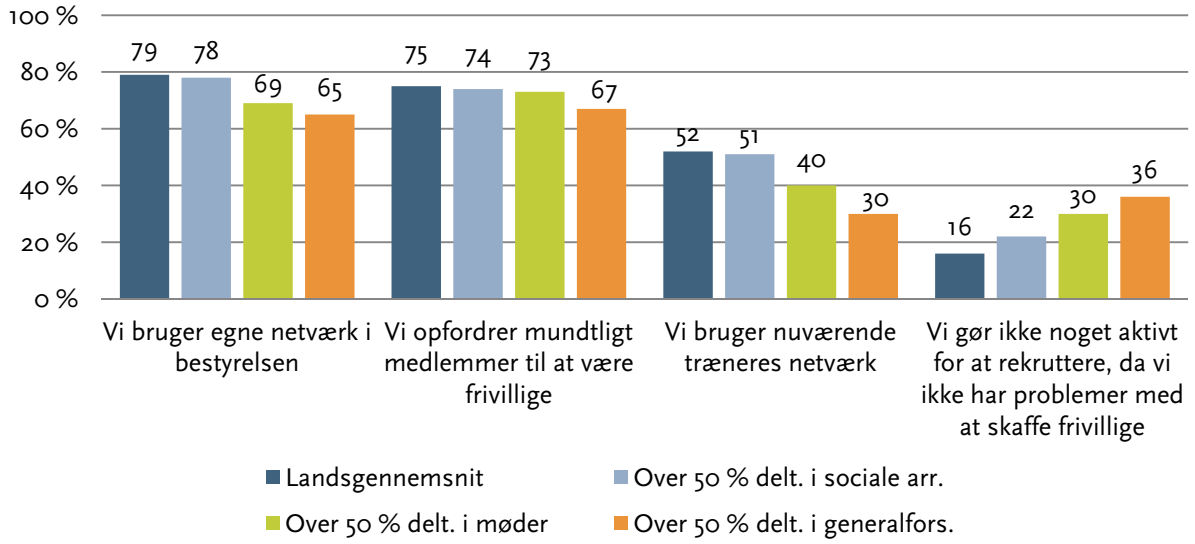

Andelen af foreninger inden for de forskellige kategorier, der benytter sig af de forskellige rekrutteringsmetoder.

Der er dog ingen metoder for rekrutteringen af frivillige, som foreningerne med stor medlemstilknytning benytter sig mere af end andre foreninger. Det er tydeligt i ovenstående grafs fire dele, og det går igen på samtlige 11 rekrutteringsmetoder, som nævnes i Frivillighedsundersøgelsens spørgeskema. Det forekommer med andre ord umiddelbart som om, at foreningerne med stor medlemstilknytning har større succes med rekrutteringen, selvom de i praksis gør mindre.

På landsplan er det 16 pct. af alle idrætsforeninger, der er i den heldige situation, at de ikke gør noget aktivt for at rekruttere, da de ikke har problemer med at skaffe frivillige. I foreninger, hvor over halvdelen af medlemmerne deltager i sociale arrangementer er det 22 pct. af foreningerne, og når over halvdelen af medlemmerne er med til henholdsvis medlemsmøder og generalforsamling er det hele 30 og 36 pct. af foreningerne, der ikke har problemer med at skaffe frivillige og derfor ikke gør noget særligt for det.

Den positive effekt, som stor medlemstilknytning har, er altså ikke et resultat af deciderede satsninger i rekrutteringen, eller at man i foreningen forstår at udnytte de mere tilknyttede medlemmer og frivilliges netværk i højere grad end andre. Det er medlemmernes engagement i form af mødedeltagelse og sociale fællesskab til fester, der i sig selv gør arbejdet med at rekruttere og fastholde frivillige lettere. Det er ikke måden, de rekrutterer på, men måden de fungerer på, der giver foreningerne med stor medlemstilknytning en fordel, når de skal skaffe frivillige.

Ældre medlemmer er mere knyttede til foreningerne

De frivillige trænere og ledere er generelt ældre i foreninger med høj medlemstilknytning. Det hænger sammen med de frivilliges alder, der som nævnt, typisk ligner medlemmernes alder. Jo større en andel af medlemmerne, der er over 60 år, desto større en andel af medlemmerne i foreningen deltager i sociale aktiviteter og mødeaktiviteter.

Figur 57: Stor medlemstilknytning i foreninger med mange ældre (pct.)

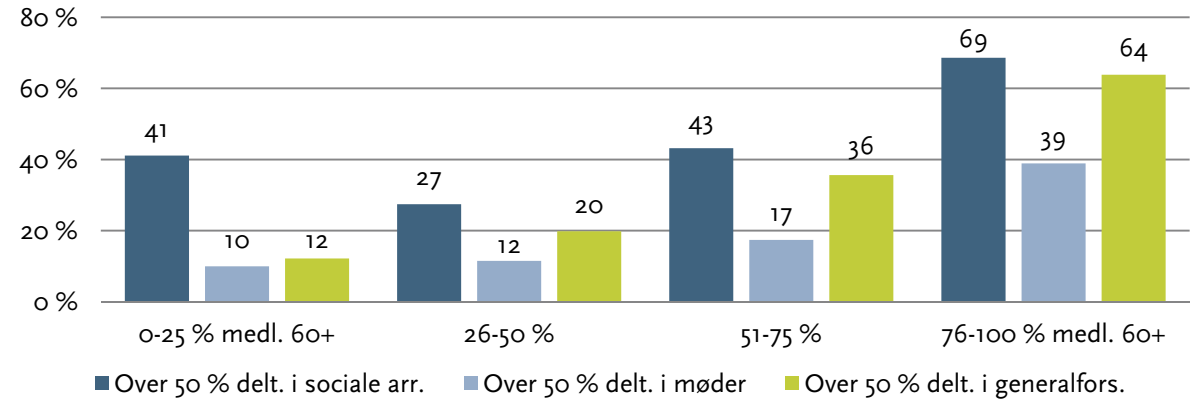

Andelen af foreninger med forskellige former for medlemstilknytning, fordelt på andelen af medlemmer over 60 år.

Foreninger med mange ældre i medlemsskaren oplever en for foreningslivet usædvanlig opbakning til især medlemsmøder og generalforsamling. Blandt alle idrætsforeninger har henholdsvis 42 pct., 12 pct. og 18 pct. besøg af over halvdelen af medlemmerne til sociale arrangementer, medlemsmøder og generalforsamling. I foreninger, hvor mere end tre fjerdedele af medlemmerne er over 60 år, er tallene væsentligt højere. Som søjlerne yderst til højre i ovenstående figur illustrerer, er det reglen snarere end undtagelsen i foreninger med mange ældre, at over halvdelen af medlemmerne deltager i sociale arrangementer og generalforsamling.

I de foreninger, hvor det derimod er de unge under 19 år, der udgør størstedelen af medlemmerne, er situationen anderledes. Blandt foreninger med mere end 75 pct. unge er det kun 3 og 6 pct. af foreningerne, der har deltagelse af over halvdelen af medlemmerne til medlemsmøder og generalforsamling. Medlemmernes deltagelse i sociale arrangementer i foreninger med mange unge ligner i stor træk gennemsnittet for alle idrætsforeninger.

Forholdet mellem medlemmernes alder og deres tilknytning til foreningerne illustrerer nogle centrale potentialer og udfordringer for foreninger med henholdsvis mange ældre og mange unge. Ovenstående tal er endnu et eksempel på det store potentiale i den aldrende del af medlemsskaren i idrætsforeningerne: En højere alder i medlemsskaren fører lettere en højere medlemstilknytning med sig, hvilket igen har en stor og positiv effekt på frivilligheden i foreningen. Det ligger derfor mere lige til for foreninger med en stor andel af personer over 60 år blandt medlemmerne at udnytte denne sammenhæng og udbygge det sociale liv i foreningen og opbakningen omkring fælles møder. Det vil nemlig med stor sandsynlighed gøre det lettere for foreningen at skaffe de frivillige, der er brug for.

Denne udlægning af tallene tager dog udgangspunkt i, at tilknytningen til foreningerne er udtryk for en livsfaseeffekt, hvor folk over 60 år generelt er mere tilbøjelige til at deltage i det sociale og i møderne. Hvis tilknytningen derimod er udtryk for en generationseffekt, og de yngre medlemmer tager deres lave foreningstilknytning med sig gennem hele livet, så kan foreningerne i fremtiden få endnu sværere ved at lokke medlemmerne, også de ældre, til sociale arrangementer og møder.

Medlemstilknytningen i foreninger med mange unge er typisk mindre, og vejen til at have gavn af stor deltagelse i sociale arrangementer og møder er derfor noget længere. Men det betyder ikke, at foreninger med en ung medlemsskare skal lade være med at tage udfordringen op. Det er tydeligt, at sociale arrangementer har en større appel blandt foreninger med mange unge medlemmer, og det kunne derfor være et sted at starte. Fællesskab i foreningen er en afgørende faktor for frivilligheden, og det betyder i første omgang mindre, om medlemmerne er fælles om sociale arrangementer eller om møder og generalforsamlinger.

Engagerede medlemmer i holdboldspils- og aktivitetsforeninger

Unge medlemmer er særligt interesserede i at deltage i sociale arrangementer i foreningerne. Det viser sig tydeligt, når man ser nærmere på, hvordan medlemmernes tilknytning varierer i mellem de forskellige foreningstyper.

Figur 58: Lav tilknytning til medlemmerne i motionsforeninger (pct.)

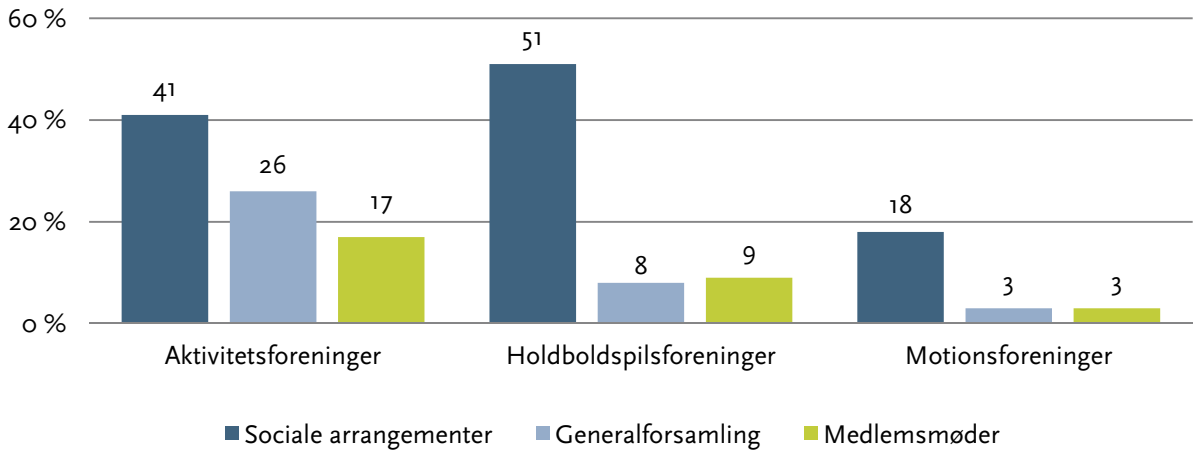

Andelen af foreninger, hvor over halvdelen af medlemmerne deltager i de tre former for arrangementer, inden for hver foreningstype.

Samlet set er aktivitetsforeningerne de foreninger, der har mest succes med at samle folk til sociale arrangementer, generalforsamling og medlemsmøder. Holdboldspilsforeningerne skiller sig dog ud ved, at 51 pct. af dem har deltagelse af over halvdelen af deres medlemmer til sociale arrangementer. Her er det foreningerne med mange unge medlemmer, der trækker op. I motionsforeningerne finder man den laveste medlemstilknytning blandt alle danske idrætsforeninger.

En stærk medlemstilknytning er med til at gøre arbejdet med at rekruttere og fastholde frivillige lettere i aktivitetsforeningerne. Men også i de holdboldspilsforeninger og de meget få motionsforeninger, hvor der er stor opbakning til sociale arrangementer og møder, er udfordringerne med frivilligheden mere overskuelige. De positive sammenhænge mellem medlemmernes tilknytning og frivilligheden i foreningerne findes, kort sagt, på tværs af de tre typer af foreninger.

Både i aktivitets-, holdboldspils- og motionsforeninger hænger en stærkere medlemstilknytning sammen med højere frivillighedsgrad og større opbakning til frivillighedsidealerne, ligesom det gør det lettere at rekruttere og fastholde de frivillige.

Udfordringerne med at skabe tilslutning til sociale arrangementer og mødeaktiviteter er blot meget forskellige. Aktivitetsforeningerne har for en stor dels vedkommende gavn af en allerede eksisterende tilknytning, som de kan udnytte og udbygge. I holdboldspilsforeningerne er sociale arrangementer det helt store trækplaster, og foreningerne kan eventuelt bruge dem som en indgang for de unge medlemmer til foreningens mødeaktiviteter og det frivillige arbejde i øvrigt. Hvorfor ikke afholde medlemsmøder eller generalforsamling i forbindelse med sociale arrangementer?

I motionsforeningerne er det nogle andre spørgsmål, man med fordel kan stille sig selv i lyset af den lave medlemstilknytning. Først og fremmest om man egentlig ønsker en højere grad af opbakning fra medlemmerne til møder og sociale arrangementer. Tallene i figur 58 bekræfter, at motionsforeningernes medlemmer for en stor dels vedkommende udgøres af aktive individualister, der ikke har en særlig tilknytning til foreningen ud over det idrætslige, som kan dyrkes på egen hånd eller i mindre fællesskaber. Hvis motionsforeningerne vil ændre på medlemstilknytningen og have flere til sociale arrangementer og møder, kan de komme til at pille ved den foreningskultur, som er årsagen til at en stor del af de aktive overhovedet er medlemmer.

Afrunding

Medlemmernes aldersfordeling og særligt deres tilknytning til foreningen spiller en væsentlig rolle i forhold til, hvor let eller svært foreningen oplever det at rekruttere nye frivillige og fastholde eksisterende trænere og ledere.

Figur 59: Engagerede og sociale medlemmer gør rekrutteringen mere overskuelig

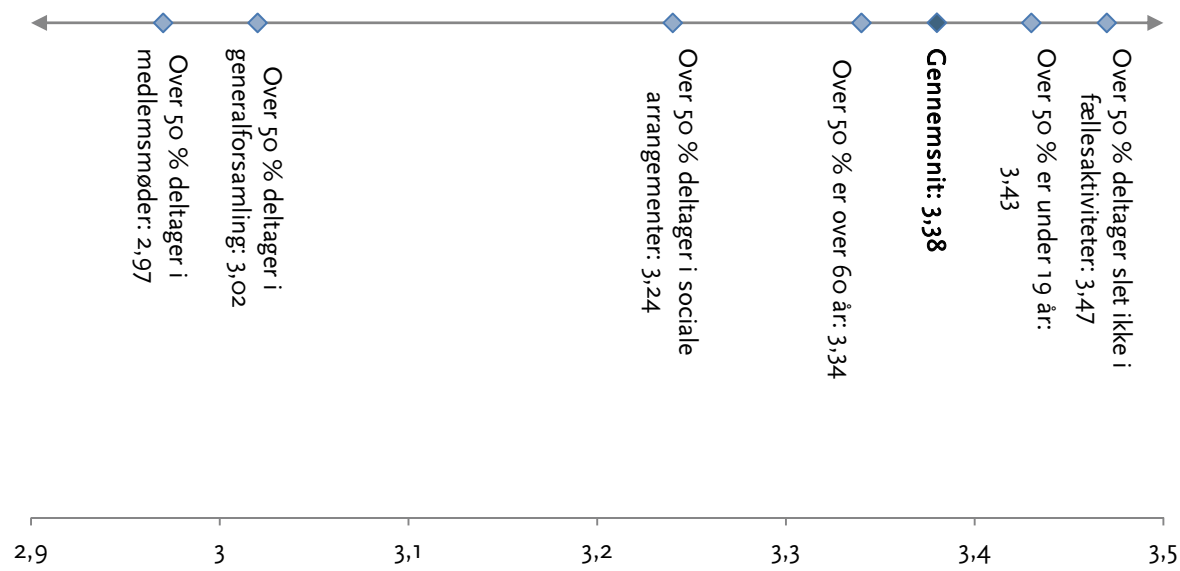

Gennemsnit for forskellige medlemsfordelinger på rekrutteringsindekset. Jo lavere tal (jo længere mod venstre), desto lettere har foreningerne ved rekruttering af frivillige. Omvendt betyder højere tal (længere mod højre), at foreningerne har sværere ved rekrutteringen.

Rekrutteringsindekset herover viser, hvordan alle former for medlemstilknytning har positive effekter på foreningernes oplevede vanskeligheder med at rekruttere frivillige. Når mere end halvdelen af

medlemmerne i en forening deltager i sociale arrangementer, generalforsamling eller medlemsmøder i øvrigt, er det væsentligt lettere at rekruttere frivillige, end det er i foreninger, hvor medlemstilknytningen ikke er lige så stor. En høj grad af medlemsdeltagelse i møder og til generalforsamling er de to former for tilknytning, der har den største positive effekt på rekrutteringen. Når en stor del af medlemmerne derimod er svære at lokke til fællesaktiviteter overhovedet, bliver det også sværere for foreningen at skaffe sig flere frivillige.

Det er især i foreninger med mange mennesker over 60 år blandt medlemmer, at der er stor opbakning til møder og generalforsamling. Foreninger, hvor over halvdelen af medlemmerne er over 60 år har derfor typisk en smule lettere ved at rekruttere frivillige end foreninger med mange unge medlemmer. Det er dog ikke et udtryk for, at unge mennesker ikke engagerer sig i deres idrætsforening. De unge deltager i stor stil i sociale arrangementer, men er til gengæld noget sværere for foreningerne at få med til generalforsamling og andre medlemsmøder. Det giver forskellige muligheder og udfordringer i foreningerne inden for de forskellige typer, som dette kapitel har beskrevet.

9. Geografi

Ligesom idrætsgren og antallet af medlemmer kan gøre en forskel, kan der alene i den geografiske placering af foreningerne være forskelle på frivilligheden. Dette kapitel ser nærmere på sådanne geografiske forskelle og går yderligere i dybden med de lokale og kommunale forhold, der kan tænkes at spille ind på foreningslivets besvær og succes med at tiltrække og fastholde frivillige kræfter.

Små forskelle på regioner

Den overordnede inddeling af Danmark i regioner giver ikke mange iøjnefaldende resultater i forhold til frivilligheden i foreningslivet. Det er relativt små forskelle, der adskiller idrætsforeningerne i de fem regioner. Antallet af frivillige i forhold til antallet af medlemmer er dog et område, hvor der er en synlig forskel regionerne imellem.

Figur 60: Færrest frivillige i Hovedstaden

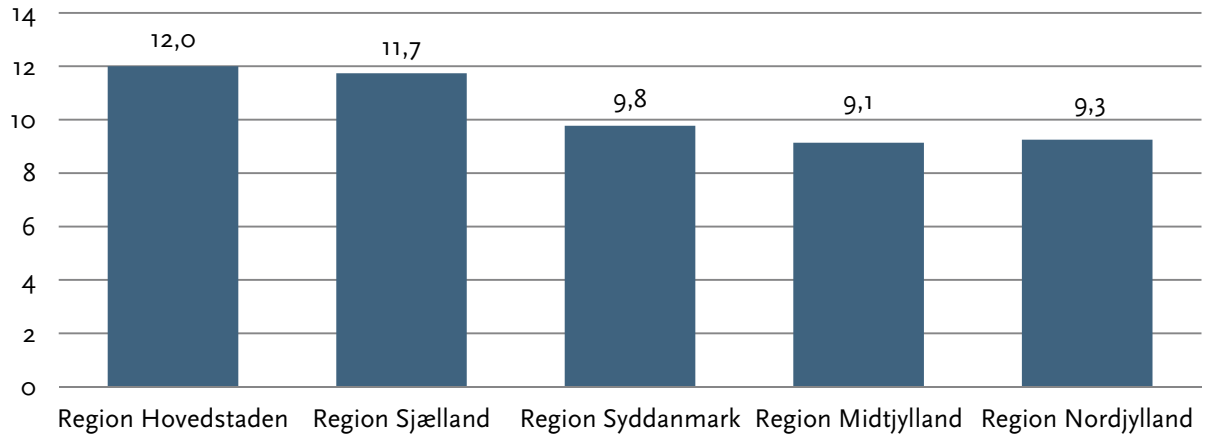

Det gennemsnitlige antal medlemmer for hver frivillig i foreningerne, fordel på regioner.

Frivillighedsgraden i idrætsforeningerne ændrer sig en smule, når man bevæger fra København mod vest og nord. I Region Hovedstadens foreninger er der i gennemsnit 12 medlemmer for hver frivillig. Cirka det samme er der i Region Sjælland. I Region Syddanmark er der cirka ti medlemmer for hver frivillig, og i Region Midtjylland og Region Nordjylland er antallet af medlemmer pr. frivillig lavere og frivillighedsgraden dermed højest. Det er samtidig i disse to regioner, at det på tværs af foreningerne er lettest at rekruttere frivillige. Det fremgår af rekrutteringsindekset i figur 73 til sidst i dette kapitel, hvor det også viser sig, at foreningerne i Region Sjælland lader til at have sværest ved rekrutteringen. Variationerne mellem regionerne er dog ikke store og bunder for en dels vedkommende i andre forskelle mellem foreningerne rundt omkring i landet.

Figur 61: Mange holdboldspilsforeninger i Jylland (pct.)

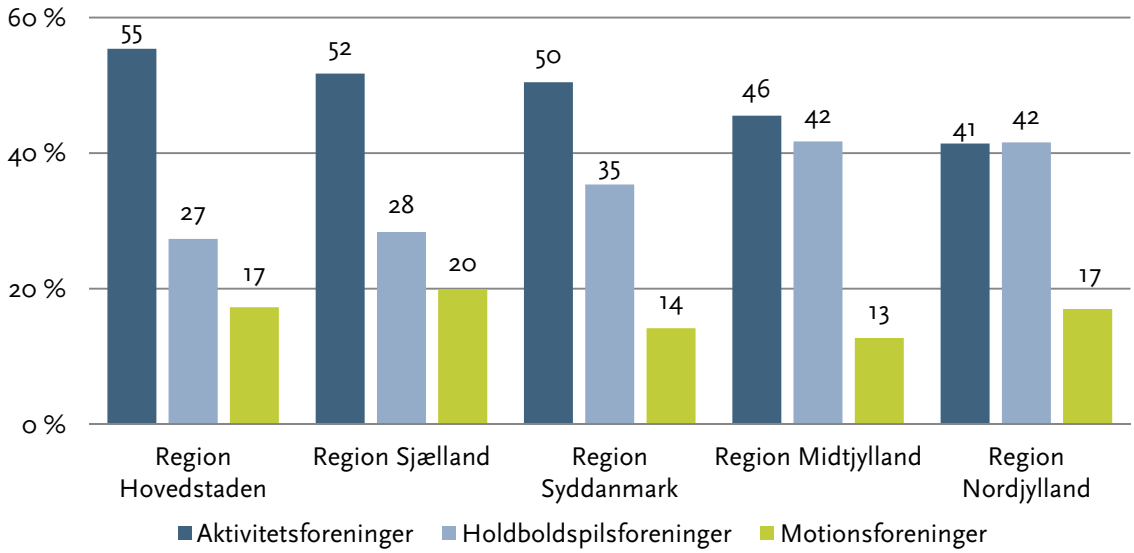

Foreningernes fordeling på foreningstyper inden for regionerne.

Ovenstående figur viser, ligesom den foregående, at der er en nogenlunde ensartet udvikling fra øst mod vest og nord i landet. Aktivitetsforeningernes andel falder fra 55 pct. i Region Hovedstaden til 41 pct. i Region Nordjylland, hvor der er flere holdboldspilsforeninger. Mens andelen af motionsforeninger er relativt stabilt mellem 13 og 20 pct., er det tydeligt, at holdboldspilsforeningerne udgør en større del af den foreningsorganiserede idræt i det jyske end i de øvrige egne af landet.

De små forskelle mellem foreningernes frivillighed i de forskellige regioner er dog ikke et resultat af, at foreningstyperne fordeler sig forskelligt i landet. Som det blev nærgående beskrevet i kapitel 6, spiller foreningstyperne ganske vist en væsentlig rolle i forhold til frivilligheden, men der er ikke en entydig sammenhæng i regionerne. Eksempelvis er der færrest kvinder blandt de frivillige i Region Hovedstaden, selvom det er regionen med den næststørste andel af motionsforeninger, som ellers generelt har mange kvindelige frivillige. På samme måde lader foreningerne i Region Midtjylland og Region Nordjylland til at have lettest ved rekrutteringen på trods af, at holdboldspilsforeningerne, der generelt har svært ved rekrutteringen, fylder mest i netop de to regioner.

Regionerne giver et indtryk af, at lokale forhold gør en forskel, men understreger også, at man for at forstå forskellene og deres årsager bedre må se mere detaljeret på landkortet og foreningslivet rundt omkring i landet. For at blive klogere på, hvordan frivillighed og geografi hænger sammen, må man altså et spadestik dybere i analysen af tallene.

Urbanisering mindsker frivillighedsgraden

Tallene fra Region Hovedstaden antyder det, og et nærmere kig på urbaniseringsgrad bekræfter, at foreninger i befolkningstætte områder generelt har færre frivillige.

Figur 62: Lav frivillighedsgrad i storbyerne

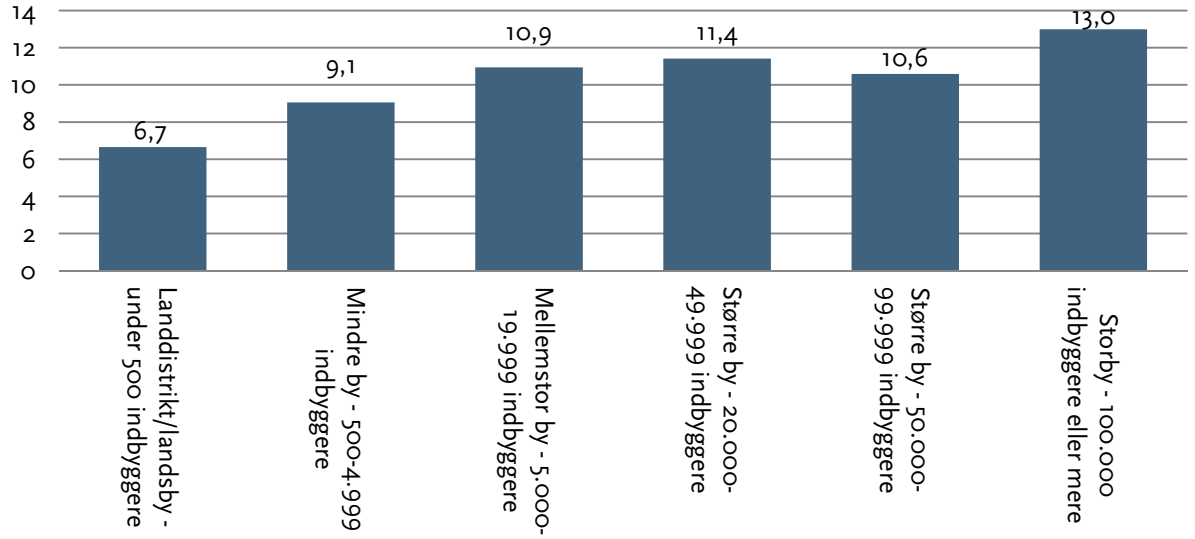

Det gennemsnitlige antal medlemmer pr. frivillig i foreningerne, fordelt på urbaniseringsgrad.

Sammenhængen mellem befolkningstætheden i foreningens aktivitetsområde og frivillighedsgraden er tydelig i figuren ovenfor. Foreninger i områder med under 500 indbyggere har i gennemsnit en frivillig træner eller leder for hver 6,7 medlemmer. Derfra stiger tallet, hvilket betyder, at frivillighedsgraden falder, fordi der bliver længere mellem de frivillige i takt med stigende indbyggertal i lokalområdet. Der er dog et lille dyk i byer med 50.000 til 99.999 indbyggere, hvor antallet af medlemmer pr. frivillig dog stadig ligger over landsgennemsnittet på 10,4. Frivillighedsgraden er lavest i de største byer, hvor der i gennemsnit er 13 medlemmer for hver frivillig.

I forlængelse af den lavere frivillighedsgrad i de større byer er det måske ikke overraskende, at der også er en tendens til, at foreningerne i disse områder i højere grad benytter sig af lønnede folk på trænersiden. Storbyforeningerne er ikke meget mere professionaliserede end øvrige idrætsforeninger, men tendensen er der og bekræftes af, at foreningerne i mere urbaniserede områder oftere end øvrige foreninger har haft en fremgang i antallet af lønnede over de seneste fem år.

Den lavere frivillighedsgrad og større professionalisering er dog ikke umiddelbart et resultat af, at det er sværere at rekruttere frivillige i de større byer. Variationen mellem rekrutteringsbesværet i foreningerne i forskelligt befolkede områder er meget lille og ikke entydig i nogen retning. Idrætsforeningerne i mindre byer og landdistrikter har hverken lettere eller sværere ved at skaffe frivillige end idrætsforeningerne i de større byer.

Der er dog den forskel, som også blev beskrevet i forhold til regionerne, at visse typer af foreninger i højere grad findes i bestemte områder af landet. I landdistrikter og mindre byer er der overtal af holdboldspilsforeninger, mens aktivitetsforeningerne udgør flertallet, når lokalområdet huser mere end 5.000 indbyggere. Det er en del af forklaringen på, at frivillighedsgraden i de mindst urbaniserede områder er så høj.

Kommunale variationer

Selv efter sammenlægningen i 2007 er der for mange kommuner til, at der i denne sammenhæng er mulighed for at gå i dybden med, hvordan frivilligheden i de lokale idrætsforeninger ser forskellige ud i hver især. Der er desuden i mange mindre kommuner så få idrætsforeninger, at en nærmere analyse på kommuneniveau ikke giver mening, ligesom det var tilfældet i forhold til specifikke idrætsgrene.

Af naturlige grunde er det ikke muligt at gå dybere ind i, hvordan frivilligheden ser ud i curlingforeninger i Langeland Kommune, mens selv når man breder perspektivet ud, repræsenterer curling og Langeland i sig selv for små enheder at se nærmere på rent statistisk. Derfor vil billedet af frivilligheden i forskellige kommuner, ligesom frivilligheden forskellige idrætter, blive tegnet på baggrund af forskellige typer af kommuner, som har nogle grundlæggende ting til fælles.

Inden da er der dog enkelte kommuner, hvor antallet af foreninger, modsat på Langeland, er stort nok til at se nærmere på, og hvor frivilligheden skiller sig ud på interessant vis.

Både godt og skidt på Lolland

Lolland Kommune er et af de steder i landet, hvor foreningerne er mest enige i udsagn som 'Idrætsforeningerne skal betragte foreningen som et fællesskab, hvor det forventes, at man yder en frivillig indsats' og 'Alle, der har lyst og interesse i foreningens aktiviteter, kan bruges som frivillig uanset uddannelse og kvalificationer'. Der er meget stor opbakning til frivillighedens idealer, og på overfladen trives frivilligheden i Lolland Kommunes idrætsforeninger. Også når man ser på frivillighedsgraden i foreningerne ligger det lige for, at udnævne Lolland til en af frivillighedens højborge.

Figur 63: Høj frivillighedsgrad i Lolland Kommunes foreninger

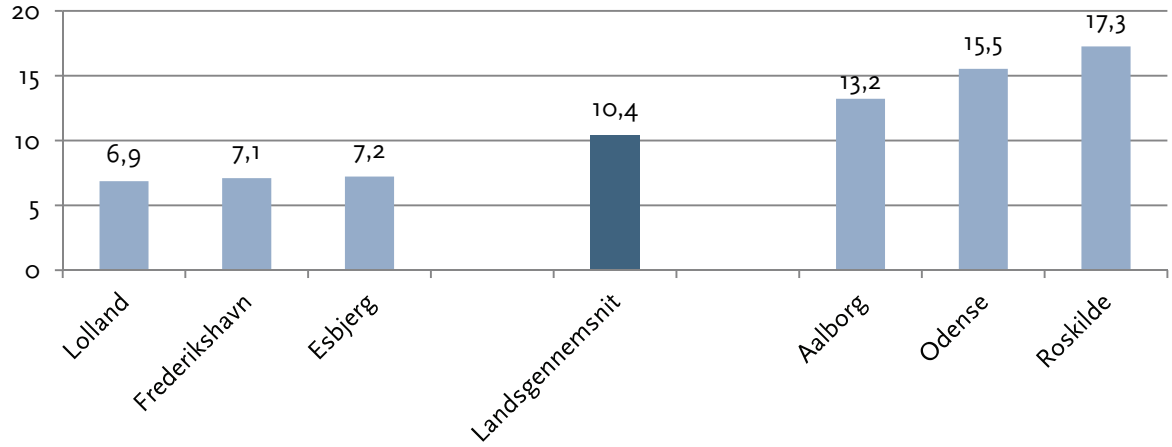

Top-tre og bund-tre over gennemsnitligt antal medlemmer pr. frivillig i kommunernes foreninger. Kun kommuner, hvor mere end 50 foreninger deltager i undersøgelsen, er medtaget.

Lolland er et af de steder i landet, hvor frivillighedsgraden er højest. I Idrætsforeningerne i kommunen er der i gennemsnit kun knap syv medlemmer for hver frivillige leder eller træner. I andre egne af landet er tallet op til to en halv gange højere.

Alligevel er Lolland Kommunes idrætsforeninger ikke den solstrålehistorie på frivillighedssiden, som det umiddelbart kunne se ud. Det er en af de kommuner, hvor foreningerne har sværest ved at skaffe nye frivillige, og i 30 pct. af foreningerne er antallet af frivillige gået tilbage over de seneste fem år.

Selvmodsigende frivillighed i Esbjerg

Idrætsforeningerne i Esbjerg Kommune repræsenterer, ligesom idrætsforeningerne i Lolland Kommune, en række umiddelbare selvmodsigelser, når man ser nærmere på frivilligheden.

Figur 64: Esbjergs foreninger er blandt de største

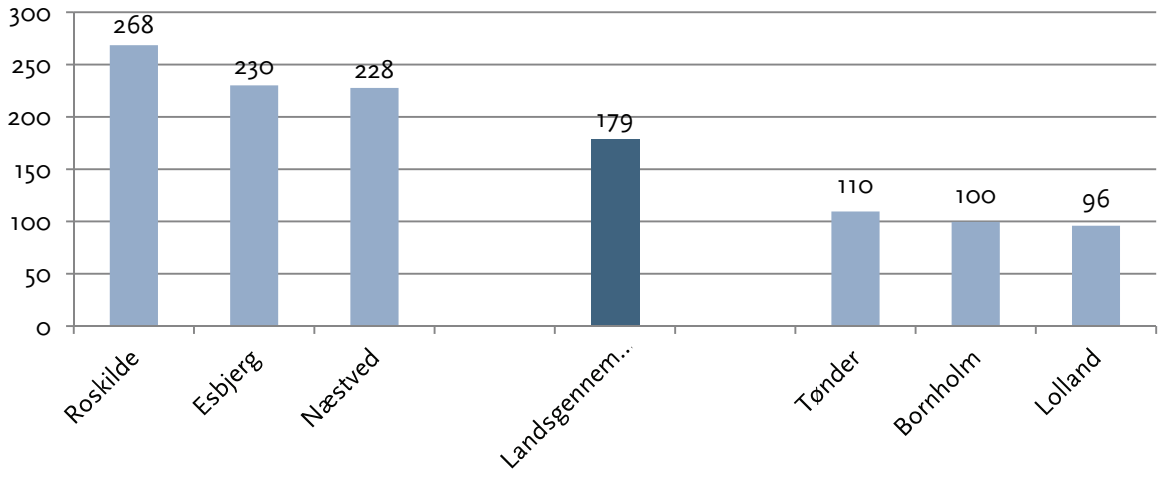

Top-tre og bund-tre over gennemsnitligt antal medlemmer i kommunernes foreninger. Kun kommuner, hvor mere end 50 foreninger deltager i undersøgelsen, er medtaget.

Som ovenstående figur viser, hører Esbjerg i fællesskab med Roskilde og Næstved til i toppen af listen over, hvor store foreningerne i kommunen i gennemsnit er. I Esbjerg er der gennemsnitligt 230 medlemmer i hver forening, hvilket uden tvivl hænger sammen med, at motionsforeningerne og holdboldspilsforeningerne fylder lidt mere i det vestjyske end på landsplan. Aktivitetsforeninger, som typisk har færre medlemmer, udgør en mindre del af den foreningsorganiserede idræt i Esbjerg.

Figur 63 illustrerer imidlertid, hvordan Esbjerg Kommune hører til blandt kommunerne med den højeste frivillighedsgrad på trods af, at de lokale idrætsforeninger hører til blandt de største i landet. Samtidig har de esbjergensiske foreninger lettere end gennemsnittet ved at skaffe sig nye frivillige. Det er på trods af, at medlemmerne er mindre socialt engagerede i foreningslivet i Esbjerg end andre steder i landet, hvilket, som kapitel 8 viste, ellers en vigtig faktor for et levende foreningsliv og stærk frivillighed.

Figur 65: Variation i samarbejdet med den kommunale forvaltning (pct.)

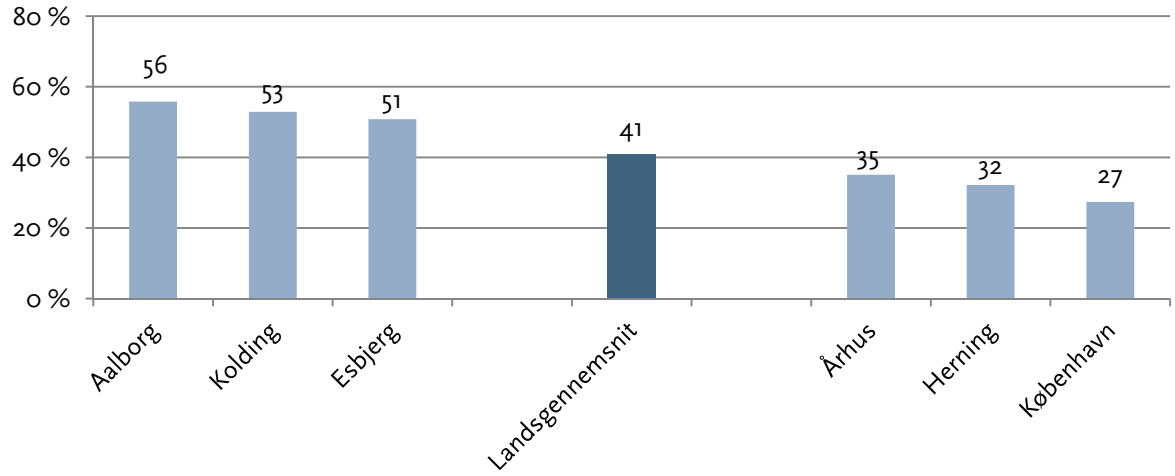

Top-tre og bund-tre over, hvor stor en andel af kommunernes foreninger, der samarbejder med den kommunale forvaltning. Kun kommuner, hvor mere end 50 foreninger deltager i undersøgelsen, er medtaget.

En af årsagerne til Esbjerg Kommunes idrætsforeningers relative succes i forhold til de frivillige kunne ligge i udadvendtheden og samarbejdet med kommunen.

Kommunen gør mere gavn end skade

Overstående figur viser dog mere end bare esbjergensiske foreningsvilkår. Som beskrevet i kapitel 7, er der en tendens til, at samarbejde generelt og samarbejde med den kommunale forvaltning i særdeleshed har en positiv effekt på de lokale foreningers succes med at skaffe frivillige. Selvom andre væsentlige faktorer også spiller ind, illustrerer figur 65 udmærket denne sammenhæng i og med, at foreningerne i Aalborg, Kolding og Esbjerg i gennemsnit har lettere ved rekrutteringen end foreningerne i Aarhus, Herning og København.

Kommunalt samarbejde kan dog også være en vej ind i et system, som ofte siges at bureaukratisere og besværliggøre foreningernes arbejde, herunder arbejdet med at rekruttere og fastholde frivillige. På landsplan er det lidt færre end hver tredje forening, der mener, at krav fra kommunen i forbindelse med støtte og faciliteter udgør en barriere, som gør arbejdet med at skaffe frivillige sværere. Også her, er der store forskelle fra kommune til kommune.

Figur 66: Over halvdelen af Silkeborgs foreninger oplever kommunale krav som en barriere for frivilligheden (pct.)

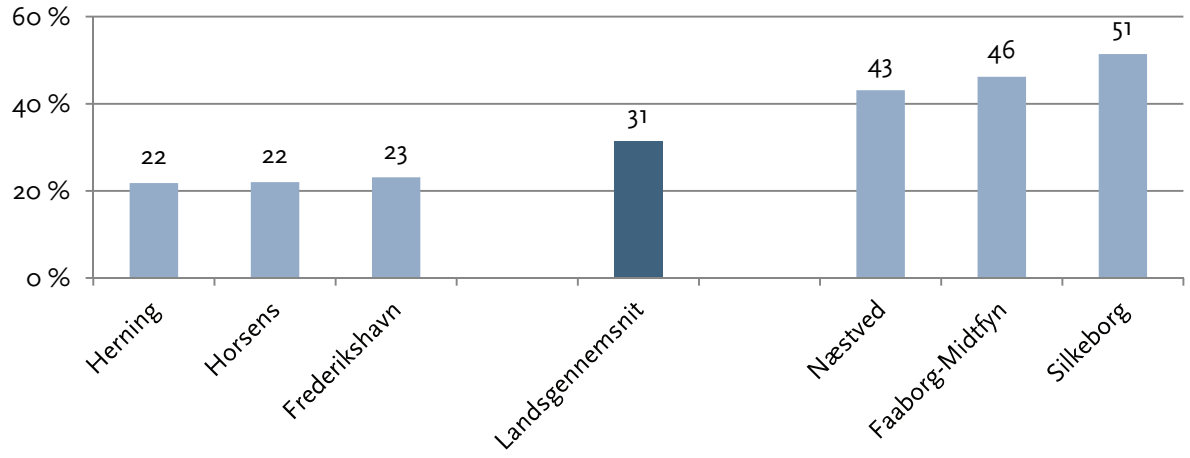

Top-tre og bund-tre over, hvor stor en andel af kommunernes foreninger, der oplever, at kommunale krav gør det vanskeligt at rekruttere og fastholde frivillige. Kun kommuner, hvor mere end 50 foreninger deltager i undersøgelsen, er medtaget.

I Herning, Horsens og Frederikshavn er det blot mellem hver fjerde og hver femte forening, der oplever kommunens krav som et problem, mens over halvdelen af foreningerne i Silkeborg Kommune utilfredse med kommunens krav. Det kan tages som en indikator for, hvordan kontakten mellem foreninger og forvaltninger fungerer rundt om i landet.

Man kunne måske forvente, at der ville være en sammenhæng mellem, om foreningerne oplever kommunen som et problem, og om de rent faktisk har et formelt samarbejde med den kommunale forvaltning. Enten positivt ved at samarbejdet letter kommunikationen mellem foreninger og kommuner, eller negativt ved at samarbejdet resulterer i endnu flere krav fra kommunen. Der er dog ingen tydelig sammenhæng mellem kommunalt samarbejde og oplevelsen af kommunale krav i foreningerne.

En anden sammenhæng er værd at nævne, selvom den ikke er til stede. Eller netop fordi, den ikke er til stede. Der er nemlig ikke nogen sammenhæng mellem, om foreningerne oplever kommunale krav, som gør det vanskeligt at rekruttere og fastholde frivillige, og hvor svært de samlet set har ved at rekruttere nye frivillige til alt fra lederposter til ad hoc-hjælpere. Bureaukrati og papirnusseri, som har afsæt i kommunen, opleves givetvis som en reel udfordring for mange foreningsledere, men som direkte barriere for rekruttering og fastholdelse af frivillige gør kommunale krav ingen forskel.

Rundt om i landets kommuner er der meget delte meninger om den offentlige støtte. Offentlig støtte kan være mange ting, men vil for de enkelte idrætsforeninger ofte have kommunen som afsender. På landsplan fordeler foreningerne sig helt ligeligt med en tredjedel tilfredse eller meget tilfredse, en tredjedel, som hverken er tilfredse eller utilfredse, og en tredjedel utilfredse eller meget utilfredse med den offentlige støttes størrelse. Størst tilfredshed er der i Slagelse og Esbjerg Kommune, hvor 58 pct. af foreningerne er tilfredse eller meget tilfredse med den offentlige støttes størrelse.

Selvom offentlig støtte er en ressource, som foreningerne kan opleve besvær med at få nok af, lader det ikke til at få dem til at se bort fra den. Tværtimod, så er de foreninger, der får mest i offentlig støtte også dem, der er mest utilfredse med den offentlige støttes størrelse. Og samtidig er de også mest tilbøjelige til at mene, at de bliver mere afhængige af offentlige tilskud i fremtiden. På landsplan er det cirka hver tredje forening, der forestiller sig at blive mere afhængig af offentligt støtte.

Kommunetyper

For at undersøge andre kommunespecifikke forhold nærmere uden at overse de mange kommuner, hvor et lavt antal foreninger i undersøgelsen gør det uholdbart at se på dem enkeltvis, vil den resterende del af dette kapitel kategorisere foreningerne inden for fem forskellige kommunetyper:

- **Storbykommuner** er kommuner, hvori der ligger en by med over 50.000 indbyggere[8]. Bemærk at Tårnby og Gentofte er talt med som storbykommuner, fordi de er bymæssigt forbundet med København. *De 12 storbykommuner er: Esbjerg, Frederiksberg, Gentofte, Horsens, Kolding, København, Odense, Randers, Tårnby, Vejle, Aalborg og Aarhus.*
- **Provinsbykommuner** er kommuner, hvori der ligger en eller flere byer med over 20.000 indbyggere (men altså ikke over 50.000 indbyggere). Bemærk at byer, der passer i denne kategori men også passer på definitionen af vestegns- eller udkantskommuner (se nedenfor) er talt med som vestegns- eller udkantskommuner og *ikke* som provinsbykommuner. *De 12 provinsbykommuner er: Fredericia, Helsingør, Herning, Hillerød, Holstebro, Hørsholm, Køge, Næstved, Roskilde, Silkeborg, Slagelse og Viborg.*
- **Udkantskommuner** er kommuner, hvis største by har mindre end 30.000 indbyggere og som ligger mere end 40 km. fra nærmeste stærke geografiske center (byer med over 40.000 arbejdspladser, og som har flere indpendlere end udpendlere) og mere end 30 km. fra det nærmeste geografiske center i øvrigt (kommuner med mindst 10.000 arbejdspladser med flere indpendlere end udpendlere)[9]. *De 20 udkants-kommuner er: Bornholm, Haderslev, Kalundborg, Langeland, Lemvig, Lolland, Læsø, Norddjurs, Odsherred, Rebild, Samsø, Struer, Svendborg, Sønderborg, Thisted, Tønder, Varde, Vejen, Vordingborg og Ærø.*
- **Vestegnskommuner** er kommuner, der er dækket af Københavns Vestegns Politi og/eller af regionalavisen Vestegnens dækningsområde[10]. *De 13 vestegnskommuner er: Albertslund, Ballerup, Brøndby, Gladsaxe, Glostrup, Greve, Herlev, Hvidovre, Høje-Taastrup, Ishøj, Rødovre, Solrød og Vallensbæk.*
- **Mindre by- og landkommuner** er kommuner, hvor der ikke ligger en by med over 20.000 indbyggere, som samtidig ikke er udkants- eller vestegnskommuner. *De 40 mindre by- og landkommuner er: Allerød, Assens, Billund, Nordfyn, Brønderslev, Dragør, Egedal, Fanø, Favrskov, Faxe, Frederikshavn, Frederikssund, Halsnæs, Furesø, Faaborg-Midtfyn, Gribskov, Guldborgsund, Hedensted, Hjørring, Holbæk, Ikast-Brande, Jammerbugt, Kerteminde, Lejre, Lyngby-Taarbæk, Mariagerfjord, Middelfart, Morsø, Nyborg, Odder, Ringkøbing-*

[8] Indbyggertal fundet på:
http://da.wikipedia.org/wiki/Danmarks_st%C3%B8rste_byer - besøgt d. 9. august 2011
[9] Se i øvrigt: http://da.wikipedia.org/wiki/Udkantsdanmark - besøgt d. 9. august 2011
[10] Se i øvrigt: http://da.wikipedia.org/wiki/Vestegnen - besøgt d. 9. august 2011

Skjern, Ringsted, Rudersdal, Skanderborg, Skive, Sorø, Stevns, Syddjurs, Vesthimmerland og Aabenraa.

Kommunerne er således inddelt efter visse antagelser om ensartede lokale forudsætninger på baggrund af befolkningens størrelse og den geografiske placering. Eksempelvis kan der være særlige udfordringer forbundet med at være idrætsforening i en storbykommune, hvor der findes mange andre idræts- og fritidstilbud i og uden for foreningslivet. Vestegnskommuner repræsenterer i vid udstrækning boligområder, hvorfra en stor del af befolkningen pendler til og fra arbejde, og udkantskommuner bliver ofte udstillet som problemområder med lav økonomisk vækst, høj arbejdsløshed og fraflytning. Det er nogle af disse forhold, som det er interessant at se nærmere på i en frivillighedssammenhæng.

Tabel 5: Kommunetypernes kendetegn og særpræg

	Storby-kommuner	Provinsby-kommuner	Udkants-kommuner	Vestegns-kommuner	Mindre by- og land-kommuner
Gennemsnitlig størrelse	189 medl.	190 medl.	144 medl.	202 medl.	178 medl.
Foreningernes fordeling på foreningstyper	A: 47 pct. H: 38 pct. M: 15 pct.	A: 54 pct. H: 32 pct. M: 14 pct.	A: 52 pct. H: 33 pct. M: 15 pct.	A: 56 pct. H: 27 pct. M: 18 pct.	A: 47 pct. H: 36 pct. M: 17 pct.
Medlemmernes gennemsnitlige fordeling på aldersgrupper	0-18: 30 pct. 19-25: 11 pct. 26+: 59 pct.	0-18: 38 pct. 19-25: 8 pct. 26+: 54 pct.	0-18: 38 pct. 19-25: 8 pct. 26+: 54 pct.	0-18: 30 pct. 19-25: 7 pct. 26+: 63 pct.	0-18: 40 pct. 19-25: 8 pct. 26+: 52 pct.
Gennemsnitlig frivillighedsgrad	11,5 medl. pr. frivillig	10,7 medl. pr. frivillig	8,8 medl. pr. frivillig	12,7 medl. pr. frivillig	9,7 medl. pr. frivillig
Rekrutteringsindekset	Relativt let rekruttering	Gennemsnitlig rekruttering	Relativt svær rekruttering	Relativt svær rekruttering	Gennemsnitlig rekruttering
Frivillighedsidealerne	Relativt lille opbakning	Gennemsnitlig opbakning	Relativt stor opbakning	Relativt lille opbakning	Gennemsnitlig opbakning

Oversigten viser, at der er små forskelle mellem frivilligheden i idrætsforeningerne i de forskellige typer af kommuner. Forskellene er dog ikke nær så store, som forskellene mellem forskellige typer af idrætsforeninger, som blev beskrevet i kapitel 6. Det er ikke overraskende, eftersom det må formodes at betyde mere for den enkelte forening, om den beskæftiger sig med boksning eller roning, end om den ligger på den ene eller den anden side af en kommunegrænse.

Ikke desto mindre er der forskellige forhold, som kommunetyperne kan være med til at kaste lys over. Og selvom der er tale om små variationer i nogle sammenhænge, er det ikke irrelevant at beskæftige sig en smule mere indgående med, hvad forskellene dækker over.

Storbykommunerne: Få unge medlemmer – mange næsten unge frivillige

En af de små forskelle, der er værd at hæfte sig ved i ovenstående figur, er fordelingen af henholdsvis foreningerne på foreningstyper og medlemmerne på aldersgrupper i storbykommunerne. Storbykommunerne er, sammen med de mindre by- og landkommuner, det sted i landet, hvor der er den største andel af holdboldspilsforeninger. Holdboldspilsforeningerne er typisk de foreninger, der har flest unge medlemmer, og man kunne derfor forvente, at den høje andel af holdboldspilsforeninger i kommunerne ville afspejle sig i en høj andel af unge medlemmer i kommunerne. Det er tilfældet i de mindre by- og landkommuner, men det gør sig ikke gældende i storbykommunerne, som faktisk har den laveste andel af medlemmer under 19 år. Københavns Kommune trækker gevaldigt ned i statistikken. Her er kun 14 pct. af foreningsmedlemmerne under 19 år.

Den lave andel af unge medlemmer i storbykommunerne kan have flere forklaringer. Blandt andet at kommunerne i almindelighed og København i særdeleshed som storbyer og steder for universitets- og videreuddannelse har en anden befolkningssammensætning end resten af landet. Børnefamilier flytter ofte til mindre befolkede områder, og det er måske det, der kan aflæses i medlemstallene i storbykommunernes idrætsforeninger.

Befolkningssammensætningen i storbykommunerne kan også aflæses i aldersfordelingen blandt de frivillige, hvor det er de unge voksne, der dominerer.

Figur 67: Mange under 40 år blandt storbykommunernes frivillige (pct.)

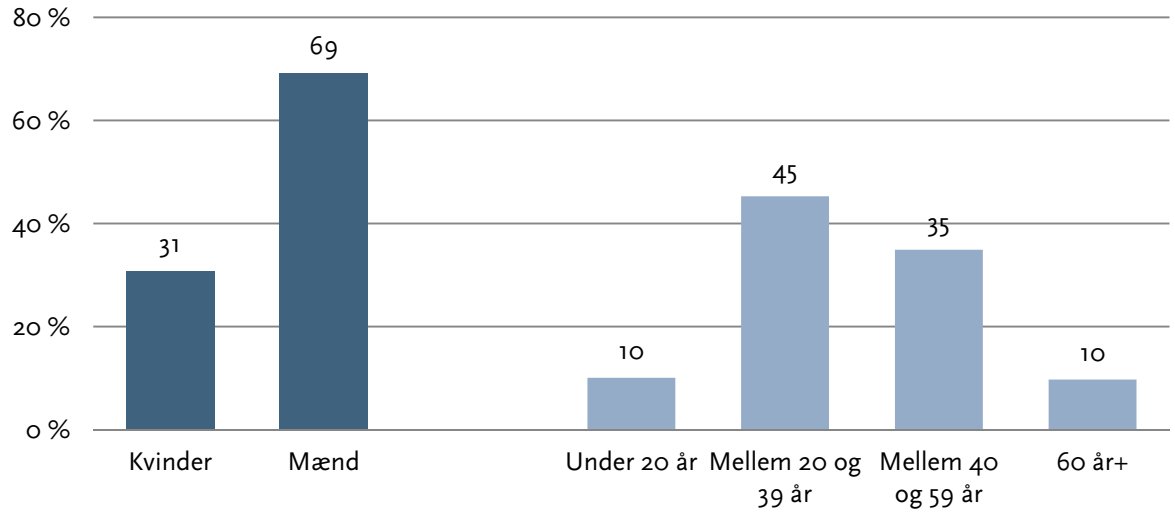

Køns- og aldersfordelingen blandt de frivillige (både trænere og ledere) i storbykommunerne.

I forhold til landets øvrige kommuner er der i storbykommunerne relativt mange frivillige under 40 år. Andelen af frivillige trænere og ledere mellem 20 og 39 år er på 45 pct., hvilket er noget højere end i nogen af de andre kommunetyper. Der er tilsvarende færre i de øvrige aldersgrupper, særligt de yngste under 20 år og de ældste over 60 år. Således er aldersfordelingen blandt de frivillige i storbykommunernes idrætsforeninger et billede på befolkningssammensætningen i kommunerne, hvor studerende og folk i den erhvervsaktive alder udgør en større andel end i resten af landet.

Man kunne forestille sig, at der for idrætsforeningerne i storbyen er en udfordring i at gøre sig interessant og relevant for medlemmer og ikke mindst for frivillige i et område med stor foreningstæt-

hed. Selvom der i de største byer ikke nødvendigvis er mange foreninger i forhold til antallet af indbyggere, er der unægtelig flere inden for en relativt lille afstand, som derfor i forhold til foreninger andre steder kan opleve en egentlig konkurrence om opmærksomhed. Foreningernes (u)nødvendighed kan med andre ord tænkes som et problem i arbejdet med at rekruttere frivillige.

Figur 68: Idrætsforeningerne er lige betydningsfulde i hele landet (pct.)

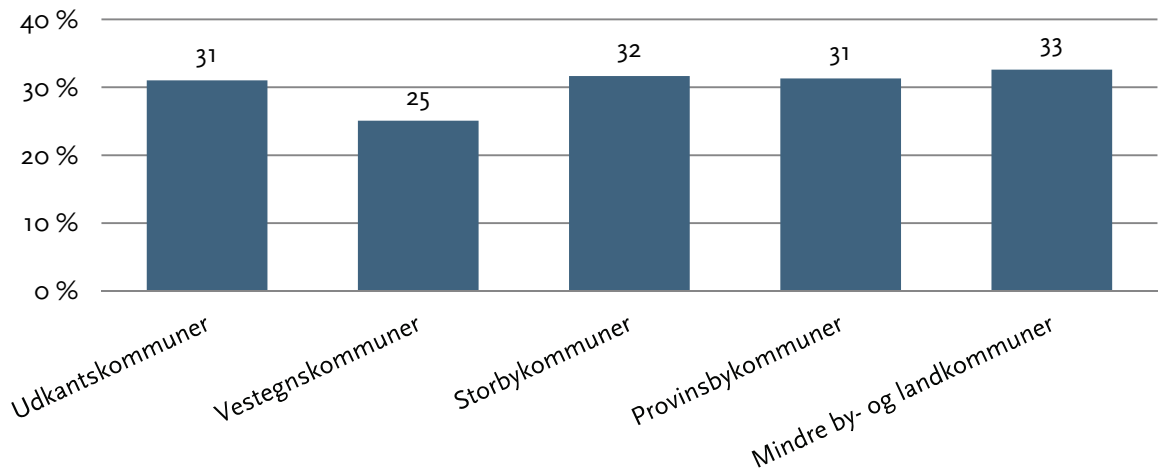

Andelen af foreningerne inden for kommunetyperne, der har svaret, foreningen betyder for lidt for medlemmerne.

Selvom det i Frivillighedsundersøgelsen ikke er de enkelte medlemmer, der er blevet spurgt, lader der ikke til, at der i storbykommunerne er en særlig udfordring for foreningerne i at gøre sig relevante for medlemmerne. Det er et problem, som knap hver tredje forening anfører, men det er ikke i højere grad et problem i storbykommuner end i resten af landets kommuner.

Tæt kommunalt samarbejde i vestegnskommuner

Ovenstående graf viser også, at heller ikke vestegnskommunernes idrætsforeninger har svært ved at berettige deres eksistens, selvom de hører til blandt de største foreninger med den laveste frivillighedsgrad. Det er i vestegnskommunerne, at den laveste andel af foreningerne ser manglende betydning hos medlemmerne som et forhold, der gør det vanskeligt at rekruttere og fastholde frivillige. Det taler imod, at vestegnskommunernes foreninger skulle have særlige problemer med en pendlerbefolknings løsere tilknytning til lokalområdet. Det samme gør det faktum, at foreningerne i vestegnskommunerne også ligger på den positive side af landsgennemsnittet på spørgsmålet, om der er for lidt sammenhold i byen/lokalområdet til at rekruttere frivillige. Endvidere er medlemmernes deltagelse i sociale arrangementer, generalforsamling og møder lige så stor på vestegnen, som den er i andre kommuner.

Figur 69: Relativt mange ældre frivillige i vestegnskommunerne (pct.)

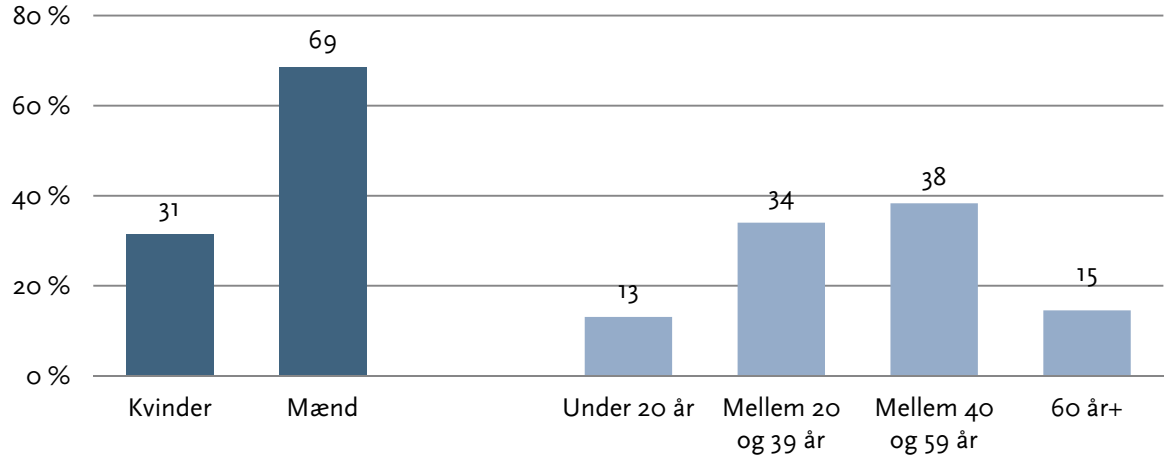

Køns- og aldersfordelingen blandt de frivillige (både trænere og ledere) i vestegnskommunerne.

I vestegnskommunerne er en relativt lille del af medlemmerne under 19 år. Tilsvarende har hver femte forening på vestegnen overvægt af medlemmer over 60 år, hvilket er noget højere end gennemsnittet for resten af landet. Denne fordeling går igen i aldersfordelingen blandt de frivillige trænere og ledere i idrætsforeningerne på i vestegnskommunerne, hvor man finder den største andel af folk over 60 år.

Idrætsforeningerne i vestegnskommunerne benytter sig i noget højere grad end gennemsnittet af kommunale anlæg og faciliteter. Lige under 80 pct. af foreningerne benytter udelukkende eller overvejende kommunale anlæg eller faciliteter i vestegnskommunerne, mens det tilsvarende gælder for 63 pct. af foreningerne på landsplan. Om det er grunden til, at der også i vestegnskommunernes foreninger er en større tendens til samarbejde mellem foreninger og kommunalforvaltningen, er uvist, men sikkert er det, at vestegnskommunernes idrætsforeninger også på det område skiller sig ud ved, at det er over halvdelen, der har et samarbejde med kommunen.

Ustabil udvikling i provinskommunerne og de mindre by- og landkommuner

Provinskommunerne og de mindre by- og landkommuners foreninger har fuldstændig ens fordelinger af de frivillige trænere og ledere på køn og alder.

Figur 70: Provinsbykommunerne og de mindre by- og landkommuners foreningers frivillige er ens (pct.)

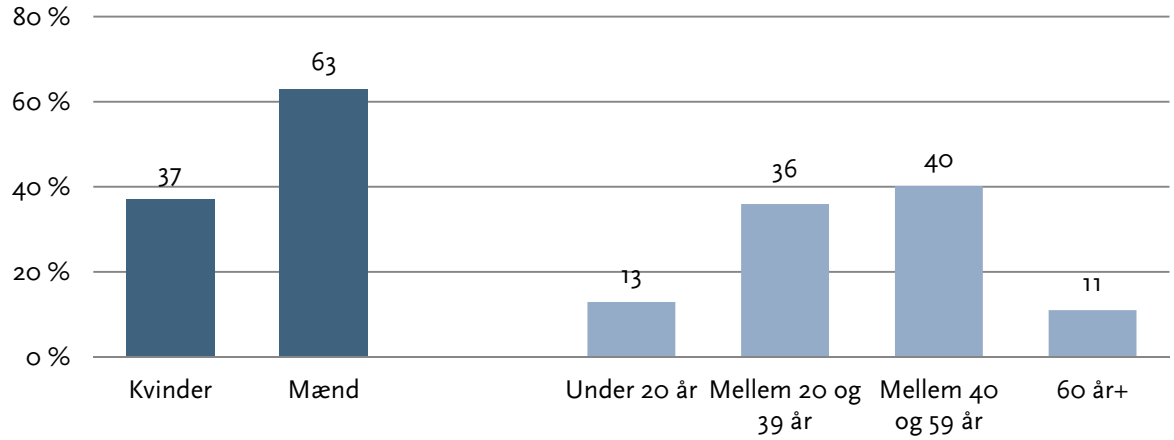

Køns- og aldersfordelingen blandt de frivillige (både trænere og ledere) i de mindre by- og landkommuner og i provinsbykommunerne.

Det er blandt foreningerne i de mindre by- og landkommuner og provinskommunerne, at man finder den største andel af kvinder. Lidt under fire ud af ti frivillige trænere og ledere er her kvinder. Herudover ligner de frivilliges aldersfordeling landsgennemsnittet med et lille flertal af 40-59-årige og cirka samme, noget lavere andel af unge og ældre.

Den største fremgang i antallet af frivillige over de seneste fem år finder man i de mindre by- og landkommuner og i provinsbykommunerne. Her er det mere end hver tredje forening, der har fået flere frivillige, mens det i de andre kommunetyper og på landsplan er en smule færre. Idrætsforeningerne i de mindre by- og landkommuner og i provinsbykommunerne er dog også dem, hvoraf flest har oplevet en tilbagegang. Lige knap hver femte forening har færre frivillige i dag i forhold til for fem år siden. Det gør de mindre by- og landkommuner og i provinsbykommunerne til de kommuner, hvor idrætsforeningerne har den mindst stabile udvikling i antallet af frivillige. Under halvdelen af foreningerne i disse to kommunetyper har haft et uændret antal frivillige over de seneste fem år.

En af de barrierer, som giver foreningerne i de mindre by- og landkommuner og provinsbykommunerne særlige udfordringer, når de skal rekruttere frivillige, er fraflytning blandt kommunens unge beboere.

Figur 71: Ungdomsfraflytning er et problem i mange foreninger (pct.)

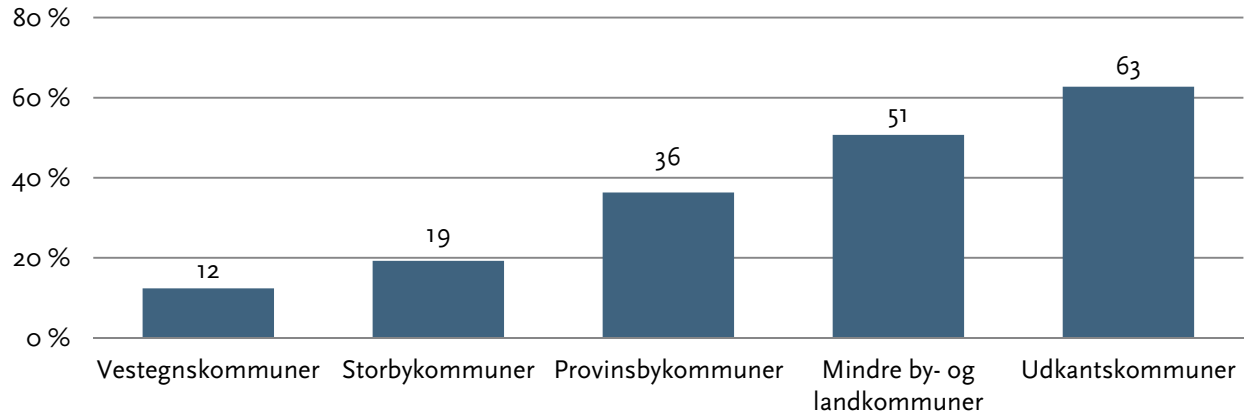

Andelen af foreningerne inden for kommunetyperne, der har svaret, at unges fraflytning er et problem for rekrutteringen af frivillige.

Mere end hver tredje forening i provinsbykommunerne og over halvdelen af foreningerne i de mindre by- og landkommuner oplever det som et problem i forbindelse med rekruttering og fastholdelse af frivillige, at unge mennesker flytter fra lokalområdet. Det gør det relevant for foreningerne i de mindre by- og landkommuner og i provinsbykommunerne at fokusere på, hvordan man tilknytter de unge som aktive og medlemmer i en ung alder, og hvordan man gør sig relevant for dem igen, når de for en dels vedkommende vender tilbage til lokalområdet på et senere tidspunkt i livet.

Stærk frivillighed i udkantskommunernes foreninger

Som ovenstående figur viser, er det en udfordring i udkantskommunerne i endnu højere grad end i de mindre by- og landkommuner og i provinsbykommunerne, at ungdomsfraflytning besværliggør idrætsforeningernes rekruttering og fastholdelse af frivillige. Hele 63 pct. af foreningerne i udkantskommunerne oplever problemet, og det bærer aldersfordelingen blandt de frivillige også præg af.

Figur 72: Færre frivillige mellem 20 og 39 år i udkantskommunernes foreninger (pct.)

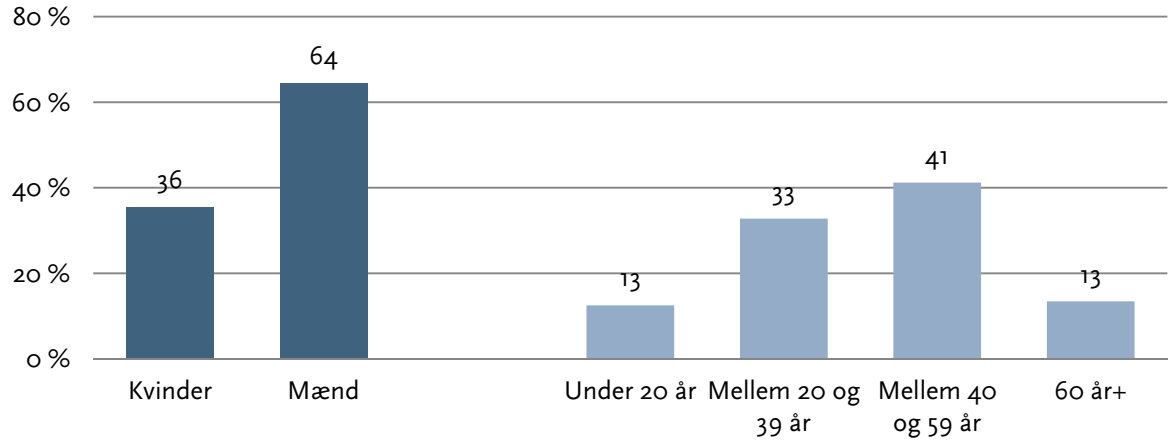

Køns- og aldersfordelingen blandt de frivillige (både trænere og ledere) i udkantskommunerne.

Andelen af frivillige mellem 20 og 39 år i udkantskommunernes idrætsforeninger er den laveste i hele landet. Særligt blandt trænerne har foreningerne i udkantskommunerne fat i relativt få mellem

20 og 39 år, mens folk på 40 år og derover, og særligt folk over 60 år fylder tilsvarende mere. Også i udkantskommunerne hænger aldersfordelingen blandt de frivillige i den foreningsorganiserede idræt sammen med befolkningssammensætningen, og som nævnt i kapitel 8 er der god grund til at se et stort antal ældre som en ressource frem for at se de få unge som et problem.

Idrætsforeningerne i udkantskommunerne bærer præg af et stort frivilligt engagement. Frivillighedsgraden er højest, og andelen af lønnede trænere og ledere er lavest blandt disse foreninger. Desuden er der i udkantskommunerne en markant større opbakning til frivillighedsidealerne om, at foreningslivet baserer sig på frivilligt arbejde, som alle medlemmer i princippet bør deltage i.

Afrunding

Som nævnt indledningsvist i dette kapitel, er de geografiske forskelle mellem frivilligheden i idrætsforeningerne ikke store, i hvert fald ikke når man betragter dem med udgangspunkt i landets fem regioner. Heller ikke et nærmere blik på fem forskellige typer af kommuner viser noget entydigt eller tydeligt indtryk af, at det skulle være væsentligt sværere at rekruttere frivillige i nogle geografiske områder end andre.

Figur 73: Moderate forskelle på regioner og kommuner

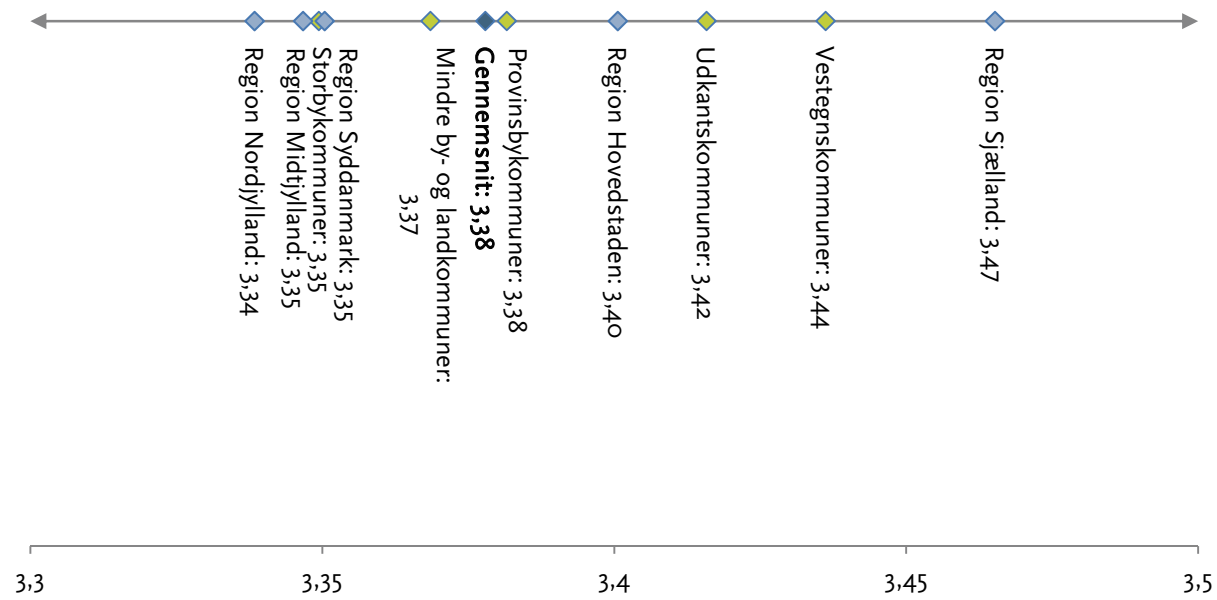

Gennemsnit for kommunetyperne på rekrutteringsindekset. Jo lavere tal (jo længere mod venstre), desto lettere har foreningerne ved rekruttering af frivillige. Omvendt betyder højere tal (længere mod højre), at foreningerne har sværere ved rekrutteringen.

Det er en smule vildledende, når både de fem regioner og de fem kommunetyper ligger relativt spredt på rekrutteringsindekset, som det er tilfældet i figuren ovenfor. Fra Region Nordjylland, hvor foreningerne tilsyneladende har lettest ved rekrutteringen, til Regions Sjælland i den modsatte ende er der nemlig kun 0,13 point. Og mellem den bedst og den værst stillede kommunetype er der kun

0,09 point. Begge tal vidner om forskelle, der er en del mindre end de forskelle, som rekrutteringsindeksene i de øvrige kapitler illustrerer.

Det betyder dog ikke, at der ikke er forskel på henholdsvis regioner og kommuner. Det varierer eksempelvis en del fra region til region, hvilken type af foreninger, der er flest af. Og mellem nogle af kommunetyperne er der også forskelle den gennemsnitlige frivillighedsgrad og de frivilliges aldersfordeling. I udkantskommunerne er flest frivillige i forhold til antallet af medlemmer, der er typiske lidt ældre end frivillige i andre kommuner, og så idrætsforeningerne i udkantskommunerne de største tilhængere af frivillighedsidealerne.

10. De vigtigste faktorer for rekrutteringen

De foregående analysekapitler har beskrevet sammenhængen mellem frivilligheden og nogle specifikke forhold i idrætsforeningerne såsom medlemstal og -alder, foreningens organisering og idrætslige aktiviteter. Som udtryk for foreningernes forskellige vanskeligheder i arbejdet med at tiltrække nye frivillige har rekrutteringsindekset gennemgående været særligt i fokus. Det vil det også være i denne afsluttende analyse, som giver et samlet overblik over, hvilke af de foregående kapitlers faktorer der i højest grad spiller ind på vanskelighederne med rekruttering i idrætsforeningerne.

Nedenstående tabel viser resultaterne fra en statistisk model, en såkaldt multivariat analyse, hvor alle de betydningsfulde faktorer er samlet. Faktorer som foreningstyperne og medlemmernes alder mister selvstændig betydning og er derfor ikke med i den endelige statistiske model. Det er altså ikke i sig selv det faktum, at der spilles fodbold eller golf i foreningerne, der er med til at gøre rekrutteringen vanskeligere eller lettere. Det samme gælder for medlemmernes alder. Andelen af medlemmer under 19 år eller over 60 år i foreningen gør ikke i sig selv nogen direkte forskel på rekrutteringsindekset. Det betyder dog ikke, at analyserne i kapitel 6 og 8 er uinteressante. De viser nemlig, hvordan foreningstyperne og medlemmernes aldersfordeling i høj grad hænger sammen med medlemstal og større eller mindre medlemsdeltagelse og opbakning til frivillighedsidealer. Faktorer, som isoleret set spiller ind på rekrutteringen af frivillige og derfor indgår i nedenstående tabel.

Tabellen måler udelukkende på foreningernes oplevede vanskeligheder med rekrutteringen af frivillige, mens antallet af medlemmer pr. frivillige og udviklingen i antallet af frivillige er parametre, som de enkelte analysekapitler går i dybden med. Når nedenstående tabel af lavet på baggrund af rekrutteringsindekset, betyder det, at de enkelte faktorer måles på, hvor stor selvstændig indflydelse, de har på foreningernes oplevede vanskeligheder med rekrutteringen, når alle andre mulige forhold er taget med i beregningen. Der er altså tale om de vigtigste faktorers indflydelse på rekrutteringsindekset, som på en skala fra 1 (meget let) til 5 (meget svært) giver et udtryk for, hvor svært foreningerne oplever rekrutteringen af folk til alle poster fra formand til ad hoc-medhjælpere. En nærmere beskrivelse af tallene i tabellen følger herunder.

Tabel 6: Lineær logistisk regression

Faktorer	Beta-koefficient	Standardiseret Beta-koefficient
Tilfredshed med foreningens generelle økonomi (skala 1-5)	-0,128	-0,165
Medlemsdeltagelse i generalforsamling (skala 1-6)	-0,101	-0,157
Medlemsdeltagelse i medlemsmøder (skala 1-6)	-0,081	-0,124
Størrelse (antal medlemmer)	0,000	-0,112
Udadvendthed (antal samarbejdsrelationer ud af ti mulige)	-0,032	-0,096
Bevidst strategi for rekruttering (skala 1-5)	-0,063	-0,092
Opbakning til frivillighedsidealer (skala 1-5)	-0,109	-0,091

Tilfredshed med idrætsfaciliteternes stand (skala 1-5)	-0,053	-0,078
Stabilitet på formandsposten (antal år som formand)	-0,007	-0,065
Medlemsdeltagelse i sociale arrangementer (skala 1-6)	-0,032	-0,052

Den afhængige variabel er rekrutteringsindekset, som går fra 1 (meget let at rekruttere) til 5 (meget svært at rekruttere). Justeret R^2 = 0,163.

Tabellen viser de ti forhold i foreningerne, der på tværs af hele datasættet har en signifikant, selvstændig indflydelse på, hvor vanskeligt foreningslederne vurderer rekrutteringsarbejdet i deres forening.

Beta-koefficienten i den første kolonne efter faktorerne giver et billede af, hvor stor en effekt et trin opad på faktorens skala har på rekrutteringsindekset. For eksempel har foreningerne på en fempunktsskala givet udtryk for, hvor tilfredse de er med deres generelle økonomi. Her viser sig den sammenhæng, at ét skridt i retning af større tilfredshed med økonomien gennemsnitligt trækker rekrutteringsvanskelighederne ned med 0,128, altså i retning af lettere rekruttering.

I visse tilfælde er beta-koefficienten dog svær at tolke på, som når trinene på den udslagsgivende faktor er meget små. Det er tilfældet med foreningernes størrelse, der måles i antallet af medlemmer. Størrelsen har en betydning for rekrutteringsvanskelighederne, men hvert enkelt medlems direkte betydning er meget begrænset. Derfor har denne faktor en beta-koefficient på 0,000. For alligevel at kunne vurdere foreningsstørrelsens betydning og sammenligne den med de andre faktorers betydning ser vi på den standardiserede beta-koefficient. Den rangordner faktorer på et lige grundlag og giver et udtryk for, hvad der spiller mest ind på rekrutteringsvanskelighederne i idrætsforeningerne.

Hvordan foreningen fungerer, er vigtigere end, hvordan den rekrutterer

Alle ti organisatoriske og sociale faktorer har hver især en tydelig, positiv indflydelse på foreningernes oplevede rekrutteringsbesvær, fordi et lavere tal på rekrutteringsindekset betyder mindre besvær. Mindst, men dog stadig signifikant, betydning har medlemsdeltagelse i sociale arrangementer og stabiliteten på formandsposten. Størst betydning har tilfredsheden med økonomien, hvilket dog primært er et resultat af, at de meget få foreninger, som er utilfredse med deres økonomi, også oplever det væsentligt sværere at rekruttere frivillige. Tilfredshed med økonomien giver så at sige stort udslag i ovenstående tabel men har lille praktisk betydning for det store flertal på 91 pct. af foreninger, der ikke er utilfredse med økonomien.

Derfor indgår spørgsmål om økonomiske forhold ikke direkte i rapportens samlede anbefalinger, men tilfredsheden med økonomien er dog med til at illustrere en interessant pointe i tabel 6, som også kommer til udtryk i konklusionerne og anbefalingerne i denne rapports indledende afsnit. Det er den pointe, at når datasættet koges ned i en multivariat analyse, bliver det tydeligt, at de ting, der har størst indflydelse på foreningernes rekruttering, i højere grad relaterer sig til foreningens generelle liv end specifikt til arbejdet med at tiltrække og fastholde frivillige.

At have en strategi for rekruttering af frivillige er her undtagelsen, der bekræfter reglen. En bevidst strategi har nemlig i modsætning til de øvrige enkeltstående metoder til rekruttering en signifikant positiv indflydelse på, hvordan foreningerne oplever rekrutteringen. Det betyder med andre ord, at en bevidst strategi gør en forskel, mens det ikke har signifikant effekt på det besvær, foreningerne oplever med rekrutteringen, om de bruger mundtlige opfordringer, skriftligt rekrutteringsmateriale eller andre specifikke måder at tiltrække frivillige.

Det understreger, at succes med rekruttering ikke er nogen enkel sag med en enkel løsning, men i stedet et spørgsmål om at tænke foreningen som helhed, dens styrker og svagheder, ind i arbejdet med at rekruttere frivillige.

I den sammenhæng kan foreningerne, og andre med interesse i frivillighedens udvikling i foreningslivet, begynde med at kigge på de øvrige faktorer i tabel 6. De illustrerer, hvordan rekrutteringen af frivillige også hænger sammen med faktorer som medlemsdeltagelse, udadvendthed og forholdet til faciliteterne. Endelig betyder også opbakning til frivillighedens idealer, at rekrutteringen generelt bliver lettere. Stabilitet på formandsposten har ligeledes positiv effekt.

Det er dog vigtig at holde sig for øje, at en multivariat analyse som ovenstående ikke tager højde for, at nogle sammenhænge ikke kun går i en retning. For eksempel viser kapitel 5, at de mindste foreninger generelt har lettere ved rekrutteringen end de mellemstore, selvom tabel 6 alene giver udtryk for, at flere medlemmer gør rekrutteringen lettere. Og kapitel 7 understreger, at formanden i det lange løb gavner foreningen mest ved at gøre foreningens ledelse åben, udadvendt og medlemsinddragende. Betydningen af stabilitet på formandsposten hænger primært sammen med, at foreninger, der aktuelt har svært ved at finde én eller meget ofte skifter formand, typisk også har sværere ved at rekruttere frivillige i øvrigt.

Perspektiver for fremtidige undersøgelser

Ovenstående tabel giver langt fra alle svarene på, hvorfor nogle foreninger har lettere ved rekrutteringen af frivillige end andre. Samlet set forklarer den faktisk kun 16,3 pct. af udsvingene i datasættet og illustrerer således, at der er plads til at blive endnu klogere på, hvad der giver succes eller vanskeligheder i forbindelse med rekrutteringen af frivillige.

De samlede analyser og faktorerne i tabel 6 især ligger dog til grund for en række anbefalinger, som er gengivet i rapportens indledende del. En af anbefalingerne er, at man går mere bevidst og strategisk til arbejdet med at rekruttere frivillige. Hvis denne udvikling reelt bliver sat i gang i idrætsforeningerne, kunne en sidegevinst være, at man i fremtiden vil være bedre rustet til at vurdere konkrete initiativer i forhold til konkrete målsætninger i en meget større del af den foreningsorganiserede idræt.

Frivillighedsundersøgelsen har tilvejebragt et massivt datasæt og givet anledning til grundige undersøgelser, der også i fremtiden kan komme forskningen i frivillighed i idrætten til gavn som referencepunkt og sammenligningsgrundlag.

Litteratur

Boje, Thomas P., Torben Fridberg & Bjarne Ibsen (red.) (2006): *Den frivillige sektor i Danmark*. København: SFI.

Boje, Thomas P. & Bjarne Ibsen (red.) (2006): *Frivillighed og nonprofit i Danmark*. København: SFI.

Bryman, Alan (2004): *Social research methods*. Oxford: University Press.

Ibsen, Bjarne (1992): *Frivilligt arbejde i idrætsforeninger*. København: Danmarks Højskole for Legemsøvelser.

Ibsen, Bjarne (2006): *Foreningsidrætten i Danmark*. København: Idrættens Analyseinstitut.

Ibsen, Bjarne, Thomas P. Boje & Torben Fridberg (2008): *Det frivillige Danmark*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Koch-Nielsen, Inger, Lars Skov Henriksen, Torben Fridberg & David Rosdahl (2005): *Frivilligt arbejde: Den frivillige indsats i Danmark*. København: SFI.

Mathou, Cecilie: *Volunteering in the European Union*. London: GHK.

McCloughan, Patrick; William H. Batt, Mark Costine & Derek Scully (2011): *Participation in volunteering and unpaid work*. Dublin: Eurofound.

Pilgaard, Maja (2009): *Sport og motion i danskernes hverdag*. København: Idrættens Analyseinstitut.

Putnam, Robert (1995): Bowling alone. *Journal of Democracy*, *6/1*, 65-78.

Seippel, Ørnulf (2004): The World According to Voluntary Sport Organizations: Voluntarism, Economy and Facilities. *International Review for the Sociology of Sport*, *39/2*, 223-232.

Storm, Rasmus K. & Henrik H. Brandt (2008): *Idræt og sport i den danske oplevelsesøkonomi*. Frederiksberg: Imagine.

Torpe, Lars (2011): Foreningsdanmark. I Peter Gundelach (red.): *Små og store forandringer*. København: Hans Reitzels Forlag.

Wollebæk, Dag & Karl Henrik Sivesind (2010): *Fra folkebevegelse til filantropi? Frivillig innsats i Norge 1997-2009*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

Wollebæk, Dag (2009): Survival in Local Voluntary Associations. *Nonprofit Management & Leadership*, *19/3*, 267-284.

Østerlund, Karsten (2010): *Tennis i Danmark: En medlemsundersøgelse i Dansk Tennis Forbund*. København: Idrættens analyseinstitut.

Bilag 1 – Metode

Til undersøgelse af det frivillige arbejde i alle medlemsforeninger under Danmarks Idræts-Forbund (DIF) blev benyttet en kombination af følgende to metoder, hvoraf den sidstnævnte udgør klart den største del af den samlede undersøgelse og dermed fokus i denne tabelrapport. De to metoder repræsenterer hhv. en kvalitativ og en kvantitativ metode:

- Fokusgruppeinterviews (i alt to stk. afholdt i Tommerup og Odense på Fyn)
- Elektronisk spørgeskemaundersøgelse (blandt alle medlemsforeninger under DIF)

De to kvalitative fokusgruppeinterviews blev afholdt, før der blev sendt invitationer til at deltage i undersøgelsen ud til kontaktpersonerne i alle DIF's medlemsforeninger. Meningen med fokusgrupperne var, at de skulle fungere som en kilde til inspiration i processen med at udarbejde spørgeskemaet, ligesom enkelte spørgsmål fra det foreløbige spørgeskemaudkast blev testet på fokusgrupperne for at se, om disse spørgsmål fungerede efter hensigten.

Den kvantitative spørgeskemaundersøgelse, som fulgte efter de to fokusgrupper, blev valgt som metode, fordi det ud fra en sådan undersøgelse er muligt at tegne et relativt præcist billede af det frivillige arbejde generelt i danske idrætsforeninger – i hvert fald set gennem foreningsledernes øjne. I og med at undersøgelsen når bredt ud til mange forskellige størrelser og typer af foreninger, er det desuden muligt at differentiere foreningerne og formentlig finde frem til nogle tendenser i forhold til, hvad der karakteriserer de foreninger, der har let ved at skaffe frivillig arbejdskraft, set i forhold til de foreninger, der har sværere ved det.

Fokusgruppeinterviews

De to afholdte fokusgruppeinterviews blev primært brugt til at få et indblik i, hvad der optager udvalgte foreningsledere i to fynske byer: Tommerup og Odense. Der deltog fem foreningsledere i begge fokusgrupper. Foreningslederne repræsenterede en række forskellige idrætsgrene (gymnastik, fodbold, svømning, håndbold, løb og badminton) og var med et par undtagelser det, man kunne betegne som 'Tordenskjolds soldater' (den betegnelse brugte de i hvert fald om sig selv) forstået på den måde, at det var personer med flere års erfaring med frivilligt arbejde.

Udvælgelsen af deltagere til fokusgrupperne foregik på to forskellige måder i de to byer. I *Tommerup* hjalp en person med kendskab til det lokale foreningsliv med at finde frem til nogle af de mest interessante foreningsledere i byen. Vedkommende kender flere af interviewpersonerne fra sin opvækst i området og arbejder selv frivilligt som træner i én af de udvalgte klubber. Dermed er der ikke tale om tilfældigt udvalgte foreningsledere, men et strategisk udvalgt udsnit, som dog samlet set repræsenterer en stor andel af Tommerups idrætsforeninger.

I *Odense* blev foreningerne udvalgt uden samme grad af forudgående kendskab til foreningslederne. Det blev besluttet at udvælge et mindre lokalområde i Odense – Dalum/Sanderum – og tage tre foreninger fra dette lokalområde, som repræsenterede en vis forskellighed. De tre udvalgte foreninger var alle villige til at deltage og stillede, med undtagelse af den ene forening, med hver to repræsentanter, som alle sad på centrale poster i bestyrelsen.

Deltagerne i de to fokusgrupper havde typisk flere års erfaring med foreningsarbejde (som udøver, træner og/eller leder) og dermed en solid baggrund for at gå ind i en diskussion af det frivillige arbejde, dets betydning i deres foreninger og udfordringerne herfor – nu og i fremtiden. Dog var der ved interviewet i Odense to foreningsledere (fra en mindre lokal løbeklub), som begge sagde, at deres erfaringer med frivilligt foreningsarbejde var begrænsede, og det var således ikke udelukkende 'Tordenskjolds soldater', som var repræsenteret ved de to fokusgruppeinterviews.

Konkret varede de to fokusgruppeinterviews hver ca. to timer, og modellen for interviewene var en semistruktureret interviewmodel (Bryman, 2004: 320-333). Der var på forhånd udarbejdet en spørgeguide, som var med til at bestemme, hvilke emner der blev berørt, og hvilke spørgsmål der blev stillet undervejs i interviewet, men samtidig var der en åbenhed over for fri dialog mellem deltagerne, hvilket er en af fordelene ved et semistruktureret interview frem for fx et struktureret interview (Bryman, 2004: 319-320). I de to konkrete fokusgrupper bidrog valget af interviewmodel til flere nye synsvinkler på emnet frivillighed, som antageligt ikke ville have fremkommet ved en mere struktureret interviewmodel.

Der var én primær interviewer ved de to fokusgrupper, men i Tommerup desuden tre hjælpeinterviewere og i Odense to hjælpeinterviewere. Deres opgaver var dels at tage noter fra interviewene, dels at holde styr på, om de på forhånd fastlagte emner blev berørt. Denne arbejdsfordeling fungerede uden problemer under de to fokusgruppeinterviews, og hjælpeinterviewerne supplerede desuden den primære interviewer ved at stille spørgsmål undervejs.

Interviewene er efterfølgende ikke blevet transskriberet, men der foreligger referater, og begge fokusgruppeinterviews er blevet optaget og foreligger derfor i elektronisk lydformat. Det er således muligt at gennemlytte interviewene bl.a. med henblik på at fremdrage relevante citater. Efter aftale med deltagerne i de to fokusgrupper er det dog ikke tilladt at citere fokusgruppedeltagere ved navn.

Elektronisk spørgeskemaundersøgelse

Hele forberedelsen af den elektroniske spørgeskemaundersøgelse foregik i et samarbejde mellem Syddansk Universitet og Idrættens Analyseinstitut. En intern følgegruppe bestående af medarbejdere fra SDU og Idan med faglige kvalifikationer på området stod for udvælgelsen af emner til spørgeskemaet og den efterfølgende diskussion af konkrete spørgsmål. Den mere praktiske udmøntning af diskussionerne i den interne følgegruppe i et spørgeskema, stod SDU for, ligesom den praktiske gennemførsel af undersøgelsen blev varetaget af SDU.

Til inspiration for diskussionerne om spørgeskemaet blev brugt spørgeskemaer fra tidligere foreningsundersøgelser, herunder bl.a. DGI og DIF's Foreningsundersøgelse fra 2004 samt Foreningsundersøgelsen på Fyn fra 2004/2010, som SDU er ansvarlig for. Dog stod det hurtigt klart, at ønsket fra DIF var at komme mere i dybden med emnet frivillighed end i de tidligere, mere generelle foreningsundersøgelser, hvorfor det var nødvendigt at formulere en række nye spørgsmål, som kunne belyse dette emne i dybden.

Der er i udvælgelsen af spørgsmål fokuseret mere på at have gode og relevante spørgsmål, som kan belyse frivilligt arbejde, med i spørgeskemaet, end på at kunne sammenligne med data fra tid-

ligere undersøgelser. Enkelte spørgsmål går dog, hvor de er fundet velegnede, igen fra tidligere undersøgelser af idrætsforeninger og frivilligt arbejde, og det er derfor muligt at lave visse diakrone analyser. Hovedparten af spørgsmålene er imidlertid nye i forhold til tidligere undersøgelser i danske idrætsforeninger og muliggør derfor udelukkende synkron analyse af frivilligt arbejde.

Spørgeskemadesign

Inden undersøgelsens lancering blev truffet et metodisk valg om at sende spørgeskemaer ud til samtlige medlemsforeninger under DIF, som det var muligt for DIF at finde opdaterede kontaktoplysninger på. Baggrunden herfor var dels et ønske fra DIF om at kunne lave analyser af det frivillige arbejde på specialforbundsniveau, dels et resultat af, at det ifølge DIF var længe siden, de havde sendt nogle større spøgeskemaer ud til deres medlemsforeninger, hvorfor det blev vurderet som værende frugtbart at sende ud til hele populationen af foreninger i stedet for at udtage en stikprøve.

På grund af det brede sigte i undersøgelsen blev spørgsmålene i spørgeskemaet formuleret på en måde, der var tilpas generel til, at det blev vurderet som værende muligt for stort set alle størrelser og typer af foreninger at svare på alle spørgsmål. Baggrunden for at der blev fremstillet et generelt skema til alle foreninger i stedet for en række mere differentierede skemaer var primært ønsket om at få et stærkt materiale, der kunne sige noget generelt om det frivillige arbejde på tværs af idrætsgrene. Desuden muliggør et generelt skema direkte sammenligninger mellem forskellige foreningstyper og idrætsgrene, hvilket bl.a. var et ønske fra DIF's side.

Spørgsmålenes generelle formulering gjorde, at de var relevante for de fleste typer af foreninger, men for at imødekomme de foreninger, som muligvis ikke ville finde alle spørgsmål relevante for netop deres forening, åbnede den måde, spørgeskemaet blev designet på, mulighed for, at respondenterne kunne springe spørgsmål over, de ikke kunne svare på eller ikke fandt relevante.

Test af spørgeskema

Da spørgeskemaet efter flere møder i den interne følgegruppe forelå i et færdigt udkast, blev dette drøftet på et møde i den eksterne følgegruppe, hvor der sad repræsentanter fra SDU, Idan, DIF og Tuborgfondet. På baggrund af feedbacken på dette møde, blev der foretaget mindre justeringer i skemaet. Herefter blev dette indtastet i det internetbaserede surveyprogram 'Survey Xact', og mandag den 4. oktober 2010 blev der sendt invitationer til at deltage i undersøgelsen ud til test hos en udvalgt testpopulation på 50 foreninger under DIF.

Testforeningerne var strategisk udvalgt, således at foreninger af forskellig størrelse, geografi og med forskellige idrætsgrene på programmet var repræsenteret i testpopulationen. Efter aftale blev der ved samme lejlighed fremsendt en invitation til at deltage i undersøgelsen til repræsentanterne for de foreninger, der deltog i de to fokusgrupper, da de, qua deres deltagelse i fokusgrupperne, kendte undersøgelsens tema og derfor måtte antages at være i stand til at vurdere spørgeskemaets funktion og relevans set i forhold til formålet.

På den uge, som testforeningerne fik til at svare på spørgeskemaet, fuldførte 16 foreninger spørgeskemaet, mens fire foreninger afgav nogen svar uden at fuldføre hele spørgeskemaet. Der blev ta-

get telefonisk kontakt til disse 20 foreninger for at høre deres reaktion på spørgeskemaet, herunder hvad de mente kunne/burde forbedres, og hvad der fungerede godt.

Generelt var reaktionen på skemaet positiv. Der var en glæde over, at DIF tog dette meget vigtige emne op og planlagde at tage konkrete initiativer på området. Nogle mente sågar, at det var på tide, da de mente, at DIF hidtil havde taget for få initiativer på netop dette område. De primære kritikpunkter i forhold til undersøgelsen gik på den e-mailudsendte invitation med link til spørgeskemaet. Denne mente flere af de kontaktede testforeninger enten burde være ledsaget af en skrivelse fra DIF om undersøgelsen eller alternativt, at det blev gjort mere klart, at DIF var afsender. Deres primære motivation for at svare var bevidstheden om, at det var DIF, der bad dem om at svare, og at resultaterne skulle bruges i praksis af DIF.

I den invitation til at deltage i undersøgelsen, som blev sendt til testforeningerne, stod det estimeret, at det ville tage 20-30 minutter at svare på spørgeskemaet. Dette mente flere af testforeningerne imidlertid var i overkanten. De meldte i gennemsnit om, at det tog dem 15-20 minutter at svare, hvorfor denne nye tidsangivelse blev brugt på den invitation, som sidenhen blev sendt ud til alle medlemsforeninger under DIF. Det blev desuden tydeliggjort, at DIF var den primære afsender for undersøgelsen, selv om den praktiske udførelse af undersøgelsen blev varetaget af SDU. Derimod gav feedbacken fra testforeningerne ikke anledning til større justeringer i spørgeskemaet, som der generelt var en positiv holdning til, om end, som et par stykker udtalte, at 'det måtte i hvert fald ikke blive længere'.

Udsendelse af spørgeskemaet

Kontaktoplysningerne på de 50 testforeninger kom fra DIF's medlemskartotek, som blev tilsendt SDU som to Excel-filer indeholdende dels kontaktoplysninger på foreningerne (oftest både e-mail og postadresse), dels oplysninger om, hvilken kommune og hvilket specialforbund foreningerne tilhører samt oplysninger om foreningernes medlemstal de seneste fem år (2006-2010). Disse oplysninger blev samlet i ét Excel-dokument, som dannede udgangspunkt for udsendingen.

Den postudsendte invitation bestod af en enkelt A4-side med næsten samme tekst som den e-mailudsendte invitation. Den primære forskel var, at der i postudsendingen var tilknyttet et link (http://www.datafabrikken.dk), som den enkelte respondent skulle indtaste i sin browser, samt en tolvcifret respondentnøgle, som respondenten skulle indtaste på den pågældende hjemmeside for at blive ført videre til spørgeskemaet.

I den mailudsendte invitation var i stedet et unikt link til undersøgelsen, som respondenterne blot skulle klikke på for på den måde at blive ledt til spørgeskemaet. De postudsendte invitationer medførte med andre ord lidt ekstra arbejde for respondenterne sammenlignet med e-mailudsendte, hvilket afspejler sig i svarprocenten for de to distributionstyper.

Svarprocenten var klart højest på de e-mailudsendte invitationer (54,6 pct.), mens de postudsendte invitationer resulterede i en noget lavere svarprocent (39,0 pct.). Ud af de i alt 5.203 besvarelser var de 4.359 fuldførte i den forstand, at den pågældende foreningsrepræsentant blev præsenteret for alle spørgsmål i skemaet og afsluttede sin besvarelse ved at klikke 'afslut' på spørgeskemaets sid-

ste side, men det er ikke ensbetydende med, at vedkommende besvarede alle spørgsmål. De resterende 844 foreninger afgav nogle svar, hvilket kan dække over alt fra, at der kun er blevet svaret på et par spørgsmål, til at der er svaret på næsten alt. De fleste spørgsmål er besvaret af mellem 4.000 og 4.500 foreninger.

For generelt at højne svarprocenten i undersøgelsen stillede DIF og Tuborgfondet følgende præmier til rådighed:

- 10 gavekort af 1000 kr. til produkter fra Puma
- 5 x 2 billetter til fodboldlandskampen Danmark-Portugal
- 20 x 2 billetter til Grøn Koncert 2011

Disse præmier stod nævnt i invitationerne til undersøgelsen, såvel dem, der blev sendt pr. post, som dem, der blev sendt pr. e-mail. Der var generelt få kommentarer til præmierne, men dem der var, gik fra, at det ikke var nødvendigt med præmier, da det interessante var undersøgelsen i sig selv, til at der burde have været stillet flere og større præmier til rådighed i en undersøgelse med det relativt store omfang.

Såvel e-mails som postudsendte invitationer blev sendt ud fredag den 15. oktober 2010. De e-mailbaserede invitationer nåede ud til modtagerne samme dag, mens den største del af de postudsendte invitationer nåede frem til deres modtagere i begyndelsen af den efterfølgende uge (uge 42), da disse blev sendt ud som c-post, som har en leveringstid på op til fire postdage. Af samme grund fik de respondenter, der modtog invitationen pr. e-mail, frist til mandag den 1. november 2010 til at svare, mens de respondenter, der modtog invitationen pr. post, fik frist til mandag den 8. november 2010.

Reaktioner på spørgeskemaet

Udsendelsen af invitationerne til undersøgelsen, både pr. e-mail og post, afstedkom hurtigt mange besvarelser, men samtidig også nogle kommentarer. Disse kommentarer blev overleveret til projektleder Karsten Østerlund fra SDU og direktør for Idan Henrik H. Brandt, der begge stod som kontaktpersoner for undersøgelsen i den udsendte invitation. Kommentarerne blev altovervejende overleveret pr. e-mail, mens undersøgelsen afstedkom færre telefonopringninger.

Hovedparten af henvendelserne går ind under en af syv følgende kategorier:

1) Generel utilfredshed med den tidsmæssige belastning en undersøgelse som denne er for frivillige
2) Utilfredshed med længden af spørgeskemaet – for langt i forhold til tidsangivelsen i invitationen
3) Dele af spørgsmålene blev opfattet som irrelevante eller svære at svare på for foreningen
4) Supplerende kommentarer til undersøgelsen generelt eller det frivillige arbejde specifikt
5) Generelle spørgsmål til det rent tekniske eller konkrete problemer i den forbindelse
6) Korrektion af kontaktoplysninger (typisk en tidligere formand, der har modtaget invitationen)
7) Telefonisk henvendelse om, at foreningen ikke kan svare grundet manglende internetforbindelse

Der var flere henvendelser inden for alle syv kategorier, men set i forhold til undersøgelsens omfang, var det relativt få respondenter (kun omkring 1-2 procent af den samlede respondentmasse), der henvendte sig med kommentarer eller spørgsmål. Resten enten besvarede skemaet uden at føle behov for at henvende sig med yderligere kommentarer eller undlod at besvare skemaet uden at give nogen begrundelse for dette.

Korrektion af forkerte kontaktoplysninger

Umiddelbart efter den første udsending både pr. e-mail og pr. post fredag den 15. oktober 2010 viste det sig, at DIF's kontaktoplysninger på deres medlemsforeninger ikke i alle tilfælde var tilstrækkeligt opdaterede. I alt kom der 625 unikke fejlmeldinger på e-mailadresser, som oftest med en melding om, at levering til den pågældende e-mailadresse havde slået fejl. Derudover kom 38 af de postudsendte invitationer retur med en besked om, at den pågældende respondent – eller forening – var 'ubekendt på adressen' eller 'flyttet' til en ny adresse, som var postvæsenet ubekendt.

Alt i alt kom 663 invitationer således retur med fejlmelding. Det svarer til godt 6 pct. af det samlede antal foreninger, der blev sendt ud til. Resten af foreningerne må antages at have modtaget invitationen og dermed at have haft mulighed for at besvare spørgeskemaet. Det blev imidlertid besluttet, at der skulle gøres en indsats for også at nå ud til de 663 foreninger, hvor invitationen var kommet retur med fejlmelding.

To studentermedhjælpere på SDU, Casper Due Nielsen og Tobias Marling, påtog sig denne opgave, og deres oplevelse var, at de relativt nemt kunne finde nye kontaktoplysninger på de fleste af foreningerne bare ved at søge på foreningens navn på Internettet. De fleste foreninger havde hjemmesider med opdaterede kontaktoplysninger. I alt lykkes det at finde nye kontaktoplysninger på 658 af 663 foreninger, heraf var de 511 nye e-mailadresser, mens de resterende 147 var postadresser.

Processen med at indsamle disse oplysninger tog alt i alt en god uges tid, og det blev derfor vurderet, at det var bedst at vente med at sende en invitation ud til disse foreninger, indtil der alligevel skulle sendes en rykker ud til samtlige foreninger i undersøgelsen.

Første rykker

Svarfristen for de e-mailudsendte invitationer udløb mandag den 1. november 2010, hvorfor der tirsdag den 2. november blev udsendt rykkerskrivelser til de foreninger, som endnu ikke havde påbegyndt eller fuldført besvarelsen af spørgeskemaet. Der blev udsendt to typer af rykkere alt efter, om foreningen slet ikke havde svaret på nogen spørgsmål i spørgeskemaet, eller om foreningen havde afgivet nogen svar, men ikke færdiggjort skemaet.

De foreninger, der slet ikke havde påbegyndt besvarelsen af spørgeskemaet, blev høfligt gjort opmærksom på den tidligere udsendte invitation og bedt om at svare, mens de foreninger, der havde afgivet nogen svar, blev mindet om dette og bedt om at færdiggøre skemaet. I begge typer af skrivelser blev der givet yderligere to ugers svarfrist, dvs. til mandag den 15. november 2010.

Lignende skrivelser blev udfærdiget til de foreninger, der havde modtaget den oprindelige invitation pr. post. Disse blev dog først sendt ud mandag den 8. november 2010, da svarfristen for de postudsendte invitationer først skulle udløbe (denne var netop sat til mandag den 8. november 2010). Udsendelsen af breve skete igen som c-post, hvor der kan gå op til fire dage, inden brevet ender hos modtageren. Af samme grund blev svarfristen endnu engang sat til at være en uge længere end på de e-mailudsendte invitationer, dvs. til mandag den 22. november 2010.

Der blev også sendt invitationer til at deltage i undersøgelsen ud til de 658 foreninger, der var fundet nye kontaktoplysninger på. De 511 foreninger, der var fundet e-mailadresse på, modtog en invitation tirsdag den 2. november med svarfrist til mandag den 15. november 2010, mens brevene til de 147 foreninger, der blev fundet postadresse på, blev afsendt mandag den 8. november 2010 med svarfrist til mandag den 22. november 2010.

Der var i både de udsendte rykkere og de nye invitationer indføjet en afklarende passus i skrivelserne, som omhandlede de flerstrengede foreninger. Baggrunden herfor var, at nogle repræsentanter fra flerstrengede foreninger havde vendt tilbage til projektleder Karsten Østerlund med besked om, at foreningen havde fået flere spørgeskemaer tilsendt til en eller flere personer i foreningen – og om det virkelig kunne passe, at de skulle svare på dem alle. Dette var antageligt et resultat af, at det ikke i tilstrækkelig grad var uddybet i de oprindelige invitationer, at det i de flerstrengede foreninger var samtlige afdelinger i foreningen, der skulle svare, og ikke eksempelvis hovedformanden på hele foreningens vegne.

I selve spørgeskemaet var der dog et afklarende spørgsmål, som kom dette i forkøbet, nemlig om foreningen, den enkelte respondent svarede på vegne af, var enstrenget eller flerstrenget. Afhængig af svaret fik respondenten besked om, hvordan vedkommende skulle svare: Hvis vedkommende angav sin forening som enstrenget, skulle den pågældende foreningsrepræsentant svare på hele foreningens vegne, hvorimod hvis vedkommende angav sin forening som flerstrenget, skulle han/hun udelukkende svare på vegne af den afdeling af foreningen, som vedkommende var tilknyttet.

Med andre ord blev dem, der åbnede spørgeskemaet, oplyst om, hvordan de skulle svare, men af hensyn til undersøgelsens svarprocent, blev det vurderet som vigtigt, at dette også kom til at stå i de rykkere, der blev sendt ud samt i de nye invitationer, som blev sendt ud til de foreninger, der ikke havde modtaget den første invitation pga. forkerte kontaktoplysninger. På den måde blev risikoen for, at nogle afdelinger i flerstrengede foreninger ikke ville svare, fordi andre i foreningen havde svaret, minimeret. Om dette var afgørende for den stigning i svarprocent, som skete efter rykkerne var sendt ud, kan ikke vides med sikkerhed, men det har formentlig været en medvirkende årsag hertil.

Rykkerproceduren og den udsending af invitationer til de foreninger, invitationerne ikke var nået ud til i første omgang, resulterede under alle omstændigheder i et stort antal nye besvarelser på relativ kort tid. Mere præcist kom der i løbet af de første 48 timer efter rykkerne blev sendt ud godt 900 nye besvarelser, heraf knap 800 fuldførte og 100, hvor der var afgivet nogen svar.

Imidlertid kom enkelte e-mails retur med fejlmeldinger til trods for indsatsen for at minimere dette. Alt i alt kom 113 e-mails retur med fejlmeldinger, hvilket er en relativ lille procentdel af det samlede antal e-mails, som blev sendt ud. På nogle af disse foreninger blev fundet nye kontaktoplysninger og sendt en ny invitation ud, i andre blev foreningerne slettet fra undersøgelsen, hvis de ikke på noget tidspunkt havde haft mulighed for at besvare spørgeskemaet.

Endelig kom der også ved udsendingen af rykkere og nye invitationer pr. post nogle breve retur. I alt kom 16 breve retur. På langt de fleste breve var påført en oplysning om, at respondenten var 'ubekendt på adressen' eller 'flyttet' til en ny adresse, der var postvæsenet ubekendt. Der var imidlertid også et par breve, hvor der var påført 'modtagelse nægtet'. Sidstnævnte skyldes givetvis, at der på brevene stod ikke bare kontaktpersonens navn, men også foreningens, hvilket må antages at have fået nogen få respondenter, som ikke længere er tilknyttet de pågældende foreninger, til at nægte modtagelsen af brevene.

Anden rykker

Den første mailudsendte rykker medførte trods enkelte fejlsendinger, at et stort antal respondenter, der ikke havde besvaret spørgeskemaet efter den første invitation, gik ind og besvarede skemaet. Faktisk kom der i perioden, fra der blev sendt en rykker ud pr. e-mail til svarfristen for denne udløb, ca. 1.500 nye besvarelser. Enkelte af disse skyldtes de postudsendte skrivelser, men langt størstedelen var et resultat af de e-mailudsendte rykkere og invitationer.

Desuden havde rykkeren den positive effekt på undersøgelsens kvalitet, at en lang række af de respondenter, der havde modtaget rykkerskrivelsen på foreningens vegne på trods af, at de ikke længere var kontaktperson, vendte tilbage til en af de to kontaktpersoner for undersøgelsen og meddelte dette. Det åbnede mulighed for at finde frem til opdaterede kontaktoplysninger på disse foreninger, enten fordi den pågældende respondent kunne videregive disse oplysninger eller ved at researche på Internettet og finde frem til nye kontaktpersoner for de pågældende foreninger. Uden tilbagemeldingen fra de tidligere kontaktpersoner var det ikke blevet opdaget, at oplysningerne var forældede, og invitationen var ikke havnet hos rette vedkommende.

Ydermere havde 511 respondenter udelukkende modtaget en invitation til at deltage i undersøgelsen pr. e-mail og endnu ikke en rykkerskrivelse, da de oprindelige kontaktoplysninger var forkerte og/eller forældede. Det blev vurderet som vigtigt for undersøgelsens kvalitet, at disse fik en påmindelse om at svare.

På baggrund af de positive effekter, som første runde af rykkere havde på svarprocenten og undersøgelsens generelle kvalitet, blev det besluttet at gennemføre en anden rykkerrunde, som dog af praktiske og økonomiske hensyn udelukkende blev gennemført pr. e-mail, og ikke pr. post. Rykkerskrivelsen lignede den første rykker, dog med en tilføjelse om, at dette var den 'sidste påmindelse', der ville blive sendt ud i forbindelse med undersøgelsen. Baggrunden for denne tilføjelse var ønsket om at gøre det klart for foreningerne, at formålet med rykkeren ikke var at genere dem, men at påminde dem, der havde udsat besvarelsen af spørgeskemaet, om, at det nu var sidste udkald for at svare.

Som ved første udsending af rykkere, blev der sendt to forskellige rykkerskrivelser ud. En til de respondenter, der slet ikke havde reageret på invitationen, og en til dem, der havde afgivet nogle svar. I alt røg den anden rykkerskrivelse ud til 4.784 e-mailadresser, hvoraf de 4.098 var til respondenter, der slet ikke havde reageret på invitation eller første rykker, mens de 686 var til respondenter, der havde afgivet nogen svar, men ikke gennemført spørgeskemaet.

Alle rykkerskrivelser blev sendt ud tirsdag den 16. november 2010, og der blev givet en uges frist til besvarelse (dvs. til tirsdag den 23. november 2010) med en supplerende bemærkning om, at herefter ville undersøgelsen blive afsluttet og lukket for besvarelser.

Som det var tilfældet ved den første mailudsendte rykker, var der også umiddelbart efter, at den anden rykker blev sendt ud, en solid stigning i antallet af besvarelser. På de første 48 timer efter udsendingen kom der således mere end 500 nye besvarelser, hvilket vidner om, at det i undersøgelser af denne type kan være nødvendigt med en rykkerprocedure, såfremt man ønsker en høj svarprocent.

I den forbindelse skal det nævnes, at der var meget få negative reaktioner på den anden rykker, hvilket givetvis skyldes bl.a. formuleringen af rykkerskrivelsen, hvor det tydeligt fremgik, at dette var den sidste påmindelse, der ville blive sendt ud.

E-mails med fejlmeldinger

Til trods for, at den anden mailudsendte rykker kun henvendte sig til foreninger, der tidligere var blevet kontaktet pr. e-mail, uden at det havde givet anledning til problemer, kom der umiddelbart efter udsendingen fejlmeldinger retur på hele 466 af de e-mailadresser, der var blevet sendt ud til. At så mange udsendte mails kom retur med fejlmeldinger var overraskende, da der var tale om fejlmeldinger fra mailadresser, som hverken havde meldt fejl ved den oprindelige udsending af invitationer til at deltage i undersøgelsen eller ved udsending af den første rykkerskrivelse.

Af samme grund blev det besluttet at lade to studentermedhjælpere på SDU undersøge de fejlsendte mails nærmere i håbet om, at de på denne måde kunne nå frem til, hvad der var årsag til de mange fejlmeldinger. Det blev desuden besluttet at tage kontakt til både den interne helpdesk på SDU og hotlinen for det surveyprogram, som blev benyttet til udsending (Survey Xact), for at høre, om de kunne bidrage til en forklaring på problemet.

Den indledende undersøgelse af årsagen til problemet viste, at der var forskellige årsager til, at de 466 e-mails ikke nåede frem til modtageren. I nogle få tilfælde fremgik det, at mailen var blevet 'deleted without being read', i andre, at mailen var kommet retur pga. 'security policies', og endelig var der et mindre antal mails, hvor det blev opgivet, at spamfiltret havde slettet mailen. Langt de fleste af de 466 fejlmeldinger var imidlertid af samme type. I hovedparten af de returnerede mails stod der således: 'an error occurred while trying to deliver this message to the recipient's e-mail address'. En formulering der er så generel, at det ikke umiddelbart var muligt at sige noget om, hvad der var baggrunden for problemerne.

Hjulpet på vej af SDU's interne helpdesk, lykkedes det imidlertid at nå frem til, hvad der umiddelbart ser ud til at være en plausibel forklaring på problemet. Måden der sendes ud på i Survey Xact er nemlig, at invitationerne til at deltage i undersøgelsen sendes ud fra Survey Xacts server (mail.survey-it.dk), men at den mailadresse, der står som afsender for e-mailen (DIF_foreningsundersogelse@health.sdu.dk), hører til en anden server, nemlig SDU's. Det skaber i nogle tilfælde en konflikt med de spamfiltre, som ikke stoler på mails, der sendes fra en server med en tilknyttet mailadresse, der tilhører en anden server.

Det forklarer imidlertid ikke alene, hvorfor der netop ved tredje udsending var flere af denne type fejlmeldinger end tidligere. For at finde et svar på, hvorfor dette var tilfældet, blev der taget kontakt til firmaet bag Survey Xact, Rambøll Management, som indvilligede i at undersøge årsagen til problemet. Rambøll bad om at få tilsendt statistik over antallet og typen af fejlmeldinger, de tre udsendingsrunder pr. e-mail havde givet anledning til, samt eksempler på de fejlmeldinger, som den anden rykker havde medført. De ønskede at undersøge problemet nærmere, både for at kunne give et korrekt svar på årsagen til problemet i denne undersøgelse, men også for at kunne opdatere oplysningerne om Survey Xact på baggrund af dette.

Kort tid efter, at de efterspurgte oplysninger var blevet sendt til Rambøll, vendte en repræsentant derfra tilbage med en forklaring på årsagen til problemet. Hans forklaring var, at SDU's IT-afdeling i perioden mellem den første og anden mailudsendte rykker havde 'tilføjet en SPF record til deres DNS-zone', som der stod i mailen. Survey Xacts server (mail.survey-it.dk) står ikke på den liste af hostnavne, der har tilladelse til at sende mails fra SDU's server (sdu.dk). Derfor afvises alle rykkere til de adresser, hvor den modtagne mailserver tjekker for SPF (Sender Policy Framework). Og da SPF er meget udbredt, påvirker dette et stort antal mails.

En mindre teknisk forklaring på problemet er, at det er sikkerhedsforanstaltninger internt hos SDU, som gør, at den anden rykker ikke er nået ud til alle modtagere. Hovedparten af respondenterne har ganske vist modtaget rykkerskrivelserne, da deres mailsystem ikke går ind og kontrollerer afsenderen (ved at tjekke for SPF), men de steder, hvor mailsystemet kontrollerer afsenderen (tjekker for SPF), gør indstillingerne hos SDU, at mailen ikke når frem til modtageren, da den behandles som en potentiel spammail. Et problem der i øvrigt vil gælde alle mails, der sendes ud via Survey Xact med en SDU-mailadresse tilknyttet – og derfor et problem, der skal tages højde for ved fremtidige undersøgelser på hele SDU. Af samme grund er problemet efter undersøgelsens afslutning blevet videreformidlet til SDU's IT-afdeling.

Ovenstående problem har efter alt at dømme haft en negativ indvirkning på svarprocenten. Ud fra den generelle fremgang i svarprocent som følge af den anden mailudsendte rykker, må man formode, at mellem fem og ti procent af de 466 respondenter, der ikke har modtaget den anden rykkermail, ville have gået ind og svaret, såfremt de havde fået denne. Det vil potentielt sige et sted mellem 25 og 50 'tabte' besvarelser. Således er dette problem i sig selv ikke noget stort problem, da et så relativt lille antal ekstra besvarelser ikke ville rykke væsentligt ved den samlede svarprocent i en stor undersøgelse som denne.

Afslutning af undersøgelsen

I den sidste fase af undersøgelsen, dvs. fra den anden rykker blev sendt ud på mail og til undersøgelsens afslutning, var der en del respons, dels på den postudsendte rykker og dels på den anden mailudsendte rykker. Alt i alt kom der knap 1.000 nye besvarelser i denne periode, ligesom der også kom markant flere telefoniske henvendelser end tidligere. Sidstnævnte skyldes primært den postudsendte rykkerskrivelse, som fik flere, der i første omgang havde ignoreret skrivelsen, til at henvende sig til en af undersøgelsens kontaktpersoner. Særlig respondenter uden internetforbindelse ringede for at fortælle, at de ikke kunne komme til at svare elektronisk, men der var også en del opkald, hvor respondenterne havde opklarende spørgsmål til undersøgelsen generelt eller spørgeskemaet specifikt.

Der var i de udsendte rykkerskrivelser sat en deadline for sidste besvarelse af spørgeskemaet. Denne var for de postudsendte rykkeres vedkommende mandag den 22. november 2010, mens den for de mailudsendte rykkeres vedkommende var dagen efter, dvs. tirsdag den 23. november 2010. Da der imidlertid fortsat kom besvarelser ind efter disse datoer, blev det besluttet at holde undersøgelsen åben for besvarelser frem til mandag den 29. november 2010, hvor der blev endegyldigt lukket for besvarelser om formiddagen.

Herefter blev data eksporteret fra Survey Xact og hentet over i analyseprogrammet 'SPSS Statistics', hvor der efterfølgende blev fjernet foreningsdubletter, således at hver enkelt enstrenget forening og afdeling i en flerstrenget forening kun indgik i datasættet én gang. Herefter blev der foretaget analyser på de indsamlede data.

Bilag 2 – Undersøgelsens spørgeskema

Undersøgelse af frivilligt arbejde i DIF's medlemsforeninger

Dette spørgeskema omfatter en række spørgsmål om omfanget af og holdningen til frivilligt arbejde i idrætsforeningen. Endvidere indeholder spørgeskemaet en række spørgsmål om foreningens aktiviteter og organisation og andre forhold, som kan have betydning for frivilligheden i idrætsforeninger.

Vi skønner, at spørgeskemaet kan besvares på ca. 15-20 minutter. Du har mulighed for undervejs at afbryde din besvarelse. Dine svar vil være gemt, og du vil senere kunne klikke på linket i den tilsendte mail og fuldføre spørgeskemaet. Bemærk at din besvarelse først er fuldført i det øjeblik, du klikker på 'afslut' på spørgeskemaets sidste side.

1. Hvad er din(e) funktion(er) i foreningen?
(sæt gerne flere krydser)

(1) ❑ Formand
(2) ❑ Næstformand
(3) ❑ Kasserer
(4) ❑ Sekretær
(5) ❑ Bestyrelsesmedlem
(6) ❑ Udvalgsformand
(7) ❑ Udvalgsmedlem
(8) ❑ Ansat leder eller administrator
(9) ❑ Træner/instruktør
(10) ❑ Holdleder
(11) ❑ Udfører andre praktiske opgaver i foreningen
(12) ❑ Andet (angiv funktion) _____

2. Hvor hører foreningen til, dvs. hvor foregår foreningens aktiviteter overvejende?
(sæt ét kryds)

(1) ❑ Landdistrikt/landsby - under 500 indbyggere
(2) ❑ Mindre by - 500-4.999 indbyggere
(3) ❑ Mellemstor by - 5.000-19.999 indbyggere
(4) ❑ Større by - 20.000-49.999 indbyggere
(5) ❑ Større by - 50.000-99.999 indbyggere
(6) ❑ Storby - 100.000 indbyggere eller mere
(7) ❑ Ved ikke

3. Hvad er det primære geografiske område for foreningens virksomhed?
(sæt ét kryds)

(1) ❑ Boligkvarter
(2) ❑ Skoledistrikt eller mindre bydel
(3) ❑ Landsby, mindre by eller sogn
(4) ❑ Større geografisk område, større bydel eller lign.
(5) ❑ Hele kommunen
(6) ❑ Flere kommuner eller hele landet
(7) ❑ Andet (uddyb gerne her) _____
(8) ❑ Ved ikke

4. Er din forening enstrenget med én idræt, eller er den en afdeling i en flerstrenget forening med flere idrætsgrene?
(sæt ét kryds)

(1) ❑ En enstrenget idrætsforening (så svarer du på hele foreningens vegne)
(2) ❑ En afdeling i en flerstrenget idrætsforening (så svarer du udelukkende på afdelingens vegne)
(3) ❑ Ved ikke

5. Hvornår blev foreningen stiftet?
(skriv årstal)

Hvis foreningen fungerer som en selvstændig afdeling under en hovedforening, skal årstallet for afdelingens oprettelse angives.

Årstal

____

De næste spørgsmål handler om foreningens aktiviteter og formål

6. Hvilke af nedenstående idrætsaktiviteter og træningsformer beskæftiger foreningen sig med? (sæt ét kryds i hver linje)

	Udbyder aktiviteter af denne type	Har tidligere udbudt aktiviteter af denne type	Har aldrig udbudt aktiviteter af denne type	Ved ikke
Foreningen udbyder nye måder at dyrke den primære idrætsgren på (eksempelvis futsal i fodbold, streethåndbold i håndbold, zumba i gymnastik/fitness og lign.)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Det er muligt for foreningens medlemmer at træne på selvvalgte tidspunkter (eksempelvis vælge mellem hold som træner på forskellige tidspunkter, kunne booke en bane at spille på og lign.)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Foreningen har aktiviteter for sine medlemmer, der afholdes i samarbejde med andre foreninger eller andre afdelinger af foreningen (eksempelvis fælles hold, stævner, træning mv.)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Foreningen har træningstilbud til andre end sine egne medlemmer, som der er mulighed for at deltage i gratis eller mod betaling	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑

Hvis foreningen på andre måder har forsøgt at udvikle sine aktiviteter, beskriv da gerne på hvilken måde her

_____

_____

_____

_____

7. På hvilket idrætsligt niveau deltager idrætsforeningen i: (sæt gerne flere krydser)

Konkurrencer/turneringer?

(1) ❑ Foreningen deltager i stævner/turneringer/mesterskaber på landsplan (fx divisionerne i boldspillene, DM-stævner, landsmesterskaber o.l. arrangeret af unioner/organisationer med deltagelse fra hele landet)

(2) ❑ Foreningen deltager i regionale stævner/turneringer/mesterskaber (fx regionale serier eller turneringer)

(3) ❑ Foreningen deltager i lokale stævner/turneringer/mesterskaber (fx stævner med deltagelse fra lokale klubber)

(4) ❑ Medlemmerne deltager kun i stævner eller turneringer internt i foreningen

Gymnastikopvisninger/gymnastikstævner?

(1) ❑ Foreningen deltager i lokale gymnastikopvisninger/-stævner

(2) ❑ Foreningen deltager i gymnastikopvisninger/-stævner uden for lokalområdet

(3) ❑ Medlemmerne deltager kun i foreningens egne gymnastikopvisninger/-stævner

8. Hvilke af følgende aktiviteter har foreningen forestået eller medvirket til det seneste år? (sæt ét kryds i hver linje)

Særlige aktiviteter eller hold for bestemte målgrupper

	Ja	Nej, men har tidligere haft aktiviteten	Nej, har aldrig haft aktiviteten
Familieidræt	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Ældreidræt	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Idræt for handicappede	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Idræt for etniske minoriteter	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Idræt for fysisk inaktive/motionsuvante	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑

Hvis foreningen har aktiviteter for andre grupper end de nævnte, så nævn dem gerne her

_____

Foreningen som arrangør af særlige aktiviteter eller events

	Ja	Nej, men har tidligere haft aktiviteten	Nej, har aldrig haft aktiviteten
Motionsarrangementer der er åbne for fri tilmelding (eksempelvis motionsløb, større stævner, turneringer og lign.)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Idrætsskoler (eksempelvis fodboldskole, tennisskole og lign.)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Større sportsarrangementer, mesterskabsstævner og lign.	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Arrangementer med sigte på at hverve nye medlemmer (eksempelvis åbent hus-arrangementer og lign.)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Sociale arrangementer for foreningens medlemmer (eksempelvis fester, fællesspisning og lign.)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Andre kultur- og fritidsaktiviteter (eksempelvis foredrag, udflugter og lign.)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Ikke idrætslige arrangementer foreningen selv arrangerer, eller lokale begivenheder foreningen deltager i med det formål at samle penge ind til foreningen (eksempelvis koncerter, bankospil, loppemarkeder, byfester, baller og lign.)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑

Hvis foreningen har afholdt andre aktiviteter eller events, så nævn dem gerne her

_____

De næste spørgsmål handler om, hvor mange frivillige/ulønnede og lønnede medarbejdere foreningen har, hvilke opgaver de løser og andre spørgsmål vedrørende det frivillige arbejde i foreningen

I de følgende spørgsmål benyttes betegnelserne 'lønnede' og 'frivillige/ulønnede' medarbejdere.

Denne opdeling skal forstås på følgende måde:

Lønnede medarbejdere:
Modtager skattepligtigt honorar/løn fra foreningen.

Frivillige/ulønnede medarbejdere:
Modtager ikke skattepligtigt honorar/løn fra foreningen (godtgørelse og gratisydelser regnes ikke som honorar/løn).

9. Hvor mange trænere og instruktører virker regelmæssigt i foreningen?
(angiv antal trænere/instruktører for hver kategori)

Med trænere og instruktører menes der i denne sammenhæng udelukkende personer, der underviser og træner foreningens medlemmer. Holdledere hører således ikke med her.

	Antal trænere/instruktører	**Ved ikke**
Frivillige/ulønnede	____	(1) ❑
Lønnede	____	(1) ❑

10. Hvordan fordeler foreningens trænere og instruktører sig på køn og alder?
(angiv antal trænere/instruktører for hver kategori)

	Antal trænere/instruktører	**Ved ikke**
Antal kvinder	____	(1) ❑
Antal mænd	____	(1) ❑
Antal under 20 år	____	(1) ❑
Antal mellem 20 og 39 år	____	(1) ❑
Antal mellem 40 og 59 år	____	(1) ❑
Antal på 60 år eller mere	____	(1) ❑

11. Hvor mange ledere (bestyrelses- og udvalgsmedlemmer) virker regelmæssigt i foreningen?
(angiv antal ledere for hver kategori)

	Antal ledere	**Ved ikke**
Frivillige/ulønnede	____	(1) ❑
Lønnede	____	(1) ❑

12. Hvordan fordeler foreningens ledere (bestyrelses- og udvalgsmedlemmer) sig på køn og alder? (angiv antal ledere for hver kategori)

	Antal ledere	Ved ikke
Antal kvinder	____	(1) ❑
Antal mænd	____	(1) ❑
Antal under 20 år	____	(1) ❑
Antal mellem 20 og 39 år	____	(1) ❑
Antal mellem 40 og 59 år	____	(1) ❑
Antal på 60 år eller mere	____	(1) ❑

13. Hvor mange frivillige/ulønnede og lønnede medarbejdere virker regelmæssigt i foreningen med andre opgaver end træning/instruktion og ledelse? (angiv skønnet antal for hver kategori)

Med 'andre opgaver' menes eksempelvis holdledere og andre faste hjælpere til træning, kampe, opvisninger/stævner og lign. og/eller personer, der fast varetager pasning af cafeteria, kiosk, klubhus og lign. samt fast administrativt personale.

		Ved ikke
Frivillige/ulønnede	____	(1) ❑
Lønnede	____	(1) ❑

14. Har foreningen fået flere eller færre frivillige/ulønnede og lønnede medarbejdere inden for de seneste fem år? (sæt ét kryds i hver linje)

	Færre	Uændret antal	Flere	Ved ikke/Ikke relevant
Frivillige/ulønnede	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Lønnede	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑

15. Hvor mange år har foreningens nuværende formand og kasserer haft disse poster? (skriv nærmeste hele antal år - hvis du er usikker, så angiv et skønnet antal år)

	Antal år
Formand	_____
Kasserer	_____

16. Hvilke af nedenstående arbejdsopgaver løses af hhv. frivillige/ulønnede og lønnede medarbejdere i foreningen? (sæt gerne flere krydser)

	Frivillige/ulønnede	Lønnede
Varetagelse af foreningens overordnede (politiske) interesser	(1) ❑	(2) ❑
Kontakt til kommunale myndigheder, organisationer m.fl.	(1) ❑	(2) ❑
Ledelse af foreningen	(1) ❑	(2) ❑
Opgaver vedr. foreningens økonomi (kasserer mv.)	(1) ❑	(2) ❑
Administration af foreningen	(1) ❑	(2) ❑

	Frivillige/ulønnede	Lønnede
Pr-arbejde	(1) ❑	(2) ❑
Sponsorarbejde	(1) ❑	(2) ❑
Arrangere/koordinere foreningens aktiviteter og arrangementer	(1) ❑	(2) ❑
Varetage og/eller hjælpe til med praktiske opgaver	(1) ❑	(2) ❑
Rekruttering af frivillige	(1) ❑	(2) ❑
Instruktør/træner	(1) ❑	(2) ❑
Holdleder	(1) ❑	(2) ❑

17. Hvor let/svært er det for foreningen at skaffe FRIVILLIGE/ULØNNEDE til følgende poster/opgaver? (sæt ét kryds i hver linje)

	Meget let	Let	Hverken let eller svært	Svært	Meget svært	Ved ikke/ Ikke relevant
Træner/instruktør til børn og unge	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Træner/instruktør til voksne motionister	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Træner/instruktør til foreningens bedste turneringshold/konkurrenceudøvere	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Formand	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Kasserer	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Sekretær	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Menigt bestyrelsesmedlem	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Fast udvalgsmedlem	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Ad hoc udvalgsmedlem (til udvalg som varetager løsningen af en specifik og tidsbegrænset foreningsopgave)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Til forefaldende forældreopgaver i tilknytning deres barns/børns aktivitet(er)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Til andre forefaldende opgaver i foreningen	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑

18. Hvad gør foreningen for at rekruttere frivillige? (sæt gerne flere krydser)

(1) ❑ Vi gør ikke noget aktivt for at rekruttere, da vi ikke har problemer med at skaffe frivillige

(14) ❑ Vi gør ikke noget aktivt for at rekruttere, da vi er i tvivl om, hvordan vi skal gribe dette an

(2) ❑ Vi bruger vores egne netværk i bestyrelsen (internt i foreningen og eksternt)

(3) ❑ Vi bruger vores nuværende træneres og instruktørers netværk

(4) ❑ Vi opfordrer mundtligt foreningens medlemmer til at melde sig som frivillige

(5) ❑ Vi opfordrer mundtligt og/eller skriftligt forældre til børn, der dyrker idræt i foreningen, til at melde sig som frivillige

(6) ❑ Vi sender skriftligt rekrutteringsmateriale ud til foreningens medlemmer

(7) ❑ Vi sender skriftligt rekrutteringsmateriale ud til beboere i lokalområdet

(8) ❑ Vi gør en aktiv rekrutteringsindsats på de lokale skoler og fritidsordninger

(9) ❑ Vi reklamerer i de lokale medier (ugeblade, lokal-tv og lign.)

(10) ❑ Vi involverer de største børn og de unge medlemmer i foreningen i det frivillige arbejde fra en tidlig alder

(11) ❑ Vi kræver, at forældre til børn, der dyrker idræt i foreningen, hjælper til, hvor det er nødvendigt

(12) ❑ Vi kræver, at alle medlemmer yder en frivillig indsats i foreningen, hvis de vil dyrke idræt hos os

(13) ❑ Vi benytter frivillighedsportalen (www.projektfrivillig.dk)

(15) ❑ Andet (angiv gerne hvad) _____

19. Med foreningens øjne, hvilke forhold gør det vanskeligt at rekruttere og fastholde frivillige i idrætsforeningen? (sæt gerne flere krydser)

Forhold der vedrører medlemmernes forhold til foreningen

(1) ❑ Foreningen betyder for lidt for medlemmerne

(2) ❑ Medlemmerne kan ikke det, som vi har brug for hos de frivillige

(3) ❑ De fleste medlemmer gider ikke arbejde frivilligt

(4) ❑ Foreningen stiller for få krav til medlemmerne

(5) ❑ Der er for lidt sammenhold i foreningen

Forhold som vedrører foreningens struktur og aktiviteter

(1) ❑ Foreningen er for stor og uoverskuelig

(2) ❑ Det frivillige arbejde tager for meget tid

(3) ❑ Arbejdsopgaverne er ikke fordelt godt nok

(4) ❑ Der er for mange gamle traditioner i foreningen, som ikke engagerer medlemmerne

(5) ❑ Der er for meget papirarbejde

(6) ❑ Der er for mange møder

(7) ❑ Der er for lidt anerkendelse af de frivillige

(8) ❑ Der skal bruges for mange kræfter på at skaffe penge til foreningens aktiviteter

(9) ❑ Foreningen er for opdelt til, at medlemmerne vil engagere sig i det fælles

(10) ❑ Opgaverne hænger på for få personer

(11) ❑ Der er for få tilbud om kurser og lign. til de frivillige

(12) ❑ De frivillige i udvalg og bestyrelse bruger for lidt tid på det idrætslige

(13) ❑ De frivillige har for lidt indflydelse

Forhold som vedrører kommunen, sponsorer og andre

(1) ❑ Der stilles for mange krav fra kommunen for at få støtte og faciliteter

(2) ❑ Der stilles for mange krav fra idrætsorganisationerne

(3) ❑ Der er for mange forventninger fra kommunen om, at foreningen deltager i aktiviteter, som de frivillige ikke interesserer sig for

(4) ❑ Det kræver for meget at skaffe penge fra sponsorer

(5) ❑ Der skal bruges for mange kræfter på at konkurrere med andre idræts- og fritidstilbud

Lokalsamfundet og samfundet generelt

(1) ❑ De unge forlader byen for at uddanne sig

(2) ❑ Der er for lidt sammenhold i byen / lokalområdet

(3) ❑ Der er for lidt status i og påskønnelse af det frivillige arbejde i dagens Danmark

(4) ❑ Folk er for optaget af deres eget til at engagere sig i frivilligt arbejde

20. Hvilke goder giver foreningen til sine frivillige for at påskønne deres indsats og gøre det frivillige arbejde attraktivt?

(sæt gerne flere krydser)

(1) ❑ Gratis eller reduceret kontingent

(2) ❑ Gratis klubtøj eller andet udstyr

(3) ❑ Gratis telefon og/eller internetforbindelse

(4) ❑ Fest(er) eller sociale arrangementer for de frivillige

(5) ❑ Gratis rejser eller rejser til reduceret pris (eksempelvis skiture)

(6) ❑ Deltagelse i kurser (gratis eller reduceret pris)

(7) ❑ Billetter til elitestævner, kampe eller lign.

(8) ❑ Andet (angiv gerne hvad) _____

(9) ❑ Foreningen giver ingen særlige goder til sine frivillige

21. I den følgende serie af spørgsmål beder vi dig vælge mellem to modsigende udsagn, der handler om idrætsforeningers forhold til medlemsinvolvering og frivilligt arbejde. Du bedes sætte kryds ud for det udsagn, du er mest enig i.
(sæt ét kryds i hver linje)

Udsagn A	Helt enig med A	Noget enig med A	Både og	Noget enig med B	Helt enig med B	Udsagn B
Idrætsforeningerne skal betragte medlemmerne som kunder, der skal serviceres uden at forvente, at de yder en frivillig indsats						Idrætsforeningerne skal betragte foreningen som et fællesskab, hvor det forventes at man yder en frivillig indsats
Arbejdet i foreningen bør i højere grad lønnes						Arbejdet i foreningen bør være hele ulønnet
Alle, der har lyst og interesse i foreningens aktiviteter, kan bruges som frivillig uanset uddannelse og kvalifikationer						Mange af foreningens aktiviteter kræver, at de frivillige har særlige kvalifikationer eller tager uddannelse eller kurser for at klare opgaverne
Jo mere foreningen skal hente penge fra sponsorer og kommercielle aktiviteter, jo						Det er ofte lettere at få et overskud på sponsorstøtte og kommercielle aktiviteter, hvis

mere er det nødvendigt med professionel arbejdskraft						de frivillige står for det
Hvis foreningen skal påtage sig særlige opgaver og aktiviteter, som kommunen er interesseret i, er det nødvendigt at ansætte folk med en særlig uddannelse						Foreningen ønsker ikke at deltage i opgaver og aktiviteter, som kommunen er interesseret i, hvis ikke de kan klares af frivillige uden en særlig uddannelse
I konkurrencen med idræts- og fritidstilbud, der benytter lønnede medarbejdere, klarer vi os bedst ved at benytte frivillig arbejdskraft, som ikke koster noget.						Hvis foreningen skal klare sig i konkurrence med andre idræts- og fritidstilbud, der benytter lønnede medarbejdere, kan den ikke klare sig med frivillig arbejdskraft

22. Nedenfor vil vi gerne have dig til, med egne ord, at fortælle om foreningens syn på frivilligt arbejde, den betydning det har for foreningen, og hvor godt det lykkes at fastholde og rekruttere frivillige.
(skriv svar nedenfor)

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

I det følgende spørger vi om, hvem medlemmerne er, og hvor meget de deltager i foreningens aktiviteter

23. Hvor stor en procentdel af foreningens medlemmer vil du skønne tilhører følgende grupper?
(sæt ét kryds i hver linje)

	Ingen	1-10 pct.	11-25 pct.	26-50 pct.	51-75 pct.	Mere end 75 pct.	Ved ikke
Ældre / seniorer (60 år eller ældre)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑	(7) ❑
Etniske minoriteter	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑	(7) ❑
Handicappede	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑	(7) ❑

24. Hvor stor en procentdel af foreningens medlemmer vil du skønne:
(sæt ét kryds i hver linje)

	Ingen	1-10 pct.	11-25 pct.	26-50 pct.	51-75 pct.	Mere end 75 pct.	Ved ikke/ Ikke relevant
Deltager jævnligt i turneringer, kampe, stævner eller opvisninger med andre foreninger	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑	(7) ❑
Deltager jævnligt i foreningens træningstilbud med instruktør/træner	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑	(7) ❑
Deltager jævnligt i foreningens sociale arrangementer	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑	(7) ❑
Deltager i foreningens generalforsamling	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑	(7) ❑
Deltager i andre medlemsmøder end generalforsamlingen	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑	(7) ❑
Deltager meget lidt eller slet ikke i foreningens fællesaktiviteter (generalforsamling, medlemsmøder, sociale arrangementer og lign.)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑	(7) ❑
Betaler passivt medlemskontingent	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑	(7) ❑

25. Hvor stor en procentdel af foreningens medlemmer vil du skønne:
(skriv et skønnet procenttal i hver linje)

	Procent
Har været medlem af foreningen i maksimalt 1 år	_____
Har været medlem af foreningen i mellem 1 og 5 år	_____
Har været medlem af foreningen i 5 år eller mere	_____
Ved ikke	_____

I de næste spørgsmål vil vi gerne vide noget om, hvordan foreningen fungerer, fordi det måske har betydning for det frivillige arbejde

26. Hvor mange af følgende udvalg mv. har foreningen/afdelingen?
(sæt ét kryds i hver linje)

	Ingen	1	2	3	4	5 eller flere	Ved ikke
Faste udvalg (nedsat af generalforsamlingen eller bestyrelsen)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑	(7) ❑
Arbejdsudvalg, ad hoc-udvalg og lign. (nedsat af bestyrelsen til bestemte opgaver)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑	(7) ❑

Har foreningen et forretningsudvalg eller lignende?
(sæt ét kryds)
(1) ❑ Ja
(2) ❑ Nej
(3) ❑ Ved ikke

27. I den følgende serie af spørgsmål beder vi dig vælge mellem to modsigende udsagn, der handler om, hvordan foreningen ledes. Du bedes sætte kryds ud for det udsagn, du er mest enig i.
(sæt ét kryds i hver linje)

Udsagn A	Helt enig med A	Noget enig med A	Både og	Noget enig med B	Helt enig med B	Udsagn B
Bestyrelsen bestemmer det meste af, hvad der skal ske i foreningen						De fleste opgaver og beslutninger i foreningen er fordelt på forskellige udvalg og personer
Foreningens opgaver og aktiviteter varetages primært i faste udvalg						Foreningens opgaver og aktiviteter varetages i vid udstrækning i ad hoc-grupper, som oprettes efter behov
Bestyrelsen bestræber sig på at involvere medlemmerne i alle større beslutninger						Bestyrelsen træffer selv de fleste større beslutninger
De fleste opgaver løses i fællesskab i mindre grupper						De fleste opgaver er fordelt på enkeltpersoner, som har ansvaret for den pågældende opgave
Foreningen ledes efter en række nedskrevne regler og principper for foreningen						Foreningen ledes på en meget uformel måde, som det falder bestyrelsen og de frivillige ind
Foreningen gør meget ud af at rose de frivillige, men gør ellers ikke noget særligt for dem						Foreningen gør meget ud af at påskønne den frivillige indsats ved forskellige aktiviteter og medlemsfordele for de frivillige
Særligt krævende administrative opgaver lønner vi folk til at tage sig af						Vi benytter os kun af frivillig arbejdskraft til administrative opgaver
Foreningen har en bevidst strategi for, hvordan den rekrutterer og fastholder frivillige						Foreningen forsøger at få nye frivillige, når der er behov for det, men har ikke en særlig strategi for det

28. Hvor ofte benytter foreningen nedenstående kommunikationsformer til at kommunikere med hhv. medlemmer og frivillige/ulønnede?
(sæt to kryds i hver linje, ét for medlemmer og ét for frivillige/ulønnede)

	Medlemmer			Frivillige/ulønnede		
	Hyppigt	Af og til	Sjældent/ aldrig	Hyppigt	Af og til	Sjældent/ aldrig
E-mail	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Almindeligt brev	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Telefonopkald	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
SMS / MMS	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Egen hjemmeside	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Facebook og/eller andre sociale medier	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Klubblad (på papir)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Elektronisk nyhedsbrev/klubblad	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Opslagstavle i klubhus/hal	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Forum og/eller 'opslagstavle' på internettet	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
Medlemsmøder	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑
(Lokal)aviser / (Lokal)radio	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑

Hvis foreningen benytter andre kommunikationsformer end de nævnte, så nævn dem gerne her

_____
_____
_____
_____

29. Hvilke af disse administrative internetbaserede it-løsninger anvender foreningen?
(sæt gerne flere krydser)

(1) ❑ Online tilmelding til hold/begivenheder
(2) ❑ Online booking af hal-/banetider
(3) ❑ Online betaling af kontingent
(4) ❑ Online medlemsdatabase, hvor medlemmer selv kan opdatere data

De følgende spørgsmål handler om foreningens faciliteter, økonomi og samarbejde med andre, hvilket kan tænkes at have indflydelse på det frivillige arbejde

30. Hvad var foreningens samlede indtægter og udgifter i det seneste regnskabsår?
(angiv helt tal i kroner)

Hvis foreningen ikke kan oplyse de præcise tal, bedes et ca. tal oplyst.

	Kroner (brug ikke punktummer i talangivelsen)
Indtægter	_____
Udgifter	_____

31. Hvor kom indtægterne fra i seneste regnskabsår?
(angiv helt tal i kroner)

Hvis foreningen ikke kan oplyse de præcise tal, bedes et ca. tal oplyst.

	Kroner (brug ikke punktummer i talangivelsen)
Indtægter fra medlemskontingenter og andre medlemsbetalinger	_____
Indtægter fra tilskuere, arrangementer og aktiviteter mv.	_____
Sponsorstøtte (fra private fonde, virksomheder og lign.)	_____
Offentlige tilskud (fra kommune, stat, EU mv.)	_____
Anden type indtægt	_____

32. Hvor store var foreningens udgifter til løn i det seneste regnskabsår?
(opgiv helt tal i kroner, inkl. pension)

Godtgørelse/refusion af udgifter til såvel frivillige som lønnede medarbejdere skal ikke medtages.

_____

33. Benytter foreningen kommunale, lejede eller egne anlæg, faciliteter eller lokaler?
(sæt ét kryds i hver linje)

	Udelukkende	Overvejende	En del	Meget lidt	Slet ikke
Kommunale anlæg og faciliteter	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑
Private eller selvejende anlæg og faciliteter, som foreningen lejer	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑
Egne lokaler og anlæg, som foreningen selv administrerer og passer	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑

34. I den følgende serie af spørgsmål beder vi dig vurdere i hvilken grad, der i foreningen er tilfredshed med hhv. økonomi og faciliteter.
(sæt ét kryds i hver linje)

	Meget tilfreds	Tilfreds	Hverken tilfreds eller utilfreds	Utilfreds	Meget utilfreds	Ved ikke/ Ikke relevant
Foreningens generelle økonomi	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Foreningens evne til at skabe egenindtægter	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Den offentlige støttes størrelse	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Foreningens evne til at skaffe sponsorer	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Adgang til idrætsfaciliteter (foreningen har de faciliteter, der er behov for)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Medlemmernes nærhed til de idrætsanlæg og -faciliteter, som foreningen benytter (hvor tæt på anlægget ligger)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Idrætsfaciliteternes stand	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑
Adgang til samlingssted for medlemmer (klubhus, cafeteria eller lign.)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑	(5) ❑	(6) ❑

35. Har idrætsforeningen inden for de seneste 5 år haft et forpligtende samarbejde om AKTIVITETER, ARRANGEMENTER ELLER PROJEKTER med kommunen, kommunale institutioner, private virksomheder eller en idrætsorganisation?
(sæt ét kryds i hver linje)

	Har samarbejde i dag	Har tidligere haft samarbejde	Har aldrig haft samarbejde	Ved ikke/ Ikke relevant
Samarbejde med andre afdelinger i foreningen	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Samarbejde med en anden forening	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Samarbejde med en skole	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Samarbejde med en daginstitution, SFO, fritidsklub eller anden børne- og ungdomsinstitution	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Samarbejde med en anden kommunal institution	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Samarbejde med en kommunal forvaltning	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Samarbejde med en privat virksomhed om gennemførelse af aktiviteter	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Samarbejde med en privat virksomhed, der giver penge til foreningen	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Samarbejde med idrætsorganisation eller idrætsforbund (DIF, DGI eller specialforbund)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Samarbejde med anden form for organisation, institution, virksomhed	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑

36. Uddyb gerne hvad foreningen samarbejder med andre foreninger, institutioner, virksomheder, idrætsorganisationer m.fl. om:
(skriv kort nedenfor)

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Til sidst vil vi gerne have en vurdering af foreningens fremtid

37. Hvordan vurderer foreningen den nærmeste fremtid (de kommende 5 år)?
Er foreningen ENIG eller UENIG i nedenstående påstande?
(sæt ét kryds for hver påstand)

	Enig	Hverken enig eller uenig	Uenig	Ved ikke/ Ikke relevant
Foreningen ser generelt positivt på fremtiden	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Foreningen forventer et stigende antal medlemmer	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Det vil lykkes foreningen at rekruttere et tilstrækkeligt antal frivillige	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Foreningen vil klare sig godt i konkurrencen med andre idrætstilbud (eksempelvis fra kommercielle aktører)	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Adgangen til gode faciliteter vil ikke være et problem for foreningen	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Foreningen vil blive mere afhængig af indtægter fra medlemskontingenter	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑
Foreningen vil blive mere afhængig af offentlig støtte	(1) ❑	(2) ❑	(3) ❑	(4) ❑

Bilag 3 – Notat af Maja Pilgaard om frivillighed

Det frivillige arbejde under forandring

Notat af Maja Pilgaard

Idrættens Analyseinstitut
Februar 2011

INDLEDNING

EU's ministerråd har udnævnt 2011 til Europæisk Frivillighedsår med formålet at sætte fokus på og udvikle en sammenhængende europæisk politik for frivilligheden, som fremmer, anerkender og støtter det frivillige arbejde og de frivillige organisationer i hele Europa (www.frivillighed.dk). I den forbindelse gennemfører Idrættens Analyseinstitut, i samarbejde med Syddansk Universitet og med økonomisk støtte fra Danmarks Idrætsforbund (DIF) og Tuborgfondet, i 2010-11 en omfattende undersøgelse af frivilligt arbejde i danske idrætsforeninger.

Undersøgelsen er centreret omkring foreningsniveau, mens dette notat kigger på individniveau. På foreningsniveau er spørgeskemaet sendt til idrætsforeninger og typisk besvaret af formanden eller en anden i bestyrelsen. På individniveau er spørgeskemaet sendt til og besvaret af et repræsentativt udsnit af den danske befolkning.

I foreningsundersøgelsen er der sendt spørgeskemaer til over 10.000 foreninger, hvoraf ca. halvdelen har svaret på spørgsmål omkring den enkelte forenings sammensætning, forhold, holdninger og frivilligt arbejde.

Som led i den omfattende undersøgelse af frivilligt arbejde i Danmark udarbejdes dette notat med fokus rettet på individniveau. Undersøgelsen 'Danskernes motions- og sportsvaner 2007' giver mulighed for at analysere på befolkningens tilbøjelighed til at udføre frivilligt arbejde inden for en sportsklub/idrætsforening. Respondenterne er blevet spurgt, om de deltager aktivt i møder, er leder, træner eller udfører andet frivilligt arbejde i idrætsforeningen. Spørgsmålene er ikke kædet til en specifik idrætsgren, og da mange respondenter dyrker mere end én aktivitet regelmæssigt i løbet af et år, er det ikke muligt at undersøge, inden for hvilken idrætsgren det frivillige arbejde foregår. Det er dog muligt at undersøge, hvor stor en andel af de aktive udøvere inden for en aktivitet, f.eks. fodbold, som samtidig angiver at udføre frivilligt arbejde.

Formålet med dette notat er at blive klogere på frivilligt arbejde ud fra et individperspektiv. Hvor stor en andel af befolkningen udfører frivilligt arbejde i en idrætsforening? Hvad karakteriserer frivillige kontra ikke-frivillige befolkningsgrupper? Kan man kæde bestemte hverdagsforhold sammen

med tilbøjeligheden til at udføre frivilligt arbejde i en idrætsforening? Og hvilke sammenhænge er der mellem befolkningens egen idrætsdeltagelse og tilbøjelighed til at udføre frivilligt arbejde?

En del af forskningen i frivilligt arbejde i relation til idrætsforeninger har fokus på kønsforskelle og mænds dominans på ledende og magtfulde poster i idrætsforeninger(Fasting 1982; Klausen, 1996; Kirkebøen 1986; Skirstadt 1983; Pfister, Habermann og Ottesen 2003, 2004 og 2005). I en betænkning fra Europa-Parlamentet, udarbejdet for udvalget om kvinders rettigheder om kvinder og sport fra 1987, var der fokus på at optimere rekrutteringen af kvindelige ledere og trænere med anbefalinger om positiv diskrimination og introduktion af kvoterekruttering (Klausen 1996). Har det haft en effekt i forhold til kønsfordelingen på de ledende poster?

Bekymringer lyder også i forhold til unges manglende engagement i frivilligt arbejde og den stigende gennemsnitsalder for ledere på centrale tillidsposter. Foreningslederne bliver ældre og ældre, og spørgsmålet er, om det er med fare for, at det frivillige arbejde uddør med den nuværende generation af frivillige?

Hvad undersøgelsen imidlertid ikke giver mulighed for at undersøge, er folks motiver for at udføre frivilligt arbejde. Hvorfor gør de det? Hvad får de ud af det? Sådanne spørgsmål er dog også ofte knyttet til en større social kontekst, hvor socialisering, tidsånd og samfundsmæssige påvirkninger kan gøre det vanskeligt at adskille det enkelte individs motiver fra kontekstens normative holdninger til frivilligt arbejde. Under alle omstændigheder kan der være interessante forandringer i befolkningens – eller samfundets – motiver til at udføre frivilligt arbejde, som kan have indflydelse på dels villigheden til at involvere sig i frivilligt arbejde, dels karakteren af dette arbejde, som dog ikke vil blive adresseret i denne sammenhæng.

Samfundets udvikling fra et industrielt til et moderne videns- og informationssamfund bliver af samfundsforskere og sociologer knyttet til forskellige værdier, de bruger til at karakterisere den sociale orden i relationen mellem mennesker i forskellige tidsperioder. Værdier som fællesskab, solidaritet og kollektivisme bliver ofte forbundet med det præindustrielle og industrielle samfund, mens individualisering, forbrug og hedonisme er nyere værdier, som præger samfundet i dag. Frivillighed bliver ofte knyttet sammen med nogle af de mere traditionelle værdier som solidaritet og idealistiske tanker omkring fællesskabet og dyrkelse af det civile samfund; "*Frivilligt arbejde er defineret som en indsats, der er til gavn for andre end én selv og ens familie"* (www.frivillighed.dk). I kølvandet på individualiseringen af samfundet kan man spørge, om der eksisterer en reel fare for, at befolkningen bliver mindre tilbøjelig til at yde en frivillig indsats – her naturligvis med særlig interesse for den frivillige indsats i idrætsforeningsregi?

I et notat fra 2005 inddeler Bjarne Ibsen og Ulla Habermann det civile samfund og karakteren af det frivillige arbejde i tre historiske perioder: Før 1930, fra 1930 til 1980 og efter 1980. Denne gennemgang gælder for hele den frivillige sektor og altså ikke specifikt for idrætsforeninger. I et ultrakort oprids kan man sige, at frivillige organisationer før 1930 opstod i en tid, hvor moraldannelse, solidaritet og det sociale engagement stod centralt, og hvor foreningsdannelse opstod 'nedefra' som et redskab i løsningen af sociale problemer og opgaver, samt i forhold til at skabe adgang til oprettelse og brug af faciliteter (Ibsen og Habermann 2005).

I mellemkrigstiden og tiden efter 2. verdenskrig voksede antallet af frivillige foreninger markant, og foreningsdannelse gav først og fremmest befolkningen en tiltrængt følelse af fællesskab og samhørighed. Velfærdsstaten fik i denne periode stigende betydning og overtog i løbet af 1960-erne og 1970-erne mange sociale opgaver. Det betød, at de frivillige foreninger ikke længere figurerede som deciderede opgaveløsere, men kredsede i stedet omkring interessefællesskaber og styrkelse af den enkelte forenings rettigheder gennem dyrkelse af 'ildsjæle'.

Efter 1980 kom der atter fokus på foreningernes 'nytteværdi' i løsningen af velfærdssamfundets opgaver, og Ibsen og Habermann taler i den forbindelse om foreningernes 'instrumentalisering'. Også idrætsforeninger bliver tiltænkt en rolle, som i modsætning til tidligere kommer 'oppefra'. Særligt inden for det seneste årti ser man krav følge med den store økonomiske støtte primært i forhold til at løse sundhedsmæssige, integrationsmæssige og ligestillingsmæssige problemstillinger. Langt den største støtte er dog stadig ikke som sådan øremærket til særlige opgaver.

Samtidig er danskernes idrætsvaner under forandring. Stadig flere voksne dyrker idræt og motion på egen hånd eller under mere fleksible vilkår end den traditionelle organiseringsform i foreningsregi. Kommerciel idræt får stadig større indflydelse – også med tilbud til børn og unge, hvor forældre f.eks. kan betale sig til idrætstilbud skræddersyet deres børns behov uden krav om bidrag med en frivillig indsats i forskellige sammenhænge.

Spørgsmålet er, hvad disse strømninger har af betydning for fremtidens organisering af idræt og frivilligt arbejde? En oplagt hypotese går på, at individualiseringen af samfundet som overordnet levevilkår i dag og de selvorganiserede, fleksible og kommercielle organiseringsformer samt idrætsforeningernes 'instrumentalisering' udgør en alvorlig trussel mod det frivillige engagement i danske idrætsforeninger (Torpe 2011). Et frivilligt engagement, som traditionelt har udgjort en meget stærk, karakteristisk og betydningsfuld del af civilsamfundets organisering og dermed en væsentlig faktor i det danske velfærdssamfund. Håkon Lorentzen skriver i artiklen 'Frivillighet i forandring. Om forholdet mellom sivile fellesskap og moderniteten' fra 2001, at civilsamfundets interesser for fælles anliggender ikke nødvendigvis er på retur. Men der ligger en udfordring og en vis sårbarhed i nye, moderne fællesskabsformer i, at aktiviteterne i større omfang end tidligere repræsenterer en sum af mange enkeltinteresser frem for en tilslutning til én fælles ideologi (Lorentzen 2001).

I samarbejde med Idrættens Analyseinstitut udgav Bjarne Ibsen i 2006 en rapport over foreningsidrættens udvikling og udfordringer i Danmark (Ibsen 2006). Rapporten peger på rekruttering af frivillige ledere og trænere som de to største udfordringer for danske idrætsforeninger. Der hører dog en præcisering med til tolkningen af disse tal. På den ene side svarer hver fjerde idrætsforening i en undersøgelse, der omfattede idrætsforeninger fra det tidligere Fyns Amt, at det er 'et stort problem', at få frivillige til bestyrelsen, og en lidt mindre andel svarer, at det er 'et stort problem' at få frivillige til andre opgaver. Men andelen der svarer, at det ikke er et problem er endnu større.

Rekrutteringen af frivillige til bestyrelsen opfattes under alle omstændigheder som en af de største udfordringer i foreningerne og over halvdelen af foreningslederne angav i rapporten fra 2006, at det er blevet vanskeligere at være foreningsleder inden for de seneste fem år. Undersøgelsen kan dog ikke bekræfte, at udfordringen er blevet større, idet andelen af idrætsforeningerne, som svarer, at

de ofte har vanskeligheder med at finde nye frivillige til bestyrelse og udvalg var på samme niveau (hver fjerde forening) i 2004 som i 1998 og 1989.

Andre undersøgelser viser desuden, at befolkningens tilbøjelighed til generelt at udføre frivilligt arbejde er steget mellem 1990 og 1999 (Boje, Fridberg og Ibsen 2006). Her står vi altså over for to modstridende teser om udviklingen i det frivillige arbejde i relation til idrætsforeninger. På den ene side opfatter foreningslederne, at det frivillige arbejde bliver sværere med tiden, mens andre undersøgelser viser, at befolkningen faktisk udfører mere og mere frivilligt arbejde. Hvorledes hænger det sammen? Er foreningslederne tilbøjelige til at idyllisere fortiden, eller kan der være andre forklaringer på de modstridende tendenser?

I det følgende rettes blikket mod befolkningens frivillige arbejde i sportsklubber/idrætsforeninger. Det er muligt at sammenligne resultater fra idrætsvaneundersøgelsen i 2007 med tidligere kulturvaneundersøgelser fra 1993, 1998 og 2004. Derved giver notatet et overblik over udviklingen i befolkningens tilbøjelighed til at udføre frivilligt arbejde i de danske idrætsforeninger gennem de seneste 15 år.

Kulturvaneundersøgelserne fra 1975 og 1987 har også spørgsmål omkring deltagelse i frivilligt arbejde, men her er spørgsmålene ikke isoleret til kun at omfatte idrætsforeninger, og er derfor ikke beskrevet i denne sammenhæng.

UDVIKLING I BEFOLKNINGENS FRIVILLIGE ARBEJDE I IDRÆTSFORENINGER

Det er muligt at sammenligne frivilligt arbejde i relation til idrætsforeninger i idrætsvaneundersøgelserne tilbage til 1993[11], men forud for analysen bør man overveje betydningen af generelle forandringer i forståelsen af de anvendte begreber. I 1993 indgik ordet 'tillidshverv' i spørgeskemaet, hvilket blev ændret til 'tillidspost' fra 1998. I 2004 og 2007 blev ordet sidestillet med lederpost i formuleringen 'er leder/har tillidspost'. Udtrykket 'tillidshverv/tillidspost' anvendes måske ikke så ofte i dag som tidligere, og det kan ikke udelukkes, at især de yngre generationer ikke anser deres frivillige arbejde i foreningen som et tillidshverv. Udtrykket er dog i de seneste to undersøgelser blevet sidestillet med 'leder', hvorfor må man forvente, at det trods alt giver et pålideligt billede af udviklingen.

Figur 1 herunder illustrer udviklingen fra 1993 til 2007. For alle undersøgelsesårene gælder, at kun respondenter, som deltager i møder og/eller har tillidsposter indgår, dvs. trænere og personer, der udfører andet frivilligt arbejde, er ikke inkluderet i beregningerne.

[11] I 1993 blev respondenterne spurgt, om de deltog i medlemsmøder i relation til en idrætsforening, og/eller om de besad tillidshverv i en idrætsforening. I 1998 var det kun muligt at sætte ét kryds. Enten ved 'deltagelse i medlemsmøder og/eller foreningsarbejde', eller ved 'tillidsposter' (underforstået, at man deltager i medlemsmøder, hvis man har en tillidspost). I 2004 og 2007 var spørgsmålet mere specifikt opdelt i fire kategorier: 'Deltager i medlemsmøder', 'Er leder/har tillidspost', 'Er træner/instruktør' samt 'Udfører andet foreningsarbejde'.

Figur 1. *Figuren viser andelen af befolkningen i 1993, 1998, 2004 og 2007, som deltager i medlemsmøder og har tillidsposter i en idrætsforening (pct.)*

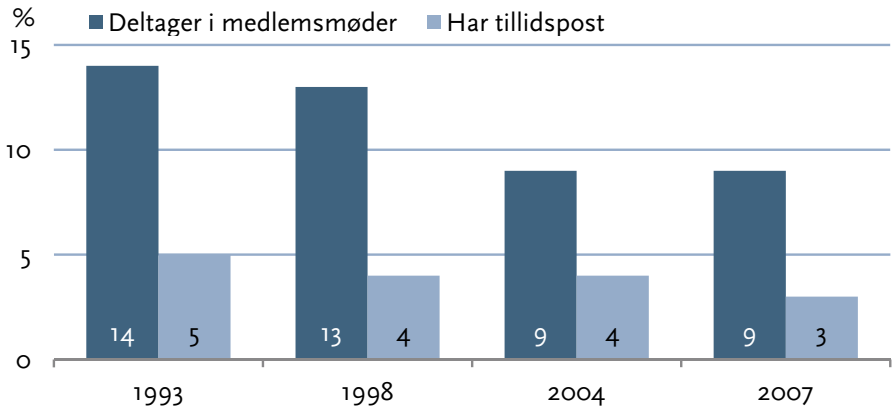

Figurtekst: Mødedeltagelse og andelen af befolkningen med tillidsposter toppede i 1990'erne

Som det fremgår af figur 1, daler befolkningens tilbøjelighed til at deltage i medlemsmøder i idrætsforeninger, og andelen med et tillidshverv/lederpost ser også ud til at falde. I 2007 var lidt mere end to tredjedele involveret i mødedeltagelse og tillidsposter sammenlignet med 1993. Et fald i tillidsrepræsentanter hænger ikke umiddelbart sammen med den generelle stigning i antallet af idrætsforeninger i Danmark i samme periode. Det kan ikke udelukkes, at der forekommer en vis usikkerhed i analyserne af data fra de fire idrætsvaneundersøgelser. En sammenligning med resultater fra andre undersøgelser bekræfter dog tendensen. Analyser af data fra undersøgelsen af befolkningens frivillige arbejde fra 2004[12] viser også, at fire pct. af befolkningen i 2004 udførte udvalgs- eller bestyrelsesarbejde inden for idrætsområdet. En sammenligning af DIF og DGI's foreningsundersøgelse fra 2004 med data fra DIF's frivillighedsundersøgelse fra 2010[13] tyder ligeledes på et fald i besatte tillidsposter de seneste seks år. Måske skyldes det, at de tillidsvalgte udfører flere forskellige opgaver end tidligere? Eller at der ganske enkelt er færre medlemmer af bestyrelsen i de nye foreninger? Under alle omstændigheder må man hæfte sig ved, at befolkningens involvering i lederarbejde i de danske idrætsforeninger ikke ser ud til at stige i disse år i takt med en generel stigning i medlemstallet og i antal foreninger.

I 2004 og 2007 havde respondenterne i idrætsvaneundersøgelserne mulighed for yderligere at angive frivillig involvering som træner/instruktør samt i forhold til 'andet frivilligt arbejde' i en idrætsforening. I 2004 var fire pct. af befolkningen træner eller instruktør, mens hver tiende udførte andet frivilligt arbejde. Træner/instruktørposten var tæt på samme niveau i 2007 med indikation på en svag stigning (fem pct.), mens en noget mindre andel på seks pct. udførte andet frivilligt arbejde i forhold til 2004. Tendensen til flere trænere og instruktører bekræftes i DIF's foreningsundersøgelser fra 2004 og 2010.

[12] Særkørsler af data fra Frivillighedsundersøgelsen 2004. Dokumentation af data er udgivet i rapporten: Boje, T.P. & Ibsen, B. (2006): *Frivillighed og nonprofit i Danmark. Omfang,organisation, økonomi og beskæftigelse*. København: Socialforskningsinstituttet. Rapport 06:18.

[13] Analyser af data fra Frivillighedsundersøgelsen 2010 er under udarbejdelse.

Når man lægger de forskellige frivillighedsposter sammen for henholdsvis 2004 og 2007, ser det ud til, at det samlede antal af frivillige inden for idrætsforeninger i Danmark ligger stabilt på 14 pct., som det fremgår af tabel 1 herunder. En sammenligning med den danske del af den europæiske værdiundersøgelse stemmer godt overens med disse tendenser (Torpe 2011). Værdiundersøgelsen viser en stigning i antallet af frivillige i relation til sport og fritid fra 11 til 15 pct. mellem 1990 og 2008. I 1999 var andelen på 14 pct. Undersøgelsen af befolkningens frivillige arbejde fra 2004 kommer frem til 13 pct. af befolkningen, som var frivillige i idrætsregi i 2004 (Boje og Ibsen 2006). Tre forskellige undersøgelser viser altså, at det frivillige arbejde i danske idrætsforeninger har været stagnerende – eller svagt stigende – det seneste årti.

Noget tyder dog på, at karakteren af det frivillige arbejde forandrer sig. Tidligere var der i kulturvaneundersøgelserne udelukkende fokus på mødedeltagelse og tillidshverv, mens de senere års undersøgelser har fokus på flere forskellige typer af poster. Sådanne ændringer i spørgeskemaet er interessant, da det i sig selv kan give et indblik i ændrede forhold, som har været interessante og relevante at belyse i den gældende samtid, hvor undersøgelserne er iværksat. De senere år kan man forestille sig en interesse for træner/instruktørposter og 'andet frivilligt arbejde', netop fordi karakteren af det frivillige arbejde er blevet mere mangfoldig, og fordi træner- og instruktørposterne udgør en væsentlig andel af det frivillige arbejde og har stor betydning for den enkelte forenings oplevelse af succes.

I dag ser man også oftere såkaldte 'ad hoc'-opgaver i relation til mindre projekter eller særlige udvalg i foreningen, mens de 'tungere' tillidshverv kun udgør en mindre andel af det samlede frivillige arbejde. Det centrale og overordnede ansvar hviler tilsyneladende på en lille kerne af frivillige – som tilmed er blevet mindre med årene, selv om der er mange hænder til at tage fat om de mere 'løse' arbejdsopgaver.

Tabel 1. *Tabellen viser andelen af befolkningen i 2004 og 2007, som deltager i fire typer af frivilligt arbejde samt en samlet opgørelse på frivilligt arbejde i relation til en idrætsforening (pct.)*

	2004	2007
Deltager i møder	9	9
Har tillidshverv	4	3
Er træner/instruktør	4	4
Udfører andet frivilligt arbejde	10	5
Udfører frivilligt arbejde (total)	14	14

Mens mødedeltagelsen og repræsentanter i tillidshverv falder, stiger den samlede andel aktive foreningsmedlemmer. Siden 1993 er andelen af foreningsaktive i idræt steget fra 31 til 41 pct. Det betyder, at andelen af aktive medlemmer, der deltager i møder, er faldet fra knap halvdelen til hvert fjerde medlem mellem 1993 og 2007. Og tillidsposterne hviler på blot ni ud af 100 medlemmer i forhold til 17 ud af 100 i 1993. Her skal man dog tage højde for, at idrætsforeningerne i gennemsnit er blevet betydeligt større i den samme periode, og andelen af medlemmerne, der er frivillige, falder i takt med, at foreningen bliver større.

I den optik kan det virke mere forståeligt, at eksisterende idrætsledere oplever, at det er blevet vanskeligere at være frivillig leder i dag i forhold til tidligere. Selv om viljen til at udføre frivilligt arbejde er stor i dele af befolkningen, er ejerskabet over for det frivillige arbejde ikke nødvendigvis fulgt med. Det frivillige arbejde er måske mere kortvarigt og knyttet til mindre og mere overskuelige ad hoc-projekter i forbindelse med arrangementer, eller det er begrænset til instruktør- og trænerarbejde for specifikke hold. Færre frivillige påtager sig en overordnet, længerevarende tillidspost i foreningerne.

Analysen viser samtidig en mindre tendens til, at frivillige trænere/instruktører eller personer, som udfører 'andet frivilligt arbejde' i foreningen, deltager i medlemsmøderne. Samhørigheden over for foreningen som helhed og ønsket om demokratisk medbestemmelse træder formentlig i baggrunden og er ikke i sig selv et incitament til at påtage sig en frivillig arbejdspost. Det medfører naturligvis et øget pres for kernen af frivillige med tillidsposter i forhold til vedvarende at rekruttere, organisere og instruere de mange mere løst knyttede frivillige.

Dette leder videre til spørgsmål omkring kernekompetencerne blandt de centralt besatte poster i en idrætsforening og selve uddannelsesvirksomhedens indhold i relation til lederuddannelse. Hvilke kompetencer skal en moderne idrætsleder besidde? Og kan fremtidens idrætsforeninger overhovedet ledes centralt af interessemotiverede 'amatører'?

HVEM ER DE FRIVILLIGE?

De følgende sider er en beskrivelse af de frivillige i idrætten anno 2007. Som nævnt i indledningen har mænd tidligere været langt mere repræsenteret på de frivillige poster i idrætsforeningerne end kvinder. Desuden er der en forestilling om, at gennemsnitsalderen for frivillige stiger, mens ungdommen svigter det frivillige arbejde.

Frivilligt arbejde – kun for mænd?

Analyserne viser, at 14 pct. af voksenbefolkningen (16 år+) i 2007 angiver at udføre frivilligt arbejde i en idrætsforening/sportsklub (tabel 7 bagerst i notatet). Det fremgår af tabel 2 herunder, at mænd (stadig) lægger den største frivillige indsats, og selv om flere mænd (44 pct.) dyrker foreningsidræt end kvinder (37 pct.), kan det ikke forklare det større frivillige engagement.

Ser man kun på foreningsaktive mænd og kvinder(tabel 8 bagerst i notatet), angiver 34 pct. af mændene at udføre frivilligt arbejde i forhold til 24 pct. af kvinderne, og kvindernes træner- og instruktørtjanser har stor indflydelse på, at denne fordeling ikke er større. Forskellene er nemlig stadig meget tydelige i forhold til mødedeltagelse og de ledende poster, og som det fremgår af tabel 2, besidder kvinder faktisk ikke en større andel af tillidsposterne end i 1993 trods mange års forsøg på at ændre dette billede. Omvendt deltager kvinder oftere i mødeforsamlinger end for 15 år siden. Kønsforskellene på involvering i frivilligt arbejde i idrætsforeninger dokumenteres også i andre undersøgelser (Torpe 2011). Man ser ellers en tendens mod udligning i kønsforskelle i det samlede frivillige arbejde i Danmark, men på sports- og fritidsområdet er mænd stadig i overvægt (Ibid.).

Tabel 2. *Tabellen viser, hvor stor en andel kvinder udgør af mødedeltagere og tillidsposter.*

		1993	1998	2004	2007
Andel kvinder	*... som deltager i medlemsmøder*	31 pct.	29 pct.	31 pct.	43 pct.
	... som besidder et tillidshverv	30 pct.	25 pct.	24 pct.	29 pct.

Tabeltekst: Mænd sidder stadig på de fleste tillidsposter, men kønsfordelingen til møder er blevet mere lige siden 1993.

Frivillige ledere bliver ældre

Tilbøjeligheden til at involvere sig i frivilligt arbejde varierer i forskellige livsfaser på linje med tendenserne i den overordnede idrætsdeltagelse. Her skal man dog være opmærksom på, at analyserne viser et tværsnitsbillede fra 2007 og ikke udviklingen i forskellige generationer over tid.

Frivilligheden topper blandt børn og unge (13-19-årige) og atter blandt 60-69-årige, så myten om, at det frivillige arbejde uddør med den nuværende generation af ældre frivillige kan ikke entydigt bekræftes. Børn helt ned til 10-års-alderen angiver at deltage i idrætsforeningens medlemsmøder, og fra 13-års alderen påtager en del sig træner-/instruktøropgaver eller udfører 'andet frivilligt arbejde' i foreningen. Tillidsposterne er dog stadig forbeholdt den ældre del af befolkningen. De travle forældre- og karrieregrupper i 30-års-alderen ser ud til at sætte det frivillige arbejde på standby i en årrække, mens de også sætter egen idrætsaktivitet på pause. I værdiundersøgelserne fremkommer også en generel tendens til, at frivilligt arbejde i Danmark især er i vækst blandt unge og ældre befolkningsgrupper, mens tilslutningen stagnerer blandt de midaldrende (Torpe 2011). Torpe nævner en tidligere tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet og ressourcestærke efterlønnere og pensionister som årsag til den høje frivillige deltagelse blandt seniorer. En basal trang til og behov for at varetage opgaver og interesser i foreningsfællesskaber giver han som bud på den generelle tilslutning til foreningsdeltagelse og frivilligt arbejde i befolkningen.

Det store spørgsmål er dog, om forældrene er villige til at påtage sig frivillige opgaver på et senere tidspunkt? Kommer de tilbage igen efter en årrække uden for idrætsforeningerne? Den store søgning til kommercielle fitnesscentre i disse år kan blive en udfordring for foreningerne, da der ikke er garanti for, at de voksne skifter det kommercielle center ud med foreningsidrætten, når de først har vænnet sig til at dyrke motion der.

Siden 1993 er gennemsnitsalderen for ledere og deltagere på medlemsmøderne steget (se tabel 3). I 1993 var ledere og mødedeltagere i gennemsnit sidst i 30-erne, mens gennemsnitsalderen i dag runder 50 år. Er det de samme ledere, som har siddet på posterne de sidste 15 år? Det spørgsmål er ikke muligt at besvare, men under alle omstændigheder en sandsynlig påstand i betragtning af, at Frivillighedsundersøgelsen 2010 viser, at lederne i gennemsnit har siddet på de samme poster i seks år[14].

[14] Foreløbige analyser fra DIF's frivillighedsundersøgelse 2010.

Tabel 3. *Tabellen viser gennemsnitsalder for mødedeltagere og personer med tillidsposter sammenholdt med gennemsnitsalderen for aktive foreningsmedlemmer.*

		1993	1998	2004	2007
Gennemsnitsalder	*... for deltagelse i medlemsmøder*	37 år	38 år	46 år	50 år
	... for besiddelse af tillidshverv	39 år	41 år	47 år	50 år
	... for medlem af en idrætsforening	38 år	40 år	44 år	47 år

Tabeltekst: Gennemsnitsalderen for frivilligt lederarbejde stiger i takt med at de aktive foreningsmedlemmer også i gennemsnit bliver ældre.

Gennemsnitsalderen på tillidshvervene stiger i takt med, at aktive foreningsmedlemmer også i gennemsnit bliver ældre. Det kan derfor virke som en naturlig følge af den generelle udvikling i idrætsdeltagelsen, men må anses for en potentielt faretruende udvikling i det omfang, foreningerne ikke formår at være relevante og interessante for yngre medlemmer i forhold til at involvere sig omkring beslutningsbordet på de gældende lederposter. Figur 2 herunder viser en samlet oversigt over idrætsdeltagelse, foreningsmedlemskab og besiddelse af et tillidshverv fra 1993 og 2007.

Figur 2. *Figuren viser idrætsdeltagelse, foreningsmedlemskab og tillidshverv i forskellige aldersgrupper for 1993 og 2007*

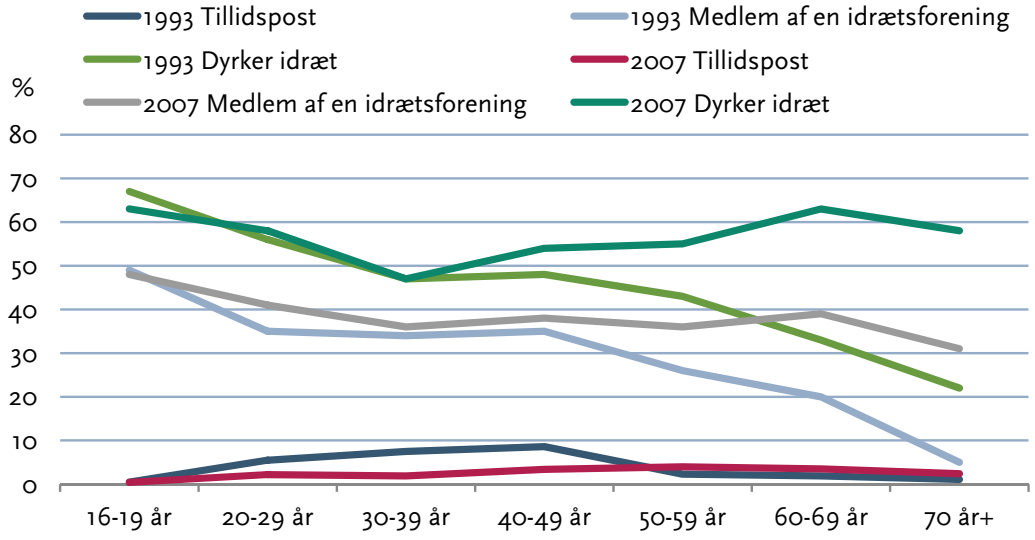

Konkurrencedeltagelse øger frivilligt arbejde

Foreningsmedlemmer, som selv deltager i konkurrencer, udfører langt mere frivilligt arbejde end andre foreningsmedlemmer. Tabel 4 herunder viser, at konkurrencedeltagelsen fører til en frivillighedsandel på hele 47 pct. i forhold til 22 pct. blandt de ikke-konkurrerende medlemmer. Endvidere er det interessant at bemærke, at forskellen især finder sted i forhold til lederposterne, som 12 pct. af konkurrencedeltagerne påtager sig i forhold til tre pct. af øvrige medlemmer.

Tabel 4. *Tabellen viser andelen af de foreningsaktive medlemmer – opdelt på konkurrencedeltagere og øvrige – som deltager i frivilligt arbejde (pct.)*

N = 1.558	Deltager i frivilligt Arbejde	Medlems-møder	Er leder/har tillidspost	Er træner/ instruktør	Udfører andet forenings-arbejde
Har deltaget i konkurrencer inden for det seneste år	47	27	12	15	17
Har *ikke* deltaget i konkur-rencer inden for det seneste år	22	13	3	7	6

Tabeltekst: Konkurrencedeltagere involverer sig mere i frivilligt arbejde end øvrige foreningsmedlemmer.

Der er generelt stor forskel på tilhørsforholdet til en idrætsforening afhængig af måden, man dyrker idræt og organiserer sig på i foreningen. Motionisterne, der typisk kommer et par gange om ugen for at få sig rørt, har ikke nødvendigvis interesse for – eller overhovedet kontakt til – den centrale del af foreningsledelsen, mens den mere traditionelt organiserede konkurrenceidræt måske fordrer en mere naturlig deltagelse i det ledende arbejde. Dette er interessant, da mange traditionelle bestyrelser formentlig har en grundlæggende interesse for netop den traditionelle konkurrencesport og koncentrerer lederarbejdet omkring turneringer, sponsorarbejde, spilletøj, spillere og trænere til førstehold etc. Derfor kan det være svært for foreningerne at blive relevante for de motionister, som 'bare' kommer et par gange om ugen for at få motion. Og denne type medlemmer ser man flere og flere af i disse år i takt med stigninger i idrætsdeltagelsen blandt den voksne del af befolkningen. De kan ikke se sig selv i centrale lederposter i en bestyrelse, som arbejder på nogle helt andre områder end motionisterne kan relatere til. Det kan også være en af årsagerne til, at der generelt er god besætning til træner- og instruktørposter samt til mere fleksible ad hoc-opgaver, mens det kniber mere med at finde folk til de tungere tillidsposter. Det handler altså for foreningerne om at være mere relevante for flere medlemmer, hvis de ønsker større tilslutning til lederarbejdet.

Frivillige findes i alle sociale lag

Uddannelseslængde er den mest afgørende indikator på befolkningens tilbøjelighed til at dyrke idræt. Dette gælder imidlertid ikke i forhold til frivilligt arbejde, hvor befolkningsgrupper med korte videregående uddannelser markerer sig i størst omfang (tabel 7). Det hænger formentlig sammen med de idrætsaktiviteter og organiseringsformer, som de frivillige er tilknyttet. Voksnes deltagelse i foreningsidræt er ikke betinget af uddannelsesmæssige forskelle i samme udprægede grad, som det f.eks. er tilfældet i fitness og motionsidrætter. Sidstnævnte aktivitetsformer dyrkes fortrinsvist af voksne med lange videregående uddannelser, mens kun få foreningsidrætter giver anledning til uddannelsesmæssige skævheder (golf og tennis). Ser man kun på gruppen af foreningsaktive idrætsudøvere, eksisterer dog heller ingen direkte sammenhæng mellem uddannelseslængde og frivillighedsgrad (tabel 8). Foreningsaktive personer med korte videregående uddannelser angiver den største frivillighed (33 pct.), mens foreningsaktive på grunduddannelsesniveau ligger på niveau med foreningsaktive med lange videregående uddannelser (30 pct.). Karakteren af det frivillige arbejde knytter sig heller ikke til uddannelseslængde, og man kan derfor ikke tale om, at højtuddan-

nede befolkningsgrupper i størst omfang påtager sig de centrale tillidsopgaver i foreningen på samme måde, som de er de mest idrætsaktive.

Personer med anden etnisk baggrund end dansk udfører dog mindre frivilligt arbejde end personer med dansk oprindelse. Det gælder også blandt aktive foreningsudøvere, hvor 20 pct. udfører frivilligt arbejde, hvis begge forældre har anden etnisk oprindelse end dansk i forhold til 34 pct. blandt foreningsaktive med dansk baggrund.

HVOR ER DE FRIVILLIGE?

Det frivillige arbejde udføres naturligvis i overvejende grad af idrætsudøvere i forenings- og firmaidrætsregi. 33 pct. af alle foreningsaktive og 23 pct. af alle aktive i firmaidrætsregi udfører frivilligt arbejde. Omvendt involverer blot tre pct. sig i frivilligt arbejde i idrætsforeninger, hvis de udelukkende dyrker idræt uden for foreningsregi. Dette har også indflydelse på, inden for hvilke idrætsgrene, den største andel af frivillige befinder sig.

Idrætsaktive i traditionelle boldspilsidrætter angiver oftere at udføre frivilligt arbejde end idrætsaktive i motions- og fitnessaktiviteter som gang og løb, aerobic, yoga og styrketræning. Den største frivillighedsgrad finder man dog blandt befolkningsgrupper, som sejler kajak, går til skydning eller håndbold. Disse aktivitetsformer afspejler nogle af de mest traditionsbundne og forankrede foreningsidrætter i dansk idrætshistorie. Det er samtidig idrætsformer, som overvejende foregår inden for foreningsidrættens rammer og i mindre omfang 'på egen hånd', hvilket har indflydelse på, at over en tredjedel af deltagerne i netop disse idrætsgrene udøver frivilligt arbejde. Figur 3 herunder illustrerer den direkte sammenhæng mellem organiseringsgrad (dvs. hvor stor en andel af udøverne, som dyrker aktiviteten i foreningsregi) og frivillighedsgrad (dvs. hvor stor en andel af udøverne inden for en idrætsaktivitet, som angiver at udføre mindst én form for frivilligt arbejde).

Generelt ligger frivillighedsgraden ganske højt blandt udøvere af langt de fleste idrætsgrene, og i hele 18 idrætsgrene involverer mere end hver femte udøver sig i frivilligt arbejde.

Igen bør det nævnes, at det frivillige arbejde ikke nødvendigvis udføres inden for den gældende aktivitet, da det på baggrund af denne undersøgelse ikke er muligt at kæde det frivillige arbejde til en specifik aktivitet i denne sammenhæng. Tallene viser f.eks., hvor stor en andel af alle kajakroere, der samtidig angiver, at de er frivillige i en idrætsforening. Mange dyrker mere end én aktivitet eller de er måske aktive i børnenes idrætsforening, og dette er ikke muligt at undersøge nærmere. Undersøgelserne af frivilligt arbejde i idrætsforeninger i Danmark fra 2004 og 2010, foregår på foreningsniveau og viser andelen af frivillige inden for de enkelte idrætsgrene.

Figur 3. *Aktive i traditionelle foreningsidrætter udfører mest frivilligt arbejde*

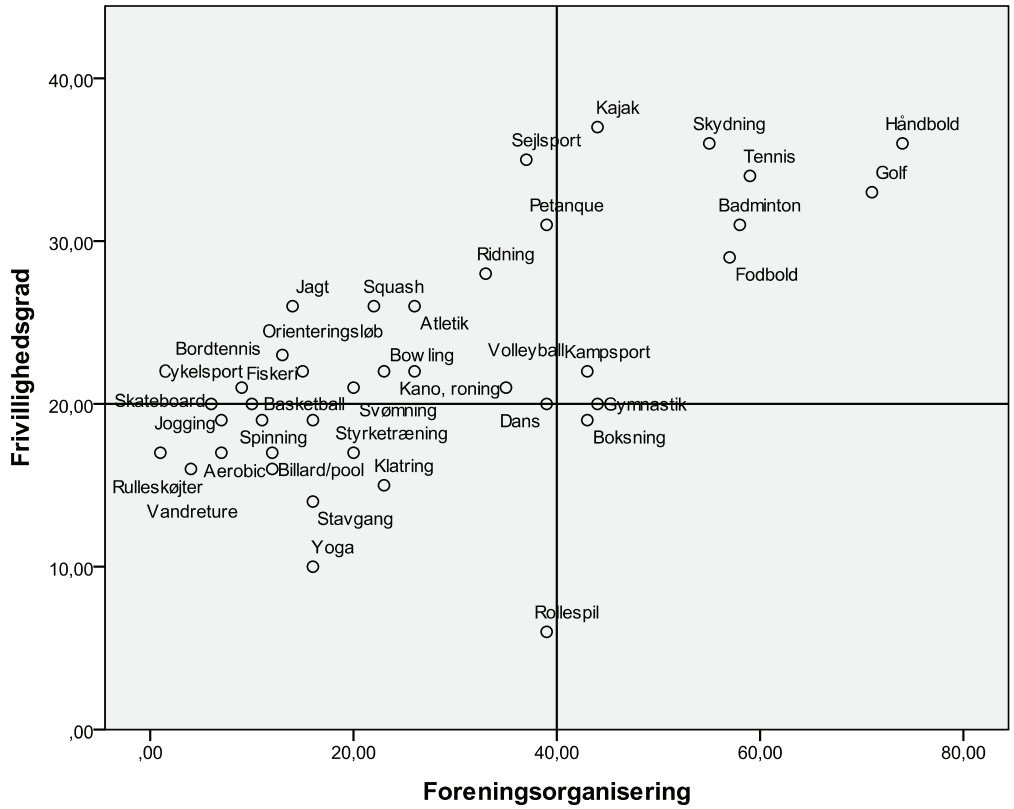

Kategoriserer man de forskellige idrætsaktiviteter efter deres karakter, viser sig et mønster, hvor de traditionelle boldspil (både holdspillene og de individuelle) har de mest frivilligt engagerede medlemmer efterfulgt af udøvere af forskellige specialidrætter(tabel 5). Boldspillene kræver typisk en almindelig idrætshal eller boldbane, mens specialidrætterne ofte kræver specifikke faciliteter, underlag eller særlige hensyn til f.eks. rulleskøjter, skateboard, skøjteløb eller svømning. Fitnessudøvere og udøvere af aktiviteter, der foregår udendørs, deltager sjældnere i frivilligt arbejde, men også inden for 'æstetik og kamp', er der længere mellem de frivillige kræfter.

Sagt på anden vis samler det frivillige arbejde sig om de idrætter, som er meget afhængige af faciliteter, særligt omkring brug af traditionelle idrætshaller og udendørs anlæg til f.eks. fodbold, tennis, skydebaneanlæg, kajak og roning, mens brugere af gymnastiksale, fitnesscentre og natur i færre tilfælde udfører frivilligt arbejde. Det hænger formentlig sammen med de tidligere analyser af konkurrencedeltagelse, da traditionen for at deltage i konkurrencer er større i traditionelle boldidrætter i forhold til mange motionsformer. Det kan også tyde på et reelt lavpraktisk behov for frivillige kræfter i idrætter, som kræver adgang til særlige faciliteter. Dette leder tilbage til de oprindelige tanker omkring foreningsfællesskaberne og organiseringen i frivillige organisationer, som traditionelt opstod med bl.a. et formål om at skabe adgang og faciliteter til at dyrke idræt (Ibsen og Habermann 2005).
Det viser også, at man finder flest frivillige i traditionelle aktiviteter, som foregår under traditionelle organiseringsformer, mens de mere fleksible motionsidrætter ikke kræver frivillige i samme omfang.

Tabel 5. *Tabellen viser, hvor stor en andel af udøverne inden for fem kategorier af aktiviteter, som angiver at udføre frivilligt arbejde i en idrætsforening (pct.)*

	Andel frivillige
Udendørs	17
Spil	28
Specialidrætter	24
Fitness	17
Æstetik og kamp	18
Udendørs aktiviteter: Stavgang, jogging, vandreture, cykelsport, kano, roning, kajak, sejlsport, jagt, fiskeri og rollespil. Spil: Fodbold, håndbold, basketball, volleyball, badminton, tennis og bordtennis. Specialidrætter: Rulleskøjter, skateboard, klatring, skøjteløb, svømning, ridning, atletik, skydning, golf og handicapidræt. Fitness: styrketræning, aerobic og spinning. Æstetik og kamp: Dans, gymnastik, boksning, kampsport og yoga.	

Tabeltekst: De frivillige dyrker primært traditionelle boldspil, som foregår i traditionelle idrætshaller og særlige udendørs anlæg

I dag er dette perspektiv interessant, fordi facilitetsdebatten i disse år i høj grad stiller spørgsmålstegn ved de gængse måder at udnytte og fordele haltiderne på og foreningernes 'monopol' som brugere af kommunale idrætsanlæg. 'Sport for all'-tankegangen, som efterhånden præger mange politiske apparater fra idrætsorganisationer til kommuner, stat og hele EU har i høj grad fokus på, hvordan man tilrettelægger offentligt tilgængelige faciliteter og indretter de fysiske omgivelser, så alle borgere har mulighed for at dyrke idræt. Hvis fremtiden byder på mere offentlig involvering og ansvar i forhold til tilgængelighed f.eks. gennem 'pay and play'-koncepter, online-booking eller ganske enkelt ved at etablere udendørs pladser, som er tilgængelige for alle uafhængig af foreningsmedlemskab, er spørgsmålet, om det vil ændre på behovet for – eller karakteren og graden af frivilligt arbejde i idrætsforeningsregi?

FRIVILLIGE I RELATION TIL EGEN IDRÆTSDELTAGELSE

Generelt hænger tilbøjeligheden til at involvere sig i frivilligt arbejde sammen med egen idrætsdeltagelse og særligt i forhold til idrætsdeltagelse i foreningsregi. Mens 20 pct. af alle voksne idrætsudøvere udfører frivilligt arbejde i en idrætsforening, gælder det 29 pct. af alle idrætsaktive i foreningsregi. Omvendt udfører blot tre pct. af befolkningen frivilligt arbejde, hvis de *ikke* er aktive foreningsudøvere. Den aktive tilknytning til en idrætsforening betyder således meget for tilbøjeligheden til at udføre frivilligt arbejde, og 'passive' medlemmer fylder minimalt i det samlede frivillige foreningsarbejde.

Dette er interessant i forhold til rekruttering af frivillige blandt forældre til børn, der dyrker idræt i en idrætsforening. Børnenes idrætsdeltagelse i sig selv øver nemlig kun begrænset indflydelse på forældrenes frivillige engagement. Tabellen herunder kæder børn og forældrenes idrætsaktivitet i foreningsregi sammen med forældrenes frivillige arbejde. Det viser sig, at mere end hver tredje forælder angiver at udføre frivilligt arbejde, hvis både de selv og deres børn dyrker idræt i en idrætsforening. Andelen falder til 27,8 pct. blandt forældre, som dyrker foreningsidræt, selv om børnene ikke er aktive i foreningsregi (dette forekommer dog i meget få tilfælde), mens lidt under hver tiende forælder er frivillig, hvis børnene går til idræt i en forening, selv om forældrene ikke selv er for-

eningsaktive. Man finder slet ingen frivillige, hvis hverken forældre eller børn dyrker idræt i en forening.

Tabel 6. *Tabellen viser sammenhængen mellem børn og forældres foreningsdeltagelse og forældrenes frivillige engagement (pct.)*

	Børn dyrker foreningsidræt	Børn dyrker *ikke* foreningsidræt
Forældre dyrker foreningsidræt	34,5 (N = 275)	27,8 (N = 18)
Forældre dyrker *ikke* foreningsidræt	9,3 (N = 301)	0 (N = 59)

Tabeltekst: Forældre udfører sjældent frivilligt arbejde, hvis de ikke selv er medlem af en idrætsforening (pct.)

En undersøgelse af frivilligt arbejde fra 2005 viser på linje med disse resultater, at otte ud af ti frivillige inden for områderne kultur, idræt og fritid, lægger deres arbejde inden for den forening, hvor de selv er aktive medlemmer (Boje, Fridberg & Ibsen 2006). Inden for idræt er der således stor tradition for at rekruttere frivillige fra egne rækker, hvilket nok ikke er så overraskende, men ikke desto mindre en vigtig pointe – særligt i forhold til foreningernes arbejde med at rekruttere frivillige forældre. Ofte er der stor fokus på at hverve frivillige blandt de aktive børns forældre, men ifølge analysen går den letteste vej til frivillighed gennem forældrenes egen idrætsaktivitet i *foreningsregi* vel at mærke. For det viser sig nemlig, at idrætsaktive forældre *uden for* foreningsregi – altså som udelukkende dyrker selvorganiseret eller kommercielt organiseret idræt – faktisk er mindre involveret i frivilligt arbejde (tre pct.) end forældre, som slet ikke dyrker idræt (fem pct.).

Dette udfordrer foreningerne i en tid, hvor forældrene søger andre veje for egen idrætsdeltagelse. I denne livsfase står selvorganiseret løb og fitness i kommercielt regi højt på dagsordenen – netop fordi disse aktiviteter er fleksible og mulige at indpasse i en travl hverdag. Mange idrætsforeninger med fokus på børneaktiviteter har ikke traditionelt interesseret sig for voksne motionshold, men prioriterer netop børn og unge måske fordi, det er nødvendigt i forhold til Folkeoplysningslovens tilskudsordninger og *oplevede* trange pladsforhold i de tilgængelige haller. Flere og flere initiativer til familieidræt og kreative løsninger i forhold til at aktivere flere under samme tag vinder dog frem i disse år, og det kan der være gode grunde til. Dels er voksen- og seniormotion i rivende udvikling og markedet er enormt i forhold til denne målgruppe. Dels kan det være en god rekrutteringsstrategi at se på, hvordan man kan skabe aktiviteter for forældrene (eller bedsteforældrene) til de aktive børn, da dette er afgørende for forældrenes frivillige engagement.

KAN MAN SÆTTE FRIVILLIGEHED PÅ FORMEL?

De foregående analyser viser, at køn, alder og idrætsdeltagelse i foreningsregi har betydning for tilbøjeligheden til at udføre frivilligt arbejde i en idrætsforening. Men derudover er det vanskeligt at karakterisere de frivillige. Forældre til hjemmeboende børn udfører hverken mere eller mindre frivilligt arbejde end andre befolkningsgrupper, og man finder ingen sammenhæng mellem uddannelseslængde og frivilligt arbejde. Frivillige arbejder generelt flere timer om ugen end ikke-frivillige, men det skyldes udelukkende, at mænd – som generelt arbejder mere end kvinder – besidder de fleste frivillige poster. Andre undersøgelser dokumenterer dog en sammenhæng mellem stigende antal arbejdstimer og andelen, der udfører frivilligt arbejde (Koch-Nielsen et al. 2005).

Urbaniseringsgrad spiller ligeledes en minimal rolle, og i de større byer foregår lige så meget frivilligt arbejde i idrætsforeninger som i mindre byer og landområder, dog København undtaget. I Københavns Kommune udfører 21 pct. af de foreningsaktive frivilligt arbejde sammenholdt med hele 41 pct. i Århus og 32 pct. på landsplan (Toft & Pilgaard 2010). København adskiller sig fra resten af landet som en storby, hvor tilhørsforhold og civilsamfund – her udelukkende i relation til idrætsforeninger – ikke blomstrer i samme omfang som uden for storbyens hektiske liv.

Analyserne tyder overordnet på, at frivilligt arbejde ikke kan sættes på formel. Der findes ingen særlige sociokulturelle eller socioøkonomiske 'dna', som er særligt kendetegnende for frivillige befolkningsgrupper. Virkeligheden er mere kompleks, det er ikke muligt at opstille en direkte kausal sammenhæng, som identificerer frivillige – og dermed også potentielt frivillige – befolkningsgrupper. Måske handler det mere om tilfældigheder? Tilfældigheder i den forstand, at det ikke er noget, befolkningen går rundt og er motiverede for. Folk bliver frivillige, når det er meningsfuldt for dem, og derfor handler det for idrætsforeningerne om at skabe aktiviteter, der opleves som så meningsfulde, at folk vil bruge deres tid på det – ud over det rent idrætslige. F.eks. har der de senere år været fokus på rekrutteringsstrategier, som ganske enkelt handler om at spørge folk. En undersøgelse af, hvorfor nogle danskere ikke udfører frivilligt arbejde viser, at de ganske enkelt ikke er blevet spurgt (Koch-Nielsen et al. 2005).

Frivillige i idrætsforeningsregi adskiller sig dog fra den øvrige idrætsaktive befolkning på en række holdningsspørgsmål. Meget tyder på, at selve det frivillige arbejde er med til at skabe disse holdninger:

- Frivillige melder i meget højere grad fra til familiesammenkomster for at dyrke sport/motion end andre idrætsaktive. 21 pct. er helt eller delvist enig i dette udsagn i forhold til syv pct. af øvrige idrætsaktive.
- Frivillige følger mere med i børn og ægtefælles sport/motion end andre idrætsaktive.
- Frivillige bruger mere tid på at følge sport i medierne end øvrige idrætsaktive.
- Frivillige går oftere til sportsarrangementer som tilskuer end øvrige idrætsaktive.
- Frivillige synes i større omfang end øvrige idrætsaktive, at der bliver brugt for få penge på både elite- og breddeidræt.
- Frivillige dyrker motion oftere og bor tættere på deres idrætsaktivitet end andre idrætsaktive.
- Det er mere vigtigt for frivillige end andre idrætsudøvere, at familien dyrker den samme idrætsgren
- Frivillige vurderer deres helbred og fysiske form bedre end andre idrætsudøvere.

Disse sammenhænge er interessante, da de viser, at engagerede i frivilligt arbejde i idræt er folk, for hvem idræt fylder meget i deres liv. Så meget, at de ofte prioriterer det højere end familien, bruger mere tid mv.

Frivillige angiver bedre selvvurderet sundhed end ikke-frivillige befolkningsgrupper. Selvvurderet helbred er en af de bedste indikatorer på befolkningens fysiske sundhed og dødelighedsrate (KRAM-undersøgelsen 2009). Man kan diskutere, om det derfor kan være et reelt argument for at sætte fokus på flere frivillige, men det relaterer sig til andre undersøgelser, som påviser en sam-

menhæng mellem social kapital – det at involvere sig i fællesskaber (formelle eller uformelle) og sundhed (KRAM-undersøgelsen 2009).

Da frivillige generelt – og de frivillige kvinder især – har stor fokus på mulighederne for, at familien kan dyrke samme idrætsgren, men ikke nødvendigvis sammen, er der stor grund til at fokusere mere på tilbud til både børn og voksne inden for samme idrætsgren i fremtiden. Dette har fordele både i forhold til at rekruttere medlemmer, men også i forhold til at rekruttere frivillige til foreningens mange poster.

Den foregående analyse stiller umiddelbart de rekrutteringsansvarlige på bar bund, da frivillige ikke efterlader sig særlige kendetegn. Men på sin vis giver det håb, fordi det måske mere handler om at spørge 'de rette folk på de rette tidspunkter', end at spotte særligt 'egnede' frivillige befolkningsgrupper. Samtidig viser det også, at det frivillige Foreningsdanmark formår at samle befolkningen på tværs af sociale baggrunde. Frivillige repræsenterer i store træk den danske befolkning, og der foregår ingen social udskilning eller selektiv udvælgelse til de frivillige poster – dog med undtagelse af den lave repræsentation af befolkningsgrupper med anden etnisk baggrund end dansk, og mændenes stadige dominans på de ledende poster. Men ser man på idrætsforeningernes generelle oplevelser af, hvor vanskeligt det er at rekruttere frivillige, skal man måske være taknemmelig for, at der trods alt er så mange mænd, der gerne lægger et stort stykke frivilligt arbejde i de mere end 15.000 danske idrætsforeninger?

Det kan naturligvis give anledning til bekymring, at gennemsnitsalderen for mødedeltagelse og besiddelsen af tillidsposter stiger. Men det hænger muligvis sammen med, at livsfaserne også er under forandring. I 2008 blev hvert femte barn født af mødre over 35 år. Gennemsnitsalderen for førstegangsfødende er steget fra 23 til 29 år siden 1960, og dette er med til at udskyde den såkaldte 'frie fase II' senere i livet efter en årrække, hvor børnene er i centrum (Danmarks Statistik). Samtidig er den 'frie fase II' udvidet enormt det seneste halve århundrede. Hvor man tidligere var nedslidt efter et fysisk hårdt arbejdsliv og ældrefasen var en passiv tilbagetrækningsfase fra et aktivt liv, ser man i dag flere og flere seniorer, som involverer sig aktivt på mange områder. Ikke mindst som aktive idrætsudøvere, og dermed også i det frivillige foreningsarbejde. Derfor er den stigende gennemsnitsalder for frivillige på tillidsposter ikke nødvendigvis en faretruende udvikling, men snarere udtryk for, at livsfaserne er under forandring, og at ældre udgør en stor del af de danske idrætsforeninger – både som aktive udøvere og som frivillige hjælpere.

De unge lægger et stort engagement i medlemsmøder og som trænere/instruktører, og dette tyder på, at de nye generationer, som skal bane vejen for fremtidens frivillige idrætsforeninger, trods alt ikke er blege for at involvere sig i forpligtende fællesskaber og yde en frivillig indsats. Med øje for de tendenser, foreningsidrætten generelt oplever med frafald blandt aktive idrætsudøvere i teenageårene, ligger den største udfordring for frivilligt engagement tilsyneladende i forhold til at fastholde medlemmerne i aktiv deltagelse. Og det frivillige arbejde knytter sig ikke nødvendigvis til selve måden at organisere idrætten på. Fleksible idrætsformer kan også føre til frivilligt engagement. Erfaringer fra projekt Underground (www.underground.dk) i Århus viser, at de unge ikke er blege for at tage fat, når der er brug for frivillige kræfter, blot arbejdet er formålstjenligt i forhold til de unges interesser, og rekrutteringen foregår gennem kommunikation på de unges præmisser – f.eks. via sms eller Facebook (Toft & Pilgaard 2010).

NOTATBILAG – tabel 7 og tabel 8

Tabel 7. *Tabellen viser bivariate (tovejs-) sammenhænge mellem baggrundsfaktorer og forskellige typer af frivilligt arbejde baseret på hele befolkningen (pct.)*

N = 3.805		Deltager i frivilligt Arbejde	Medlems-møder	Er leder/har tillidspost	Er træ-ner/ instruktør	Udfører andet forenings-arbejde
		Pct.	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.
Total	Voksne (16 år+)	13,8	8,5	2,9	3,7	5,2
	Børn (7-15 år)	9,9	5,7	0,4	3,5	2,4
Køn	Mænd	16,9	10,5	4,3	4,2	6,3
	Kvinder	11,2	6,9	1,7	3,3	4,3
	P-værdi	0,000	0,000	0,000	0,183	0,008
	Drenge	8,3	5,5	0,3	2,2	1,3
	Piger	11,7	6,0	0,4	5,0	3,6
	P-værdi	0,011	0,338	0,616	0,001	0,001
Alder (børn)	7-9 år	1,7	1,7	0,0	0,0	0,2
	10-12 år	8,0	5,1	0,2	1,5	2,3
	13-15 år	18,7	9,7	0,9	8,3	4,4
	P-værdi	0,000	0,000	0,015	0,000	0,000
Alder (voksne)	16-19 år	15,8	9,1	0,4	8,7	5,0
	20-29 år	12,7	7,7	2,2	5,5	5,5
	30-39 år	11,5	6,2	1,9	4,4	3,9
	40-49 år	13,8	6,7	3,4	5,0	7,3
	50-59 år	14,0	9,0	4,0	2,2	5,3
	60-69 år	16,9	12,0	3,5	1,6	5,1
	70 år+	11,7	9,1	2,4	1,9	2,9
	P-værdi	0,352	0,007	0,014	0,000	0,348
Udd.	Grundskole	10	6,9	1,7	3,1	3,8
	Gym/erhvervsfaglig	14	8,0	3,2	3,8	5,4
	Kort vdr.gnd.	17	11,0	3,9	3,9	6,2
	Ml.lang vdr.gnd.	14	8,8	3,0	2,6	5,4
	Lang vdr.gnd.	13	10,0	4,0	2,2	5,1
	P-værdi	0,532	0,086	0,246	0,100	0,562

Tabel 8. *Tabellen viser bivariate (tovejs-) sammenhænge mellem baggrundsfaktorer og forskellige typer af frivilligt arbejde baseret på andelen af befolkningen, som er medlem af en idrætsforening(pct.)*

N = 1.558		Deltager i frivilligt Arbejde	Medlems-møder	Er leder/har tillidspost	Er træ-ner/ instruktør	Udfører andet forenings-arbejde
		Pct.	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.
Total	Voksne (16 år+)	28,8	18,5	6,0	8,1	10,3
	Børn (7-15 år)	10,9	6,3	0,4	3,9	2,6
Køn	Mænd	33,7	21,6	8,4	8,7	12,0
	Kvinder	24,3	15,6	3,9	7,6	8,8
	P-værdi	0,000	0,002	0,000	0,430	0,039
	Drenge	9,3	6,0	0,3	2,5	1,5
	Piger	10,9	6,5	0,5	5,5	3,9
	P-værdi	0,017	0,671	0,631	0,002	0,002
Alder (børn)	7-9 år	1,9	1,9	0,0	0,2	0,2
	10-12 år	8,3	5,2	0,2	1,6	2,3
	13-15 år	22,0	11,5	1,0	7,9	5,2
	P-værdi	0,000	0,000	0,15	0,000	0,000
Alder (voksne)	16-19 år	25,7	15,3	0,7	14,6	7,6
	20-29 år	25,3	15,9	4,4	10,4	11,0
	30-39 år	24,9	13,4	4,6	9,7	8,3
	40-49 år	28,1	14,8	7,1	11,0	13,9
	50-59 år	32,1	21,6	9,2	4,5	11,7
	60-69 år	32,6	24,5	6,0	3,5	9,2
	70 år+	29,4	22,1	6,6	5,1	6,6
	P-værdi	0,022	0,000	0,005	0,000	0,747
Udd.	Grundskole	27,2	18,5	3,3	7,6	9,8
	Gym/erhvervsfaglig	30,1	16,9	6,8	9,0	10,9
	Kort vdr.gnd.	32,9	23,6	8,6	5,7	12,9
	Ml.lang vdr.gnd.	27,7	19,1	5,6	5,3	9,2
	Lang vdr.gnd.	29,5	23,1	9,0	5,1	10,9
	P-værdi	0,881	0,108	0,345	0,022	0,837

LITTERATURLISTE (til notat)

Boje, T., Fridberg, T. & Ibsen, B. (2006). *Den frivillige sektor i Danmark – omfang og betydning.* København: Socialforskningsinstituttet.

Boje, T.P. & Ibsen, B. (2006). *Frivillighed og nonprofit i Danmark. Omfang, organisation, økonomi og beskæftigelse*. København: Socialforskningsinstituttet.

Fasting, K. (1982). "Kønsroller, feminisme og idræt – hvad er sammenhængen?", s. 80-91 i *Centring krop & sport,* 3. årgang, 1982/2.

Gundelach, P. (Red.) (2011). *Små og store forandringer – Danskernes værdier siden 1981.* København: Hans Reitzels Forlag.

Ibsen, B. & Habermann, U. (2005). *Definition af den frivillige sektor i Danmark, Frivillighedsundersøgelsen – en kortlægning af den frivillige sektor i Danmark.* www.frivillighedsus.dk

Ibsen, B. (2006). *Foreningsidrætten i Danmark – udvikling og udfordringer.* Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet for Idrættens Analyseinstitut.

Kirkebøen, S.E. (1986). *Idreetsjenter: Veien til topps.* Universitetsforlaget: Norges Idrettsforbund.

Koch-Nielsen, I. et al. (2005). *Frivilligt arbejde – den frivillige indsats i Danmark,* København: Socialforskningsinstituttet.

Klausen, K.K. (1996). 'Women and Sport in Scandinavia: Policy, Participation and Representation'. *Scandinavian Political Studies* Vol. 19 – No. 2. Scandinavian University Press.

KRAM-undersøgelsen (2009). *KRAM-undersøgelsen – i tal og billeder,* Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet for: Ministeriet for Sundhed og Forebyggelse og TrygFonden smba.

Lorentzen, H. (2001). "Frivillighet i forandring. Om forholdet mellom sivile fellesskap og moderniteten" s. 23-49 i Henriksen, L.S. & Ibsen, B. *Frivillighedens udfordringer – nordisk forskning om frivilligt arbejde og frivillige organisationer,* Center for frivilligt socialt arbejde, Odense Universitetsforlag.

Pfister, G., Habermann, U. & Ottesen, L. (2003). *"Kvinder på toppen" – om kvinder, idræt og ledelse. Første delrapport: Kortlægning.* Institut for Idræt, Københavns Universitet.

Pfister, G., Habermann, U. & Ottesen, L. (2004). *"Kvinder på toppen" – om kvinder, idræt og ledelse. Anden delrapport: Kvinder i idrættens ledelse – En komparativ analyse af internationale tendenser* Institut for Idræt, Københavns Universitet.

Pfister, G., Habermann, U. & Ottesen, L. (2005). *"Kvinder på toppen" – om kvinder, idræt og ledelse. Tredje delrapport: De første resultater.* Institut for Idræt, Københavns Universitet.

Pilgaard, M. (2009). *Sport og motion i danskernes hverdag,* København: Idrættens Analyseinstitut.

Toft, D. & Pilgaard, M. (2010). *Idræt og motion – hvor er Århus?* København: Idrættens Analyseinstitut.

Torpe, L. (2011). "Foreningsdanmark" i Gundelach, P. *Små og store forandringer – Danskernes værdier siden 1981.* København: Hans Reitzels Forlag.

Skirstadt, B. 1983. "Er kvinnene underrepresentert i norsk idrettsledelse?", s. 48-68, i Tangen, J.O. et al. *Rapport fra Norges første forskningsseminar om kvinner og idrett ved Telemark Distriktshøgskole.* Telemark: Telemark Distriktshøgskole.